

MIES SANOJENSA TAKANA

Folkloristinen tutkimus Niilo Yli-Vainion ja muutaman vapaakristillisen kollegan
esityksellisistä teksteistä ja kollektiivitradiotiosta

Lisensiaattitutkielma

Folkloristiikka

Jyväskylän Yliopisto

Seija Maria Tarvainen

Elokuussa 2005

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Seija Maria Tarvainen	
Työn nimi – Title MIES SANOJENSA TAKANA. Folkloristinen tutkimus Niilo Yli-Vainion ja muutaman vapaakristillisen kollegan esityksellisistä teksteistä ja kollektiivtraditiosta	
Oppiaine – Subject Folkloristiikka	Työn laji – Level Lisensiaattitutkielma
Aika – Month and year Elokuu 2005	Sivumäärä – Number of pages 148 s. + liitteet 20 s.
Tiivistelmä – Abstract Niilo Antti Yli-Vainio (s. 23.2.1920 Alahärmässä, k. 16.11.1981 Espanjassa) oli poikkeuksellinen suomalainen karismaattinen helluntaijulistaja, joka sävähdetti suomalaisia varsinkin vuosina 1977-1981, jolloin joukkokokouksissa uskottiin tapahtuneen yliluonnollisia ilmiöitä, kuten kaatumisia ja parantumisia. Saarnaaja välittää esityksellään ja teksteillään maailmankuvaansa ja sitä maailmankatsomusta, johon hän on uskonnollisen liikkeen kautta sitoutunut. Niilo Yli-Vainion tehokas karismaattinen kommunikointimuoto oli folklore-esitykset saarnan lomassa. Saarnaan kytkeytyi raamatuntulkintaa, kerrontaosioita, huumoria, liikehdintää, elehtimistä, suostuttelua ja riittejä, jotka johtivat hurmokselliseen käyttäytymiseen. Näitä keinoja käyttivät hänen kollegansa myös helluntaiherätyksessä ja vapaaseurakunnissa. Aluksi selostan lyhyesti tutkijan näkökulmaani, metodi- ja aineistovalintaani, vapaan kristillisyyden integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja Niilo Yli-Vainion sekä hänen kollegojensa osuutta siinä. Tarkastelen, miten valituista näyteteksteistä selviää yksilön maailmankatsomuksen kehitys elämänkaaren aikana ja pohdin karismaattisten ilmiöiden muodostumisen syy-yhteyksiä ja miten ne näkyvät toistuvasti. Etsin teksteistä representaatioita mm. saarnaajien tietoisuudesta, maailmankatsomuksesta ja -kuvasta. Representaatioissa transformaatioon johtavat esitykset, jotka ilmenevät kerronnassa, ovat etusijalla, kun tutkin teksteistä ja audiovisuaalisista tallenteista, mitä, miten ja miksi karismaattinen elämys on oiva suostuttelukeino ja miten se toistaa itseään teksteissä esityksellisenä tekona. Pohdin, miten saarnamiehen ja hänen uskonnollisen yhteisönsä kompetenssi ilmenee ja mitä seurauksia tästä on. Tutkin, oliko tallennetuissa teksteissä mahdollisesti toistuvia aineksia, jotka muokkaavat käyttäytymistä, esim. vaikutusehdotuksia tai mielikuvia, joita yhteisön naiset ovat välittäneet saarnaajalle. Pro gradu –työssäni v. 2001 olen analysoinut Niilo Yli-Vainion 10 saarnaa, yhden TV-ohjelman ja radiohaastattelun sekä kerännyt lehtiartikkeleita ja kirjasia, joita Yli-Vainio oli kirjoittanut itsestään ja muut olivat kirjoittaneet hänestä. Tässä työssäni tarkastelen kahta muuta Niilo Yli-Vainion saarnaa ja vertaan niitä kahteen Yli-Vainioon hieman kriittisesti suhtautuvien helluntaisaarnaajien puheisiin tuolta ajalta. Teen vertailuja Juho Koivumäen elämänkertaan sekä tarkastelen hänen saarnakirjastaan ja äänitteitä ja voin myös viitata aiempaan pro gradu-materiaaliini.	
Asiasanat – Keywords elämänkaari, esitys, karismaattinen, kerronta, maailmankatsomus, maailmankuva, performanssi, performatiivinen teko, riitti, supranormaali elämys, suostuttelu, teksti, tietoisuus, traditionsiirto, yhteisö	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information Talletettu myös JYKDOK-opinnäytetietokantaan kokonaisuudessaan pdf-muotoisena	

SISÄLTÖ

ABSTRAKTI	Sivu
1. JOHDANTO	1
1.1. Alkusanat	1
1.2. Tutkimuksen lähtökohtia	3
2. TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	7
2.1. Tutkimusongelma ja –metodit	7
2.1.1. Esityskeskeisen saarnan ja siihen sisältyvän kerronnan tutkimismahdollisuudet	11
2.2. Aineisto, sen käsittely ja rajaus	15
2.3. Kirjallisuus ja sen valintaperusteita	18
3. SAARNAMIESTEN HENGELLISEN YMPÄRISTÖN KUVAILUA	21
3.1. Lyhyt katsaus suomalaiseen vapaan kristillisyyden ilmastoon	21
3.1.1. Helluntailaisuus Suomessa	22
3.1.2. Vapaakirkollisuus Suomessa	30
4. MAAILMANKATSOMUS, IDENTITEETTI JA ROOLIT OSANA OMAN TEKSTIN RAKENTAMISPROSESSIA	31
4.1. Näkökulmia maailmankatsomukseen, elämänkaareen ja muistoihin tekstien sosiaalisen erittelyn kategorioina	31

4.1.1. Tunnustaminen osana perinteensiirtoa lapsuudessa ja nuoruudessa	35
4.1.2. Tunnustautuminen ja evankelistan ja saarnaajan tehtävä	40
4.1.3. Julkinen tunnustus saarnauran loppuvaiheilla	46
4.2. Johtopäätöksiä saarnaajien suhteesta yliluonnolliseen tekstien omaelämäkerrallisenä esityksellisenä tekona	52
5. TIEDOSTAMISPROSESSEJA JA AVAIMIA ESITYSVÄLINEIKSI	55
5.1. Tajunnan ja alitajunnan merkitys esityksen luomisessa	57
5.1.1. Saarnaajien tiedostamisen tasoja ja reflektointikanavia	58
5.1.2. Esimerkkejä tiedostamisen tasojen erittelymahdollisuuksista	60
5.2. Saarnaajien mielessä kehittyvä maailmankuva ja –katsomus	64
5.2.1. Saarnaajille tärkeät naiskuvat	66
6. NÄKÖKULMIA ESITYSKESKEISIIN SAARNAESIMERKKKEIHIN	73
6.1. Saarnatilanne muovaa puhujan tekstiä ja tarkoitusta	73
6.1.1. Näytteitä Niilo Yli-Vainion saarnoista saarnauran huipulla ja lopulla	78
6.1.2. Kahden helluntaikollegan vaikutus Yli-Vainion elämässä	81
6.2. Juho Koivumäki eteläpohjalaisen hengellisen perinnön tulkkina	85
6.3. Päätelmiä Niilo Yli-Vainion tekstien sisällöstä suhteessa kollegoihin	88
7. HAVAINTOJA NIILO YLI-VAINION ESIINTYMISESTÄ JA REPERTOAAARINÄYTTEISTÄ SOSIAALISESTI VUOROVAIKUTTEISINA TAPAHTUMINA	92
7.1. Eteläpohjalainen uskonnollisuus ja helluntailiike saarnaajien motivoijina	92

7.2. Niilo Yli-Vainion toimintatavat esittämisympäristössään	95
7.3. Havainnoitsijoiden huomioita Niilo Yli-Vainion esiintymisestä	96
8. KARISMAATTISUUS ITSEÄÄN TUOTTAVANA JA TOISTUVANA ILMAISUKEINONA JA TEKONA SAARNATAPAHTUMASSA	100
8.1. Karismaattisuus osana vapaiden suuntien ilmaisukeinoja ja ilmiöiden tieteellistä arviointia	100
8.2. Uskonnollinen vuoropuhelu ympäröivän maailman kanssa – suostutteluako?	110
8.2.1. Kuulijan mielikuvien ohjailu	112
8.2.2. Median osuus uskonnollisen tietoisuuden luomisessa	117
8.3. Johtopäätöksiä karismaatikkojen päämääristä tekstidramatiikan avulla	123
9. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ ESITYKSELLISEN SANOMAN ULOTTUVUUKSISTA	131
LÄHTEET	135
LIITTEET (20 sivua)	
LIITE 1 Viisi kaaviota tiedostamisen tasoista ja persoonallisuudesta	1
LIITE 2 Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Ramman parantuminen”	4
LIITE 3 Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Jumalan suuri voima”	6
LIITE 4 Eino Variksen saarnan analysointi ”Katinalan konferenssipuhe”	7
LIITE 5 Osmo Haaviston saarnan analysointi ”Saarna Kyröskoskella”	9
LIITE 6 Juho Koivumäen viiden lyhyen saarnan analysointia	11
LIITE 7 Karismaattisten manifestaatioiden vertailua	18

1. JOHDANTO

1.1. Alkusanat

Ja heikoinkin uskovainen tämän päivän jälkeen sanoo: ”Minä kohotan sarveni kuin villihärän sarvet.” Niin kun tuo pikkutyttö tulee laulamaan vaan tänne. Tämä tyttö ei pyöritelty peukaloon: ”No, ei mull oo mitään sanomista, mutta kun Takala käskee.” [Kansa naurahtelee.] Halleluja. Oo, pikku villihärän poikanenhan siinä! (Yli-Vainio 1977, saarna Lapualla 6.12. aiheena Terveisiä Norjasta.)

Alahärmäläinen Niilo Antti Yli-Vainio (s. 23.2.1920, k. 16.11.1981) oli poikkeuksellinen karismaattinen helluntailainen puhuja, joka sai sadat tuhannet ihmiset yli kirkkorajojen seuraamaan ”Uusi elämä voittaa” -tilaisuuksia ympäri Suomea ja Lapualla joka viikko vuosina 1977-1981. Syynä tähän olivat joukkokokouksissa väitetyt ihmeperantumiset ja kaatumisilmiöt, joista media tuolloin näyttävästi raportoi. (Träff 1978; Saari 1983.) Samoihin aikoihin vaikutti Vapaakirkon piirissä karismaattinen julistaja Juho Koivumäki (s. 21.12.1899) Seinäjoen ympäristössä (Nousiainen 1978). Kun tarkastelee näitä saarnaajia, voi huomata teksteissä paljon yhtäläisyyksiä ja tämä viitanee yhteiseen uskonnolliseen kulttuuriperintöön Etelä-Pohjanmaalla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella uskonnollista kulttuuria ja etsiä monipuolisesta aineistosta tietoja maailmankatsomuksesta ja pohtia folkloren synnyssä kertomuksia, joissa on tapahtunut jokin merkityksellinen asia saarnaajien elämässä tarkastelemalla heidän omaelämäkertaansa ja tekstejään ja vertaamalla niitä tieteellisiin tutkimuksiin karismaattisista saarnaajista. Tutkimukseni tavoite on Yli-Vainion esityksellisyyttä koskeva selvitys, mutta vertailevassa tutkimusotteessa on syytä suppeasti tarkastella hänen kollegojensa tuotosnäytteitä esittämisen analyysillä ja etsiä näytteistä sellaisia yhdenmukaisuuksia ja tarvittaessa eroja, jotka ovat leimaa-antavia vapaiden suuntien uskonnollisessa perinteessä. (Vrt. Bauman-Sherzer 1974, 417-418.)

Perustelen menettelyäni sillä, että folkloristinen tutkimus voi puolueettomasti tuoda huomattavasti laajemmat näköalat yksilön erityispiirteiden selvittämiseksi tietyn yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä kuin jonkin uskonnollisen elimen rajaama tutkimus. Esimerkiksi monet tutkijat ovat tarkastelleet eri yhteisöjen puheen etnografiaa huomioimalla 1) perinteentuottajien taustayhteisöjä, 2) tarjolla olevia henkisiä ja aineellisia voimavaroja järjestää esittäviä viestintätilanteita, 3) yhteisöllisiä sääntöjä

esityksen taustalla, 4) puhetoimintoja, -tapahtumia ja -tilanteita ja 5) taiteellisten esitysrakenteiden muotoilua (Bauman – Sherzer 1974, 15-416), ja nämä toimivat tekstini raameina, kun alan tutkia uskonnollisen perinteentuottajan käytänteitä saada sanomansa julki.

Tutkijan oma maailmankatsomus ja -kuva vaikuttavat osaltaan tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen. Helluntailaisuus on minulle tuttua, koska olin lapsena Australiassa vuosina 1959-1966, ja sain elämäni ensimmäisellä seitsenvuotisjaksolla tutustua sikäläiseen suomen- ja englanninkieliseen helluntailaisuuteen ja karismaattisiin ilmiöihin sekä Sydneyn siirtosuomalaisten perustamassa helluntaiyhteisössä että englantia puhuvassa Assemblies of God-kirkossa. Pohdin, oliko lapsena kuulemissani teksteissä ja näkemissäni ilmiöissä jopa teomaniaa, jossa ihminen (esim. hurmossaarnan, henkikasteen, unien tai profetoiden avulla) pyrkii ruokkimaan narsismiaan ja tavoittelemaan asemaa yhteisössä, jopa jumalankaltaisuutta (Turunen 1996, 223). Miksi Niilo Yli-Vainiosta, Eino Variksesta tai Osmo Haavistosta tuli helluntailainen tai Juho Koivumäestä vapaakirkollinen? Oliko lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden käännekohtat pontena siihen, että heidän tuli saada vahvistusta identiteettiinsä vapaan suunnan uskon kautta ja miten ne paljastuvat folkloressa? Aikaa myöten elämän ratkaisukohdissa tapahtuneet asiat himmenevät ja kultaantuvat, niistä tulee saarnaajalle folklorea, joka elää osana saarnan rakennusaineita ja palvelee saarnan tarkoitusta vaikuttaa kuulijaan transformaation tapahtumisen onnistumiseksi, jota jälleen tutkijat erittelevät, luokittelevat ja analysoivat (vrt. Grimshaw 1974, 423).

Olen lähtenyt tutkimusretkelle, jossa aion selvittää, miten voi selittää fundamentalistista käsitystä siitä, miksi, milloin ja miten ihminen kokee mieleenpainuvia tapahtumia ja kuinka ne muuttuvat folkloresi ja saavat paikkansa hengellisessä julistuksessa. Erityinen kiitos ohjaajalleni dos. L. Arolle kannustavista kommentteista, ajan antamisesta ajatustyöni kehittämisessä ja kärsivällisyydestä silloin, kun olen harhaillut syrjäpoluilla tekstin luomisprosessin aikana. Kiitän myös perhettäni, sukulaisiani ja tuttaviani taloudellisesta, henkisestä ja jopa hengellisestä tuesta, jotta en kokisi anomalioita tutkimukseni aikana.

1.2. Tutkimuksen lähtökohtia

Tutkimukseni Niilo Yli-Vainiosta alkoi sattumalta jo vuonna 1997, kun löysin äänitteen, jonka vapaakirkollinen aviomieheni oli ostanut Helsingistä avioliittomme solmimisen aikoihin. Hänellä oli myös Tapio Nousiaisen (1978) kirjoittama elämäkerta ”Kurikan Honka”, joka kertoo vapaakirkollisen karismaattisen vaikuttaja Juho Erland Koivumäen elämästä. Olimme käyneet pari kertaa kuuntelemassa Yli-Vainiota Helsingin Messuhallissa ja Filadelfia-kirkossa vuosina 1977-1981 tietämättä toisistamme.

Eräs lukioaikainen luterilaiseen kirkkoon kuuluva ystävättäreni kertoi kokeneensa "lämmön tunteen" Filadelfia -kirkossa keväällä 1977 ja väitti parantuneensa lapsettomuudesta. Hänellä on tällä hetkellä kaksi aikuista poikaa. Hän ja hänen puolisonsa eivät olleet erityisen uskonnollisia, pikemmin epäilijöitä. Siksi tapahtunut käänne oli heille *supranormaalina*, koska lääkäri ei ollut antanut toivoa lasten saamisesta. Asia ihmetytti minua, koska olihan se outoa, että ns. ei-uskovainen parantui ja moni tosiuskovainen ei parantunut. Voiko *suggestiivinen elämys* laukaista ihmisessä itsessään parantavia voimia, on epäilijöiden kysymys, vai oliko parantuminen osoitus jumalallisen voiman läsnäolosta maailmassa, kuten uskovat asian ymmärtävät. Kun Niilo Yli-Vainio kuoli vuonna 1981, asia unohtui kymmeniksi vuosiksi.

Kuuntelin löytämäni äänitettä ja totesin, että Niilo Yli-Vainion saarna sisälsi mielenkiintoisia jaksoja ja aloin selvittää niiden sisältöä tarkemmin. Yli-Vainion em. saarna sisälsi alkupuheen, johdannon, päätekstin, jatkoketkin, argumentaatioita ja niihin liittyvän jatkoketkin sekä päätöspuheen. Saarnaan, joka käsitteli ensimmäisen Korinttolaiskirjeen kolmattatoista lukua, oli upotettuina tekstiosuuksina juorua, kokemuskerrontaa, muistelua, tarina, kiteytynyttä tarinaa ja huumoria ja vertauksia. (Yli-Vainio 1981, saarna 20.2.1981 Helsingin Saalem -seurakunnassa klo 19.)

Niilo Yli-Vainion saarna oli niin elävillä kielikuvilla ja kiinnostavilla perinneeaiheilla höystettyä, että päätin tutkia, sisälsivätkö muutkin hänen äänitteensä vastaavanlaista materiaalia. Pro gradu –työssäni olen selostanut sitä prosessia, millä hankin lisää äänitemateriaalia ja tekstejä. Kun tein pro gradu –työtä, huomasin, että Niilo Yli-Vainion saarnoissa oli paljon yhtäläisyyksiä spontaaniin saarnaan. Päivikki Suojanen oli väitöskirjaansa tehdessään seurannut rukoilevaisia, jotka pitivät erikoisesti

spontaaneista saarnoista (Suojanen 1978). Niilo Yli-Vainio ei koskaan kirjoittanut koko saarna paperille, vaan hänellä oli saarnan runko hahmoteltu mielessä tai paperilappuselle Raamatun väliin. Pystyin edellä mainitusta saarnasta hahmottamaan juonikaavion lisäksi sermeemejä ja toimintarelaatioita. Niistä selvisi, että Yli-Vainion puheissa oli myös kaavoittuneisuutta ja säännönmukaisuuksia. Tämä johtui siitä, että vaikka samasta aiheesta oli variaatioita, niin ne usean toiston jälkeen alkoivat kiteytyä. Löysin kymmenestä saarnasta toista sataa kerrontaepisodia, mikä oli minun mielestäni paljon ja päättelin, että Yli-Vainio ammensi repertoariinsa aineksia eteläpohjalaisesta ja suomalaisesta *perinteestä* sekä *elämäkokemuksistaan*. Tämä oli ensimmäinen vaihe tutkimuksessani vuosina 1997-2001.

Pro gradu -työssäni olin tarkastellut Niilo Yli-Vainiota uskonnollisen yhteisön vaikuttajana ja jäsenenä sekä tutkinut erityisesti hänen kerrontansa sisältöä kymmenen saarnan osalta. Jaoin Niilo Yli-Vainion elämän biografisiin jaksoihin, joihin kuuluivat 1) varhaislapsuus 1920-1926 Alahärmässä, 2) koulu aika 1927-1931 Uusikaarlepyyssä, 3) varhaisnuoruus 1932-1935 Köykkärin kylässä, 4) nuoruusaika 1936-1938 Alahärmässä ja Lapualla, 5) rintamalla vietetty aika 1939-1944, 6) työ- ja perhe-elämä 1945-1946 sekä uskoontulo 26.1.1946 sekä samana juhannuksena nähty ennenäky ihmisjonoista, 7) initioituminen helluntaiseurakuntaan ja evankelistakausi 1947-1955 Pohjanmaalla, 8) saarnaajakausi 1955-1964, 9) saarnaajakausi Ruotsissa ja Suomessa 1964-1975 ja 10) karismaattinen joukkosaarnaajakausi 1977-1981 (Träff 1978; Tarvainen 2001, 17-21).

Edellisen jaottelun mukaan siis Niilo Yli-Vainion maailmankatsomuksen kehitys alkoi "tavallisena" eteläpohjalaisena luterilaisena ihmisenä. Toisen maailmansodan ja sitä seuranneen taloudellisen nousun aika kuvaa hyvin modernin ajan arvoja ja ihanteita. Uskoontulo oli maailmankatsomuksessa selvästi rajapyykki, jossa Yli-Vainio irtautui vanhoista arvoista ja ihanteista ja suostui omaksumaan uuden, helluntailaisen maailmankuvan elämäänsä. Sitä varten hän tarvitsi maailmankatsomuksensa elementeistä ennenäkyä antamaan merkitystä hänen päätökselleen lähteä helluntaiherätyksen julistajaksi. (Ks. Tarvainen 2001, 17-21.) Näky eli visio voi siis olla esityksellinen teko, jonka saaja luulee saaneensa sen Jumalalta, kertoo sen muille, ja

näyn myötä näkijä alkaa toteuttaa sitä vähitellen tai luulee toteuttaneensa näyn. Näyn kertominen on puheakti, aivan kuten tervehdykset, loukkaukset, toivomukset, juorut, kerronta, hiljaisuus, puheenpito ja keskustelu, toteaa Grimshaw (1974, 422).

Pro gradu -työssäni tarkastelin myös Niilo Yli-Vainion saarnauran kehittymistä ja koetin soveltaa siinä uskontoantropologisia ja kerronnan tutkimusmenetelmiä. Niilo Yli-Vainion saarnaurassa oli kaksi ajanjaksoa: fundamentalistinen kausi 1936-1975 ja yhteiskristillisyyttä suosiva karismaattinen kausi 1976-1981. Karismaattinen kausi alkoi Niilo Yli-Vainion Australian vierailun jälkeen (Halme 1982, 11-26). Niilo Yli-Vainion sukulaisia asuu tällä hetkellä siirtolaisina mm. Amerikassa, ja heihin on lähes mahdotonta saada yhteyttä, jotta olisin voinut saada tarkempaa kuvaa suvussa vaalituista perinteistä. Minulla on ainoastaan Niilo Yli-Vainion vanhimman tyttären pari kirjettä ja toisen käden tietoja käsityksistä Yli-Vainion elämästä.

Saarnaajaurallaan Niilo Yli-Vainio lähti etenemään perinteisesti, kuten helluntaiherätyksen traditioihin kuului: ensin uskoontulo, upotuskaste, henkikaste, evankelistaksi lähtö, seurakuntien työntekijäkausi ja viimein karismaattinen saarnaajakausi. Tänä aikana hän välitti helluntailaista traditiota, jossa on havaittavissa kaksi ajanjaksoa hänen helluntailaisen maailmankuvansa kehityksessä. Ensimmäinen ajanjakso oli 1947-1976 fundamentalistinen tulikivenkatkuinen parannussaarnauskausi, joka sai vaikutteita eteläpohjalaisesta uskonnollisesta perinteestä (Pohjanheimo 2002: sähköpostiarvio 23.3.2002)¹. Vuosina 1977-1981 alkoi amerikkalaisvaikutteinen karismaattinen kausi, joka iti Yli-Vainion osallistuessa parantajaevankelista Kathryn Kuhlmanin joukkokokouksiin Israelissa 1974 (Ks. Tarvainen 2001, 17-21.). Yli-Vainion sisäinen uudistuminen alkoi lomamatkasta Australiaan 16.12.1976 - 4.2.1977, jolloin hän mm. osallistui Adelaiden helluntaikonferenssiin ja oli kokenut ne siunatuiksi (Halme 1982, 11-12).

Niilo Yli-Vainio oli kasvanut suomalaiseen kulttuuriin. Hänen maailmankuvaansa liittyi myös harras toive ja uskomus uudesta elämästä, joka voittaa jopa sairauden lait ja

---

¹ Kauhavan Helluntaiseurakunnan työntekijä Jukka Pohjanheimon sähköpostiarvio Niilo Yli-Vainion maailmankuvan muutokseen 23.3.2002.: "Arvioin hänen työnsä siten, että hän herätti Suomen kansan tiedostamaan Jumalan todellisuuden, ja monet pelastuivat sekä luultavasti parantuivat hänen toimintansa kautta. Paikallisseurakuntatasolla kuitenkin kerrotaan hedelmien jääneen laihoiksi. On syytä muistaa myös Niilon aiempi toiminta, joka oli paremmin tulikivenkatkuista parannussaarnaa (kuulemani mukaan). Silloin ihmisiä myös pelastui. On merkille pantavaa, että Jumala antoi yhdelle palvelijalle kaksi niin erilaista ja voimakkaasti vaikuttavaa toimenkuvaa hänen elämänsä aikana."

tämä ilmeni saarnoissa esityksellisinä tekoina. Näin ainakin todisteli lääketieteellis-psykologisessa väitöskirjassaan uskonnollisia ihmeperantumisia Niilo Yli-Vainion kokouksissa kesällä ja syksyllä 1980 tutkinut Matti A. Miettinen (1990, 76-78).

Yksilö toimii aina yhteydessä tiettyyn yhteisöön tai yhteisöihin ja yhteiskuntaan ja joissakin tapauksissa toimitaan poikkeavalla tavalla, joka herättää kiinnostusta tutkijoissa ja muissa ihmisissä (Grimshaw 1974, 421). Muutosvaiheissa tapahtuu yleensä prosesseja, joita kutsutaan *siirtymäriiteiksi*. Yksilön riitit ja siirtymäkaudet sijoittuvat yleensä yhteiskunnan hyväksymään vuorovaikutusjärjestelmään. Näin tapahtui myös Niilo Yli-Vainion elämässä, ja hän oli vuorovaikutuksessa osana yhteisöjä ja yhteiskuntaa näissä siirtymävaiheissa: syntymä - lapsikaste - konfirmaatio - koulun päättäminen - armeija - avioliiton solmiminen - työyhteisö - seurakuntaan liittyminen - kuolema. Teuvo Laitila (1994, 43) on tehnyt antropologi Victor Turnerin (1968) mukaan kaavion tästä. Siinä yksilöt siirtyvät yhteiskunnassa siten, että säilyttäviä ja korjaavia toimintoja elämässä ovat kalendaariset-, vaihde- ja kriisiriitit. Niiden jatkuvuus taataan rakenteiden, tapojen, arvojen ja instituutioiden avulla. Säilyttävistä ja korjaavista toiminnoista tapahtuu näiden kanssa vuorovaikutusta ongelma- ja ristiriitatilanteissa sekä muutos- ja vaaratilanteissa. Joskus näitä rakenteita kiistetään keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja silloin vaikutteita voi tulla muista yhteiskunnista. On mielenkiintoista nähdä, kuinka suuri osuus yksilön kasvattajilla on näiden riittien toteutumisessa ja erikoisesti yhteisön naisten osuus perinteen jatkuvuuden mahdollistamisessa ja mielikuvien synnyssä, kun yksilö päättelee, onko jokin tapahtuma elämässä yliluonnollista vai ei. Jo edellisessä kappaleessa totesin, että naisevankelista Kathryn Kuhlmanin vaikutus Niilo Yli-Vainioon vuonna 1974 oli suuri, kun oli kyse perinteensiirrosta, joka oli uudenlaista armon evankeliumia sitä ennen tuomiosaarvoja pitäneelle Yli-Vainiolle, ja tämä helluntaiperinne huipentui Suomessa joukkokokouksissa vuosina 1977-1981 (vrt. Saari 1983, 73, 74).

Sain puhelinsoiton 19.3.2002 Ristin Voitto -lehden päätoimittaja Juhani Kuosmaselta, joka kertoi tuttaviltaan kuulemansa memoraatin, että Niilo Yli-Vainio oli kuullut erikoisen linnun laulua, kun hän oli ollut lepäämässä vuonna 1977 Australiassa lähetyssaarnaaja Verner Raassinan puutarhassa. Tämä erikoisen linnun laulu tai sen

tapainen ääni oli Niilo Yli-Vainion ystävien kertoman mukaan ollut jonkinlainen enne uudesta käänteestä ja uudesta siunauksesta hänen saarnaajaurallaan ja terveydentilassaan, minkä jälkeen karismaattiset ilmiöt alkoivat lähes välittömästi Yli-Vainion tilaisuuksissa.

2. TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

2.1. Tutkimusongelma ja -menetelmät

Eteläpohjalainen, helluntailainen Niilo Antti Yli-Vainio tunnettiin karismaattisena toiminnan miehenä, joka arvosti käytäntöä enemmän kuin teorioita. Koska vapaakirkollinen Juho Erland Koivumäki oli myös eteläpohjalainen karismaattinen julistaja, olen tarkastellut häntä suhteessa Niilo Yli-Vainioon, mitä yhteistä ja erilaista heidän esiintymiseensä, teksteihinsä ja perinteeseen sisältyi. Tarkastelen ongelmaa, keitä ja millaisia ihmisiä he olivat, miten ja miksi heillä oli tietynlainen maailmankatsomus ja suhde yliluonnolliseen ja mitä toistuvia ja esityksellisiä erityispiirteitä yliluonnollisen kokemiseen ja kerrontaan liittyi osana hengellistä tekstiä. Kvalitatiivisesti valitusta aineistosta etsin vastauksia kysymyksiin, mikä suhde saarnaajilla oli yhteisöihin, yhteiskuntaan ja työelämään niin maallisessa kuin hengellisessä työssä, miksi ja mitä he saarnasivat, ketkä vastaanottivat heidän saarnansa, miten saarnat oli esitetty, ketkä olivat vaikuttamassa repertoarin synnyssä, missä esitykset tapahtuivat ja mitä lopputuloksia heidän esiintymisestään oli, ja tavoitteena on pohtia, onko näiden saarnamiesten henkisellä perinnöllä käyttöarvoa kolmannen vuosituhannen ihmiselle. Näin seuraan Allen D. Grimshawin (1974, 423-424) ajatusta valita tarkastelun kohteeksi vakiintuneita yhdenmukaisuuksia, rajattua ongelma-aluetta ja materiaalia, verrata kuvattuja yhdenmukaisuuksia yleisempiin havaintoihin ja löytää yhdistävä (käyttö)teoria tutkittavalle kohteelle.

Tässä työssäni hyödynnän ensisijaisesti Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen kirjallisia ja suullisia tuotoksia elämän varrelta esittämisen analyysin (esim. Bauman 1977) ja kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän avulla, kun tutkin sitä aineistoa, jota olen kerännyt

heistä. Pysin lähestymään mahdollisimman käytännönläheisesti tutkittaviani, ja osittain voin tarkastella tekstejä esityksellisen (performatiivisen) luennan avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että etsin teksteistä esityksellisiä kerronnan toistuvuuksia, myös variaatioita sekä miten ne tulevat ilmi tekstissä tai äänitteellä sekä niiden symbolisia merkityksiä, esim. jonkin sitoutumisprosessin (tunnustaminen – tunnustautuminen – julkinen tunnustus) ilmenemistä ja seurausta (vrt. Gilmore 2001). Vertaan yleisiä tieteellisiä havaintoja empiiriseen aineistoon, joita ovat saarnaajan tekstit ja puheet. Erikoisesti minua kiinnostaa, millaisia toistuvia, yhteisön hyväksymiä elementtejä saarnaajien repertoaarissa on ja mitä ne ovat osana saarnatekstiä.

Lähden liikkeelle Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen syntymästä ja etenen järjestelmällisesti heidän uransa päättymiseen saakka seuraten ensisijaisesti heidän omia puheitaan ja tekstejään sekä elämäkertoja. Sekundaarisesti nostan esille vertauskohdaksi Niilo Yli-Vainion työtoverien Eino Variksen ja Osmo Haaviston vastaavatyypiset tekstit. Tarkoituksena on hahmottaa saarnamiesten elämän käännekohdista supranormaaleiksi koettuja tapahtumia, jotka sysäävät miehiä määrättyihin uskonnollisiin valintoihin. Haluan hahmottaa, missä kohdin saarnaa puhujan esityksen intensiteetti oli korkeimmillaan ja miten yleisö reagoi siihen, sekä tuliko mahdollisesti sellaiseen saarnanosaan hurmoksellista käyttäytymistä tai karismaattisia ilmiöitä toistuvana esityksellisenä tekona. Erikoisesti kiinnostavat ne käännekohdat, joissa naisilla on osuutta perinteen jatkuvuuden kannalta. Tutkimus rajautuu vuoden 1982 loppuun, enkä tarkastele työssäni karismaattisuudessa tai vapaissa suunnissa tapahtuneita muutoksia tämän ajan jälkeen kuin mainintana. On kiintoisaa myös tarkastella performanssinäkökulman avulla niitä saarnoja, joiden rakennetta tutkin pro gradu-työssäni.

Performanssinäkökulma on metodi, jolla voi lähestyä rajatusta repertoaarista siellä ilmenevää yksilön ja hänen taustayhteisönsä maailmankatsomusta ja –kuvaa. Minulla on saarnaajan esityksiä videolta ja ääninauhoilta sekä kirjallisesta tuotannosta. Esittämisen analyysin ja elämänkaaren taitekohtien kertomusten analyysin avulla voi arvioida saarnaajan suhdetta ylikuonolliseen. Dell Hymes (1972, 1974), Richard Bauman (1977) ja Annikki Kaivola-Bregenhøj (1988) ovat tutkineet folklorea ihmisten

välisenä vuorovaikutusmuotona ja esitystä keinona, jolla ihmiset ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Sanotaan, että performanssia pitäisi tutkijan havainnoida olemalla itse läsnä esityksessä ja jättää toisarvoisiksi esim. arkistotiedot performanssista. Onneksi tästä jyrkästä suuntauksesta on suuntauduttu *holistisempaan* eli kokonaisvaltaisempaan suuntaan ja elävän esityksen lisäksi ja jopa sen sijasta voidaan tarkastella audiovisuaalisia tallenteita tapahtumasta. (Grimshaw 1974, 420, 422.) Koska performanssi on ainutkertainen tapahtuma, havainnoitsija näkee sen oman kykynsä ja maailmankuvansa kautta suodatettuna. Tallenteet antavat mahdollisuuden tutkia performanssia yhä uudelleen ja tutkija voi reflektoida omaa suhdettaan tutkimusaineistoon ja teoriaan. (Vrt. Suojanen 1999, 63-65.)

Performanssinäkemyksen avulla voidaan selvittää esitystilannetta, läsnäolijoita, esittäjää, tekstin rakennetta ja tyylikeinoja, esityksen kieltä, tyyliä, esittäjän persoonallisia piirteitä ja mielentilaa. Dell Hymes (1972, 1974) tekee eron perinteentuntemuksen ja esittämisen välillä. Performanssinäkemyks on linkittynyt performatiiviseen luentaan esim. omaelämäkertoista, folklore-esityksistä tai kokemuksesta. Voin verrata tutkittavia äänitteitä aiemman tutkimuksen litteraatioihin, sisällysluetteloihin ja tuloksiin. Performanssinäkemyksellä on yhtymäkohtia mm. kognitiiviseen näkökulmaan. Siksi näitten näkökulmien välillä ei ole syytä vetää jyrkkää rajaa, vaan on otettava kognitionäkökulmasta sellaisia yhtäläisyyksiä, jotka tukevat performanssinäkökulmaa tai elämänkaaren tutkimista. Performanssin tutkiminen on osa etnografisesta tutkimusmenetelmästä, johon sisältyvät diskurssi-, performanssi- ja etnopoettinen analyysi (Suojanen 1999, 63-65).

Kerronta-analyysissä tekstit voi analysoida juonen osalta ja tarkastella saarnaajan kompetenssia, tekstiä ja esitysanalyysissä erityisesti ylikuonnollisen kerronnan ja toistuvan toiminnan osalta. Myös tarkastelen vuorovaikutusta saarnaajan ja yleisön välillä (Suojanen 1999, 64). Richard Baumanin (1977) teoksessa kerrotaan, että performanssissa tarvitaan kehys, ja selostetaan, miten kehys rakentuu ja mitä kehyksessä on sisältönä rajatun ajan ja paikan yhteydessä. Saarna on sopiva kehys teksteissä esille tulevan kerronnan paikallistamiseksi, kun etsin saarnaajan elämän taitekohdissa esiintyvää kerrontaa, huumoria ja perinteensiirtoa, jotka toimivat

muutosvoimina. Näissä muutosvoimissa esityksellinen saarna tulee tällöin etualalle, joka jää mieleen erityisenä tekona edelleen välitettäväksi kuulijoille.

Puheaktit (myös uskonnollinen) yleensä varioivat puhetilanteen mukaan, ja ajan oloon se saattaa kiteytyä esim. kirjalliseen muotoon, joka vaihtelee eri yhteisöjen mukaan (Bauman-Sherzer 1974, 417-418). Niilo Yli-Vainion saarnassa 16.10.1979 kuvataan norjalaisten luonnonuskoisten käyttäytymistä kerronnan keinoin, ja kun vertaan tekstiä pro gradu -tutkielmani aineistoon, löytyy sieltä saarna 6.12.1977, jossa on variaatio samasta tapahtumasta. Kerrontaa ovat tutkineet mm. folkloristit Anna-Leena Siikala (1984), Sandra K. D. Stahl (1977, 1989) ja Annikki Kaivola-Bregenhøj (1988).

Kerronnan tutkiminen kuuluu myös esitysanalyysiin (Bauman 1977, 26).

Esityksellisyyden tarkastelu tutkimuksessani antaa mielestäni paremmat mahdollisuudet selvittää Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen maailmankatsomusta ja suhdetta yliluonnolliseen ja hänen päämääräänsä uskonnollisen yhteisön jäsenenä. Yksilön elämää ja toimintaa voi tarkastella myös elämänkaaren tarkastelun (Turunen 1996) tai uskontoantropologisen lähestymistavan avulla (Pentikäinen 1970) avulla.

Mielestäni elämänkaarta voi käyttää raamina, ja sisällön raamille tuo performanssinäkökulma, kun tarkastelen samassa yhteydessä niitä representaatioita, jotka ovat tyypillisiä tietyssä elämänvaiheessa. Näin työ etenee johdonmukaisesti ja samalla vältän mielikuvaa työn sirpaleisuudesta. Työni tulee osittain olemaan deskriptiivistä eli kuvailevaa, koska näytteiden esittely on yksilöllistä ja yksittäistä, koska sitä peilataan suhteessa tutkijan maailmankuvaan. Uskontoantropologia keskittyy yleensä elävän henkilön havainnointiin ja haastatteluihin perustuviin johtopäätöksiin, joten en voinut ottaa sitä tässä työssä pääasialliseksi lähestymiskeinoksi.

Jerome Bruner (1986) kehitti kokemuksellisen tietoteorian käyttämällä metodina tiedon hankinnassa dialogia, metaforia ja kerrontaa hermeneuttisena ajatustapana, jotta saataisiin aikaan tiedon luomista (transformaatio) (vrt. Grimshaw 1974, 423). Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen sekä heidän kollegojensa saarnoissa on dialogia, metaforia ja kerrontaa yhdistettynä raamatuntekstiin ja sen argumentointiin. He sovelsivat vaistonvaraisesti tekstiinsä esityksellisyyttä kohdistuessaan yleisölle saarnaesityksen,

minkä avulla kuulijat muodostivat omien kokemuksiensa, mielikuviansa ja käsitystensä kautta itselleen sellaista uutta tietoa, jonka he kokivat merkitykselliseksi.

Tutkielmani pyrkii tarkastelemaan supranormaalia kokemusta uskonnonharjoittajan ja tieteen näkökulmista esityskeskeisessä tilanteessa ja erityisesti miten siitä kerrotaan, samoin kertomuksen synnyn taustatekijöitä, kuten skeemojen muodostumista, elämänkaaren taitekohtien merkitystä ja niiden ilmenemistä teksteissä. Kun olen saanut tarkan selvityksen saarnojen sisällöstä, vertaan niiden tekstiosioita aiempaan tutkielmaani ja selvityksiin yksilön maailmankatsomuksesta, maailmankuvasta ja suhteesta uskontoon, uskonnollisiin elämyksiin ja supranormaaleihin ilmiöihin. Tutkimuksessani pyrin subjektiiviseen epistemologiaan syventymällä saarnaajien omiin tuotoksiin.

2.1.1. Esityskeskeisen saarnan ja siihen sisältyvän kerronnan tutkimismahdollisuudet

Esityksen analyysissä on tapahtunut muutoksia vuosikymmenien aikana. Richard Bauman toteaa, että folkloren aikaisempia tutkimusmenetelmiä ei voi soveltaa samalla mallilla joka paikassa ja folkloristit olivat jättäneet siten huomioimatta myös "etnografiset realiteetit erityisistä kulttuureista" (Bauman 1972, v). Linda Dégh toteaa, että muutos tekstikeskeisestä tutkimuksesta esityskeskeiseen tutkimukseen oli suuri. Esityskeskeisessä tutkimuksessa kokonaisuutta tarkasteltiin ennen kenttähavaintojen avulla. Hän toivoo, että folkloristiikan opiskelijat suuntaisivat mielenkiintonsa esittäjään oikeassa yleisöesityksessä, eivätkä epäaidossa haastattelutilanteessa. (Dégh 1995, 28, 29.) Richard Baumanin näkökulma oli alussa arvostelijoiden tarkasteltavana ja arvioitavana, kuten myös Dan Ben-Amosin sekä Roger D. Abrahamsin työt. Alkuperäisen performanssin tutkimus ei aina ole mahdollista, siksi performanssitutkimus on alkanut tarkastella tallenteita, jotka ovat säilyneet alkuperäisestä esiintymistapahtumasta. (Dégh 1995, 28, 29.)

Folkloristisen tutkimuksen alkuaikoina ei otettu selvää kertojan henkilöllisyydestä vaan oletettiin, että aito folklore on anonyymiä, tai alkuperäisen esittäjän etsiminen vaatii paljon selvittelytyötä. Jotta voisi tarkastella performanssin aikaisempia ja

myöhempiä variaatioita tai kerronnanosia (tai muuttujia) synkronisesti ja diakronisesti, olisi tutkittava esittäjää, toteaa Linda Dégh (1995). Tämän vuoksi tutkimusta on hänen mukaansa tarkasteltava 1) toistamiseen, 2) suhteessa ympäristön ja yhteisön tuotoksiin ja 3) suhteessa alkuperään ja variaatioihin. Tämä mielestäni tarkoittaa sitä, että tutkijan suhteen tutkimuksensa kohteeseen tulisi olla objektiivinen, hän aivan kuin ulkopuolisena tarkastelee työtään ja siten löytää siitä vastauksia kysymyksiinsä, kun hän aiheesta määrääjäksi etäännyttyään palaa jälleen tutkimaan aineistojaan ja vastaavia tutkimuksia.

Dégh toteaa, että kertojan luovuus pitäisi ottaa huomioon. Luovuudessa on usein kyse siitä, että kertomuksessa ja kerronnassa voi olla osa totta ja osa kuviteltua.

Uskonnollisten ryhmittymien ihmekertomuksia Linda Dégh nimittää ”legendoiksi” (tarkoittaa muunneltua totuutta), kun hän tutki erityisesti Bloomingtonin helluntailaisten kerrontaa ihmeistä. Tutkija huomasi, että kerrontaan oli tullut variantteja ja alkuperäinen kertomus oli väritynyt. (Dégh 1995, 8,9, 15.) Tutkijalle performanssi on 1) osallistujien identiteettien ja roolien esittämistä, 2) jotakin tarkoitusta ilmaiseva esitys, 3) sosiaalinen tapa ilmaista normeja, sääntöjä ja toimintatapoja arvioivassa vuorovaikutuksessa ja tulkinnassa ja 4) joukko toimintoja määrätyn tapahtuman esityspaikalla. Elämän ”väripaletissa” useat ainekset synnyttävät dialogeja yksilön ja ympäristön kanssa. (Bauman 1986, 4.) Tämän voisi hahmottaa piirroksella:

Kuvio 2.1. Esittäjä ja hänen vuorovaikutuksensa ympäristön kanssa performanssianalyysin mukaan (vrt. Bauman 1986, 4).

Yalen yliopiston teologisen koulun, kommunikaatioteorian ja performanssiopintojen professori Richard F. Ward (1996a) kirjoitti mielenkiintoisen artikkelin, jonka hän otsikoi ”Performance Turns in Homiletics” joka väljästi käännettynä tarkoittaa, että performanssi palauttaa homiletiikan (puheopin) alkuperäiseen muotoonsa (esityksellisyyteen). Hän siteeraa Elaine Lawlessia (1988) ja Bruce Rosenbergia (1970), jotka ajattelevat, että saarna on eräs laatu kulttuurisesta performanssista, missä tiettyjen yhteisöjen arvoja pidetään yllä ja rekonstruoidaan rituaalisen vahvistamisen avulla. Heidän mukaansa saarnat ovat kulttuurisia artefakteja (eli keinotekoisesti luotuja puhetilanteita), joissa määritellään kokoonpanoja ja symboleja, joilla on määrätynlainen auktoriteetti. Kun ihminen uskoo niihin, ne mullistavat yksilötasolla, ja pelastavat sanat tuotetaan rituaalin yhteydessä jäseneksi tulevalle. Uusi yhteys mitätöi aiemmat arvot tai uudelleen järjestää ne. Ylistys tai hengellinen juhlatilaisuus muuttuu tapahtumaksi, missä pyhiä tekstejä kuvaillaan kuulijoille esityksellisin keinoin ja tutkimalla niitä jopa humoristisin suullisin esityksin ja homileettisten tulkintojen avulla. Performanssi-ilmio ilmenee reflektiivisenä tiedostamisena, joka ilmentää yhteisöllistä käsitystä totuudesta. Niilo Yli-Vainion kokouksissa reflektiivinen tiedostaminen näkyi ihmisten myöhemmissä kertomuksissa, mitä he tunsivat ja kokivat kokousten aikana (parantumiskertomuksia, kaatumiselämyksiä, lämmön tunteita, hurmosta ja rituaalista käyttäytymistä, kuten käsien liikehdintää ja ääniä) ja myös saarnan aikana yleisön sekä puhujan vuorovaikutus tulee ilmi audiovisuaalisissa äänitteissä jälkikäteen tarkasteltavaksi.

Richard Ward (1996) artikkelissaan ”Performance Turns in Homiletics” toteaa, että hengellinen ”performanssi” sisältää mahdollisuuksia olla vapauttava ja vapautettu termi saarnadiskurssin homileettisessä tulkinnassa ja se voidaan käsittää metaforisesti tai tehokkaana metodina, kuten on jo muissa kielitiede-, kulttuuri- ja sosiaalitieteissä näin havaittu. Hän puolustelee näkemystään, että kristillisessä homiletiikassa voidaan lähestyä tekstiä esitysanalyysillä, mikä syventää näkemystä, mistä käsitteistä käsin lähestytään uudessa puhettavassa. Esitysanalyysi väljentää kristillisen puheopin oppirakennelmaa, kun se on vuorovaikutuksessa muiden tieteenalojen lähestymistapoihin, kun tutkitaan ihmisen ilmaisukeinoja. Performanssi-sana on itse asiassa loppuun saattamista, läpiviemistä, täydentämistä, läpitukenvea uusi muoto tai

”uudelleenkalustamista”, joka on ranskaksi par-fou ja esittävä ihminen itse on ”homo performance”, Ward kirjoittaa. Pohdintoja etiikan ja estetiikan yhteensopivuudesta on käyty fundamentalistien parissa ja mietitty, onko performanssin esittäjä totuudellinen vai valehtelija, toteavat Ward ja Bauman (1977, 29).

Richard F. Ward (1996b) kertoo toisessa artikkelissaan *Preaching as a Communicative Act: the Birth of a Performance*, mitkä syyt saivat hänet opiskelemaan teologien aineiden lisäksi kommunikaatiota ja performanssia. Hän lähtee liikkeelle lapsuudestaan, jossa häntä viehättivät varsinkin runontulkinta ja esitys ja ajatteli, että saarnoihin pitäisi saada myös enemmän esteettistä ulottuvuutta. Tämä johti hänet viimein teologisiin ja kommunikaatioaineiden opintoihin ja yliopistonopettajaksi sekä professoriksi, jolle annettiin tehtäväksi kehittää teologista puheopetusta. Ward toivoo, että polariteetit taiteen ja kulttuuriteorian sekä saarnaopin välillä vähenisivät tarkastelemaan puhetilaisuutta, jossa on läsnä puhujia, tekstejä ja yleisöjä. Ward puhuu saarnasta ”puhujan draamana”, jossa saarnaaja toimii ”näyttelijänä”, ja draama saa aineksia tulkinnallisen esittämisen kirjallisuudesta. Tämä sallii puhujalle erilaisia rooleja (vrt. Bauman 1977, 29), kun hän luo sisällöllisiä ilmaisuja saarnalleen esitettäväksi samalla kun saarnaaja toimii rituaalisena esittäjänä kulttuurisessa esityksessä, joka tunnetaan jumalanpalveluksissa pyhän tekstin tulkintana, ylistyksenä ja kiittämisenä, Ward toteaa.

Wardin (1996b) mielestä homiletiikan opetuksessa on ennen liian paljon painotettu ainoastaan puheen valmistamista ja sen luovutusta puhujanpaikalta puheena. Puhujan draamassa otetaan huomioon myös tekstin kokemuksellisuus ja sallitaan teologisten puherakennelmien murtuminen, koska uskonnollisessa draamassa on esillä useita ympäristöjä yhtä aikaa ja samalla se on läsnä mennessä ja nykyajassa. Kongruenssi eli yhdenmukaisuus saarnassa näkyy siten, että saarnaaja yrittää puhua asiasta, johon hän uskoo ja samalla päättää, miten hän esittää asiansa. Niinpä saarnaajan teologinen sanoma saa äänen ja muodon saarnaajan kokemuksen ja persoonan kautta, ja se ilmenee teoissa, konkreettisenä näyttämisenä, arjesta irrottamisena ja tunteena jonkin tyhjiön täyttämisenä ja siten saa yleisön huomaamaan puhujan läsnäolon seurakunnassa ja osallistumaan siihen vastavuoroisesti. Performanssi on akti, joka luo saarnaa ja murtaa sitä, irrottaa arjesta kuulijan ja palauttaa hänet jälleen siihen, Ward pohtii. Aktin suorittamiseen tarvitaan aina tapahtuma (event), jossa tarvitaan osallistujia (participants), esittäjiä (performers) ja yleisöä (audience), toteaa Bauman (1977, 27, 29).

Niilo Yli-Vainiolla oli luontainen kyky yhdistää saarnanvalmistukseensa episodeja, jotka olivat lähellä hänen kokemusmaailmaansa ja siksi hänen saarnansa muistuttivat puhujan draamaa, jossa oli esiintymislava ja tila kuulijoille. Yleisö sai vastaanottaa draamallisen esityksen kanonisoitujen tekstien tulkintana, elävän elämän puheena, kerrontana, huumorina, liikkeinä, ilmeinä ja toimintana. Siinä oli osallisena saarnaaja, hänen avustajansa, kuoro, yleisö ja media. Niilo Yli-Vainio osasi hyödyntää saarnatoimessaan nuoruutensa teatteriharrastusta Lapualla, eikä nähnyt draamallisissa puhujanrooleissaan mitään epäpyhää tai tuomittavaa. Hän saattoi kuvata eläytyvästi esim. kinsteripensaan alla tuskailevaa Eliaa tai kertoa Matista, joka meni aina väärään, laskea leikkiä erään papin kuivista saarnoista, jotka paloivat tai hypähdellä lavalla ja esittää parantunutta ja tämän iloa.

2.2. Aineisto, sen käsittely ja rajaus

Kun rajaan aineistoani, pyrin saamaan vastauksia miten uskonnolliseen tekstiin valikoituu aiheita elämän merkittävistä tapahtumista, joista monet ovat supranormaaleja kokemuksia. Tutkielmani johdannossa tarkastelen Niilo Yli-Vainiota ja kollegoja yleisesti ja selvitän, miksi Yli-Vainio tuli julkiseen tietoisuuteen erikoisesti vuosina 1977-1981. Toisessa luvussa esitän tutkimusongelman, metodin ja tutkimisessa tarvitsemani aineistot ja kirjallisuuden. Kolmannessa luvussa esittelen erilaisia teorioita ja historiaa suomalaisesta vapaasta kristillisyydestä aiheen tutkimisen pohjaksi. Neljännessä luvussa tarkastelen Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen elämänkaaren aikana kehittyneitä maailmankatsomuksen representaatioita, identiteettiä ja rooleja ja vertaan niitä tieteellisiin teorioihin. Viidennessä luvussa tarkastelen tietoisuuden merkitystä skeemojen varastona, ja mikä vaikuttaa saarnamiehen hengelliseen heräämiseen. Kuudennessä luvussa luon näkökulmia valittuihin tekstiesimerkkeihin ja niiden suhteesta merkitykselliseen kokemukseen tai yliluonnolliseen elämykseen. Seitsemännessä luvussa pohdin julistajien vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa ja miten se ilmenee teksteissä ja palautteissa. Kahdeksannessa luvussa pohdin lyhyesti karismaattisuutta itseään toistavana tekona ja päämääriä ja yhdeksännessä luvussa kiteytän sanomani.

Allen D. Grimshaw (1974, 421) toteaa, että tutkimuksessa voi käyttää tutkimusaineistona viestintää (puhetta ym.) 1) luonnollisissa yhteyksissä ja 2) luonnollista puhetta kokoontumistilanteissa havainnoinnin avulla, 3) taidepuhetta ja siihen liittyvää kommunikatiivista käyttäytymistä ja sääntöjä, joita informantit tuottavat ja 4) historiallisia tai kirjallisia materiaaleja. Tutkimukseni ensisijaisina lähteinä ovat Niilo Yli-Vainion saarnaamat puheet, jotka on tallennettu vuosina 1977-1981, sekä hänen itsensä kirjoittamia kirjasia ja lehtiartikkeleita. Suppeammaksi vertailukohteeksi olen ottanut saarnaaja Juho Koivumäen elämäkerran (Nousiainen 1978) ja tekstikirjansen ”Sanoma ylhäältä (1965) ja viisi lyhyttä äänitettä, sekä yksittäisinä näytteinä Yli-Vainion kollegojen Eino Variksen ja Osmo Haaviston saarnat.

Niilo Yli-Vainion lähellä olleiden työtoverien ja uskottujen henkilöiden muisteluteokset ja -kirjeet sekä kahden toimittajan äänitteet sopivat toissijaiseksi aineistoksi ympäristön ja saarnaajan supranormaalin vuorovaikutuksen hahmottamiseksi. Sekundaarisena aineistona on joitakin median tuottamia raportteja, sillä media, johon kuuluvat lehdistö, radio ja TV, ovat avainasemassa esittäjän kuuluisaksi tekemisessä. Mielestäni ei ole olemassa tietoisuutta esittäjästä ja hänen esityksestään ilman mediaa. On olemassa myös epävirallinen media, kuten huhut, "puskaradio" ja yhteisöjen sisäinen tiedotus, mutta näiden avulla puhuja ei yleensä pääse suuren yleisön tietoisuuteen.. Lehtiartikkeliotoksissa ja omaelämäkertoissa tarkastelen ainoastaan sitä, miten esityksellisyys tulee esille niissä, esim. katsomalla kuvia, ilmeitä, eleitä tai tekstinasettelua. Tutkin, ovatko lehtiartikkelit uutisointityyliä vai nostavatko ne Yli-Vainion karismaattiseksi henkilöksi.

Niilo Yli-Vainion saarnoja minulla on kymmenittäin tunnin pituisina äänitteinä vuosilta 1977-1981, ja ne ovat sisällöltään *tekstuaalisia tai temaattisia*² tai niiden sekoituksia (Sariola 1967, 110-111, 168-169), kuten olin jo pro gradu -työssäni kuvannut. Tutkin siis saarnanosia, joissa on paljon kansanomaista kerrontaa sekä siihen liittyvää esittämistä saarnan sisällä tai muissa teksteissä ilmeneviä kertomuksia, jotka liittyvät saarnaajan elämänkaaren muutosvaiheisiin. Pro gradu -työssäni olin litteroinut

---

² Tekstin sisältö ja muoto on tyypillistä tekstuaaliselle saarnalle. Siinä teksti muodostaa kokonaisuuden ja tekstiä analysoidaan jae jakeelta. Temaattisuus tekstissä tarkoittaa teemaa etusijalla ja puhuja pyrkii ilmaisemaan tekstin ydinajatuksen. Saarnan ja tekstin suhdetta nimitetään tekstuaalis-temaattiseksi. Siinä puhuja käsittelee raamatunlukua jae jakeelta, mutta hyppää välillä muihin aiheisiin, jotka liittyvät tekstiin. (Sariola 1967, 110-111, 168-169. Ks. Tarvainen 2001, 64, 84.)

kymmenen saarnaa ja tehnyt niistä sisällysluettelot ja analyysin, ja niiden valintakriteerinä oli runsas kerronnan esiintyminen (Tarvainen 2001). Päätin verrata kahta uutta äänitettä pro gradu -työssäni käsittelemiini kymmeneen äänitteeseen, kun etsin esityksellisiä toistoja. Kahdessa valitussa äänitteessä on samoja aineksia kuin pro gradu -työni materiaalissa, ja siten voin tutkia mm. performanssia ja kerronnan variaatiota suhteessa merkittävään elämykseen elämän taitekohdissa. Litteraatioita en voi laittaa työn liitteiksi, koska Yli-Vainio siirsi nauhojen kopiointi- ja tekijänoikeudet yksityiselle kustantajalle (Tarvainen 2001, 8). Sisällysluetteloita, jotka käsittelevät uutta aineistoa, en laita työni liitteiksi, sen sijaan liitteinä on analyysikaavioita, joissa ilmenevät episodit ja esityksellisyys. Käsittelem uusien aineistojen juonta ja sisältöä kuudennen luvun alaluvuissa. Työssäni on litteraationäytteitä puheista, joista ilmenee aistimuksellisia detaljeja ja esittäminen (Hymes 1981, 138-141, 240, 241-42). Käytän tarvittaessa pro gradu -työni aineistoja ja liitteitä.

Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n Nykyposti-lehti toimitti minulle kopiot kaikista Niilo Yli-Vainioon liittyvistä artikkeleista vuosilta 1978-1981. Näistä teksteistä valitsin ne Yli-Vainion itsensä kirjoittamat artikkelit, joissa hän käsittelee suhdettaan paranormaaleihin ilmiöihin. Haluan varmistaa, että Yli-Vainion puheista ja teksteistä esille tuleva maailmankatsomus olisi mahdollisimman luotettava eli *validi*. Kuitenkin on tärkeää ottaa huomioon ympäröivän maailman reaktiot ja siksi sekundaarinen aineisto, kuten lehtiartikkelit, joiden alkuperäiskappaleita löytyy kirjaston varastosta, on huomionarvoista kvalitatiivisena otoksena. Jotta voisin tarkastella Niilo Yli-Vainiota esiintyjänä ja hänen suhdettaan yleisöön, on paikallaan tarkastella yhtä Tuomo Kamisen tammikuussa 1978 toimittamaa TV-ohjelmaa ja haastattelua Niilo Yli-Vainion kanssa Lapualla ja Viena-Inkeri Lounelan radiohaastattelua 9.4.1977, joista tein sisällysluettelot pro gradu -työssäni. Aineistoluettelo on nähtävissä työni lopussa.

On otettava huomioon se konteksti, jossa saarnaaja on luonut repertoarinsa. Helluntaiherätyksen kustantamolta ilmestyi Niilo Yli-Vainion kuoleman jälkeen muisteluteos "Oli mies Jumalan lähettämä", jossa kuvaillaan ympäristön suhdetta saarnaajaan (Halme 1982). Otan tälle kirjalle vertailukohteeksi karismaattisen vapaakirkollisen saarnaaja Juho Koivumäen, joka myös tunnettiin tuona aikana karismaattisena puhujana, jonka saarnojen seurauksena uskottiin, että sairaita parani

(Nousiainen 1978). Niilo Yli-Vainio kirjoitti itse v. 1962 romaanimuotoisena muisteluna elämästään kirjan "Kuolema ajaa takaa". Siitä näkee hänen suhteensa ympäristöönsä lapsuus-, nuoruus- ja aikuisuusajoilta, ja tästä kirjasta voidaan havaita Niilo Yli-Vainion suhde paranormaaleihin ilmiöihin.

Niilo Yli-Vainio oli kirjoittanut myös pieniä uskonnollisia kirjasia, joissa on kuvauksia hänen suhteestaan ylikuonnollisiksi tulkittaviin ilmiöihin. Niilo Yli-Vainio kirjoitti Nykyposti-lehteen vuosina 1978-1981. Sieltä poimin joitakin otteita, joissa hän kertoo suhteestaan karismaattisiin ilmiöihin. Vähän ennen kuolemaansa Niilo Yli-Vainio luovutti päiväkirjansa Mauno Saarelle, joka julkaisi ne kirjansa "Saarnaaja" liitteenä sellaisenaan v. 1983. Päiväkirjoista näkee saarnaajan inhimillisyyden. Pro gradu -työssäni olen esitellyt hyvin suppeasti Niilo Yli-Vainion elämänkaarta, ja siksi syvempi tarkastelu Niilo Yli-Vainion elämän käännekohtien motiiveista on paikallaan.

2.3. Kirjallisuus ja sen valintaperusteita

Kun valitsen kirjallisuutta, pyrin käyttämään sellaisia teoksia jotka sopivat tutkimusaiheeseen ja karsin ne teokset pois, jotka eivät ole riittävästi yhteydessä aiheeseen. Kirjallisuuden hyvä validiteetti on tärkeä valintaperuste, kun mietin mikä on kirjallisuuskritiikin perusta. Kirjallisuuden ja tutkimusten avulla saan vastauksia esittämiini kysymyksiin.

Maailmankatsomuksen tutkiminen alkaa johdannolla siitä, miten maailmankatsomus teoreettisesti muodostuu: arvoista ja ihanteista sekä uskomuksista ja käsityksistä. Ne muodostuvat jokaiselle elämänkaaren aikana, kun ihminen siirtyy ikävaiheesta toiseen osana sielullis-henkistä eli psyykkistä kehitystä (Turunen 1996, 9). Pelkästään uskomukset ja käsitykset antavat vaillinaisen maailmankatsomuksen. Pikemminkin ne kuvastavat henkilön maailmankuvaa. Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen elämän aikana tapahtuneet merkittävät käännekohdat ovat olleet myös oppimiskokemuksia heille itselleen ja siten he ovat välittäneet perinnettä eteenpäin olemalla yhteisökasvattajia eli saarnaajia. On hyvä tietää yhteisökulttuurista, josta yhteisökasvattajan folklore saa aineksia (esim. Holm 1978, Heino 1976, 1997).

Tarkastelen myös ihmisen maailmankatsomuksen ja -kuvan syntymekanismeja. Performanssinäkökulmaa elämänkaaren käännekohtien esityksiin tuovat esim. Richard Baumanin (1977), Dell Hymesin (1972, 1974, 1981) ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn (1988) tutkimukset. Päivikki Suojasella (1978, 1988) on myös tutkimuksia saarnaajan maailmankuvan ilmaisemisesta saarnan muodossa. Tutkimusongelmani hahmottamiseksi valitsen sellaista materiaalia, joka helpottaa tutkimusaineiston käsittelyä. Päivikki Suojanen (1988) on tehnyt teoksen ylipuhumisesta, joka mielestäni liittyy performanssiin. Siellä on myös esimerkkejä saarnoista, joissa ylipuhuntaa ilmenee. Myös muita asiaan liittyviä teoksia voin ottaa kirjallisuudeksi.

Huomioin myös muita teoksia, jotka valottavat Niilo Yli-Vainion maailmankatsomuksen taustoja. Helluntailaisuuden ja vapaan kristillisyyden muodostumisesta ja maailmankuvasta on saatavilla tieteellisiä tutkimuksia, historiateoksia ja herätysliikkeitten omia kustanteita. Uskonnollinen kokemus perustuu mielestäni aistimuksiin, joita ihmisruumis tuottaa saadessaan erilaisia ärsykeitä. Uskonnollisiin kokemuksiin täten liittyy tulkinnallisuutta ja siksi on tärkeää pohtia tieteellisesti, milloin uskonnollisessa kokemuksessa on kysymys kuvittelusta, alitajunnan ilmauksista tai jopa suggestiosta. (Vrt. Wikström 2000, 383-385.)

Suggestiosta on olemassa myös paljon lääketieteellis-psykologisia kirjoja, joista huomioin vain muutaman saadakseni tutkimukseeni poikkitieteellistä syvyyttä. Niilo Yli-Vainion kokouksissa tapahtuneista ihmeperantumisista on tehnyt väitöskirjatutkimuksen Matti A. Miettinen (1990). Mielenkiintoista on yrittää hahmottaa puhujan elämän aikana tapahtuneista merkittävistä, jopa yliluonnollisiksi koetuista kokemuksista tai siihen liittyvästä kerronnasta, ja pohtia, mihin aikaan, paikkaan ja tilanteeseen nämä sijoittuvat. Voisiko näille ilmiöille, olivatpa ne ennen uskoon tulemistä olleet supranormaaleja tapahtumia tai uskoon tulon jälkeen karismaattisia elämyksiä, olla jokin muu selitys kuin ns. jumalallinen väliintulo, jonka ihminen herkästi itselleen uskottelee elämän valinta- ja kriisitilanteissa. Yliluonnollisiin ilmiöihin voi saada tieteellisiä vastauksia esim. uskonnonpsykologiasta, josta Owe Wikström (2000) on kirjoittanut teoksen *Salattu ihminen*. Max Weberillä (1968) on tulkintoja ihmisen karismaattisuudesta. Max Weberin (1965) ajatukset hierarkkisesta

organisaatiosta sopivat helluntaiherätykseen paikallis- sekä osittain myös yleisellä tasolla ja Niilo Yli-Vainio oli tässä organisaatiossa jäsenenä vuosina 1946-1981.

Lopuksi analysoin tekstiesimerkkejä ja arvioin saarnaajien päämääriä. On tarkasteltava saarnaajien suhdetta ympäröivään maailmaan. Karismaattisia julistajia ympäröivää elämänpiiriä ja ihmisyhteisöjä voi tutkia eri teosten avulla aloittamalla eri aikakausien näkökulmista erilaisiin organisaatioihin. Merkille pantavaa on se, että esim.

Helluntaiherätys Suomessa on paikallistasolla muodostunut viime vuosisadan alun mallin mukaisesti, vaikka se yleisellä tasolla toimii verkostomaisesti. Vapaakirkko on sen sijaan konsernin tavoin ryhmittäytynyt, ja vuosittain Vapaakirkko toimittaa kaikille jäsenilleen kokonaistilinpäätöksen, mikä antaa selkeän kuvan toiminnasta (esim. Kaura 2005: Vuosikirja 2004. Suomen Vapaakirkko).

Niilo Yli-Vainio ja Juho Koivumäki olivat ihmisistä ja elämästä kiinnostuneita henkilöitä ja he kehittivät itseään elinikäisellä oppimisella. Heidän kognitiiviset prosessinsa, jotka johtivat toimintaan eli perinnetuotoksiin, noudattivat vaistonvaraisesti kokemuksellisesta tiedon jäsentämis- ja välittämistapaa, jossa henkilöllä on konkreettinen, omakohtainen kokemus jostakin asiasta. Omakohtaisesta kokemuksesta syntyy vähitellen perinnetuotoksen ainekset. Kokemusta pohditaan kriittisesti havainnointitilanteessa (aivoissa tapahtuvat johtopäätökset kokemustilanteessa), kokemus käsitteellistetään vertaamalla toisten kokemuksiin ja saatavilla oleviin tekstiesimerkkeihin ja viimein kokemusta työstetään aktiivisella toiminnalla. Toimintaa siivittävät kertomukset, vitsit, pilapuheet, saarnat, omakohtainen kerronta tai todistus, parannuskeinon toteuttaminen, uskonnollinen riitti tai memoraatti. Kaikessa toiminnassa tapahtuu tiedostamista ja oppimista elämän aikana, myös saarnan aikana saarnaaja havainnoi koko ajan yleisöään ja yleisö saarnaajaa, joten saarnaesitys parhaimmillaan on intensiivistä vuorovaikutusta ajatusten ja tarvittaessa myös toiminnan tasolla. Tämä tarkoittaa sitä, että niin puhuja kuin kuulija konstruoi keräämäänsä tietoa suhteessa aikaisempaan tietovarantonsa ja kokemuksiinsa ja siksi lopputulos tiedon rakentamisesta ja jäsentämisestä sekä käsittelystä voi olla hyvin tulkinnallista ja soveltavaa sekä kriittistä riippuen yksilön kompetenssista tehdä itsenäisiä arvioita. (Vrt. Basso 1974. Briggs 1988. Engeström 1979. Grimshaw 1974. Siikala 1984.)

3. SAARNAMIESTEN HENGELLISEN YMPÄRISTÖN KUVAILUA

3.1. Lyhyt katsaus suomalaiseen vapaan kristillisyyden ilmastoon

Yhteisö- ja yksilöviestinnän tutkimuksessa tulee hahmottaa niitä kulttuurispesifejä ja kommunikatiivisia tapoja ja asiantiloja sekä välineitä, jotka ovat keskeisiä, ominaisia ja merkityksellisiä omalle yhteisölle, mitä universaaleja käytänteitä on ja millaista eroavaisuutta on olemassa (Bauman 1977, 22). Harri Heinin (1997) teos ”Mihin Suomi tänään uskoo” on eräs esimerkki tällaisesta kokoavasta hahmottelusta, mihin saarnamiehet perustavat sanomansa. Suomessa uskonnollisuus jakaantuu seuraavasti: 1) evankelisluterilainen kirkko ja sen herätysliikkeet, 2) ortodoksinen kirkko, 3) katolinen kirkko, 4) muut perinteiset kristilliset kirkot ja yhteisöt (eli vapaat suunnat, joihin lukeutui mm. Helluntaiherätys ja Vapaakirkko), 5) tunnustuskuntiin sitoutumaton, evankelioivat herätyskristillisuus (Evangelicals), 6) tunnustuskuntiin sitoutumattomat karismaattiset yhteisöt, 7) helluntaiherätykseen pohjautuvat yhteisöt, 8) baptismiin pohjautuvat uudet yhteisöt, 9) uskonliikkeestä (the Faith Movement) vaikutteita saaneet yhteisöt, 10) muut kristilliset yhteisöt, 11) kristinuskon pohjalta syntyneet yhteisöt, 13) juutalaisseurakunnat, 14) islamseurakunnat, 15) hindulaisuuteen pohjautuvat yhteisöt, 16) buddhalaisuuteen pohjautuvat yhteisöt, 17) teosofiaan pohjautuvat yhteisöt, 18) muut yhteisöt ja 19) parauskonnolliset liikkeet ja virtaukset. (Heino 1997, 42-384.)

Suomessa oli evankelis-luterilaisia v. 1980 noin 90,2% ja v. 1995 heitä oli 85,8%, ortodokseja vastaavina vuosina 1,1% ja muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia 0,9%. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia oli v. 1980 arviolta 7,8% ja v. 1995 n. 12,1%. Valtakirkkomme on menettänyt jäseniään uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille ja tämä kuvaa ihmisten irtaantumista perinteisistä instituutioista ja jonkin uuden etsimisestä tilalle. (Heino 1997, 24.) Niilo Yli-Vainion saarnaauran huipulla v. 1975-1981 oli juuri suomalaisessa uskonnollisessa käyttäytymisessä tapahtumassa murros, jota Harri Heino (1997, 22) nimittää monimuotoistumiseksi, eriytymiseksi ja maallistumiseksi. Niilo Yli-Vainio sekä muut Suomen kansan herättäjät ja poliitikot vaistosivat tämän murroksen ja käyttivät sitä tehokkaasti hyväkseen toiminnassaan. Niilo Yli-Vainion vaikutus ulottui yli tunnustuskuntien ja sitä

nimitettiin aluksi ”uushelluntailaisuudeksi”. Vuonna 1978 karismaattinen liike Suomessa sai nimen luterilaisen kirkon sisällä ”Hengen uudistus kirkossamme”. Karismaattista liikehdintää kirkon sisällä oli 1970-luvulla 13% seurakunnissa säännöllisesti ja tilapäistä toimintaa 36%. (Heino 1997, 61-62.)

Niilo Yli-Vainio totesi, että Helluntaiherätys ei puutu "jonkun ihmisen nimen ympärillä" olevaan toimintaan, jolla hän tarkoitti kulttia Helluntaiherätyksen ulkopuolella (Yli-Vainio 1979b, 20). Kultilla on samantyyllisiä piirteitä kuin mysteeriuskonnolla, jolla on kirkkoisien opetuksista poikkeava salaisuus. Kirkon vastakohtana on kultti, ja sille on luonteenomaista paikallisuus, yhden johtajan ympärille ryhmittäminen ja lyhytaikaisuus. (Palva 1974, 234-235.)

Nils G. Holm pohtii sitä, miten helluntailiikettä voitaisiin Suomessa määritellä uskontososiologisilla nimityksillä. Holm pohtii mm. Bryan Wilsonin (1970) tutkimuksia ja toteaa, että tutkijat erottavat uskonnollisista liikkeistä kirkon, lahkoontuneen yhteisön, denominaation ja kultin. (Holm 1978, 15.) Hengelliset yhteisöt voivat hyväksyä ympäristönsä, suhtautua aggressiivisesti siihen tai sulkeutua omiin ympyröihinsä. Wilson (1970, 36, 66) jaotteli lahkot, ja löysi niistä konversionistisia, vallankumouksellisia, sisäänpäin kääntyneitä, manipulatiivisia, taumaturgisia (ihmeitä painottavia), reformistisia ja utopistisia lahkoja. Tämän jaottelun mukaan helluntailaisuus ja vapaakirkollisuus muistuttavat lähinnä konversionistista liikettä, joka tarkoittaa sitä, että liikkeen jäseniltä edellytetään uskonnollista kääntymistä (uudestisyntymistä).

3.1.1. Helluntailaisuus Suomessa

Englantilainen metodistisaarnaaja Thomas Ball Barrat (1862-1940) sai karismaattisia kokemuksia Amerikassa 1906 (Teinonen 1965, 72). Hän toi helluntailaisuuden Eurooppaan. Luonnonmullistukset olivat kansanhemisille jumalallista puhetta tai enne paruuksiasta eli Kristuksen paluusta, jota kristityt hartaasti odottivat. (Tämä tulee erikoisesti ilmi amerikkalaisen parantajasaarnaaja William Branhamin (1962) kirjoittamasta kirjasta. Niilo Yli-Vainio oli saanut William Branhamilta vaikutteita.)

Metodistipappi Thomas Ball Barrat sai vaikutteita helluntailiikkeestä ja aloitti lähetystyön Norjassa ja Ruotsissa ja toi liikkeen Suomeen 1909. Barrat sai lisävaikutteita 1913 baptistipastori Lewi Pethrukselta Ruotsista ja kastatti upotuskasteella itsensä. Suomalaiset lestadiolaiset vetäytyivät helluntailiikkeestä 1912. (Holm 1978, 44-47.)

Helluntailiike Suomessa erosi baptismista ja helluntailaisten työ haarautui Vaasan Fria Mission -liikkeen ja Helluntaiystävien pariin. Helluntaiystävät jakaantui paikallisseurakuntiin (Suomen Helluntaiherätys ja Filadelfia-kyrkan, johon suomenruotsalaiset seurakunnat myös Pohjanmaalta liittyvät) ja Helluntaiystäviin, joilla ei ole paikallisseurakuntia. (Holm 1978, 44-47.)

Uudet ideat ja aatteet leviävät hyväksymisprosessin jälkeen suorassa (suullinen) tai epäsuorassa (media) informaatioprosessissa kuin renkaat vedessä sen jälkeen, kun siihen on heitetty kivi (vrt. Bringéus 1981, 130-134). Helluntaiherätys ei leviä enää yksinomaan suurten paikallisseurakuntien tekemän lähetystyön seurauksena ylhäältä alaspäin eli vertikaalisesti (esim. talvipäivien tai työntekijäpäivien päätösten mukaisesti) vaan myös horisontaalisesti eli vaakasuoraan, jossa paikallisseurakunta levittäytyy erilaisten työmuotojen kautta ympäristöön ja työmuotojen vastuuhenkilöt toimivat itsenäisesti paikallisseurakunnan vanhimmiston kontrollin alla. Liukuminen vertikaalisesta viestintämuodosta horisontaaliseen on tapahtunut vähitellen. Horisontaalinen perinteen leviäminen on mahdollista sisäisten funktioiden avulla, jotka Bringéus (1981, 124-126) luokitteli viiteen osaan: tekniseen, käyttäytymis-, suulliseen, kirjalliseen ja kuvalliseen traditioon.

Suomen Helluntaiherätyksen, joka muodostuu itsenäisistä paikallisyhdistyksistä ja kirkko-muotoisesta Helluntaikirkosta 2000-luvulla, viestintävälineitä ovat tekninen traditio, joka tarkoittaa erilaisia valmiuksia välittää perinne (esim. julistusperinne, josta sovitaan talvi- ja kesäpäivillä, paikallisseurakunnissa, yhdistyksissä ja yrityksissä). Käyttäytymisperinne on yleisesti hyväksytty liikkeessä erikoisissa tilanteissa (esim. kääntyminen, siirtymäriitit, toiminta ja elämänmuoto jäsenenä). Suullinen perinne, jolla välitetään liikkeen arvoja (esim. puhe ja musiikki) sekä kirjallinen perinne, jolla opitaan

liikkeen symboliikkaa tai merkkikieltä riippumatta tilasta ja paikasta (esim. liikkeen lehdet ja kirjallisuus) ovat yleisimmin käytettyjä horisontaalisia viestintävälineitä. Kuvatraditio, jota edustaa kuvallinen viestintä eri muodoissaan (esim. audiovisuaalinen media, rukoushuoneen koristelu ja varustus, painotuotteiden kuvitus jne.) ovat myös arvokkaita helluntaiherätyksen viestintävälineitä. (Heino 1997, 83-87. Ks. <http://www.ekirkko.org/cgi-bin/ekirkko/ekirkko-aika.pl?customer=aikacenter&document=00010351> .)

Helluntailaiset kieltävät kuvien palvonnan, mutta jäänteinä läntisen kirkon perinteestä jäivät kerronnan variaatiot evankelistojen ja lähetyssaarnaajien kokemista ihmeistä, esim. Kaukoidän lähetyssaarnaaja Jukka Rokka (1990) on romaanissaan tyylitellyt ihmekertomuksen lähetystyössä. Evankelista Aili Heinonen (2001) kuvaa kirjassaan elämänsä vaiheita, joihin liittyi monia ihmeitä, ja sitä, miten nuivasti helluntaiherätys suhtautui joillakin paikkakunnilla karismaattiseen naisevankelistaan. Ihmekertomukset vähitellen muuttuvat niin kertojien kuin kuulijoiden mielessä sisällöltään ja vaihtuvat jopa myyteiksi tai legendoiksi, joissa alkuperäistä tarinaa on vain nimeksi jäljellä. Näitä ovat esim. varallisuuden karttumistarinat, joita Yli-Vainion perhe kertoi haastattelijoille ja näin ihmekertomukset saivat kirjallisen muodon (Träff 1978, 101; Saari 1983, 53,54). Teoksista, elämäkertoista, audiovisuaalisista tallenteista, Raamattu- ja lehtimyyneistä saadut tulot antavat julistustyöntekijöille pieniä ansioita lähettäjaseurakunnan vaatimattoman palkan lisäksi.

Ensimmäinen osoitus teknisestä perinteestä oli helluntailaisuuden tulo Pohjoismaihin v. 1911 englantilaisen metodistipapin Thomas Barratin mukana. Ruotsissa uuden liikkeen näkyväksi johtajaksi nousi baptisti Lewi Pethrus. (Teinonen 1965, 73.) Norjassa, Oslon kaupungissa, Thomas Barrat alkoi saarnata, ja kirjallisena perinteenä hänen lehtensä Korsets Seir alkoi ilmestyä v. 1912 suomeksi ja ruotsiksi. Käyttäytymis- ja suullista perinnettä kuvaa se, että liike levisi pian USA:n ja Barratin kontaktien avulla Ruotsiin ja sai kannattajia aikaisemmista vapaakirkollisista suunnista. (Vrt. Holm 1978, 21, 23.)

Helluntaiherätys on organisoitunut paikallisseurakunniksi. Alun perin seurakuntakäsitys on tullut baptisteilta, joiden kanssa helluntailiikkeellä oli yhteistyötä vuoteen 1909

saakka. Tuolloin sattui Kvevlaxissa hukkumistapaus, jolla oli vaikutusta eroamisprosessissa. Barrat oli aiemmin ollut lapsikasteen kannattaja, ja siksi yhteistyö sujui kitkattomasti luterilaisten herätysliikkeiden, kuten lestadiolaisten kanssa. Asiaan tuli muutos, kun Barrat joutui kosketuksiin baptismin kanssa ja antoi kastattaa itsensä upotuskasteella, jota myös tänne tullut norjalainen saarnaaja Gerhardt Olsen Smidt kannatti. Helluntailaiset kokivat ongelmallisena sen, että baptistit harjoittivat suljettua ehtoollisenviettoa, joka oli tarkoitettu ainoastaan liikkeen jäsenille. Ero baptisteista tuli vuonna 1913, kun Lewi Pethrus alkoi muodostaa uusia raamatullisia Filadelfia-seurakuntia Ruotsiin, jotka tunnustivat helluntailaista karismaattista seurakuntakäsitystä. Suomeen perustettiin Turkuun ensimmäinen helluntaiseurakunta 1914 Martti Rantasen avulla. Helsinkiin perustettiin 1915 baptisteista eronneen ryhmän avulla helluntaiseurakunta. Kirkkonummelle 1918 seppä Gunnar Bergströmin avulla perustettiin Karmel -seurakunta (vrt. Holm 1970, 45 -).

Edellä mainittujen rinnalle jäi liike Helluntaiystävät Vilho Pylkkäsen johdolla. Helluntaiystävät korostivat universaalista kristittyjen yhteyttä, kun he kokoontuivat leivänmurtoon ja yhteisiin kokoontumisiin, ja heidän mielestään paikallisseurakunta on tarpeeton. Helluntaiystävät saattoivat olla siis myös toisten kirkkojen jäseniä samaan aikaan. Osa Helluntaiystävistä halusi järjestäytyä seurakunnaksi Smidtin johdolla. Ruotsinsuomalainen helluntailiike muodostui itsenäiseksi Suomen Helluntaiherätyksen haaraksi suomalaisen helluntailiikkeen lisäksi. (Vrt. Holm 1978, 44-47.) Niilo Yli-Vainion joukkokokousten aikana 1970-luvun lopulla Suomessa oli vajaat 200 paikallisseurakuntaa, osa suomalaisia ja osa ruotsalaisia Filadelfiaan kuuluvia yhteisöjä (Yli-Vainio 1979c, 20, 21).

Koska helluntailiike ei ole aluksi vaatinut työntekijöiltään teologista koulutusta, oli seurakuntapalvelijaksi pyrkivän opittava yhteisön sisällä suullisena ja kirjallisena perinteenä oleva ”helluntaioppi”. Tämä käsitti opin uudestisyntymisestä, kasteesta, seurakunnan jäsenyydestä, henkikasteesta ja Raamatun ilmoituksesta sekä maailmasta erottautumisesta siihen liittyvine riitteineen (esim. julkinen tunnustaminen ja käten päälle pano). Helluntailiikkeellä ei ole selkeitä uskonkappaleita, ainoastaan Raamattu kokonaisuudessaan oli oppikirjana ja lähteenä, ja edes teologista tai historiallista raamatunkritiikkiä ei hyväksytty lainkaan. Sen vuoksi riitoja saattoi syntyä

raamatuntulkintoista. Koska teologinen perustietämys oli aluksi vähäistä, niin opetusta ei voitu verrata teologisten tutkimusten kanssa. Teologista tutkimusta jopa pelättiin, koska luultiin, että teologia etäännyttää uskovan Jumalan Sanasta ja uskosta. Lopulta liikkeen sisälle muodostuivat yhteiset käsitykset kääntymyksestä, kasteesta, henkikasteesta ja seurakuntajärjestyksestä. (Holm 1978, 27.) Oppi on täsmentynyt kolmannella vuosituohannella Helluntaikirkon perustamisen myötä. Nykyisin Helluntaiherätyksen Iso Kirja Koulutuskeskus pitää teologian opintoja luontevana työntekijöiden kouluttamisessa. (Heino 1997, 83-87. Vrt. Iso Kirja koulutuskeskus internet-sivusto <http://www.isokirja.fi/koulutuskeskus/index.html>.)

Helluntailaiset uskovat, että Raamattu on kirjaimellisesti Jumalan sanaa, ja tämän vuoksi pitkään oli vallalla käsityksiä, että tieteellinen maailmankuva johtaisi konfliktiin helluntailaisen maailmankuvan kanssa. Helluntailaiset uskovat, että ihminen luotiin kuudentena päivänä Jumalan kuvaksi eikä ole suinkaan kehittynyt apinasta ihmisapinaksi, kuten evoluutioteoriaan uskovat. (Holm 1978, 28.)

Helluntailaiset pitävät myös Vanhaa ja Uutta Testamenttia eriarvoisina. Erityistä kiistaa helluntailiikkeen sisällä on käyty suhteesta Israelin valtioon nykypäivään saakka. Professori Pentti Kaitera julkaisi 1976 kirjasen ”Ihmiskunnan tulevaisuus ja Raamatun profetiat”, jossa lukija johdatellaan mielikuviin pelottavasta ihmiskunnan tulevaisuudesta. Helluntailaiset edelleenkin uskovat ns. uskovien ylöstempaamisteoriaan, jossa Jumala pelastaa seurakunnan tulevalta katastrofilta. Kun tutkin Tuomo Kamisen televisiolle tuottamaa dokumenttikuvaa Niilo Yli-Vainiosta saarnaajana, kiinnitti huomiotani erään uskovan toivomus, että tämä pääsisi ”Karitsan häihin”, johon yleisesti uskottiin 1977-luvun jälkeenkin (Kaminen 1978). Tänä päivänä helluntailaisten suhtautuminen palestiinalaisiin on muuttunut myönteisemmäksi, koska on ymmärretty, että Jeesuksen kantaäiti Ruut oli mooabilainen (arabi tai palestiinalainen) ja arabiuskovaisia saatetaan kutsua vieraileviksi puhujiksi kertomaan oloistaan Israelissa ja suhteestaan juutalaisiin.

Helluntailiikkeessä jo 1950-luvulta saakka vaikuttanut metsäteknikko ja maallikkosaarnaaja Osmo Haavisto on v. 2002 omakustanteessaan ”Israel Öljypuu”

täysin eri linjoilla kuin Pentti Kaitera (1976) näkemyksessään Israelin asemasta ja uskoo seurakunnan edustavan Jumalan valtakuntaa maan päällä eli olevan "tosi Israel". Muuramesta syntyisin oleva Osmo Haavisto on karismaatikko, jonka kokouksissa sairaita parani 1970-luvun lopulla. Osmo Haaviston mukaan Israel valtiona on vain ja ainoastaan siionistien aikaansaannosta ja poliittinen ratkaisu, ja kaikkien juutalaisten kerääminen Israeliin olisi jopa tuhoisaa heidän olemassaolonsa edellytyksille ja juutalaisen kulttuurin säilymiselle. Haavisto kritisoi dispensationalismia, joka on lähtöisin jesuiittojen darbylaisesta opista 1580-luvulta. Darbylaiset uskoivat, että lopun aikana seurakunta temmataan salaisesti taivaaseen "Karitsan häihin" seitsemäksi vuodeksi, jonka aikana maan päällä on antikristuksen hallinto ja vihan aika, ja sen jälkeen Messias palaa seurakuntansa kanssa perustamaan tuhatvuotista valtakuntaa. Vihan aikana juutalaiset evankelioivat maailmaa. (Haavisto 2002, 7-8, 106-107.)

Helluntailiike suosittelee jäsenilleen ahkeraa Raamatun tutkimista osana uskonharjoitusta. Seurakunnat voivat järjestää raamatunselitystilaisuuksia sekä raamattupiirejä, joissa kutsuttu raamatunopettaja tulkitsee Raamattua liikkeen suosiman kulttuurin mukaisesti. Apokalyptiset tulkinnat ovat monen puhujan saarna-aiheita. Suosituttua ovat myös peukalopaikkojen otto Raamatusta tai raamatunpaikkojen arpominen raamatunlauseen sisältävien paperinpalasten eli "mannalappujen" avulla päivän tunnussanaksi osana kodin uskonharjoitusta. (Holm 1978, 28-31.)

Nils G. Holmin tutkimusten mukaan helluntailaiset uskovat Isään, Jeesukseen Kristukseen Jumalan poikana ja Pyhään Henkeen persoonana. Niilo Yli-Vainion käsitykset jumaluudesta olivat samankaltaiset, tosin Pyhän Hengen persoonan korostaminen tuli joissain saarnoissa esille voimakkaasti. Helluntailaiset uskovat myös persoonalliseen Pahaan, Saatanaan, joka on Jumalan vastustaja. Pelastus on heidän mukaansa pelastumista Pahan vallasta, joka tapahtuu, kun ihminen vastaa myöntävästi Jumalan kutsuun uskoa hänen Poikansa pelastustekoon ja tulee tietoiseksi syntisyydestään ja suostuu muutosprosessiin kääntymyksen yhteydessä. Muutosprosessissa ihminen muuttuu pahasta hyväksi, mutta joutuu kilvoittelemaan pysyäkseen hyvänä. Kilvoitus on pyrkimistä uskoviin kasteelle ja seurakuntayhteyteen ja omakohtaisen uskon harjoittamista raamatunluvun, rukouksen ja hyvien tekojen avulla. Uskoviin kaste eli upotuskaste avaa ovet seurakuntaan ja ehtoollisyhteyteen.

Liike ei jaa ehtoollista kastamattomille, luopioille tai lapsille. Lasten siunaaminen hyväksytään. Nils G. Holm kuvaa uskovien kastetta riittinä, jonka kautta avautuu jäsenyyden lisäksi mahdollisuus kokea henkikaste. Henkikasteen uskotaan olevan Pyhän Hengen toimintaa maan päällä ihmisten välityksellä, jonka tunnusmerkkeinä on kielillä puhuminen eli glossolalia, profetoimisen armolahja, henkien arvostelemisen lahja, lahja selittää kieliä jne. Helluntailaiset selittävät, että henkikaste auttaa pyhityselämän harjoittamisessa eli erottautumaan ”maailmasta”. (Holm 1978, 31-34.)

Helluntailaiset uskovat, että seurakunta edustaa Kristuksen ruumista, jossa on erilaisia, mutta samanarvoisia jäseniä. Kristuksen ruumis muodostuu samoin uskovista ihmisistä, joilla on symbolinen merkitys ”ruumiin osina eli soluina”. Tämän ”soluista” muodostuvan yhteisön tehtävänä on levittää evankeliumia ihmisten pelastukseksi. Seurakunnan tärkein tehtävä on lähetystyö kotimaassa ja ulkomailla. Paikallista työtä tekevät saarnaajat, nuorisotyöntekijät, evankelistat ja diakonit. Työntekijöiltä edellytetään kutsumusta tehtävään, jonka seurakunnan vanhimisto huolellisesti tutkii valintaprosessissa. Valintaprosessissa edennyttä esitellään seurakunnan kokoukselle, joka äänestyksen avulla päättää valinnasta. (Holm 1978, 35-38.)

Helluntaiystävät–liikkeellä ei 1970-luvulla ollut seurakuntaa. Lewi Pethruksen kautta levisi opetus vapaista raamatullisista seurakunnista. Raamatulliseen seurakuntaan kuuluvat uudestisyntyneet ja kastetut jäsenet, seurakunnan kokous, hallitus eli vanhimisto ja valitut palkatut työntekijät ja vapaaehtoistyöntekijät. Vähitellen Helluntaiystävät kuihtui pois ja tilalle tulivat rukoushuoneyhdistykset paikallisseurakuntien mahdollistamiseksi. Helluntaiseurakunnilta puuttuu keskushallinto, joka on korvattu kesä- ja talvipäivillä. Jokainen paikallisseurakunta on taloudellisesti itsenäinen yhdistys ja paikallisseurakunnan alaisuudessa voi olla yhdistysmuotoisia rukouspiirejä. Vanhimisto koostuu seurakunnan luottamushenkilöistä, joita ei periaatteessa voi erottaa ilman seurakunnankokouksen epäluottamuslausetta, mutta vanhin voi erota tehtävästä halutessaan. Jokaiselta seurakunnan työntekijältä ja luottamushenkilöltä edellytetään henkilökohtaista vakaumusta ja sitoutumista liikkeen arvoihin ja päämääriin. (Holm 1978, 35-38.) Niilo Yli-Vainio vastusti ajatusta rekisteröidystä yhdyskunnasta ”kirkko”-nimikkeen alle vielä 1970-luvulla (Yli-Vainio 1979c, 20, 21). 2000-luvulle tultaessa ruotsinkielinen helluntailiike rekisteröityi Filadelfia-nimiseksi yhdyskunnaksi. Kaikkiaan Suomen

Helluntaiherätyksellä, rekisteröidyt yhdistykset ja Helluntaikirkko mukaan luettuna, on jäseniä n. 50000. (Heino 1997, 83-87.) Helluntaiherätyksellä järjestäytyminen kirkko-muotoiseksi yhdyskunnassa on ollut käynnissä 2000 –luvulla ja v. 2003 muutamat helluntaiseurakunnat ovat liittyneet Helluntaikirkkoon. Prosessi tapahtuneen hitaasti, jokaisen seurakunnan omassa tahdissa (Seija Tarvaisen kenttähavainnot 2004-2005).

Nils G. Holm havaitsi, että helluntailiikkeen eettiset traditiot pohjautuivat reformaattisiin ja puritaanisiin käsityksiin. Seurakunnat tulevat toimeen lahjoitusvaroilla ja jäsenten toivotaan antavan nettotuloistaan 10 % kolehtiin seurakunnan talouden turvaamiseksi. Varattomien ja työttömien ei tarvitse antaa rahaa kolehtiin, mutta joissakin seurakunnissa rukoillaan myös vähävaraisten puolesta uhrin kannon jälkeen. Seksuaalinen kanssakäyminen hyväksytään ainoastaan avioliitossa. Lapset nähdään Jumalan lahjoina mutta perhesuunnittelu on sallittua. Abortti ja jopa ehkäisykierukka katsotaan synniksi, ellei äidin henki ole raskauden takia vaarassa. Kahvi ja tee ovat nautintoaineina sallittuja. Tupakanpolto ja päihteiden käyttö katsotaan kuuluvaksi syntielämään, josta pitäisi tehdä parannus. Tilapäistä paastoa ja omakohtaista raamatunluku- ja rukouselämää suositellaan hengellisen elämän kohentamiseksi. Normeja rikkova seurakunnan jäsen voi saada kehotuksen korjata elämänsuuntaansa, antaa varoitus tai erottaa seurakunnasta seurakunnan kokouksessa. (Holm 1978, 38-41.)

Helluntailiike toivoo seurakuntalaisiltaan valmiutta tunnustaa uskonsa julkisesti tarvittaessa. Aseiden käyttö on kielletty, mutta sallittu omantunnon mukaan maanpuolustustarkoituksiin ja yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi. Helluntailaisten sitoutuminen yhteisten asioiden hoitoon esim. kunnallis- ja puoluepolitiikassa on ollut aiemmin vaisua. Ajan myötä yhteiskunnallinen aktiivisuus on lisääntynyt. Suosituin puolue on Kristillinen Liitto (nykyisin Kristillisdemokraattinen puolue). Helluntailiike panostaa sosiaaliseen toimintaan ja kehitysyhteistyöhön yhdistystensä kautta ja pyrkii yhteistyöhön muiden evankelisten kirkkojen kanssa. (Holm 1978, 41-43.)

3.1.2. Vapaakirkollisuus Suomessa

Juho Koivumäkeä on pidetty eräänä vapaakirkollisuuden ”pylväänä” varsinkin Pohjanmaalla, Seinäjoen alueella. Siksi on tutustuttava hieman niihin taustoihin, joista hän ammensi maailmankatsomuksensa ja vakaumuksensa. 1870- ja 1880-luvuilla vapaakirkollisuus alkoi vaikuttaa Suomessa, jotka olivat luterilaisesta kirkosta irtaantuneita radikaaleja, joita kirkon piirissä paheksuttiin uuden hengellisen musiikkinsa ja spontaanien saarnatekniikkojensa sekä hurmoksellisuuden takia. Liike irtaantui lopulta luterilaisesta kirkosta oppi- ja kaste- ja ehtoolliskysymysten takia, koska kaste ja ehtoollinen katsottiin kuuluvan ainoastaan uskoville. Niin Vapaakirkko järjestäytyi vuonna 1889 omaksi yhdyskunnaksi. Kun uusi uskonvapauslaki astui vuonna 1923 voimaan, rekisteröityi herätysliike Suomen Vapaakirkko-nimiseksi kirkoksi ja sen pioneerijulistajana toimi alussa Hjalmar Braxén. Vapaakirkon jäseniltä edellytetään henkilökohtaista uskoa, jotta voisi liittyä sen varsinaiseksi jäseneksi. Seurakuntalaisille syntyvät lapset rekisteröidään alaikäisiksi jäseniksi siihen saakka, kunnes he todistavat uskon tulonsa ja käyvät upotuskasteella. Vapaaseurakunnalla voi olla ulkojäseniä eli ystävjäseniä, jotka voivat olla jäseninä muissa seurakunnissa. (Heino 1997, 77-79. Ks. Suomen Vapaakirkon verkkosivut <http://www.svk.fi/>.)

Vapaaseurakunnassa seurakuntakokous päättää paikallisen seurakunnan asioista, ja jokainen yli 15-vuotias jäsen saa äänestää kokouksessa. Vanhimmisto toimii paikallisseurakunnan hallituksena ja on vastuussa toiminnasta. Ylintä päätäntävaltaa käyttää seurakunnan vuosikokous, jossa jäsenet voivat vaikuttaa asioihin. Paikallisseurakuntien kattojärjestönä on Vapaakirkon vuosikokous, jossa jokaisella seurakunnalla on omat edustajansa ja vapaakirkon hallitus huolehtii kirkkokunnan omaisuudesta, työmuodoista ja toiminnasta sekä kirkon tarpeita palvelevan koulutuksen valvonnasta. Kirkkokuntaa johtaa kirkkokunnanjohtaja. Paikallisseurakunnat huolehtivat jumalanpalveluksista, raamattupiireistä, nuorisotyöstä, lapsityöstä sekä paikallisista muista työmuodoista. Suomessa on n. 14000 vapaakirkollista ja seurakuntia on n. 90 sekä 150 työntekijää, jotka saavat koulutuksensa Santalan Teologisessa Opistossa, joka on Vapaakirkon kannattama sisäoppilaitos ja kansanopisto. (Heino 1997, 77-79. Ks. Suomen Vapaakirkon verkkosivut <http://www.svk.fi/>.)

4. MAAILMANKATSOMUS, IDENTITEETTI JA ROOLIT OSANA

OMAN TEKSTIN RAKENTAMISPROSESSIA

4.1. Näkökulmia maailmankatsomukseen, elämänkaareen ja muistoihin tekstien sosiaalisen erittelyn kategorioina

Asetelmassaan tutkija voi käyttää yhtäläisyyksiin perustuvaa tutkimusta tai etsiä variantteja eli eroavuuksia ja vertailla niitä keskenään. Aion käyttää elämänkaaren tarkastelua kehyksenä maailmankatsomuksen hahmottamisessa, ja samalla etsin eroavuuksia ns. normaalielämän kulusta. Näitä eroavuuksia ovat esim. supranormaalit kokemukset ja tapahtumat. Kiintoisaa on etsiä, millaisessa elämäntilanteessa merkittävä tai supranormaali elämys ilmenee. Variantteja voi etsiä saarnojen vertailulla ja tutkia, missä yhteyksissä ja saarnakokoonpanoissa saarnaaja esittää saman asian hieman muunneltuna. Alaluvuissa tarkastelen helluntailaisen ja vapaakirkollisen maailmankatsomuksen ilmentymistä tekstiesimerkkien avulla.

Yksilön maailmankuva ja maailmankatsomus muodostuvat elämänkaaren aikana, jolloin ihminen pyrkii tavoittelemaan onnellista elämää, jossa hyvillä tapahtumilla ja elämyksillä on kokemisarvoa. Näiden avulla moni rakentaa maailmankatsomuksensa tai tarrautuu johonkin uskoon osana henkilökohtaista tai yhteisöllistä elämän tarkoitusta. (Turunen 1996, 29-30, 243-244.) Sirkka Hirsjärven (1985) mukaan maailmankatsomus muodostuu tiedoista, joita ovat uskomukset ja käsitykset, arvot ja normit sopivana yhdistelmänä. Kun nämä yhdistyvät kokonaisuudeksi, ne ohjaavat yksilöä orientoitumaan ympäristöönsä. Tämä taas auttaa yksilöä tiedostamaan toimintaansa ja ymmärtämään kulttuuria. Maailmankatsomuksen sisälle muodostuu uskomuksista ja käsityksistä maailmankuva omana osa-alueenaan, josta voi tehdä myös tutkimusta ottamatta huomioon arvoja ja normeja. Pelkkä maailmankuvan tutkiminen antaa osittaisen kuvan ihmisen kyvystä hahmottaa maailmaa. Arvot ja normit ovat vuorovaikutuksessa yksilön uskomuksiin ja käsityksiin. Nämä ovat myös vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan ajatuksiin ja sopimuksiin näistä asioista. Arvot ja normit ohjaavat yksilöä yhteisön ihanteisiin ja toimintatapoihin, joita käytetään niiden ylläpitämiseksi. Yhteisön käsitys ihmisihanteesta ja

ihanneyhteiskunnasta muokkaavat yksilön ihanteita ja käsityksiä ympäristöstään ja luonnosta. Uskomukset ja käsitykset muodostavat maailmankuvan. Maailmankuvaa muodostavat myös ihmiskuva, kuva yhteiskunnasta ja muusta maailmasta, toteaa Hirsjärvi (1985, 82.)

Maailmankatsomuksen yksilöllisellä tasolla ihminen on vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa omasta ihmiskäsityksestään käsin, mikä voi vähitellen muodostua mekanistiseksi tai humanistiseksi (kristilliseksi). Ihmiskäsitys muodostuu elämänkaaren aikana yksilölle. Yksilön ihmiskäsitystä kehittävät ympärillä olevien ihmisten ihmiskäsitykset ja yleisesti hyväksytyt mallit ihmiskäsityksistä. Ihmiskäsitys muodostuu havainnoista tai havaintoaineistoista ja niiden tulkinnoista (ajattelu ja asenteet). Tutkijat muodostavat esim. tieteellisten kokeiden tuloksena kuvan ihmisestä, esim. antropologisen tutkimuksen, lääkäri-, neuvola-, ja kouluraporttien muodossa, jossa he tutkivat ihmisten kykyä tyydyttää eksistentiaalisia tarpeitaan ja oppimista, miten ihminen jäsenetään osana yhteisöä, miten tämä liittyy siihen ja mitä yksilö tekee yhteisössä. (Turunen 1996, 10-12, 24.)

Niilo Yli-Vainion ihmiskäsitys oli hänen kirjoittamansa kirjan mukaan ennen uskon tuloa selvästi psykofyysinen, sitten se kehittyi hengelliseksi ihmiskäsitykseksi. Yli-Vainio ei omaksunut materialistista ihmiskäsitystä edes ennen uskon tulemistaan, vaan hänellä oli tyypillinen miehinen muutokristillinen ihmiskäsitys. Kun hän ylitti 40 vuotta, voisi hänen ihmiskäsitystään kuvata hengelliseksi ihmiskäsitykseksi. Tuolloin häneltä ilmestyi kirja Kuolema ajaa takaa (Yli-Vainio 1962), joka hänen tyttärensä kertoman mukaan on myös omaelämäkerta. Ihmiskäsityksen muuttumiseen vaikuttivat sota-aika ja sen jälkiseuraukset sekä uskon tuleminen helluntailiikkeen piirissä.

Psykofyysisessä ihmiskäsityksessä on fyysinen maailma, jossa aistit välittävät kokemuksellista tietoa sosiaalisesta ympäristöstä ja myös lähettävät viestejä hermoroja pitkin aivoihin, ja on psyykinen maailma, joka on vuorovaikutuksessa fyysisen olemuksen kanssa. Turusen (1996, 20) mukaan kaikki tunteet, mielikuvat, tarpeet ja ajatukset ovat elämyksiä, samoin nekin havainnot, joita on kerätty tiedostamatta, ja näistä aineksista, jotka jäävät muistiin, yksilö kehittää itselleen valmiuksia käsitellä kokonaisuuksia ja luoda itselleen taitoja.

Sirkka Hirsjärven (1985) näkemys yksilön maailmankatsomuksen aineksista muistuttavat amerikkalaisen Mary Jo Hatchin käsitystä organisaation tavasta elää siten, että ryhmän jäsenet jakavat "merkityksiä, olettamuksia, käsityksiä, normeja, arvoja ja tietoa" (Hatch 1997, 204). Yksilö täten representoi organisaation maailmankatsomusta pienessä ja yksilöllisessä mittakaavassa. Samaa voisi sanoa Niilo Yli-Vainion ja helluntaioorganisaation maailmankatsomuksen yhteydestä. John van Maanen sanoo osuvasti: "Kulttuuri ei ole itsessään näkyvää mutta se tehdään näkyväksi sen representaation kautta" (Van Maanen 1988, 3; ks. Hatch 1997, 205.) Tämä tarkoittaa mielestäni kulttuurin näkyvää, kielellistä tai sanatonta ilmaisemista mielessä syntyvien skeemojen välityksellä ja viesti tuodaan ilmi tietyssä ajassa ja paikassa.

Nils G. Holm tarkkaili osallistuvana havainnoitsijana helluntailaisuudessa käytettäviä ilmaisumuotoja, erityisesti puhetta, ja vertasi sitä yleisesti käytettyyn uskonnolliseen kieleen. Puheessa käytetään mieluiten suoraa katsekontaktia yleisöön, ja puhuja tehostaa tekstiään eleillä, ilmeillä ja äänenvaihteluilla. Tekstityylit voivat vaihdella aiheen mukaan vertauksista kerrontaan. Symbolimaailman ymmärtäminen on osa helluntailaista kulttuuria, ja helluntailaiset mielellään suosivat dramaattisia esittämismuotoja. (Holm 1978, 129.) Holmin tutkimus helluntaiyhteisöissä on samalla myös heidän esiintymisensä tutkimista, ja hän löysi useita rooleja (ihminen-Jumala), joita seurakuntalaiset olivat ottaneet saadakseen arvovaltaa (Holm 1978, 152-153). Holmin tutkimus on erityisesti sopiva kuvaamaan modernin ajan helluntailaisuutta 1980-luvulle saakka.

Yleisinä yhteiskunnallisina arvoina pidettiin sitä, että yksilö tavoitteli vaurautta ja voimaa säästäväisyyden avulla 1950-luvulle saakka. Voimavarojen järkevä käyttö oli myös taloudellista. 1900-luvun alussa yksilön ja yhteisöjen arvoina oli järkipärisyyys, ja ihanteeksi nousi tieteellinen ihminen Darwinin evoluutioteorian myötä. 1960-1970-luvuilla alettiin kiinnittää huomiota ympäristöön, ja yksilön arvoihin nousi ekologinen ihmisihanne. Jälkitekollisena aikana 1980-luvulla ihminen arvosti merkitystä ja ihminen alkoi arvostaa symbolisia arvoja, kuten mielekkyyttä, merkitystä ja tulkintaa. Postmodernin ajan ihanne arvosti esteettistä ihmiskuvaa; yksilön arvoihin sisällytettiin luovuus, vapaus ja vastuullisuus, todetaan Hatchin (1997, 211) teoksessa.

Linda Dégh (1995, 131-132) kritisoi folkloristeja, jotka etsivät maailmankuvaa perinteenkannattajien repertoaarista kiertoteitä myöten. Hänen mukaansa tutkija ei saisi etsiä datasta helppoja samankaltaisuuksia vaan pikemminkin eroavuuksia tai epäjärjestystä. Tutkijat määrittävät yksilön tai yhteisön maailmankuvan, folkidean tai ideologian reaktioksi ympäröivän maailman vaikutuksille. (Mullen 1978, 209-220; El-Shanny 1967 jne.). Tämä sisältää lähes samat maailmankatsomuksen määrittäykset kuin Hirsjärven (1982) kaaviossa. Déghin mukaan kerronnassa välittyy maailmankuvan ilmauksia perityistä yhteisöllisistä ja henkilökohtaisista käsityksistä inhimillisestä käyttäytymisestä tai menettelytavoista. Tämä siis tarkoittaa sitä, että kerronnasta voi päätellä maailmankuvaa suoraan. (Vrt. Dégh 1995, 132.)

Lähden liikkeelle helluntailaisen Niilo Antti Johannes Yli-Vainion (1921-1981) ja Juho Erland Koivumäen (1899-1989) elämän käännekohtien esittävien kertomusten tarkastelulla. Kun teen aineistosta (elämäkerrasta, teksteistä ja äänitteistä) lähempää tutkimusta, en ota huomioon niitä kokemuksia, jotka kuuluivat normaaliin elämänmenoon, vaan tapahtumia, elämyksiä ja kokemuksia, jotka olivat taitekohtia elämänkaaren aikana ja siten muovasivat maailmankatsomusta ja ilmensivät suhdetta yliluonnolliseen. Valitsin nämä henkilöt vertailukohdiksi sen perusteella, että näiden molempien elämässä eteläpohjalainen kulttuuri ja karismaattisuus olivat leimaa-antavia toistuvina esityksellisinä tekoina, kuten saarnoina, kirjoittamisena ja karismaattisuutena. Toisaalta karismaattisuus synnyttää määrätynlaista epäjärjestystä, joka herättää huomiota poikkeavuudellaan suhteessa perinteiseen kristilliseen jumalanpalveluskäyttäytymiseen.

Vastaan neljännessä luvussa tutkimukseni osatavoitteeseen kuvailemalla näytteitä osallistujien identiteeteistä ja rooleista (Ks. Bauman 1986, 4). Elämänkaaren ikäkaudet jaotellaan Daniel J. Levinsonin (1978) mukaan lapsuuteen ja nuoruuteen (0-17), aikuisuuden siirtymäjakssoon (17-22), aikuiseksi tuloon (22-28), kolmenkymmenen vuoden siirtymäjakssoon (28-33), aloilleen asettumisikään (33-40), keski-ikään (40-60) ja myöhäiseen aikuisikään (60 -). Elämän koho- ja laskukohtien tarinoita tarkastelen kerronta-analyysin avulla, jolla tekstin rakenne selviää mekaanisesti (Kaivola-Bregenhøj 1988, 15-16). Yhtä tärkeää kuin itse tarina, on sitä ympäröivä aika, paikka ja

tilanne ja kerrontakonteksti, ja näistä aineksista syntyy esityksellisiä tekoja, joita voivat olla kirjallisia tai suullisia tuotoksia.

4.1.1. Tunnustaminen osana perinteensiirtoa lapsuudessa ja nuoruudessa

Seuraavissa kappaleissa olen tarkastellut lapsuuden ja nuoruuden vaiheessa tapahtuvaa tunnustamista (oman yhteisön maailmankuvan siirtoa lapselle ja nuorelle ja miten se tulee ilmi tunnustamisena teksteissä) eri ikäkausina. On mielenkiintoista tutkia, onko kertomuksissa mitään yhtäläisyyksiä. Tarkastelen kussakin niitä erityispiirteitä, jotka muokkasivat maailmankatsomusta, identiteettiä ja suhtautumista ympäristöön. Lapsuudesta varhaiseen aikuisuuteen supranormaalit ilmiöt juontuivat kodin ja eteläpohjalaisen kansankulttuurin henkisestä perinnöstä. Saarnaajien maailmankuvaan oli sekoittunut kristillisiä arvoja ja ihanteita sekä kansanuskosta peräisin olevia uskomuksia ja käsityksiä. Eri elämänvaiheiden päähenkilö on Niilo Yli-Vainio ja vertailukohteena Juho Koivumäki. Tarkastelen lyhyesti, miten heidän yksilöllinen identiteettinsä kehittyi lapsuudesta alkaen ja sai lopulta saarnaajaidentiteetin. Samassa yhteydessä tarkastelen ympärillä toimivien henkilöiden rooleja, erityisesti sitä, onko naisilla niissä merkittävä osa. Mietin, mikä tarkoitus saarnaajalla oli, kun hän kuvasi jonkin tietyn tapahtuman, jonka hän ajatteli omassa elämässään ja lukijoiden kannalta merkitykselliseksi. Myös erilaiset kuvaukset normeista ja ihanteista tulevat esimerkeissä esille. Niilo Yli-Vainion elämänkaaren aikaisia esityspaikkoja voivat olla mm. metsä, koti, vierailupaikka, seurakunnan tilat, joukkokokousten puhujanlavat jne. Tilanteet voivat vaihtua kahdenkeskisestä tilanteesta joukkotilanteisiin ja niissä käytettävä aika on suoraan verrannollinen elämänkaaren vaiheeseen, paikkaan ja tilanteeseen.

Pikkupoika Niilo Yli-Vainion ensimmäinen *esitys* ”yleisölleen” eteni seuraavasti:

Sisääntulo

Männikön eteisessä kuuluu kovaa kolinaa ja pulinaa. Ovi aukeaa ja sisään työntyy kaksi punaposkista poikaa. Kamarin puolelta kuuluu pienen lapsen itkua.

Asettuminen

Antti pysähtyy keskelle lattiaa, avaa silmänsä selkosen selälleen, katsoo jokaiseen huoneessa olijaan ja kysyy hätäisesti: - Mitä tuo on? Naapurin täti, joka on juomassa kahvia pöydän päässä, sanoo: -Antille ja Ristolle on tänään haettu pieni sisko, selittää täti. -Mikä sen nimi on? tokaisee Antti. -Ei sillä vielä nimeä ole, selittää täti. -Vai ei ole nimeä! Hm. Ihminen eikä ole nimeä! -Kyllä hänelle nimi annetaan, kun ehditään, selittää täti.

Toiminta

Liisa on laittamassa pikku-Tuulikin päiväunille kamarissa. Yht'äkkiä alkaa lattian alta kuulua merkillistä ääntä.

Huomio

Hyvänen aika, kummitteleeko täällä? Ja nyt kuuluu niin kuin kiveä raaputettaisiin! Kuuluu jo aivan selvästi ähkimistä ja puhkimista ja aivan kuin siellä hiljaa puhuttaisiin. No voi merkillistä! Onko siinä sittenkin perää, mitä tästä talosta puhuttiin silloin, kun tämän ostimme? Nyt kuuluu kuin jollain teräaseella raaputeltaisiin kiveen. Nyt jysähti jokin jo lattialankkuihin. Liisa nousee sängyn reunalta ja tulee pirtin puolelle. Hän huomaa heti, että kellarin luukku on auki. Liisa kurkistaa pimeään kellariin ja huutaa: -Ketä siellä on? -Mehän täällä vain, kuuluu vastaus. Mitä te siellä teette? kysyy äiti. -Me etsimme Ristollekin pikku siskoa täältä. -No, löytyykö sieltä? -Ei ole vielä löytynyt, mutta kun vain saatais tämä iso kivi pois, niin sen takana varmasti olisi! kuului pimeästä kellarista vastaus.

Päätäntä ja lähtö

Äiti-Liisaa naurattaa makeasti, ja hän myhäilee itsekseen: -Antaapa poikien nyt etsiä. (Yli-Vainio 1962, 13-14. Vrt. kerrontakaava Hymes 1981, 105-111.)

Edellinen esitys on katkelma Niilo Yli-Vainion (1962) elämäkerrasta *Kuolema ajaa takaa*. Identiteetin hahmottaminen on lapsella käynnissä, kun hän edellyttää, että jokaisella on nimi, joka on osa ihmisyyden tunnustamista.

Lapsi aluksi on symbioottisessa suhteessa äitiinsä, mutta oman nimen hahmottamisen aikoihin hän alkaa irtaantua itsenäiseksi ja ajattelevaksi yksilöksi. Ihanteiden muodostuminen kuuluu myös varhaislapsuuteen, vaikka lapsi ei varhaisessa vaiheessa niitä tajua tietoisesti, vaan kasvattajat luovat arvoperustan lapsen sisäiseen maailmaan. Varhaislapsuutta on lapsen toinen ja kolmas vuosi, ja lapsi tahtoo kehittyä itsenäiseksi. Toisaalta hänen tunteisiinsa liittyy häpeää ja epäilyä. Oma tahto tulee selvästi esille erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, jota vanhemmat nimittävät uhmaiäksi.

Leikki-iässä (3-7 v.) lapsi pystyy mielikuvituksensa avulla kohtaamaan ympäristön tunnelmat moniulotteisesti, ja aikuisista näyttää siltä, että lapsella on kokonaisvaltainen aisti, jossa aisti, elämys ja tahto ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Lapsi haluaa olla hyväksyty, arvostettu ja vastaanotettu, ja siksi hänelle on annettava pieniä vastuutehtäviä ja hänen on koettava onnistumisen elämyksiä.

Kouluikäinen lapsi saa voimansa osaamisen tunteesta. Jos lapsi ei saa onnistumisen elämyksiä eikä vastineita ihannenkänsä kouluikäisenä, seurauksena voi olla eheysongelmia tai arviointiongelmia vanhempana (esim. kaavoihin kangistuminen).

Varhaisnuori 10-12 vuotiaana alkaa tehdä omia elämänsuunnitelmiaan sekä osallistuu perheen pohdintoihin samaistumalla aikuisten maailmaan. Nuoruuden kehitystehtäviä ovat mahdollisuudet luoda kypsempi suhde molempiin sukupuoliin, löytää sukupuolinen roolinsa, itsensä ulkoinen ja sisäinen hyväksyminen, tunne-elämän itsenäistyminen, valmistautuminen oman perheen perustamiseen ja vastuunottoon henkisesti ja taloudellisesti sitoumuksistaan, kehittää soveltuva maailmankatsomus arvoineen ja eettisine mielipiteineen sekä sosiaalisen vastuun kantaminen. Nuoruudessa identiteetti ja roolihajaannus on toistensa vastakohtia. Nuori saa uskollisuudesta tai sitoutuneisuudesta voimaa ja sen vastakohtana on sitoutumattomuus ja syrjäyn jääminen. Arvojärjestelmien tiedostaminen on yksi tärkeä kehitystehtävä nuoruudessa. (Ks. Turunen 1996, 45-129.)

Tytti Träff (1978, 11-18) mainitsee Niilo Yli-Vainion tarkaksi syntymäajaksi 23.2.1920 Alahärmässä. On selvää, että Niilo Yli-Vainion isä, äiti ja mummo kertoivat lapsilleen kansanuskomuksia enteistä ja ihmeistä, muuten Niilo Yli-Vainion syntymää edeltävä enne- ja ihmetarina ei olisi päätynyt Niilo Yli-Vainion kirjaan, jossa hän oli antanut isälleen peitenimen ”Eetu” ja äidilleen ”Liisa”.

Omaelämäkerrassaan Yli-Vainio (1962) kuvailee, että vauvaiän näyttämöinä olivat metsä, sen eläimet ja pieni torppa, jonka asukkailla oli uskomuksia yliluonnollisista enteistä. Niilo Yli-Vainion elämänkaari oli alussa heikko, mutta ensimmäiseen ikävuoteen mennessä positiivinen kehitys oli jo suuri. Yli-Vainion elämänkaari toisella ikävuodella oli aluksi tasaisen positiivinen, mutta käden arpeuttanut palovamma vei turvallisuuden tunteen ja siksi kokemus toi negatiivisen muiston. Samalla hetkellä Yli-Vainion isällä oli aavistus, että kotona ei ollut kaikki hyvin. Havaitsin, että

yliluonnollinen apu tai suojelus ilmeni Yli-Vainiolla syvän kriisin yhteydessä, esim. käden palovamman yhteydessä, jossa isän toiminta ja antama huomio osoittautui merkitykselliseksi. Niilo Yli-Vainion perhe joutui myymään Ekolan pientilan ja muuttamaan Uusikaarepyyhyn Sokaluodon kylään, missä he asuivat vuosina 1927-1931 (Träff 1978:19-29). Yli-Vainio aloitti kansakoulun ruotsalaisessa koulussa. Onneksi Yli-Vainion ruotsinkielinen leikkitoveri toimi tulkkina opettajan ja Yli-Vainion välillä. Pian Yli-Vainio oppi ruotsinkielen kuin itsestään koulupihan ”kielikylvyssä”. Niilo Yli-Vainion tutustuminen työelämään alkoi vuosina 1932-1935, jolloin hän oli renkinä Köykkärin kylässä paimenena aluksi ja sitten sekatyömiehenä osuuskassanhoitajan talossa ja välillä jälleen Rajalan talossa renkinä (Träff 1978, 30-39).

Rajalasta lähdettyään Niilo Yli-Vainio pyrki ja hyväksyttiin Lapuan apteekkarille töihin ja kävi autokoulun, kun hän täytti 18 vuotta. Hänen vanhempansa siirtyivät Lapuan Patruunatehtaalle töihin. (Yli-Vainio 1962, 62-63.) Myöhemmin myös Niilo Yli-Vainio pääsi apteekkari Oskar Löfmanin suosituksella sinne asentajaoppilaaksi. Lapuan Patruunatehtaalla hän tapasi v. 1938 tulevan puolisonsa Linnea Romppalan, jonka kanssa hän avioitui pian. (Träff 1978:40-48.) Niilo Yli-Vainio ei ollut vielä ehtinyt 20 vuoden ikään, kun tuli lähtö talvisotaan v. 1939 lääkintämieheksi (Yli-Vainio 1962, 64-65).

Vastaavasti eteläpohjalaisen kollega Juho Koivumäen elämä lähti alkuun pienessä torpassa Kurikan pitäjässä. Hänen elämänsä alkuvaiheisiin ei liittynyt ihmetarinoita. Koivumäen vanhemmat olivat taksvärkkivelvollisia torppareita (Nousiainen 1978, 8-9). Juho Koivumäen leikki-iän elämää värittivät vanhempien lisäksi neljä muuta sisarusta, joista vanhin oli Elsa Maria (kuoli 1968), toiseksi vanhin Juho, kolmanneksi vanhin Antti Viljam (1902-1914), toiseksi nuorin Aimo Iisakki (1909-1930) ja nuorin Signe Helena (1913-1977). Leikki-iän negatiivisia kokemuksia oli isän lähtö Amerikkaan vuosiksi 1904-1908 Juho Koivumäen ollessa vasta viisivuotias, ja siksi tämän leikki-iän lapsuutta varjostivat köyhyys ja ruuan niukkuus. Äidin tarjoama ruoka koostui ainoastaan maidosta (tai kurrista), leivästä, perunasta ja silakasta. (Nousiainen 1978, 9-11.)

Varhaisnuoruusvaiheessa Juho Koivumäen elämässä vastaava ajanjakso oli huomattavasti rauhallisempi kuin Niilo Yli-Vainiolla. Olot paranivat, kun Juho

Koivumäen isä palasi Amerikasta 1908 Juho Koivumäen ollessa 9-vuotias. Juho Koivumäen perheessä ei harrastettu taikauskoista enteiden tarkkaamista, pikemminkin hänen isänsä oli kiinnostunut vapaa-ajattelijoiden, kuten Ingersolin, aatteista ja isän enon vaikutuksesta myös sosialismista. Koivumäkien perheessä luettiin jonkin aikaa sosialistilehteä, jonka nimi oli Vapaa Sana, jota paikkakuntalaiset eivät hyväksyneet. (Nousiainen 1978, 11-13.)

Juho Koivumäen äiti tuli uskoon vuonna 1907 kiertävien sananjulistajien ansiosta. Hänen isänsä tuli uskoon parin vuoden päästä vastahengestään huolimatta sen jälkeen, kun hän metsässä tukinkaadossa kuuli yliluonnollisen äänen puhuttelevan häntä. Juho Koivumäki koki herätyksen tilaa 11-vuotiaana mutta hän ei tiennyt, miten asiaa olisi pitänyt lähestyä. Juho Koivumäen muu perhe luuli hänen kaipaavan pohjalaista ”tuppihelahoitoa” eli omaa identiteettiä korostavaa puukkoa. Myös Niilo Yli-Vainiolla oli lapsena oma lempiveitsi, ja hän vitsaili vappuna saarnatessaan (Yli-Vainio 1980b), ettei häntä tarvitse pelätä ”kun ei minulla oo ees tuppipuukkoa [kansa naurahtelee], puhumattakaan, että minulla olis muita aseita [Yli-Vainio naurahtaa]”. Kuten Niilo-Vainiota, niin myös Juho Koivumäkeä pilkattiin koulussa ”vauhtisaappaidensa” takia, jotka olivat aikuisten kuluneet kengät ja tämä aiheutti hänelle häpeän tunnetta. Muuten hänen varhaisnuoruutensa loppuvaihe oli tasaista, ja hän kävi ensin kiertokoulua, kansakoulun ja jatkokurssit. (Nousiainen 1978, 11-14.)

Juho Koivumäki oli kuullut leikkitoverinsa Eino Hautamäen isoisän näkemän enteën, jossa tämä ennusti, että Eino-poika kuolee hukumalla. Onneksi Jumalalla oli paremmat suunnitelmat, ja Juho Koivumäki oli pelastamassa kerran toveriaan uimareissulla mutahaudasta ja oli vähällä hukkaa itse pelastaessaan toveriaan. Kerran Juho Koivumäki tovereineen kummittelivat eräälle pojalle mörisemällä kuin karhut. Poika pinkaisi läheiseen taloon pakoon ja kimmastunut isäntä lähti haulikkoineen tarkistamaan asiaa. Kotimatalla kolme outoa petoa säikäyttivät Juho Koivumäkeä ja hänen toveriaan. (Nousiainen 1978, 78-81). Yliluonnolliset asiat alkoivat vaikuttaa Koivumäkien elämässä vasta sitten, kun hänen kodissaan oli kokeiltu muita ideologioita. Aivan päinvastoin kuin Niilo Yli-Vainiolla, supranormaali ulottuvuus ilmestyi Juho Koivumäen varhaisnuoruuden elämään positiivisessa elämäntilanteessa.

Nuoruusvaiheessa Juho Koivumäellä merkittävä positiivinen ajankohta oli rippikoulu 1916, jolloin hän ajan käsityksen mukaan sai valtuudet ”iltamiin menolle ja

akanottoon”. Ennen rippikoulua hän oli petkuttanut kauppiasmummaa ja kokeillut pontikankeittoa ja saanut ensimmäisen humalansa. 19-vuotiaana Juho Koivumäki oli herätyksen tilassa ja osallistui Jyväskylän seminaarista tulleen opettaja Riskun mukana vapaakirkollisten Ida Palénin ja Martta Niemelän pitämiin kokouksiin. Tämän jälkeen Juho Koivumäki joutui syvään synnin hätään ja vaipui synkkään mielentilaan, ja koki vapauttavan yliluonnollisen tunteen vasta rukouksen jälkeen. Julkisen ilmoituksen tästä uudestisyntymisen kokemuksesta hän teki toisessa tupakokouksessa Mietaan kylässä. Juho Koivumäelle parannus oli alussa pienten rötösten tunnustamista lähimmäisilleen ja niistä sopimista. 20-vuotiaana Juho Koivumäki joutui sotaväkeen Helsingin Valkoiseen kaartiin käytyään sitä ennen Suojeluskunnan kursseilla Vöyrin pataljoonassa. (Nousiainen 1978, 15-20.) Sisällissodan negatiivinen ilmapiiri ei tuntunut haittaavan Juho Koivumäkeä henkilökohtaisella tasolla.

4.1.2. Tunnustautuminen ja evankelistan ja saarnaajan tehtävä

Nuoruus päättyy varhaiseen aikuisuuteen (20-35 –vuotta). Sosiaalinen todellisuus, persoonallisuuden voimistuminen, narsismi ja minuus ovat tärkeitä, ja tapahtumilla on vielä puberteetti-ään jälkipuoliskolla merkittäviä vaikutuksia varhaisaikuisten sielunmaailmaan ja siksi varhaisaikuinen on haavoittuvainen, toteaa Turunen (1996, 131-135.) Varhainen aikuinen etsii liittymisen ja samaistumisen kohteita, ja jos hän ei niitä löydä, voi seurauksena olla eristäytyminen. Hän haluaa sitoutua, ja odottaa elämänsä rakkautta, ihmistä, jonka kanssa voi perustaa perheen. Solmittuaan tällaisen ihmissuhteen varhaisaikuinen saa siitä voimaa. (Vrt. Erikson 1985; Turunen 1996, 135-147.) Alle 30-vuotias nuori aikuinen kohtaa erilaisia haasteita elämässään, jotka vaikuttavat hänen tunteisiinsa ja elämyksiinsä. Hän haluaa tuntea elämää ja olla tehokas ”maailmanvalloittaja”. Hän etsii itselleen sopivaa roolia yhteiskunnan jäsenenä, ja alkaa tehdä elämästään itsenäisiä ratkaisuja. (Turunen 1996, 147-153.) Saatu perinnerepertoari auttaa sopeutumaan tuleviin rooleihin ja haasteisiin.

Niilo Yli-Vainion palvelutyö rintamalla oli raskasta. Sota-ajan ilmapiiri, taloudellinen puute ja hätä sekä vaaratilanteet asettivat hänet pohtimaan elämän tarkoitusta.

Lääkintämiehenä olo eturintamalla oli vaarallista. Niilo Yli-Vainio koki siellä yliluonnollista voimaa, kun hän oli rukoillut hätätilanteessa itsensä ja taistelevien toveriensa puolesta, vaikka ei ollut edes uskovainen. Jatkosodan loppuvaiheessa hän oli henkisesti väsynyt. Ristiriitaiset tunteet velloivat rintamalla ja välillä hänestä oli yhdentekevää, kuinka hänelle käy. Hän sai voimaa, kun hän ajatteli vaimoaan ja ensimmäistä tytärtään, mutta sodan edetessä hän luopui jopa heistäkin. Hän haavoittui lievästi Syvärillä, ja sotasairaalassa uusi toivo elämästä virisi jälleen. Kun hän oli palaamassa rintamalle, ilmoitettiin rauhasta, johon alikersantti Niilo Yli-Vainio suhtautui ensin epäuskoisesti ja sitten kävi luovuttamassa Lapuan suojeluskuntatalolle sotilasvarusteensa 10.1.1945. (Yli-Vainio 1962, 66-70.) Niilo Yli-Vainio *muisteli* kerronnan muodossa erästä sota-ajan vaaratilannetta, jonka alla jaottelen Baumanin (1986, 45) orientaatio – viritys – tapahtuma – tulos – arvio – analyysimallin mukaan.

Orientaatio

Hän oli kävellyt jo noin kilometrin ja tulee erään sillan luo.

Viritys

Antti ajattelee: -Minäpä oikaisen tuosta sillan korvasta, niin se lyhentää matkaani, ja saavutan toiset nopeammin. Hän hyppää ojan yli ja lähtee juoksemaan pitkin jokivartta.

Tapahtuma

Mutta yht'äkkiä Antti pysähtyy kuin naulittuna. Hän huomaa juosseensa keskelle suomalaisten virittämää miinakenttää! Hän on juuri astumassa miinalangan päälle, kun hän huomaa langan. Oikea jalka jäi koholle. Ja on kuin jokin olisi pysäyttänyt hänet silmänräpäyksessä.

Tulos

Antti vetäytyy hiljaa takaisin maantielle ja sanoo itsekseen:

Arvio

- oli vain hiuskarva minun ja kuoleman välillä. Oli minusta silppua tullut, jos olisin astunut tuon langan päälle. (Yli-Vainio 1962, 66-67.)

Yliluonnolliselta tuntuva varjeltuminen kuolemalta on tämän kertomuksen sisältönä. Niilo Yli-Vainio on kirjannut muistelmaansa neljä vakavampaa vaaratilannetta, jossa

hän oli rintamalla. Metakielenä Yli-Vainio kenties tahtoi ilmaista, että hänen elämällään oli suurempi tarkoitus kuin kaatua. Yliluonnollinen varjeltuminen ilmenee Yli-Vainion teksteissä toistuvina kerronta-aihelmia.

Niilo Yli-Vainion keski-ikä maallisia kohokohtia vuosina 1945-1946 olivat puusepänerveään perustaminen ja pientilan hankkiminen Haapakoskelta. Yli-Vainioiden talous näytti turvatulta, koska Yli-Vainion yritys alkoi menestyä. Yli-Vainio ajatteli, että usko on hänen vaimonsa oma asia, kun tämä oli tunnustanut tulleen uskoon helluntailaisten kokouksissa. Uskoontulo viilensi kuitenkin puolisoitten välejä, ja kun Niilo Yli-Vainio olisi tahtonut mennä nuorisoseuran talolle katsomaan painikilpailuja ja tanssimaan, niin Linnea Yli-Vainio tahtoi mennä rukoushuoneelle. Puolisot sopivat tapaavansa kotona illalla ja menivät tahoilleen. (Yli-Vainio 1962, 73-78.) Lopulta Yli-Vainio uskaltautui helluntailaisten pitämiin tilaisuuksiin ja tuli uskoon 26.1.1946 nuorisoseurantaloon yläkerrassa. Hän meni helluntailaisten upotuskasteelle seuraavana juhannuksena Tiistenjoen kylässä. (Träff 1978, 57-96; Saari 1983, 43, Yli-Vainio 1962, 79-91.) Riitti ja siihen osallistuminen on tunnustamista ja esityksellinen performanssi, josta oli seurauksensa.

Juho Koivumäellä armeija Valkoisessa Kaartissa Vöyrin pataljoonassa v. 1919 ei mennyt ”piirustusten” mukaan, koska hänen paperinsa jotenkin sotkeentuivat aliupseerikoulusta ja hän jäi miehistöön. Sen jälkeen hän opetteli suutarin ammatin divisioonan suutarinverstaalla. Hän kävi hengellisissä kokouksissa Helsingin Vapaakirkossa Korkeavuorenkadulla. Häntä nimiteltiin ”hihhuiksi” ja ”körttiläiseksi”. Henkilön merkitseminen nimityksillä on performatiivinen teko toiseuden tunnustamisella ja kirjautui elämäkertaan. Noin kymmenen vuotta myöhemmin Juho Koivumäki osallistui Ylistarossa Knuutilan vanhan isännän hautajaisiin ja siellä hän antoi ”synninpäästön” pilkkaajalleen, jonka hautaristi oli samalla hautausmaalla, mutta tämä oli äitinsä kautta eläessään pyytänyt välittämään anteeksipyyntönsä pilkan takia. Myös toinen kuolemansairas pilkkaaja sai synninpäästön Koivumäen vieraillessa hänen kodissaan. (Nousiainen 1978, 20-24.) Tapahtui siis prosessi tunnustaminen – tunnustautuminen ja julkinen tunnustus performatiivisena tekona.

Juho Koivumäki palasi armeijan jälkeen kotitalalleen Perä-Käälyyn ja raivasi peltoa. Juho Koivumäen hengellinen ura alkoi 8.6.1921, kun hän oli 22-vuotias, ja pellonraivaus jäi siihen. Hänet kutsuttiin Vapaakirkon Etelä-Pohjanmaan piirilähetiksi, ja hän lähti työhön kulkuneuvonaan Torpedo-merkkinen polkupyörä Eino Hautamäen toverina. Välillä käytiin kotitalalla heinätoissää. Saarnausta jatkui 57 vuotta vuoteen 1978 saakka. Koivumäki kutsui n. 9 kuukauden ajanjaksoa Etelä-Pohjanmaan piirilähetinää ”lähetysmatkaksi”, jonka jokaisen julistajaksi aikovan tulisi kokea. Hän teki myös ulkomaille lähetysmatkoja 1926-1972 eli 73-vuotiaaksi saakka, mm. Neuvosto-Eestiin, Ruotsiin, Israeliin ja Amerikkaan. (Nousiainen 1978, 26-32, 51-54.)

Syyskuussa 1921 Juho Koivumäki kirjoittautui Santalan opistoon Hankoon saarnaajakurssille, ja vaikka hänellä ei ollut rahaa, vain lahjavoita 3,5 kg, hän sai kurssimaksun ihmeenomaisesti. Kaksi oululaista sisarta tunsivat sisäistä tarvetta (nimitetään uskonnollisessa kielessä ”kehotukseksi”) lähettää kurssimaksu 600 markkaa oppilaalle, jolla ei ollut kurssirahaa. Juho Koivumäki koki Santalassa rukoukskammiossaan uskovaisten henkikasteen ja meni hurmoksiin. Kolmen kuukauden peruskurssin jälkeen Juho Koivumäki meni Seinäjoelle hengelliseen työhön yhdeksäksi kuukaudeksi. Kurssi jatkui syksyllä jälleen kolme kuukautta vuonna 1922. Sen jälkeen kenttätyötä oli jälleen 18 kuukautta ja kolmas kolmen kuukauden kurssi oli syksyllä 1924. Juho Koivumäki nimitti koulutustaan ”opinsaunaksi”, tosin se ei hänen mielestään ollut liian teoreettinen ja teologinen. Saarnaustensa aikana Juho Koivumäki koki monia pieniä yliluonnollisia ihmeitä ja sattumuksia, kun hän kiersi kenttätyössä Etelä-Pohjanmaalla. (Nousiainen 1978, 31-40, 71-81.)

Juho Koivumäki solmi avioliiton 17.6.1928 pankkivirkailija Saara Suleima Lammen kanssa ja taloudellinen hyvinvointi alkoi näkyä heidän elämässään, koska Juho Koivumäki oli taitava rakentamaan ja myymään taloja ja siten sai hieman tuloja. Heille syntyi neljä lasta vuosina 1929, 1931, 1945 ja 1947 ja heistä tuli esimerkillisiä uskovaisia kansalaisia. Koivumäen saarnaustalla tapahtui karismaattisia ilmiöitä, myös kaatumisia herätysten yhteydessä v. 1932-1933. (Nousiainen 1978, 41-44, 87.) Tunnustautuminen eli henkikasteen ja hurmoksen saaminen kuuluu riittiin osana esityksellistä tekoa ja on osa opittua yhteisöperinnettä. Tätä vaihetta seurasi julkinen tunnustus, kun hän raamattukoulun jälkeen sai pastorin valtakirjan ja pienet ihmeet vahvistivat julkista tunnustusta ja tulivat osaksi tekstejä.

Portti aikuisuuteen alkaa n. 27 - 30 vuoden ikäisenä, jolloin tapahtuu usein aikuistumisen kriisi, johon liittyy ahdistusta, mikä kuuluu itsenäistymisprosessiin. Aikuisen ajatus- ja arvomaailma on jäsentynyt, tunne- ja kokemusmaailma sekä ihmissuhteet ovat selkiytyneet, tavat, tottumukset ja tekojen suunta on hahmottunut, ja nuori aikuinen pyrkii löytämään oman sosiaalisen ja yhteiskunnallisen asemansa niissä rajoissa, jotka ovat hänelle mahdollisia. Fyysinen kehitys alkaa rappeutua vähitellen, ja nuori aikuinen joutuu ottamaan vastuuta tulevaisuudestaan pitämällä itsestään huolta. Hän tekee tiliä menneisyytensä kanssa ja rakentaa ajattelunsa avulla minuuttaan, maailmankuvaansa ja identiteettiään ja pyrkii toteuttamaan narsistisia pyyteitään. Sosiaaliset paineet voivat synnyttää tilapäistä vihaa ja voimantuntoa, missä nuori aikuinen joutuu pohtimaan suhdettaan järjestykseen ja yhteiskuntaan. Näitä selvittääkseen hän omaksuu rooleja. (Turunen 1996, 159-185.) Roolit varioivat elämäntilanteen mukaan. Roolimuistot siirtyvät tekstiin, jossa tekstinkirjoittaja esittää kertojan roolia, ja kertomuksen sisällä voi olla muita roolinsuorittajia ja lukijalla tai kuulijalla on vastaanottajan rooli.

Niilo Yli-Vainion elämässä kolmenkymmenen vuoden taite tapahtui 1950-luvulla. Hänen merkittävin tuon ajan hengellinen saavutuksensa oli 30-vuotiaana, kun hän rakensi Lapualle 1950 Betania-rukoushuoneen 15 talkoolaisen kanssa (Träff 1978, 111-158.)

Kuva 4.1. Vanha Betania (<http://www.lapuanhelluntaisrk.fi/historia.php>)

Juho Koivumäen 24 vuotta kestävä julistajan ura alkoi sen jälkeen, kun hän oli suorittanut vuonna 1928 Vapaakirkon Lähetysopiston, ja hänet määrättiin Suomen Vapaakirkon Etelä-Pohjanmaan aluejohtajaksi ja Seinäjoen Vapaaseurakunnan

esimieheksi vuoteen 1952 saakka. Hän kiersi alueellaan eri seurakunnissa ja rukouspiireissä, ja 1930-luku oli hänen uransa huippuaikaa, jolloin hän saattoi pitää jopa 30 kokousta kuukaudessa myös muilla paikkakunnilla kuin Etelä-Pohjanmaalla. (Nousiainen 1978, 45-50.) Juho Koivumäki kertoi tapauksen, jossa hänen naapurinsa Harjun Sameli oli parantanut uskolla Koivumäen Leena-tyttären. Koivumäen tarina on henkiinjäämistarina, osana *henkilökohtaista kokemuskerrontaa* (Dégh 1994, 3, 20, 26-27, 91, 92, 122-137, 139). Tarinan rakenne muistuttaa hyökkäys-päätös-poistuminen-hinta-etääntyminen -kaaviota (Hymes 1981, 185):

Hyökkäys (Sameli saapuu sanoman kanssa)

Vallan merkillinen oli kerran Jumalan teko oman Leena-tyttäreni kohdalla Samelin kautta. Leena oli kerran kovasti sairaana. Sameli tuli meille sanoman kanssa.

Päätös (Sameli päättää parannusaktista)

Hän havaitsi tilanteen, meni pihalle, ojensi kätensä Koivumäkeen päin ja sanoi: ”Herra, paranna palvelijasi tytär. Jos ei muu auta, niin aja sairauden henget minun sikaani.”

Poistuminen (Sameli poistuu paikalta ja sairaus myös pakenee Leenasta)

Leena toipui heti Samelin vierailun jälkeen, mutta Harjulla tapahtui kummia. Maanantaina eräs porsaskauppias tuli Harjulle katsomaan emakkosikaa, jonka piti porsia parin viikon päästä.

Hinta (Samelin arvokkain emakkosika kuolee ja pelko ystävyiden menettämisestä)

Kun mentiin sikalaan Samelin kanssa, miehet havaitsivat, että iso emakko makasi lattialla kuolleena. Samelille tuli siinä suuri vahinko, sillä emakko oli arvokas ja juuri viimeisillään ”porsaslastissa”. Sameli tuli kohta käymään meillä ja muistan, kuinka Saara sanoi minulle: ”Mitäs nyt sanot Sampalle, kun siltä on kuollut emakkosika?” Minä en tiennyt asiasta aikaisemmin ja sanoin hämmästyneenä: ”Menikö ne sikaan?” tarkoittaen sairauden henkiä, jotka olivat vaivanneet Leenaa.

Etääntyminen (Sameli suhtautuu tapahtuneeseen tyynesti ja päättää keskustelun)

Sameli sanoi siihen tyynesti: ”Minähän annoin niille siihen luvan.” (Nousiainen 1978, 69.)

Vihastunut kansanparantaja saattoi jopa entisaikaan perua välittämänsä ihmeen tai avun, joka olisi tarkoittanut mahdollisesti Leenan sairastumista uudelleen tai muuta onnettomuutta. Juho Koivumäen nuoren vaimon pelko Harjun Samelin ”vihasta”

taloudellisen menetyksen jälkeen oli aiheeton, koska parantaja oli päättänyt roolissaan ottaa täyden vastuun toiminnastaan.

4.1.3. Julkinen tunnustus saarnauran loppuvaiheilla

Aloilleen asettuessaan n. 30. ja 40. ikävuoden välissä ihminen pyrkii luovuuteen. Ilman luovuutta aikuinen saattaa lamaantua. Huolenpito perheestä ja läheisistä on suurimmillaan tässä ikävaiheessa. (Vrt. Erikson 1985.) Ikävuosinaan 35-50 ihminen tahtoo synnyttää uutta. Jos mitään uutta ei synny, on seurauksena lamaantuminen ja tätä nimitetään murrokseksi, kun ihminen muutospaineessa joutuu luopumaan jostakin unelmasta, jota hän on toivonut aiemmin. Ihminen voi tuntea jopa hajoamisen kokemuksia. Keski-ikäinen alistaa ajatuksen tahdolle, ja positiivisesti latautunut tahto tulee yleensä ajatusten myötä kirkkaammaksi ja pelkistyneemmäksi, mutta on vahinko, jos tahto jäykistyy noudattamaan pinttyneitä ajatuskaavoja. Ihminen *tiedostaa identiteettinsä*, mikä on itse asiassa persoona. Persoonallisuus ilmenee kiinteän ajattelun ansiosta. *Ihmisen omakuva* kehittyä ajatusten avulla yksilön luomasta identiteetistä. Vähitellen ihminen tottuu tähän eikä muista aiempia ajatuksiaan ja sopeutuu uuteen elämäntilanteeseensa. Ihmiselle tietäminen muuttuu tahtovaksi tietämiseksi ja yleensä ihminen takertuu ajatusrakennelmiinsa tiukasti. (Turunen 1996, 187-191.)

Kun Niilo Yli-Vainio oli tullut uskoon, hän antautui pienipalkkaiseksi helluntaievangelistiksi. Tämä oli selkeä tahdonvalinta, joka muovasi vähitellen hänen persoonaansa eli identiteettiään. Seurakunnan saarnaajan tehtävät hän otti vastaan vuonna 1955 eli 34-vuotiaana. Taloudellinen puute, työnantajaseurakuntien ja kotien vaihto olivat Yli-Vainioiden perheessä arkipäivää vuodesta 1946 vuoteen 1977 saakka. Niilo Yli-Vainio sai sodan jälkiseurauksena sydänvian, ja parani siitä väliaikaisesti Lorne Foxin esirukouksen jälkeen vuosina 1955-1964. Tähän ajanjaksoon sisältyy ihmeeltä näyttävä pelastuminen rekkakolarissa, jossa hän jäi moottoripyörän kanssa rekan alle, mutta ei vahingoittunut lainkaan. (Träff 1978, 111-158.) Merkille pantavaa on se, että Niilo Yli-Vainio julkaisi ensimmäisen kirjansa *Kuolema ajaa takaa* vuonna 1962 ollessaan n. 41-vuotias, missä hänen kiteytyneitä ajatuksiaan elämästä on selvästi

luettavissa. Kirja läpäisi kustannusyhtiön suodattimen, ja oli osa julkista tunnustusta eli performatiivinen teko. Myös muut julkaistut kirjaset ja äänitteet, yleisön sekä median kiinnostus ja kannatus olivat julkista tunnustusta vuosina 1977-1981.

Juho Koivumäki vastaavasti eleli tasaista saarnaajan elämää Etelä-Pohjanmaan alueella ja synnytti pieniä herätyksiä eri paikkakunnilla v. 1928 – 1952 eli 51-vuotiaaksi saakka. Sota-aikakaan (1939-1944) ei ollut hänen elämässään niin vaarallinen kuin Niilo Yli-Vainiolla, koska hän oli talvisodan aikana sotasensuurissa Seinäjoella ja jatkosodan aikana aseettomana linjojen korjaajana ja piti kenttähartauksia rintamalla. Monet sotilaat pyrkivät hänen lähelleen toivossa, ettei kuolema korjaa uskovaisen miehen lähellä. Hänet siirrettiin yli-ikäisenä sotilaana Seinäjoen sähkölaitoksen koneenkäyttäjäksi vuonna 1942 kolmeksi kuukaudeksi. Vuosina 1940 ja 1941 Juho Koivumäki näki enkeli-ilmestyksiä Suomen ja maailman kohtaloista sekä Sanoman ylhäältä v. 1946. Vuonna 1977 Koivumäki näki ilmestyksen Israelin ja Egyptin neuvotteluista etukäteen, missä käsiteltiin maailman poliittista tilannetta (Koivumäki käsittelee samaa aihelmaa Kurikan Vapaaseurakunnassa äänitteessä 0082 aiheenaan ”Väkevä ja väkevämpi”. Ks. liite 6). Tapio Nousiainen haastattelemalla saarnamies oli myös identiteetiltään valmiiksi muovautunut persoona. (Nousiainen 1978, 24, 90-93.)

Kun ihminen ylittää 50. ikävuoden, hän pyrkii arvioimaan elämänsä tavalla tai toisella. Jotkut katselevat valokuva-, dia-, ja muistoalbumeja, jotkut kirjoittavat elämästään kirjan tai päiväkirjaa, toiset pyrkivät välittämään tietonsa eteenpäin tuleville polville ja jotkut laativat testamentteja. Jotkut ovat huolissaan ja jopa peloissaan vanhuuden tuomista rajoitteista ja samalla saattavat tuntea vihaa ja kateutta nuoria kohtaan. Ikääntyvä ihminen haluaa jättää toisille perinnön, jota hän pitää ainutlaatuisena ja hänellä on huolta siitä, säilyykö hänen muistonsa ja ihminen suorittaa ikään kuin henkistä itsepuhdistusta, joka myönteisimmillään johtaa yleishyödylliseen toimintaan toisten hyväksi, kielteisimmillään katkeruuteen ja kärtyisyyteen taistelussa riippumattomuudesta. Tässä elämänvaiheessa tapahtuu tunteiden herkistymistä, missä yksilö etsii ympäristöstään aiheita, jotka tuovat mielekkyyttä elämään. Narsisimi voi ilmetä yli-innokkuutena ja ankarana puuhasteluna, kun yksilö etsii tunnustusta elämäntyölleen. Iäkkäämpänä tahto selkiytyy, ihminen sopeutuu ja rakentaa

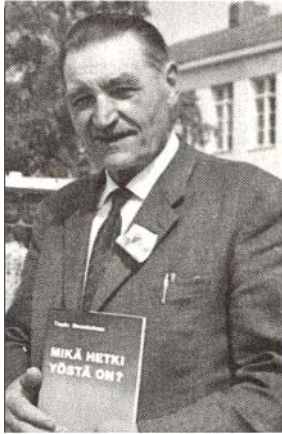
loppuelämänsä kokeneisuutensa varaan. Hän hyväksyy ajatuksen eläkkeelle siirtymisestä ja tulevasta eläkeläisen vapaudesta, jos terveyttä riittää. (Turunen 1996, 213-221, 230-238.)

Tytti Träffin (1978) ja Mauno Saaren (1983) kirjoissa on tarkempia tietoja tämän vaiheen nousu- ja laskukausista ja erikoisesti Niilo Yli-Vainion päiväkirjat Mauno Saaren kirjan lopussa kertovat saarnaajan kamppailusta sairautta, väsymystä, kiirettä ja arvostelua vastaan, vaikka vuosina 1977-1981 oli Suomessa suurimpia joukkoherätyksiä ja toisille tapahtui ”ihmeitä” ja kaatumisia. Päiväkirjoista päätellen Niilo Yli-Vainio itse ei kostunut paljon tästä elämänvaiheesta elämän laadun suhteen, mutta hänen kirjallinen tuotantonsa ja äänitekopiot ylsivät satoihin tuhansiin kappaleisiin.

Kuva 4.2. Niilo Yli-Vaino julistustyössä Lapuan urheiluhallissa (Kaminen 1978)

Juho Koivumäellä sen sijaan vanhempien kuolemat olivat tunne-elämälle vaikeita kokemuksia, muuten hänen saarnaajauransa, ihmissuhteensa ja vaikutuksensa Etelä-Pohjanmaalla ja ulkomailla olivat tasapainoisia hänen elämänlaatunsa ja maailmankatsomuksensa kanssa. Juho Koivumäki toimitti kaikkia pastorin tehtäviä ja oli myös telttatyössä vuodesta 1925 vuoteen 1960 saakka (Nousiainen 1978, 82-83).

Kuva 4.3. Juho Koivumäki kädessään kirja Mikä hetki yöstä on? (Nousiainen 1978, 65).

Kuoleman lähestyessä saarnaajat vaipuvat herkästi lepohetkillään transsendenssiin ja siitä selittyvät enkeli-ilmestykset, näyt ja kuolemankokemukset. Näitä nimitetään tilinteoksi yhdistettynä fantasiaan. Usein fantasioihin liittyy yksilön ylikiihkeää jumalantavoittelua (teomaniaa), kun iäkäs ihminen pyrkii lähelle Jumalaa, tai jopa jumalankaltaiseksi ja se voidaan käsittää narsismin ytimeksi. (Turunen 1996, 223.) Teomaniasta johtuvat monet yliluonnolliset elämykset ja niistä kiteytyneet tarinat ja legendat, jotka jäävät ”perinnöksi” tuleville sukupolville.

Se, miten kertomukset jäävät tulevien sukupolvien mieleen ja säilyvät, ovat riippuvaisia kertojanasemasta ja kertojanotteesta. Kertojanasemaa ilmaisee se, miten hyvin kertoja tunnetaan toimintaympäristössään (Siikala 1984, 138-140). Kertojatyypit on jaoteltu A-, B-, C-, D-, ja E-tyyppisiin: A -tyyppi on perinnettä etäistävä mutta aktiivinen kertoja, joka käyttää esitysvalmiita kiteytyneitä ja välineellistä arvoa sisältäviä kertomuksia ilman arviointia. A-tyyppi on kertojanotteeltaan itsenäinen, tarvittaessa myöntävä, hallitseva, hyökkäävä, humoristi ja realisti. B -tyypin kertoja läheistää perinnettä sosiaalisesti passiivisena ja epäitsenäisenä tilapääkertojana, ja tekstit liittyvät lähiympäristöön, koska hän on paikallishistorian sekä sosiaalisen valvonnan asiantuntija. Kertojanote B-tyypillä on tosikkomais-realistinen ja elämänhallinta on hyvää sisäisesti, mutta ulkoisesti se on heikkoa.. C -tyyppi on passiivikertoja, joka on sisäistänyt perinteen. Perinne on osa C -tyypin minäkäsitystä. Hän kertoo ainoastaan pyydettyä tosikkomaisesti ja mielenkiintoa herättävästi. Useat C-tyypin kertojista ovat memoraattien ja uskomustarinoiden kertojia, mutta eivät kovin tunnettuja ja heidän

kertojanotteensa on epäitsenäistä, passiivista mutta kuitenkin sosiaalisesti helposti lähestyttävää. D -tyyppi on perinteen sisäistänyt aktiivikertoja, joka samalla rakentaa minäkäsitystään. D-tyypille elämyksellisyys kerronnassa on merkityksellistä ja tekstit tukeutuvat uskomusperinteeseen. D-tyyppi tuntee paikallistarinoita ja memoraatteja, matkustaa paljon, ja kertojanotteeltaan hän mukautuu esiintymistilanteeseen hyvin. D-tyypin kertoja voi vähätellä minuuttaan, esiintyä hyökkäävästi, korostaa yliluonnollisia kokemuksia sekä tyrkyttää uskonnollisuuttaan. E -tyypin puhuja on perinteen etäistävä passiivikertoja. E -tyypit tuntevat perinnettä, mutta eivät tahdo esittää sitä ja heidät saa harvoin puhumaan paikallistraditioista vaikka hän on helposti lähestyttävä, itsenäinen ja aktiivinen. (Siikala A-L 1984, 158-188.)

Kertojatyyppinä Niilo Yli-Vainio ja Juho Koivumäki edustivat D-tyyppisiä, jotka ovat kertojanasemaltaan perinteen sisäistäneitä kertojia. Kertojista ja heidän perinneorientaatiostaan Pohjanmaalla on tehnyt mm. Anna-Leena Siikala tutkimuksia. (Siikala A-L 1984, 123,158-188.) Pro gradu-työssäni (Tarvainen 2001, 39-43) olin tarkastellut Niilo Yli-Vainion kertojanasemaa ja perinneorientaatiota sekä kaavamaisesti sitä, miten yhteisösidonnainen ja yhteisökriittinen saarnaaja eroavat. Seuraavasta kaaviosta rajaan pois Eino Variksen, joka on yhteisösidonnainen, perinnettä läheistävä B-tyyppi sekä Osmo Haaviston, joka on yhteisökriittinen, perinteen sisäistänyt D-tyyppi, koska he ovat samassa liikkeessä kuin Yli-Vainio.

Nimi	Niilo Yli-Vainio	Juho Koivumäki
Elämän hallinta	Ulkoisen elämän hallinta riittävää, sisäisen joskus epäjärjestyksessä	Sisäisen myös ulkoisen elämän hallinta varmaa ja johdonmukaista
Elämän kertomus	On kuvattu kirjoissa, muissa teksteissä ja äänitteissä otoksia	Suodattunut kuvaus Nousiaisen kirjassa. Äänitteissä myös otoksia
Esitystilanne	Helluntaiyhteisössä, myös kirjoitetussa muodossa	Vapaakirkollisissa yhteisöissä
Intentionaalinen merkitys	Kiinnostuksen herättäminen	Kiinnostuksen herättäminen
Kertojatyyppi	Perinteen sisäistänyt D -tyyppi	Perinteen sisäistänyt D -tyyppi
Kerrontatapa	Innostunut kertoja	Selkeä kertoja (kirjasessa ja äänitteissä)
Kerronta-tendenssi	Valinta saarnaan sopivaksi	Valinta saarnaan sopivaksi
Kertojaote	Informaatioarvo vaihtelee	Informaatioarvo pysyy
Ympäristön	Myönteinen	Myönteinen

suhtautuminen		
Halukas haastateltavaksi	Erittäin halukas	Halukas (Nousiaisen haastattelu)
Suhtautuminen perinteeseen	Uutta omaksuva helluntaiperinteen säilyttäjä	Vankka vapaakirkollisen perinteen säilyttäjä
Kollektiivi-traditio	Pohjalainen traditio (tuppiuukko- ym. kaskut)	Eteläpohjalainen traditio (mm. kaskut ja kertomukset)
Kulttuurinen tietoisuus	Helluntailaiset arvot	Vapaakirkolliset arvot
Memoraatteja	Paljon kerronnassa	Jonkin verran kerronnassa
Muistiprosessit	Skeemat yhteisöstä	Skeemat yhteisöstä
Paikallistarinat	Pohjanmaalta lapsuudesta	Eteläpohjanmaalta elämän varrelta
Performanssi	Paljon elehtimistä	Jonkin verran elehtimistä
Perinne-orientaatio	Esiintyvä ”sanataiteilija”	Kertomuksen säilyttäjä
Perinteenlaji	Mytologia, pienproosa	Mytologia, pienproosa
Prototyypinen tieto	Pohjalainen maailmankuva	Eteläpohjalainen maailmankuva
Repertoarin laatu	Muistelmat, filosofointi, memoraatit, uskomukset, paikallistarinat, kronikaatit, kaskut, enteiden (unien) ja ihmeiden kuvaus.	Muistelmat, memoraatit, paikallistarinat, kronikaatit, kaskut, enteet ja ihmeet Nousiaisen ja Sanoma Ylhäältä –kirjoissa ja äänitteissä.
Reproduktio	Kerronnassa variaatiota	Kiteytyviä kertomuksia
Tulkinta	Arviointia paljon.	Arviointia on esityksen aikana.

Kaavio 4.1. koottu Niilo Yli-Vainiota ja Juho Koivumäkeä koskevista aineistoista, analyysimallinnus Siikala 1984,17-212.

Seuraavassa on lainaus saarnasta Jumalan suuri voima (Y10), missä Yli-Vainio myös pohtii vanhuutta pari viikkoa ennen kuolemaansa:

Eeh, seuraavaan, ens kuun, varmaan monet tietääkin, että olen mä [huokaa] kolome vuotta kirjotellu Nykypostiin aina yhdestä ja toisesta asiasta. [hengittää] Nyt ens kuussa ilmestyvään, mä kirjotan yhden saksalaisen tohtorin saarnasta lainaan pätkän vähän niin kuin malliksi - niin [nauraa] hän sanoo siinä tämä saksalainen tohtori siinä saarnassaan, sata vuotta sitten pitänyt. Hän sanoo näin, että [ääntää raskaasti]: ”Vanhuudessa haisee kaikki. Vanhuudessa haisoo, haisee jumalisuuskin.” Yhym. [niiivisti] Kauheeta sentään. Jumalisuuskin, jos se rupee uskonnollisuus [nauraa] haisemaan meissä [ääni voimistuu], että siinä ei ole edes sitä [painottaa seuraavia sanojaan] elämän voimaa eikä elämän tuoksua enää, josta Raamattu kertoo. Ei ole sitä sisäistä iloa eikä riemua, vaan että kristillisyyden on sellaista [ääntää raskaasti]

laahustavaa, hapanta, muikeaa, niin kun härmäläiset sanoo, ku hapan maito oli menny pilalle, ett se on niin [ääntää naiivisti] muikeaa! (Yli-Vainio 1981b, 31.10.)

Tässä tekstiesimerkissä on *yhdistettynä esityksellisyys* (ääntämistekniikat ja nauru), *lainaus, vihjaus ja selitys* kuin aavistuksena tulevasta saarnaajan kuolemasta. Richard Bauman (1977, 10) huomauttaa, että kun puhuja rakentaa tekstiään, hän voi yhdistellä monenlaisia elementtejä, joilla saa aikaiseksi toimivan kokonaisuuden.

4.2. Johtopäätöksiä saarnaajien suhteesta yliluonnolliseen saarnojen omaelämäkerrallisena esityksellisenä tekona

Owe Wikström pohtii, että kulttuurisesta perspektiivistä uskonnollista ihmistä on ”tarkasteltavana sosiaalisena olentona, joka syntyy vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa”. Hän väittää, että ”uskonnolliset myytit, riitit ja traditiot ovat perustana tälle sosiaalisesti annetulle todellisuudenkäsityksille”, jotka saadaan, kun yksilö kasvaa tietyssä tulkintayhteisössä. Hän mainitsee, että tämän alan teoreetikkoja ovat Clifford Geertz, Hjalmar Sundén, Peter Berger ja Thomas Luckman. Wikström viittaa Sundénin ajatuksiin, että yksilö saa raamatunkertomusten rooleista itselleen roolimalleja eli samaistumiskohteita. Uskonnolliseen kokemukseen tarvitaan Wikströmin mukaan roolinottoa ja vuoropuhelua. (Wikström 2000, 98-102.)

Niilo Yli-Vainion elämässä yliluonnolliset kokemukset liittyivät elämän eri kehitysvaiheisiin. Nämä jäivät mieleen silloin, kun hänen terveytensä, toimeentulonsa tai henkensä oli uhattuna. Sama asia tapahtui myös hänen perheenjäsenilleen. Unimaailman kautta hän työsti näitä skeemoja itselleen jumalallisiksi ymmärrettyjä ohjeita ratkaisuista, joilla hän muutti elämänsä suuntaa. Yli-Vainion roolit olivat köyhän perheen vanhimman lapsen, kaksikielisen varhaisnuoruuden, paimenen, apumiehen, asentajaoppilaan, varusmiehen ja lääkintämiehen, amatöörinäyttelijän ja urheilijan, aviomiehen ja kasvattajan, maanviljelijän, yrittäjän, evankelistan, seurakunnan paimenen, sairaseläkeläisen ja syöpäkuolemaan tuomitun, kirjailijan ja kansainvälisen parantumis- ja pelastussaarnaajan roolit³. Vähän ennen kuolemaansa hänelle alkoi

³ Raamatullisia samaistumisrooleja voisivat olla Jeesuksen olo vanhimpana lapsena (Luuk. 2:48), Jeesuksen monikielisyys (Joh. 19:20), lammaspaimen (Joh. 10:11), apumies (Apt. 19:22), oppilaan (1Aik.

hahmottua ”julkkiksen” - sekä sen mukanaan tuomat yhteiskunnallisen vaikuttajan roolit, joissa hän pyrki toiminnallaan muokkaamaan myös päättäjien ja ei-uskovaisten maailmankuvaa.

Juho Koivumäellä elämänkaaren roolit ovat olleet paljon yksiviivaisempia kuin Niilo Yli-Vainiolla, Koivumäen varhaislapsuuden supranormaaleista kokemuksista ei ole mitään mainintaa. Sen sijaan uskoontulo avasi molemmilla uudet mahdollisuudet kokea ja samaistua Raamatun henkilöiden rooleihin. Koivumäen roolihahmot olivat lapsuuden leikkien, nuoruuden upseerin, aikuisuuden sotilaan, aviopuolison, sananjulistajan ja vanhuuden eläkeläisen roolit. Koivumäki alkoi saada yliluonnolliselta tuntuvia elämyksiä vasta sen jälkeen, kun hän oli tullut uskoon. Yli-Vainio sen sijaan uskoi, että supranormaalit sattumukset olivat osana hänen elämäänsä syntymästä saakka. Tähän vaikuttaa perheen ja ympärillä olevan kyläyhteisön maailmankuva eli uskomukset ja käsitykset yliluonnollisista ilmiöistä.

Elämän käännekohtien erityistilanteet jäävät paremmin mieleen kuin tavanomaiset tapahtumat. Tutkimuksissa on todettu, että erityiset episodit jäävät kesto-muistiin ja niistä tulee osa ihmisen elämäkertaa. Kun saarnamies nostaa jonkin elämänsä aikana tapahtuneen episodin kerrottavaksi, kyseessä on prospektiivinen muisti eli saarnaaja tietää, milloin jokin kertomus on paikallaan kertoa tietyssä puhetilanteessa.

Retrospektiivinen muisti auttaa, mitä pitäisi muistaa saarnatilanteessa ja on laajempi prospektiivista muistia. On kiistelty, ovatko muistot pysyviä, vai voivatko ne hävitä tai muuttua. Yleisesti uskotaan, että muistot pysyvät. (Vrt. Loftus 1980.)

On todennäköistä, että Niilo Yli-Vainion elämäkerralliset muistot olivat pysyviä sen vuoksi, että hän tallensi niitä esim. päiväkirjoihinsa ja teksteihinsä. Elämäkerta ryhmittyy kolmeen tasoon, ja niitä ovat elämänjaksot, jotka kestävät vuosia (koulu, opinnot, työpaikka, sota-aika jne.), laajavaikutteiset tapahtumat (harrasteet, matkustaminen ulkomaille, siirtolaisuus jne.) ja pienet erityiset episodit, jotka kestävät muutamasta minuutista muutamaan tuntiin. Elämäkerta on kuin palapeli, jossa ovat yhtä aikaa läsnä em. elementit, joista puhuja nostaa esille materiaalia esitettäväkseen.

25:8), taistelijana (Room. 15:30), Jumala lääkitsijänä (Jer. 33:6), esittäjä (Hes. 17:2), uskon kilvoitus (2Tim. 4:7), puolison rooli (1Kor.7:3), kasvattajan rooli (1Kor.4:15), maanviljelijän rooli (Matt.13:3), yrittäjän (Luuk. 14:28), evankelista ja paimen (Ef. 4:11), sairaana (Fil. 2:25-27), kirjoittaja (Gal. 6:11), saarnaaja (Saarn. 12:10) ja vaikuttaja (Apt. 11:26).

Kimmokkeena ovat muistivihjeet, joita ovat mm. alluusiot. Kun saarnamies toistaa usein episodeja elämäkerrastaan, tapahtuu muistijäljen lujittumista, jota nimitetään konsolidaatioksi. Näin voi tapahtua myös unen aikana. Kun saarnamies työstää muistijälkiään sopivaan muotoon kirjalliseksi tai suulliseksi esitykseksi, saarnaaja käyttää implisiittistä muistia, jossa hän ei automaattisen prosessoinnin aikana välttämättä tiedosta, että aihe, josta hän puhuu, on jo tapahtunut aiemmin, saarnaaja saattaa tuoda kertomansa asian yleisönsä kuultavaksi aivan kuin se olisi aivan uusi tapahtuma. (Vrt. Rubin 1997.)

Hanna Järvinen (2002) käyttää pro gradu –työssään menetelmänä historiallis-kvalitatiivista tutkimusta, jossa hän tutki Niilo Yli-Vainion kirjallista tuotantoa juonirakennanalyysin avulla, neljää saarnaäänitettä ja neljän kristillisen lehden (Uusi Tie, Sana, Kotimaa ja Ristin Voitto) kirjoittelua Yli-Vainion joukkokokouksista vuosilta 1977-1981 sekä Yli-Vainion suvulta saamaansa päiväkirjaa, jota ei ole annettu julkisuuteen. Yli-Vainio oli herättäjä, sielunhoitaja ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Järvisen pro gradu-työ on mainio kuvaus Yli-Vainion tehtävästä helluntaiseurakunnissa ja kehitymisestä yhteiskristilliseksi puhujaksi kristillisestä näkökulmasta. Yli-Vainion ja hänen kollegojensa esittämisen ja tekstien folkloristinen tarkastelu on työssäni perusteltua, koska folkloristiikka antaa monipuoliset mahdollisuudet tulkita saarnoissa olevia kerrontaosioita ja muuta perinnettä. Tähän pyrin käyttämällä ainoastaan yleisölle julkisia aineistoja, koska ne ovat tällöin sosiaalisen kontrollin alaisia.

Edellä pohdin muutaman esimerkin ja niiden tulkinnan avulla elämän aikana tapahtuneiden merkityksellisten asioiden ja yliluonnollisiksi koettujen tapahtumien muuttumista teksteiksi sanataiteellista esitystä varten (esim. saarnassa tai muussa uskonnollisessa esityksessä ja tekstissä verbalisoitu ja sanaton muistitieto tapahtuneesta). Esim. saarnoissa ilmenevää monimuotoista esityksellistä tekstuuria voi lähestyä tarkastelemalla esityksen luonnetta. Sanataidetta voidaan ja pitäisi tutkia esityskeskeisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että folkloristinen esitys on tekstikeskeinen kommunikatiivinen ilmiö, jossa pääasiallisesti tutkitaan esityksen luonnetta ja tapaa esittää. Tämä ilmiö koostuu kudelmaista, jossa on selviä tyyllilajeja ja määrättyä puheikäyttämistä, joka kuvastaa tapaa puhua. Kuitenkin tekstin kielellisten

erikoispiirteiden tarkastelu tässä näkökulmassa on toissijaista. Tavallinen teksti voi muuttua sanataiteeksi vasta silloin, kun sen kuulijat tulkitsevat sen taiteeksi eli tärkeää on, miten teksti esitetään. Kuulijat voivat tulkita ja ymmärtää tekstin monella tavalla ja siten teksti voi muuttua kuulijoiden mielessä eli siinä voi tapahtua kommunikaatioprosessin aikana transformaatiota. Koska näin tapahtuu, tarvitaan esityksen lisäksi tekstiä, vihjauksia, huumoria, matkimista, käännöksiä (selityksiä) ja lainauksia tulkinnallisiksi kehyksiksi. Esityksiä voidaan tulkita esim. tarkastelemalla, puhuuko esittäjä sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla ja täyttääkö esittäjä yleisön ennako-odotukset kompetenssillaan. Arvioinnin kohteena tällöin ovat taito ja tehokkuus esityksessä, samoin elämyksellisyys. Esittäjän tilannut kuulijakunta mahdollistaa rajatun vastavuoroisen intensiteetin esityksen aikana. Kokonaisvaltainen esitys tulee määrääväksi sanataiteen tarkastelussa. (Bauman 1977, 3-11.)

Sanataide erottuu esim. seremoniallisena tai puhetaidollisena puheena (esim. saarna, rukous, profetia, riitin sanat, runomuotoiset tekstit ja laulut, sutkaukset, kerronta jne.) arkipuheesta, joka on yleensä keskustelua, jutustelua, opettamista (esim. kouluissa), käskyjen ja ohjeiden antamista jne. Tarinan, juorun tai kertomuksen kertominen sijoittuu arkipuheen ja sanataiteen välimaastoon ja tavat, jolla tarina, juoru tai kertomus esitetään, samoin esitysyhteys, ratkaisevat, onko tekstillä merkitystä ja vaikuttavuutta. Sanataide esitetään yleensä jonkinlaisesta kulttuurispesifisestä foorumista käsin ja herättää yleensä mielenkiintoa kuulijoissa ja katsojissa. Sanataiteen esittämiseen tarvitaan aina esittäjä ja yleisö ja molemmat osapuolet tekevät havaintoja, johtopäätöksiä ja arviointeja ennen esitystä, sen aikana ja sen jälkeen osana kulttuurista systeemiä. (Bauman 1977, 12-14.)

5. TIEDOSTAMISPROSESSEJA JA AVAIMIA ESITYSVÄLINEIKSI

Maailmankatsomus tarkoittaa ihmisen tietoisuuden, joka tarkoittaa tajuntaa ja alitajuntaa, kehitystasoa, joka vähitellen muotoutuu teoreettiselle tasolle. Ihminen muodostaa siis oman tietoteoriasensa kaikesta siitä, mitä ympärillä on ja mitä hän itse on. Teoria muuttuu ajatuksiksi, sanoiksi ja teoiksi. Saarna tai omaelämäkerta tai kertomus

on esityksellinen teko. Sitä varten tarvitaan tietoisuuden varastosta elementtejä, *skeemoja*, jotka ovat kerronnan raameja eli skeemassa on erotettavissa tavallisimmin aloitus, puitteiden kuvaus, toiminnan selostus, ratkaisu ja lisäksi voi olla kertojan kommentti ja loppuklisee (Siikala A-L 1984, 40-43). On olemassa myös *avaimia* esityksen onnistumiseksi. Näitä avaimia nimitetään myös kommunikatiivisiksi työvälineiksi. Niitä ovat mm. erikoiskoodit (esim. uskonnollinen kieli), kuvaannollinen kieli (esim. sanonnat, fraasit ja metaforat), paralleelisuus eli rinnasteisuus (esim. toistuvat muodot tekstissä, variaatiot tekstin tuotannossa tai poikkeavien tekstien yhdistäminen perinteiseen jne.), paralingvistiset piirteet (esim. puheen tahditus, äänen voimakkuus ja ääntäminen, tauotus, puheen nopeus jne.), määrättyt formulat (esim. aloitus- ja lopetusformulat), perinnesitoutuneisuus (esittää tekstin, jonka tietää yhteisön arvostamaksi) ja oman esityksellisyyden vähättely (esim. saarnaaja käskee unohtamaan hänet ja keskittymään esim. rukoukseen, ylistykseen, tekstiin tai ylentämään ajatukset Jumalaa kohti jne.). Saarnaaja hakee siis tietoisuudestaan sellaisia kulttuurisia malleja, jotka hän tietää hyväksytyksi omassa yhteisössään. (Bauman 1977, 15-22.)

Seuraavassa Niilo Yli-Vainion tekstiesimerkissä voi havaita *aloitusformulan* (Meidän arvomme ratkaistaan), *paralingvistisenä piirteenä* intensiivisen vuorovaikutuksen saarnaajan ja pohjalaisyleisön välillä ja painottamista (kursiivilla), *paralleelisuden* (sana arvo ja Jumala toistuvat, vastakohdat työmies – tohtori), *kuvaannollisen kielen* (housunpersustat mennyt yliopistossa = lukenut), *perinnesitoutuneisuus* (olemme luotuja, emme apinasta) ja miten saarnaaja *huumorin* (mulla on nyt tukka) kautta rakentaa yleisön tietoisuutta ihmisarvosta osana esityksellistä tekstiä:

Yli-Vainio kiihkeästi: [Miesten aamen-huutoja.] Yli-Vainio painottaa: [lyö käsiään yhteen] [lausuu näiivisti]	Meidän arvomme ratkaistaan sillä, että [huutaa] <i>Jumala on meidät luonut!</i> <i>Sillä ratkaistaan ihmisen arvo Jumalan edessä! Vai lieneekö täällä joku niin korkialle oppinut ja pitkälle lukenut tohtori, että me olemme apinasta! Mm. Eihän työmies näin hulluja luule, mutta kun on monet housunpersustat mennyt yliopistosta, niin voi jo luulla, että apinasta on tullut! Minä olin parturissa viime perjantaina, niinkun näette, miten hieno, mulla on nyt tukka.</i>
[Väki nauraa ja miehet	

huutavat aamenia.]

(Yli-Vainio 1980a, Y7 saarna 6.2.1980. Analyysimalli Briggs 1988, 153.)

Yritän pohtia niitä prosesseja, joita perinteenkannattajan mielenmaisemassa tapahtuu ja on tapahtunut, ennen kuin tämä tuottaa saarnan, esityksen tai tekstin. Koetan selvittää maallikkosaarnaajan tietoisuuden kehitystä, persoonallisuutta ja elämäntapoja ja kuinka ne ilmenivät puhutuissa tilanteissa ja minkälaisista lähteistä saarnaaja ammentaa aineksia esitykseensä. Mietin, onko saarnaesitys itse asiassa maailmankuvan ja maailmankatsomuksen ilmentymä tietyssä aikana, paikassa ja tilanteessa ja ovatko tekstissä esitetyt ainekset tiedostavan olennon performatiivista viestintää niistä? Esittäjä itse asiassa luo prosessin, jossa jäsentymätön aineisto koetetaan järjestää johonkin järjestykseen kuvaamaan yleispiirteitä ja esimerkkejä tietoisuuden tasoista. Saarnaesityksen avulla puretaan entistä ja hahmotellaan uudelleen maailmankuvaa ja maailmankatsomusta niin viestin välittäjän kuin vastaanottajan mielenmaisemissa, ja näin tietoisuus toimii kanavana ja skeemavarantona vuorovaikutteista esitystä varten (Ward 1996a, 1996b). Saarnamiehet puhuvat mielellään ”voitelun” merkityksestä ja teema toistuu myös Niilo Yli-Vainion saarnoissa ja ”voitelu” ilmenee vuorovaikutuksessa yleisön sitoutumisena tekstiin ja intensiivisessä vuorovaikutuksessa sekä transformaatioissa. Uskonnollinen kieli (Suojanen (1975, 232) kätkee ulkopuolisille kätkeytyjä merkityksiä, jotka vain yhteisöön initioitunut ymmärtää. Taustalla ovat monimutkaiset kognitiiviset tiedostamisprosessit, ja esim. ”voitelu” tarkoittaa saarnaajan kompetenssia esitystilanteessa, jossa hän pyytää yliluonnollista apua sanomansa esittämiseksi.

5.1. Tajunnan ja alitajunnan merkitys esityksen luomisessa

Kaikkien ihmisten, myös saarnamiesten, elämässä tajunta ja alitajunta, jota myös nimitetään tietoisuudeksi, muodostuvat tietoisista, alitajuisista ja tiedostamattomista prosesseista. Alitajuisia prosesseja ovat jo lapsuudessa tapahtuneet asiat, jotka ovat unohtuneet, mutta ne ikään kuin vaikuttavat taustavoimina käyttäytymiseen koko elämän aikana ja ne tallentuvat skeemoiksi, joista kertomus rakennetaan (Siikala A-L

1984, 40, 42-43). Tiedostamattomia prosesseja ovat kokemukset ja elämykset, joita yksilö ei halua muistaa ja torjuu niitä tietoisuutensa piiristä arkitilanteissa. Kuitenkin ne jossain elämän vaiheessa, esim. saarnojen, unien ja muisteluiden kautta voivat nousta spontaanisti esille. (Vrt. Engeström 1979.)

Niilo Yli-Vainion ja hänen kollegojensa persoonallisuus toimi heidän tietoisuutensa säätelyn perusteella, ja siten tietoisuus orientoitui persoonallisuuden toimintoja. Niilo Yli-Vainion ja hänen kollegojensa käyttäytymistä ja valintoja ohjasi yhteiskunnallinen tietoisuus, joka kehittyi heille monien elämänvaiheiden ja itseopiskelun kautta. Heidän tietoisuutensa toimi ohjausjärjestelmänä, kun he lähtivät muille ihmisille saarnaamaan pelastuksesta, kun he olivat tulleet uskoon ja kastettu, ja tämä tietoisuus oli ja on heidän persoonallisuutensa ja esitysten säätelijä kuolemaan asti.

Suomalainen ja erikoisesti eteläpohjalainen yhteiskunnallinen mentaliteetti vaikutti Niilo Yli-Vainioon ja Juho Koivumäkeen lapsuus- ja nuoruusvuosina, kun he ammensivat vaikutteita yleissivistyksestä, historiasta, kulttuurista ja elämäntavoista. Osmo Haaviston elämän kerronta-aineokset syntyivät Keski-Suomessa ja Eino Variksen muistot rakentuivat Etelä-Karjalassa lapsuus- ja nuoruusvuosina.

Elämäkokemuksistaan ja muistoistaan saarnaajat muoivasivat oman yksilöllisen repertoarin toisille välitettäväksi, jota he pitivät elämässään sopivana ja oikeana. Niilo Yli-Vainion ja hänen kollegojensa ympäröivän elämän tiedostaminen rakentui heidän suhteessaan ympäröiviin esineisiin ja ihmisiin sekä yhteiskuntaan. Makroympäristöä olivat kodin ulkopuolella olevat ympäristöt, kuten kylä, kaupungit ja siellä olevat ihmiset, eläimet, luonto ja rakennukset sekä sen ulkopuolella oleva maailma.

Mikroympäristöä oli saarnaajien henkilökohtaiseen olemassaoloon liittyvät asiat, kuten koti, työ, uskonto, perhe, sukulaiset ja terveys. Saarnaajat kehittivät niihin yksilöllisyyden muotoihin, jotka heidän elämänsä eri vaiheissa olivat mahdollisia suhteessa yhteiskunnallistumiseen.

5.1.1. Saarnaajien tiedostamisen tasoja ja reflektointikanavia

Jerome Bruner (1986, 1) jaottaa yksilöllisen tietoisuuden tasot eli representaation muotoa kolmeen osaan: 1) toiminnalliseen, 2) kuvalliseen ja 3) symboliseen.

Saarnaajien elämässä toiminnallinen taso tuli selvästi ilmi kaikissa elämän tilanteissa. Heidän toiminnallisuutensa alkoi lapsuudessa, siitä alkaen, kun he lähtivät kävelemään, leikeissä, koulutoiminnassa, harrastuksissa ja työssä. Niilo Yli-Vainion elämässä toimintaa tapahtui työn kautta sisarusten vahtijana, paimenpoikana, äidin auttajana hevostmiehenä, renkinä, apteekkarin apulaisena ja autonkuljettajana, asentajaoppilana Lapuan patruunatehtaalla, rintamalla lääkintämiehenä, yrittäjänä, perheenisänä ja saarnaajana. Kuvallisessa tasossa saarnaajien mieleen tuli käsityksiä maailman tiedostamisesta esim. isovanhempien kertomusten kautta, unien ja näkyjen kautta, tiedotusvälineiden ja kirjallisuuden sekä uskonnon kautta. Koska mielikuvilla on suuri emotionaalinen vaikutus ihmisen energiaan, ne toimivat ikään kuin toiminnan liikkeelle panijoina. Symbolisessa tasossa saarnaajat hahmottivat maailmaa käsitteiden ja kielen avulla.

Eteläpohjalaiset ja suomalaiset käsitteet voimassa olevista normeista ja laeista ohjasivat Niilo Yli-Vainiota ja Juho Koivumäkeä päätöksenteoissa ja kieli (suomi ja ruotsi) oli välineenä ilmaista ja ymmärtää näitä käsitteitä ja välittää niitä edelleen esimerkiksi saarnatoiminnan kautta. Valitettavasti Niilo Yli-Vainio kuoli juuri 60-vuotiaana, kun hän kiinnostui arkitietoisuuden ja empiirisen ajattelun tason lisäksi myös teoreettisesta ajattelusta. Niilo Yli-Vainio salli kenttätutkimusten tekemisen hänen tilaisuuksiensa aikana lääketieteellis-psykologisia tutkimuksia varten (esim. Miettinen 1990), viittasi kirkkohistorian tapahtumiin ja niistä vedettäviin yleisiin johtopäätöksiin, vetosi yhteiskristillisten arvojen merkitykseen tulevaisuudessa, vapaan kasvatuksen ja materialismin tulevaisuudennäkymistä ja seurauksista, matkusti ulkomaille tutkimaan muita kulttuureja ja uskontoja jne. Näitä asioita Niilo Yli-Vainio pohti toimintansa loppuvaiheissa reflektorisella tasolla esim. päiväkirjassaan, tavoitteisella tutkimisella ja oppimisella, ja jopa älyllis-teoreettisella tasolla, kun hän tiedosti tämän tason ollessaan keskusteluissa ja *kirjeenvaihdossa* akateemisesti koulutettujen henkilöiden kanssa ja pohtiessaan, oliko ihminen syntynyt evoluution seurauksena apinasta vai oliko ihminen luotu.

Keith H. Basso (1974, 425-432) on pohtinut kirjeen etnografiaa ja todennut, että ihmisille lähetetään muodollisia ja henkilökohtaisia kirjeitä. Aineistostani ilmenee, että Niilo Yli-Vainio sekä muut saarnaajat harrastivat kirjeenvaihtoa runsaasti. Kirje on etnografinen dokumentti ihmisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta, jossa on

osapuolina kirjeen lähettäjä ja vastaanottaja ja mahdolliset muut henkilöt, joille kirje luetaan. Kirjeessä on määrätty muoto, joka määräytyy tarkoituksensa mukaisesti, siinä voi olla otsikoita, kirjeen aihe ja kirjeen tarkoitus selvästi ilmaistuna tai tulkinnallinen tarkoitus, joka on ”rivien välissä oleva piiloviesti”, toteaa Basso. Hän jaottelee henkilökohtaiset kirjeet kiitoskirjeisiin (esim. parantuneet sairaat kiittivät usein Yli-Vainiota kirjeitse), taloudellisesti tukeviin kirjeisiin (esim. ilmoitus lähetettävästä rahasta), pilakirjeisiin, kodista saapuviin kirjeisiin (esim. sodan aikana tullut kenttäposti kotoa), ”rakas ystävä” –kirjeisiin, moitekirjeisiin (esim. Nykypostille saapui moitekirjeitä Yli-Vainiolle) ja kirjeenvaihtokirjeisiin (saarnaajan taustajoukot saattoivat vastata ihailijapostiin). Muodolliset kirjeet voivat olla liikekirjeitä, luottokirjeitä, hakemuksia, suosituksia, erokirjeitä, kirje kustantajalle, hallinnollisia kirjeitä ja muutokirjeitä. Saarnaajat saivat elämänsä aikana myös muodollisia kirjeitä, kuten kouluviranomaisten kirjeitä, kutsuntakirjeitä, vastauksia työpaikkahakemuksiinsa tai liiketoimiinsa, hyväksymiskirjeitä (esim. seurakunnan työhön vanhimmistolta saatiin ns. valtakirja tai suosituskirje), kyselykirjeitä, veroilmoituskirjeitä, haasteita, tiliotteita, vihki- ja kuolintodistuksia jne. Basso mainitsee kirjoittamisesta etnografisen tutkimuksen välineenä, että se on arvokas osa esityksellistä aineistoa ja kirjeiden lisäksi tutkijan saatavilla voi olla kirjoja, lehtiartikkeleita ja päiväkirjoja. On hyvin mielenkiintoista havaita, että karismaattisten saarnaajien tekstirepertoaariin voi liittyä paljon kirjallisia tekstejä, joita on eri sosiaalisissa yhteyksissä kertynyt koti- ja yleisiin arkistoihin ja julkaisuihin. Kirje tai muu kirjallinen dokumentti on aina osoitus tietoisuuden tasoista ja voi paljastaa myös metatekstejä ja tunteita sekä saada niitä aikaiseksi reflektiota varten.

5.1.2. Esimerkkejä tiedostamisen tasojen erittelymahdollisuuksista

Tiedostamisen syvyys, johdonmukaisuuden taso, tapa, joilla asioita arvioidaan, välineet, joilla ohjataan tiedostamista ja tavoitekäyttäytyminen ovat tiedostamisen tasoja. Näiden sisällä voidaan tutkia kvalitatiivisesti tai kvantitatiivisella menetelmällä aineistossa ilmeneviä seikkoja. (Vrt. Engeström 1979.)

Alimman eli aistimellis-tilannekohtaisen tiedostamisen tasolla tutkija voi etsiä tutkittaviensa repertoaarista esimerkkejä, miten 1) yksilö tiedostaa tilanteiden ja ilmiöiden välittömiä ulkoisia piirteitä, kohdassa, miten 2) yksilö tiedostaa kohteensa aistimellis-konkreettisenä tai havainnollis-konkreettisenä, kohdassa, miten 3) aistimellinen erotus jaotellaan (esim. miellyttävä – epämiellyttävä), mitkä 4) ovat ne stereotypiat, reaktiomallit ja asenteet tiedostamisessa ja miten 5) tilannekohtaiset ärsykkeet ja mukautumiset tilanteisiin tulevat ilmi. (Engeström 1979, 27.) Liitteessä 1 kaaviossa A tarkastelen fragmentteja aineistosta, jotka ilmentävät kyseisiä asioita. Saarnaajat käyttävät mielellään vastakkainasetteluja teksteissään, koska näin on helpompi puhutella kuulijoita ja saada heitä suostuteltua päätöksentekoon ja suostuttelussahan on merkityksellistä tunne (Suojanen 1978, 186). Myös kulttuurinen tietoisuus omasta yhteisöstä ja siihen liittyvä yhteenkuuluvuuden tunne ja arvot voivat vaikuttaa päätöksentekoon (Siikala 1984, 17-212).

Esimerkiksi Eino Variksen saarnasta otettu näyte *parallelismista* (määrätietoinen – käsite toistuu ja vastakkainasettelut vanha kuolee – uusi elää) kertoo tietoisuuden työskentelystä asenteen muokkauksessa, joka toimii määrätietoisuuden avulla:

Mutta, mutta tätä vanhaa ihmistä, sitä täytyy vähän, vaikka se siitä kärsii, se panee vastaan ja kapinoi, mutta, mutta jos mielih, että vanha kuolee ja uusi elää voimakkaasti, niin siinä tarvitaan semmoinen *määrätietoinen taistelu, määrätietoinen harjoitus*. Jotkut minusta näyttää, että jotkut lyövät tämän laimin. Vain ainoastaan silloin, kun jotakin hunajaa saatavissa, jotakin sellaista, joka on jopa lihalle ja verellekin mukavaa, niin silloin vain menevät palvelemaan Herraa. Mutta *määrätietoinen* voimistuminen hengellisessä elämässä merkitsee sitä, että otetaan *määrätyt asenteet* Jumalan palveluksessa. Ollaan siinä järkähtämättömiä. (Varis 1981, äänite 20.6.1981 Katinalassa.)

Toiseksi alimmalla, eli käytännöllis-utilitaarisella tiedostamisen tasolla tutkitaan aineistonäytteiden avulla tutkittavien 1) ilmiöiden ja tilanteiden teknisiä ja utilitaarisia (hyödyllisyysopillisia) ominaisuuksia ja erillisongelmia, miten 2) kohde tiedostetaan utilitaarisena tai teknisenä abstraktiona, 3) utilitaarista arvottamisen luonnetta, esim. hyödyllinen – hyödytön ja teknistä esim. mielenkiintoinen – mielenkiinnoton, 4) kuvailevia erillistietoja, teknisiä toiminta- ja ratkaisumalleja ja 5) suuntautuneisuutta lähimpiin erillisongelmiin tai teknis-utilitaaristen mielenkiintojen mukaan kapealaisesti. (Vrt. Engeström 1979, 27.) Esimerkiksi Eino Varista askarrutti oikea ja väärä

henkikaste (vrt. henkipossessio Söderholm 1982, 128-129) eli muuntunut tietoisuus ja millaista kokemusta hänen mukaansa olisi suositeltava kristitylle. Henkikasteen ilmauksia olivat kielilläpuhuminen, profetoiminen, kielten selittäminen, ilmestysten ja näkyjen näkeminen, henkien erottamisen ja poiskäskemisen lahja ja parantaminen, joita tutkijat nimittävät rooleiksi uskonnollisen liikkeen sisällä (Holm 2002, 44-61). Liitteessä 1 kaaviossa B esittelen fragmentteja saarnoista ja teksteistä, ja ne ilmaisevat saarnaajien käytännöllis-utilitaarisen tiedostamisen tason esimerkkejä.

Asian selventämiseksi otan näytteen Osmo Haaviston saarnasta, jossa on *erityinen koodi* (raamatunlause käskymuodossa), *parallelismia* (vastakohtat entisaika – nykyaika), *paralingvistiikkaa* (naiivi ääntäminen ja painottaminen (kursiivilla)) ja *kuvaannollinen kieli* (fraasi ”No niin”). Jopa tietoisuus – käsite selittää esimerkissä erityistä koodia, joka on samalla toimintakehote:

Haavisto:	Mutta hän on sanonut: ”Parantakaa sairaita, puhdistakaa pitalisia, ajakaa ulos riivaajia.” Jos ei se olis mahdollista meille, niin ei hän olis sitä käsenyt! Ja tässä <i>tietoisuudessa he menivät</i> .
[Ääntää naiivisti]	Mut te sanotte sitten, että: ”No niin, niinhän se oli heidän kohdallaan, mutta nyt eletään nykyajassa.” (Haavisto 1980, äänite Kyröskoskella. Analyysimalli Briggs 1988, 153.)

Toiseksi ylimmällä tasolla operoidaan moraalis-esteettisen tiedostamisen kanssa, joka tarkoittaa ihmisen alitajunnassa ja tajunnassa olevia moraalisia ja kauneuden arvoasetelmia, jotka tulevat ilmi esim. esityksen avulla. Ensin 1) tiedostetaan niitä moraalis-esteettisiä ominaisuuksia, jotka syntyvät eri ilmiöissä ja tilanteissa, sitten 2) tarkkailun kohde tiedostetaan moraalisenä tai esteettisenä abstraktiona, sen jälkeen mietitään, miten 3) arvottamiskriteerinä toimii moraalinen valinta, esim. hyvä – paha, oikea – väärä tai esteettinen hahmottaminen, esim. kaunis – ruma, sen jälkeen etsitään aineistosta 4) periaatteet, ihanteet, esikuvat ja mielikuvat ovat välineitä moraalisesti ja esteettisesti ja lopuksi 5) suuntaudutaan tavoitteissa moraalis-esteettisiin esikuviin, ihanteisiin ja periaatteisiin vaikka pitkäjänteisyys ja johdonmukaisuus on vaillinaista tavoitteiden abstraktisuuden vuoksi. (Vrt. Engeström 1979, 27.) Liitteen 1 kaaviossa C tarkastelen fragmentaareja saarnaajien tuotannosta, jotka ilmentävät kyseisiä asioita.

Vaikuttavin esimerkki moraalis-esteettisestä tiedostamisesta Niilo Yli-Vainion eräässä tekstissä oli saarnaajan oma tietoisuus pahan valinnan odotettavasta seurauksesta ja tässäkin on löydettävissä puheen etnografiassa määriteltyjä avaimia, kuten *erikoiskoodi* (uskonnollinen kieli ”helvetti”), *parallelismi* (toistot) ja *paralingvistiikka* (sanojen ääntäminen ja painotus kursiivilla merkityissä kohdissa):

Vain *tietoisuus* siitä, että tämä ei pääty, tekee siitä niin sanotun helvetin. Ei tarvitse *mitään* muuta. Ei *mitään* muuta tulta ja tuskaa tarvita, kuin vain *tietoisuus, että tämä ei koskaan* pääty, se *riittää* tekemään siitä helvetin. (Yli-Vainio 1980a, äänite Y7, 6.2.1980.)

Ylimmällä tiedostamisen tasolla pohditaan ihmisen suhdetta teoreettiseen tiedonmuodostukseen. Aluksi aineistonäytteiden avulla 1) pohditaan ilmiöiden takana olevia säännönmukaisuuksia, lakeja ja periaatteita, sitten 2) tutkittava asia tiedostetaan konkreettis-historiallisena kokonaisuutena ajatuksellis-konkreettisella tasolla, jonka jälkeen 3) arvotetaan tutkittava asia tieteellisin kriteerein, esim. tosi – epätosi, oleellinen – epäoleellinen, 4) välineinä käytetään teoreettisia käsitteitä ja tietoja ja lopuksi 5) suuntaudutaan käyttäytymisessä johdonmukaisiin tavoitteisiin, joista on hyötyä pitkällä tähtäimellä. (Vrt. Engeström 1979, 27.) Liitteessä 1 kaaviossa D on otoksia saarnaajien puheista ja teksteistä osoittamassa, onko tällaista tietoisuutta heillä olemassa.

Saarnaajien tiedostamisen tasot suuntautuvat siten, kuinka he arvottavat eri asioita yksilöllisesti. He ottavat eri asioista kantaa puolesta tai vastaan, pyrkivät määrättyihin päämääriin elämässään, vaikuttavat ympäristössään ja koettavat jopa muuttaa yhteiskuntaa jotenkin. Persoonallisuutta voidaan tutkia motiivipainotteisesti tai arvopainotteisesti. Kun olen tarkastellut saarnaajien elämänkaarta, olen todennut, että nämä asiat heillä ikään kuin limittyvät toisiinsa. Olen tehnyt karkean jaottelun omien havaintojeni perusteella tutkimusmateriaalista, mitkä asiat ovat saarnaajilla ensisijaisia ja mitkä toissijaisia. Motiivit syntyvät ihmisessä tahdottomasti tai tahdonalaisesti eli tietoisesti ja tietoisella tasolla myös saarnaaja määrittelee motiiviansa tärkeyttä, tarkastelee ja luokittelee mielipiteitään, tuo ilmi vakaumustaan, ihanteitaan ja periaatteitaan. (Vrt. Engeström 1979.) C.G. Jung jaotteli persoonallisuustypologiassaan ihmiset introverteiksi (sisäänpäin kääntyneiksi) tai ekstroverteiksi (ulospäin kääntyneiksi). Typologiassa tärkeitä elementtejä olivat tietoisuus (ajatus), tunne,

aistimus, ja intuitio, joiden mukaan yksilö tekee päätelmiä itseään ympäröivästä todellisuudesta (Holm 2002, 150).

Päivikki Suojanen tutki aikanaan Länsi-Suomen rukoilevaisyhteisöjä ja luokitteli heidän saarnaajiaan yhteisöhakuisiin ja yhteisökriittisiin. Yhteisöhakuinen saarnaaja oppii yhteisönsä perinteitä jo lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Hän pääsee helposti paikallisyhteisön luottamustehtäviin. Yhteisöhakuisen saarnaajan ihanteita ovat vanhan suosiminen, perinne, taivaallinen viisaus, joten ei tarvitse olla oppinut tai koulutettu julistaja. Yhteisöhakuinen puhuja on nöyrä ja vaatimaton suhtautumisessaan itseensä ja maailmaan. Sen sijaan yhteisökriittinen maallikkosaarnaaja ei mielellään noudata perinteisiä kaavoja vaan voi joutua mielipiteidensä takia ristiriitoihin perinneyhteisönsä kanssa. Yhteisökriittisellä saarnaajalla on karismaa, ja hän saarnaa mielellään elämäkokemuksistaan. (Suojanen 1978, 124-126.)

Liitteessä 1 kaaviossa E tarkastellaan esimerkkejä saarnaajien persoonallisuuden ja tietoisuuden osa-alueista. Saarnaajien joukossa ei ollut yhtään sellaista persoonallisuutta, jolla oli tyyppinä vieraantunut motivaatio. Tällaista motivaatiota on karismaattisilla puhujilla, jotka tavoittelevat taloudellista tai henkistä hyötyä toisten ihmisten kustannuksella ja sen vuoksi mobilisoivat tukijoitaan liikkeelle mahdollisten sanktioiden avulla. Tämä tarkoittaisi toimintaa ulkoisen pakon alaisena esim. sodan aikana (joihin kolme saarnaajista joutui osallistumaan maailmansotien aikana, mutta oli väliaikainen tapahtuma). Sisäinen pakko jossain määrin ajoi näitä julistajia välittämään näkyään ja elämäkatsomustaan, mutta he eivät tähänneet toiminnallaan menestykseen tai asemaan, kuten yleensä vieraantuneen motivaatiotyyppin edustajat tekevät. Vieraantuneesta motivaatiotyypistä on enemmän pohdintoja Yrjö Engeströmin tutkimuksessa (1979, 35).

5.2. Saarnaajien mielessä kehittyvä maailmankuva ja –katsomus

Maailmankuva ja –katsomus koostuvat useista tekijöistä. Niihin kuuluu monia käsitteitä, ja yksi osa-alue on uskonto sosiaalisena ilmiönä, elämyksenä, osana ihmisen henkistä ja persoonallisuuden kehitystä, ja ihmisen halusta kontrolloida ja puhdistaa mieltään sovittujen normien ja ihanteiden avulla. Näistä on mm. Nils G. Holm (2002)

on kirjoittanut alan perusteoksen. Holmin mukaan uskonto sosiaalisena ilmiönä heijastaa yksilöiden symbolista universumia, johon kuuluvat merkitykselliset kiinnekohdat, joita ovat esim. symbolit ja riitit. Riittejä suoritetaan hyväksytyjen roolien avulla ja siten koetaan integroitumista sosiaaliseen yhteisöön ja identiteetin muodostumista. Tähän kuuluu yhteisön toimintojen, kokoonpanon, johtajuuden ja päätöksentekoprosessien hyväksymistä. (Holm 2002, 22-33.)

Yksilö saa yhteisöjen (seurakunta, paikallisyhteisö, koulu jne.) kautta vaikutteita ajan ja avaruudenkuvista, maailman synnystä, suhteesta yliluonnolliseen, luonnon ja ihmisen suhteesta, kuvan ihmisyydestä ja minäkuvastaan sekä paikallis- ja maailman historiasta ja yhteiskuntien rakenteista ja rajoista. Näistä tekijöistä muotoutuu yksilön maailmankuva- ja –katsomus, jonka fragmentteja esittelen aineistostani:

Maailman-kuvan luokituksia	1) Kuva ajasta ja avaruudesta	2) Kuva maailman-synnystä ja yliluonnollisesta ym.	3) Kuva luonnon ja ihmisen suhteesta	4) Kuva ihmisestä ja hänen suhteesta toisiin, minäkuva	5) Kuva yhteiskunnasta, kansasta, valtiosta ja historiasta
Niilo Yli-Vainio saarna 1980a (Y7) ym. Karismaatikko, jonka kokouksissa lukuisia parantumiselämyksiä (Miettinen 1990.)	aika on rajallinen, avaruus on ääretön ja ikuisuus on loputon ja väärä valinta on henkinen helvetti	Jumala loi maailman, Jumalan kunnia tulee esille ihme-teoissa	ihmisen tehtävä on viljellä ja varjella maata, luonnossa voi kohdata Jumalaa.	jokainen yksilö on arvokas ja ainutlaatuinen, ihminen on vastuussa, Yli-Vainion oma minäkuva kriisitilanteissa epävakaa (epätoivo), hyvänä aikana vakaa	suomalainen kristillinen yhteiskunta hyvä malli muille, pelkoa historian toistavan itseään tulevaisuudessa (uninäyt)
Eino Varis saarna 20.6.1981 ym. Rukoili henkikastetta ihmisille, profetoi	oikea valinta ajassa ratkaisee olosuhteet ikuisuudessa; avaruus on ääretön ja tutkimaton,	maailma luotiin, ihmisen tulisi hyväksyä myös arki, eikä etsiä yliluon-	Luonto on annettu ihmisen valtaan, sitä on hoidettava vastuullisesti	sielun arvo on mittamaton, yksilö on toisille ja Jumalalle vastuussa, oma	tyytyväinen suomalaisen valtiomuotoon ja yhteiskuntaan, odotti

joskus sekä voiteli sairaita öljyllä.	fyysinen taivas ja helvetti todellisuutta	nollisia elämyksiä jatkuvasti		minäkuva vakaa: pelastusvarmuus	messiaanista valtakuntaa ja siten rauhaa
Osmo Haavisto saarna Kyröskoskella 1980 ym. tekstit. Karismaattinen ”hammaslääkäri”, raportoitu useita hampaiden paikkautumisia ja muita parantumisia.	ihmisillä on aika, jotta tiedostaisi valtuutensa Jumalan lapsina; avaruus on ääretön, ikuisuus on loputon, ja Jumalan tahto on, että ihmiset pääsisivät taivaaseen eikä kadotukseen	Jumala loi alussa kaiken, Jumalalle kaikki on mahdollista kun vain on uskoa ihmeisiin ja valtuuksiin	ihmisen itsekkyyys ja epäusko ovat syynä luonnon tilaan, luontoa on suojeltava	yksilö on arvokas ja toisille vastuussa päätöksistä, oma minäkuva tasapainoinen arjen ja hengellisen elämän kera	suomalainen yhteiskunta takaa ajatuksen ja uskonnon vapauden ja se on hyvä, tosin suvaitsevuuutta pitäisi olla enemmän
Juho Koivumäki kirjanen 1965, Ihmeitä ja parantumisia tapahtunut paikallistassolla Seinäjoki – Kurikan alueella	aika on annettu parannusta varten, taivaassa on kultakaupunki ja alhaalla on kauhea helvetti	maailma syntyi luomistyön kautta, Jumalan ihmeet osa hänen kunniaansa	kaiken luodun ja luonnon takana on Jumala, jolle ihminen on vastuussa	jokaisen on tehtävä parannus, muuten voi joutua helvettiin, oma minäkuva alitajunnassa epävakaa joskus (näyt), tietoisuudessa vakaa	Suomi on hyvä maa elää, mutta Jumalan valtakunta on pääasiallinen tavoite; luopumus johtaa turmioon

Kaavio 5.1. Esimerkkejä saarnaajien maailmankuvan osa-alueista (Vrt. Engeström 1979.)

5.2.1. Saarnaajille tärkeät naiskuvat

Naisten osuus uskonnollisen perinteen välittäjinä ja kannattajina on usein sidoksissa arjen elämän kanssa. Niilo Yli-Vainion elämänkaaren tarkastelussa voi huomata, kuinka

naisilla oli vahva rooli silloin kun kyseessä olivat elämän käännekohdat, kuten syntymä, lapsuuden ihmeelliset pelastumiset onnettomuuksilta, avioliiton alun uskonnollisen jäsentymisen ja uravalinnan aikana ja kodin seinien sisällä tapahtuvissa lasten kasvatustilaisuuksissa. Kun tarkastelin varhaisen leikki-ikäisen merkittäviä muutoksia, niin äidin rooli Yli-Vainion elämässä oli tässä vaiheessa tärkeämpi kuin isän, joka ahersi pientilan pelloilla ja ulkotoissa. Äidin työpaineet olivat syynä, että Yli-Vainion käsi sai palovamman, eikä lapsi ymmärtänyt sitä. Tapahtumasta jäi trauma, joka altisti etsimään turvaa uskonnosta ja yliluonnolliseksi koetusta turvallisuuden tunteesta siinä. Hän kuvaili kirjassaan, että hänelle jäi elinikäinen arpi käteen. (Yli-Vainio 1962.)

Erityisen tärkeä osuus naisilla oli todistaa Niilo Yli-Vainion joukkotilaisuuksissa tapahtuneita ihmeperantumisia, joissa naisen todistus oli helpoin saada. Naisten ylläpitämä hengellinen folklore antoi niin helluntailaisnaisille kuin myös heidän lapsilleen tukevan alustan, jossa oli kestävä pohjaa silloinkin, kun ympärillä oleva maailma näytti romahtavan. Usko auttoi elämän siirtymävaiheissa ja antoi toivoa. (Seija Tarvaisen kenttähavainnot vuosilta 1970-2000.)

Ohessa olen tarkastellut saarnaa, jossa Niilo Yli-Vainio saarnaa sairaiden parantumisesta ja käyttää naiskuvia argumentointiin. Alla olevissa tekstinäytteissä on havaittavissa *erityisiä koodeja* (uskonnollinen kieli esim. ”Henki kosketti”, yleisön aamen- halleluja-, ooh-, totisesti- ja jaa -äänet sekä mumina ja kiittäminen), *erityiset formulat* (esim. aloitusformula ”Ja minä sanoin”, ”Muistui tässä mieleen” ja lopetusformula ”Kaikki on mahdollista Jumalalle”), *paralingvistiikkaa* (kysymyslauseet, äänenvoimakkuus, painotus, saarnapulpetin koputus ja taputus), *kuvaannollista kieltä* (lehti melkein palaa kiitollisuudesta eli Yli-Vainio *lämmittää sydämiä*) ja *parallelismia* (toisto ”Jumala” ja vastakohtat erämaa – apteekki, ”minä olen käynyt”, ”miljoonaa”), jotka ovat avaimina tekstin ymmärtämiselle (Bauman 1977, 16, 23).

1. Erämaavaelluksen äidit Vanhassa Testamentissa luottivat Jumalan lupauksiin

Yli-Vainio: painokkaasti: Kyllä Jumala nämä tiesi. Jumala tiesi äitien ajatukset, millä *pelolla* äidit kantaa pieniä lapsiansa autioon, *polttavaan erämaahan!* Kyllä Jumala tiesi näiden äidinrakkauden lapsiansa kohtaan, että jos nämä lapset *sairastuu*, niin mitä

sitten tehdään? Jumala otti huomioon tämän. Mutta Jumala ilmoitti: ”Minä olen sinun parantajasi.” Apteekki oli mukana!

Joku kriittisesti:

Jaa!

Yli-Vainio painottavasti: *Lääkäri oli mukana!*

[Yli-Vainio huutaa ja taputtaa.]

(Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapualla. Vrt. Briggs 1988, 153.)

Saarna Y1 1980 / ote	otos 1 ”äidit”
Aihe ”Sairaiden parantuminen”, esitystilanne: lavalla Lapuan urheiluhallissa	äidit lapsineen Siinain erämaassa
Esitysajankohta saarnassa	johdanto
Läsnäolijat Lapualla: yleisö ja saarnaaja sekä muut toimijat. Vuorovaikutus	vuorovaikutus laimeaa saarnaajan ja yleisön välillä
Esittäjien esitystapa	retorinen muoto epämuodollinen avaus, tulkintaa
Esimerkkitekstin rakenne	raamatunkertomuksen tulkinta (vrt. myytti: otsikko, alku, segmentoidut alut, segmentoidut loput, loppu)
Tyylikeinoja	suorat kysymykset ja vastaukset, raamatunkertomuksen visualisaatio
Esityksen kielenfunktiot	vertaileva ja kuvaileva
Tyyli	informaali, argumentoiva, vangitsevia sanoja
Esittäjän persoonalliset piirteet ja mielentila	kompetenssi raamatuntulkinnassa, innostunut
Esimerkin päämäärä tekstissä	uskon herättäminen

Kaavio 5.2 Analyysi saarnaepisodista Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapualla. Analyysimallinnus Hymes 1981, 10, 12, 83-86, 128, 150, 171,175, 179, 266-267, 274-276, 280-282, 335-337.

2. Helluntaiyhteisön naiset ihmeen todistajina ja *henkilökohtainen kirje* etnografisena viestivälineenä (Basso 1974, 429):

Yli-Vainio innokkaasti: Sanni kertoi jalkojensa parantumisesta äsken tässä. *Sain tänään kirjeen*, tässä se on Jyväskylästä. /../ Naishenkilö. Ja hän sanoi: ”Siellä Jyväskylässä kokouksissa, ku rukoiltiin ja kiitettiin, Jumalan Henki kosketti häntä” ja sano, että: ”...siinä hetkenä *kaikki* kipu katosi hänen jaloistaan.”

Yleisön joukosta: Aamen, kiitos!

Yli-Vainio selostavasti: Ja hän sanoi tämän jälkeen: ”Minä olen käynyt metsässä ja minä olen käynyt marjassa”, ja sano: ”Minä en ole halunnut aikasemmin kirjoittaa, että minä *varmasti* tiedän, että jalat kantaa ja kestää.” Ja nyt hän kirjoitti ja hän oli niin täynnä ja uhkuu kiitosta Jumalaa kohtaan tuo ihminen tuossa, että tuntuu, että melekein tuo lehti, joka on tuolla sisällä, melekein se palaah!

Yleisön hyväksyvästi: Jaa, halleluja!

Yli-Vainio: Niin.

(Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapuan urheiluhallissa. Vrt. Briggs 1988, 153.)

Saarna Y1 1980 / ote	otos 2 ”sisar/nainen”
Aihe ”Sairaiden parantuminen”, esitystilanne: lavalla Lapuan urheiluhallissa	”Sannin” kertomus ja naisen kirje ihmeperantumisesta
Esitysajankohta saarnassa	aloitus- sekä jatkoteksti
Läsnaolijat Lapualla: yleisö ja saarnaaja sekä muut toimijat. Vuorovaikutus	vuorovaikutus avointa, yleisö reagoi kirjeeseen kiittämällä
Esittäjien esitystapa	suora puhe sisääntulossa (vrt. orientaatio – viritys – tapahtuma – tulos – arvio), kirje epäsuora diskurssi
Esimerkkitekstin rakenne	henkilökohtainen kokemukseronta, (vrt. selitys – mutkistuminen – huippukohta - etääntyminen)
Tyylikeinoja	epäsuora lainaus, esimerkin suora toimivuus
Esityksen kielen funktiot	interpersonaalinen (henkilöiden välinen kommunikointi)
Tyyli	argumentoiva, totuusarvolla lähestyminen
Esittäjän persoonalliset piirteet ja mielentila	selväsanaisuus tilanteessa, kiinnostunut
Esimerkin päämäärä tekstissä	uskon vaikutus ja toimintaan ryhtyminen

Kaavio 5.3. Analyysi saarnaepisodista Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapualla. Analyysimallinnus Bauman 1986, 11-12. 18, 20, 45, Hymes 1981, 10, 106, 322; Dégh 1994, 91, 92, 139.

3. Oma vaimo saarnaajan kokeman elämänmuutoksen rinnalla kulkijana

Yli-Vainio: Ja minä sanoin vaimolleni eräänä päivänä tässä joitakin aikoja takaperin, mm, että sitä aikaa, kun Alajärvellä elin, ja oli sydäntautia ja luulin kuolevani ja olin varma itsessäni, että minä kuolen, minä sanoin, että: ”Minä en möisi sitä

kokemusta *nyt* miljoonalla markalla.” Niin, aatteleppas. Jos nyt heti lyötäs tähän

[Yli-Vainio koputtaa saarnapulpettia]

miljoona markkaa ja sanotaan, jotta: ”Tästä saat nämä, unohdetaan kaikki se, mitä kerran tapahtui sinä vuonna viiskymmentäkuus ja sitä kokemusta ei ole koskaan ollut, kun otat vastaan nuo rahat.” Mä sanoisin: ”Ei kiitos, ei käy.” Sitä mä sanoin mun vaimolleni että: ”Vaikka minä saisin *kolme* miljoonaa.” Mutta minä voin tässä yleisön edessä sanoa, vaikka minä saisin

[Yli-Vainio huutaa]

kolmesataa miljoonaa, niin minä en myisi sitä kokemusta, kun makasin syövässä ja luulin kuolevani nyt. Hmm.

(Yli-Vainio 1980, saarna Lapuan urheiluhallissa. Vrt. Briggs 1988, 153.)

Saarna Y1 1980 / ote	otos 3 ”oma vaimo”
Aihe ”Sairaiden parantuminen”, esitystilanne: lavalla Lapuan urheiluhallissa	Yli-Vainion pohdinta vaimonsa kuullen kotona sairauksiensa hinnasta
Esitysajankohta saarnassa	pääteteksti
Läsnäolijat Lapualla: yleisö ja saarnaaja sekä muut toimijat. Vuorovaikutus	vuorovaikutus heikkoa saarnaajan oman elämän tilitykseen
Esittäjien esitystapa	suora puhe
Esimerkkitekstin rakenne	henkilökohtainen muistelu (vrt. omaelämäkerta, autobiografia (urakertomukset)
Tyylikeinoja	epäsuora lainaus, vokalisaatio voimakasta (vrt. äänenkäyttö), äärimmäisyyttä hyväksikäyttävä
Esityksen kielenfunktiot	mielipiteellinen
Tyyli	informaali, argumentoiva toisto
Esittäjän persoonalliset piirteet ja mielentila	identiteetti ja tuotos kyvykästä, pohtiva
Esimerkin päämäärä tekstissä	uskon merkitys elämän käännekohtissa

Kaavio 5.4. Analyysi saarnaepisodista Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapualla. Analyysimallinnus Hymes 1981, 10, 82-85, 152, 223-224, 245, 251, 295, 306; Dégh 1994, 81.

4. Toisen vaimo ihmeen kokijana, vanhimistoveli todistajana

Yli-Vainio:

Muistu tässä mieleen, kun minä eilen iltana mainitsin, eeh, niistä Södertäljen kokouksista, missä Osmo Haavisto oli ja niistä, kun oli tullut paikkoja hampaisiin. Tänään sieltä soitti eräs vanhimistoveli meille, hyvin semmoinen jämerä kaveri

ja kertoi lisää tapauksia, kun sano että joka päivä aina vaan tulee uusia ilmi, mitä Jumala oli siellä tehnyt

[Yleisön hyväksyvää muminaa]

Yli-Vainio:

kertoi, että N. E. :n vaimolle oli tullut kaksi mel- paikkaa, jotka näytti kultapaikoilta. Näin oli kahdelle tyttärelle, aikuiselle ihmiselle, *niillen* oli tullut paikat hampaisiin siellä seisossa kokouksessa vain. Ja monia muita ihmeellisiä asioita oli tapahtunut.

[Mies kiittelee]

Yli-Vainio:

Meidän täytyy nyt vihdoin kätemme ja aseemme ja sanoa: ”Jumala, tee sinä mitä sinä haluat.”

Toinen mies:

Totisesti!

[Yleisö hurmioituu]

Yli-Vainio:

Eihän me nyt siitä olla pahoillaan, jos Jeesus parantelee vaikka paikan jonkun ihmisen hampaissa. Ooh, jos sinulla ei ole hampaita, sä voit saada uudet hampaat tänä iltana, halleluja.

[Yli-Vainio nauraa ja yleisö nauraa]

Yli-Vainio:

Niin. Tää Matti tietää, jos muistaa, niin täällä elää yks mies, joka sai sillä tavalla hampaat siellä maanantaina oli puhetta Aamen, aamen.

Matti:

muistathan, mm.

Yli-Vainio:

Jaa, kiitos Herralle.

Matti:

Yli-Vainio:

Kaikki on mahdollista Jumalalle.

(Yli-Vainio 1980, saarna Lapuan urheiluhallissa. Vrt. Briggs 1988, 153.)

Saarna Y1 1980 / ote	otos 4 ”toisen vaimo”
Aihe ”Sairaiden parantuminen”, esitystilanne: lavalla Lapuan urheiluhallissa	kertomus hampaiden paikkautumisesta saarnaaja Osmo Haaviston kokouksessa
Esitysajankohta saarnassa	jatkoteksti
Läsnäolijat Lapualla: yleisö ja saarnaaja sekä muut toimijat. Vuorovaikutus	vuorovaikutus hurmioitunutta yleisön ja Yli-Vainion välillä, miesten osuus vuorovaikutuksessa on runsas
Esittäjien esitystapa	epäsuora diskurssi eli siteeraus
Esimerkkitekstin rakenne	toisen kokemaa kokemuskerrontaa, (vrt. legenda saarnassa tai uskomaton tarina)
Tyylikeinoja	epäsuora lainaus, huumori ja hyväksyttävyyys (otollisuus)
Esityksen kielenfunktiot	selonteko juoruilusta
Tyyli	argumentoiva ja informaali äänensävy
Esittäjän persoonalliset piirteet ja mielentila	kohteliaisuus kilpailijan toimintaa kohtaan, humoristinen
Esimerkin päämäärä tekstissä	uskon lopputulos on parantuminen ja ilmiön leviäminen

Kaavio 5.5. Analyysi saarnaepisodista Yli-Vainio 1980, saarna Y1 Lapualla. Analyysimallinnus Bauman 1986, 6, 11, 18-24, 31, 44-46, 54-77, 78, 94, 96, 101, 114; Hymes 1981, 10, 83-84, 106-111, 225-228, 232-234, 238, 295; Dégh 1994, 11, 128-129, 138-139.

Analyysi paljastaa, että saarnaajan kerrontaesimerkkien mukaan naiset ovat osallisia ja todistajia Jumalan tekemistä ihmeistä saarnaajan ja muiden saarnamiesten elämässä, seurakunnan parissa ja Vanhan Testamentin Israelin erämaavaelluksen aikana luvattuun maahan. Naisten perinne vaikuttaa paljon yleisön käyttäytymiseen ja reaktioihin ja siksi saarnamies ottaa tämän huomioon rakentaessaan saarnakokonaisuutta. Naisten käyttäytymistä helluntaikokouksessa voi tarkastella myös katsomalla Tuomo Kamisen (1978) dokumenttifilmiä, missä monia parantuneita naisia haastateltiin Niilo Yli-Vainion joukkokokouksissa. Samoin naisten hurmosta voi tarkastella dokumenttifilmistä, aivan kuin olisi itse mukana tilaisuudessa (Kaminen 1978).

Helluntailaisnaisen elämä, varsinkin saarnaajan vaimon elämä oli usein rajoitettu kodin ja hengellisten kokousten välille. Helluntailaiskodit suojautuivat ulkopuolisilta uhilta, kuten televisiolta ja sensuroivat lukemiaan lehtiä, radio-ohjelmia ja kirjallisuutta. Helluntailaisnaisten asema vapautui 1960-luvun jälkeen, ja he alkoivat hankkia itselleen ammatin, päästä seurakunnallisiin johtotehtäviin kirkon piirissä ja vähitellen myös vapaissa suunnissa, pukeutuminen vapautui, televisio yleisty helluntaikodeissa, ja samoin kulttuuristen vaikutteiden kontrolli väheni. Erityisesti saarnaaja Eino Varis (1981), oli huolissaan helluntailaisnuorten vapautumisesta ja moraalien löytymisestä. Niilo Yli-Vainion suora toiminta ja suora parantumiskehotus ”Sinä paranet tässä ja nyt!” – iskulause, joka oli suostutteleva (vrt. Suojanen 1978, 197, 200-201), vaikutti voimakkaasti naisten tunnereaktioihin. Yli-Vainio kykeni ylittämään ihmisten suojamuureja, joita yleensä asetetaan, kun on kyseessä ylliluonnollinen kokemus.

Juho Koivumäelle oma äiti oli tärkein naiskuva, ja äiti oli avaimena Koivumäen omalle uskoontulolle (Nousiainen 1978, 12-14). Tämä ilmenee kerronnan muodossa äänitteessä 0081 saarnassa ”Maan Suola”. Toimintaepisodissa Koivumäki vertaa äitiään suolaan, joka oli ”kelvoton ja myrkyllinen” ennen uskoontuloa, mutta uskoontulon jälkeen äiti sai ”jalon ainesosan ja muuttui käyttökelpoiseksi” naisen esikuvaksi lapsilleen ja toisille naisille. Kerrontaepisodi kuvaa kotona käytyjä aatteellisia ristiriitoja ja tilanteen muuttumista uskoon tulemisen jälkeen. (Liite 6.) Saarnaajalle tärkeitä

naisfiguureja olivat myös evankelistat ja kuorolaiset, jotka toivat saarnatyöhön moniulotteisuutta ja väriä todistuksin ja lauluin.

6. NÄKÖKULMIA ESITYSKESKEISIIN SAARNAESIMERKKEIHIN

6.1. Saarnatilanne muovaa puhujan tekstiä ja tarkoitusta

Tarkastelin aiemmin jo eteläpohjalaisen vapaakirkollisen saarnaaja Juho Koivumäen elämäkertaa ja vertasin sitä Niilo Yli-Vainion kirjoittamaan romaanin muotoiseen elämäkertaan. Nämä pyrin tiivistämään vertailevaksi elämänkaarien lasku- ja huippukohtien esitykseksi, joissa mahdollisesti ilmeni yliluonnollisia ilmiöitä (vrt. Dégh 1994, 81). Tarkastelen tässä luvussa saarnaajien tekstien muodostumista, tekstien sisältöä, kompetenssia, erityiskoodeja, esitystä ja figuratiivista ilmaisua, kuvakieltä, formuloita ja kielellisiä muotoja, suhdetta esitykseen ja traditioon tarkastelemalla tekstejä äänitteillä tai kirjasesta. Lisäksi otan näytteitä joidenkin Yli-Vainiota auttaneiden henkilöiden teksteistä. Tarkastelen myös Kurikassa syntyneen vapaakirkollisen saarnaaja Juho Koivumäen (1965) evankelioivaa kirjasta Sanoma ylhäältä, jossa on tulevia aikoja koskeva näky ja pieniä saarna-aihelmia, koska minulla ei ole äänitettä saatavilla hänen puheistaan, koska Vapaakirkolla ei ole Koivumäen äänitteitä myynnissä. Kuitenkin muistissani on kenttähavaintoja vapaakirkollisesta saarnatilanteista ja -tyylistä vuosilta 1980-1981 pääkaupunkiseudulla.

Saarnatilaus vapaissa suunnissa noudattaa yleensä kaavaa alkaminen - edelleen jatkuva - tulos. Tilaisuus alkaa ilmoitettuna ajankohtana ja tilaisuuden eri tapahtumaosat (mm. tervetuloivotus, alkulaulu, alkurukous, mahdollinen lyhyt puheenvuoro tai esitys, välimusiikki, lasten lähtö pyhäkouluun, kolehti, rukous, saarna, loppurukous, loppulaulu ja alttaripalvelu) muodostavat edelleen jatkuvan ketjun, jonka tuloksena on jumalanpalvelus eli vapaan kristillisyyden tilaisuus yleensä noudattaa *perinnettä*.

Folklorena tarkastelen siis saarnoja tai saarnakirjasta. (Vrt. Hymes 1981, 5, 6, 84-86, 163, 190-191.)

Saarnatilaisuus on *tapahtuma* (event) ennalta määrättyssä kohteessa, joskus saarnatilaisuus voi olla spontaanisti valittu (vrt. Bauman 1977, 32). Tarkastelen myös *esityspaikkaa*, ja millainen tila esityspaikka on, jos siitä on mainintaa. Aika huomioidaan niin, että selvitän esitysvuoden ja mahdollisimman tarkasti päivämäärän sekä jaottelen äänitteiden saarnatekstit jaksoihin. (Vrt. Hymes 1981, 21, 150-151, 170-175.)

Toimintana (act) on puhe ja siihen liittyvät toiminnot (Bauman 1977, 32). Aiheen eli otsikon lisäksi tarkastelen *aihelmia*, vastaavatko aiheet otsikkoa ja liittyvätkö ne loogiseksi kokonaisuudeksi. Aiheita voi noudattaa kaavaa *selitys-mutkistuminen-huippukohta-etääntyminen* (vrt. Brooks & Warren 1949, 312. Hymes 1981, 106). Aihelmien sisällä voi olla *episodeja*, esim. sisääntulo-asettuminen-toiminta-huomio-päättäjä-lähtö (vrt. Hymes 1981, 105-111, 230). Nämä muodostavat *tekstikudelman*. Tekstissä voi olla *haasteita* kysymysten tai ohjeiden muodossa. (Vrt. Bauman 1986, 20-28, 30, 71, 73.)

Tekstikudelmassa *eteneminen* tapahtuu saarnaajan valitseman *juonen* perusteella. Koheesio, metatekstit ja erilaiset kytkennät tekevät tekstistä sidosteisen. (Vrt. Hymes 1981, 10, 75-76, 117, 150, 320.)

Aiheet alkavat yleensä jonkinlaisella *avauksella*. Aiheet juonessa saattavat asettua *limittään*. Joitakin kohtia saarnaaja pyrkii *kertaamaan*, jotta kuulijat ymmärtäisivät, että ne ovat muistamisen arvoisia. Saarnassa voi olla *aistimuksellisia detaljeja*, kuten kuulo-, näkö-, haju-, kosketus- tai makudetaljeja (Vrt. Hymes 1981, 41, 42, 44, 53, 109, 128, 221-222, 240, 241-242).

Puheen aikana *roolin* ottajia (role) ovat saarnaaja, avustajat, kuoro ja todistajat, jopa yleisö. Esim. Kamisen (1978) TV-dokumentissa kaikkia rooleja voi havainnoida. (Vrt. Bauman 1977, 32.)

Puhuessaan saarnaaja käyttää äänensä tehosteina *vokalisaation vaihteluita*, joissa ilmenee *äänien käyttö* ja *äänien sävy*. Tehosteina puhuja voi käyttää myös *kaksinkertaistamista* eli sama teksti toistetaan, tai tehdään äkkikäännöksiä. *Kielen*

funktiot, kuten tyyli, viittaukset, ilmaisullisuus, havainnollisuus, ihmisten välinen ajatus tai mielipiteellinen vaikuttavat saarnan kiinnostavuuteen. (Vrt. Hymes 1981, 10, 215, 225, 227, 245, 251, 295.)

Äänenkäytön vaihteluilla voidaan tunnistaa esim. saarnaajan *alkumahtia* (vrt. Hymes 1981, 351-353, 372). Mahtinsa osoittamiseksi hän saattaa kertoa tilastotietoja ihmeistä ja parantumisista aikaisemmasta toiminnastaan ja saattaa kehottaa ihmisiä ostamaan äänitteitä, kirjasia tai pyytää tuomaan rukousliinoja siunattavaksi (vrt. *amuletit postimyynnistä* Dégh 1994, 69-71). Äänensävyissä voi olla esim. *ironiaa* (vrt. Bauman 1986, 31, 60, 63, 70-73, 75, 77). Intonaatiossa voi esiintyä *pilvistymistä* (vrt. (Hymes 1981, 112, 114). Myös *huumoria* ja *vitsailua* esiintyy (vrt. Bauman 1986, 22, 31, 35-36, 39, 40-41, 72). Päätösepisodeissa voi ilmetä *kielilläpuhumista*, saarnan aikana myös *näyn selittämistä tai profetiaa* (vrt. glossolia Dégh 1994, 112, 113, 129, 147, 148-49, 120).

Karismaattiset ilmiöt, myös parantumisaktit tuovat *jännittyneisyyttä esitykseen*. Hämmennystä voivat tuoda saarnaajan *kepposet*, esim. hyppääminen saarnan aikana tai muut erikoiset liikkeet, yht'äkkäinen *aktorin* eli esiintyjän vaihto, poistuminen paikalta tai kolehdin kanto kesken saarnan. *Kerronta-aktiossa* voi olla yksi tai useampi osallistuja. (Vrt. Hymes 1981, 99-102, 105-106, 108, 114, 116, 217, 285, 291.)

Saarna on *laatusa* kuvaava kommunikointitapa (genre), jossa on määrätty muotonsa ja ennakko-odotuksensa seremoniallisena esityksenä. Kerrontaepisodi voi olla esim. *uskomaton tarina*. (Vrt. Bauman 1986, 6, 11, 18-24, 32.)

Uskomaton tarina voi olla *henkilökohtainen kokemuskerronta*. Kerronnan avulla saarnaaja pyrkii välittämään liikkeensä *ideologiaa*. (Vrt. Dégh 1994, 91, 92, 110-152.) Esityksessä ja tekstissä voi olla nähtävissä uskonnollista *hegemoniaa* (vrt. Hymes 1981, 134).

Kerrontaepisodien *totuusarvo* jää yleensä kertojan vastuulle, siitä ei yleensä yhteisö tai sen kutsumat johtohenkilöt voi olla vastuussa, mutta jos totuusarvo todetaan pitämättömäksi, sellaista puhujaa ei yleensä kutsuta uudelleen esiintymään. Usein väitetään, että vapaiden suuntien puhujat syyllistyvät jopa *valehteluun* esim. karismaattisten ilmiöiden kohdalla (Vrt. Bauman 1986, 6, 10, 11-12, 18, 20.) Jos

valehtelevia puhujia havaitaan, ne yleensä poistetaan seurakuntien suosituslistoilta. Vapaiden suuntien *sosiaalnormeihin* kuuluu totuuteen pyrkiminen ja rehellisyys elämänarvoina (vrt. Hymes 1981, 288-291, 302, 314).

Jokaiseen vapaan suunnan jumalanpalvelukseen joko ennen tai jälkeen, myös saarnan aikana, liittyy yleensä *uskonrukous*, jossa saarnaaja tai esille pyydetty esirukoilija pyytää Jumalaa siunaamaan tilaisuuden ja antamaan ”voitelun” palvelutehtävään. Uskonrukouksen avulla varmistetaan toimijoiden *kompetenssia* eli kykyä suoriutua yhteisön hyväksymällä tavalla tehtävästä. (Vrt. (Dégh 1994, 129-130, 137.)
Kompetenssi voi ilmetä yleisön hyväksyntänä (aamen-huudot, taputukset, siunailut, innostus, esilletulo, ratkaisualttius jne.) tai torjuntana (vaikeneminen, yskähtelyt, välihuudot, kriittiset väliintulot, poistumiset, häirintä jne.). Uskonrukouksen avulla pyritään välittämään pyydetessä *henkikaste* tai edesauttamaan *ihmeiden* syntymistä (Vrt. Degh 1994, 120, 128-129.)

Valitsin vapaan suunnan saarnan juonen pilkkomistavan pro gradu –työssäni, jossa juoni koostui puhunnoista, esim. 1=antroposentrinen puheenosa, 2=rukous, 3=matkapuheet, 4=ohjeet, 5=huumori, 6=ylistys, 7=vertaus, 8=äänät ja muut puheet (2-6 ja 8 ovat viestintähomileettisia osia), 9=teosentrinen tai 9a=pietistinen puheenosa ja 10=kerronta (ks. Tarvainen 2001, liite s. 10). Tässä työssäni en noudata tätä kaavaa, vaan lähestyn tekstejä esityskeskisen analyysitavan avulla (ks. liitteet 2-6).

Hengellinen tilaisuus voi olla vuorovaikutteinen *esitys*. Performanssissa toimijoina ovat puhujien lisäksi yleisö (kuulijat ja mahdollisesti median edustajat ja asiantuntijat) sekä avustava henkilökunta (mm. soittajat, laulajat, esirukoilijat, runoilijat, tulkkaajat ja äänentoistolaitteiden käyttäjät, ja huoltotiloissa vahtimestarit ja keittiöhenkilökunta). Jokainen esitystapahtuma on yksilöllinen ja ainutlaatuinen, se ei yleensä toistu sellaisenaan koskaan enää. Sen sijaan aiheet voivat kulkea esittäjän mukana eri paikkakunnille ja niistä voi sukeutua erilaisia *variaatioita*. (Vrt. Hymes 1981, 12, 79-86, 93, 131.) Seurakunnan tavoitteena toiminnassaan on *herätys* (vrt. Dégh 1994, 112).

Performance Turns in Homiletics -artikkelissaan Richard F. Ward (1996a) toteaa, että tarvitaan viisi askelta saarna- ja esityksen läpiviemiseksi, ja silti on otettava huomioon kuulijoiden kyvyt ja valmius vastaanottaa sanoma. Ne ovat 1) sepittämisvaihe (invention), jossa keksitään esitettävä tekstirunko, 2) valmistelu (sequence), 3) muotoilu (style), miten esitys ilmaistaan, 4) mieleen painaminen (memory) esim. harjoittelemalla esitystä ja 5) ulosanti eli esitys (delivery). Ulosanti tapahtuu määrättyinä aikoina, paikassa ja tilanteessa, jossa hyödynnetään puhujan kaikkia osa-alueita, kuten ääntä, kehoa ja esitysympäristöä sekä mielekkäitä apuvälineitä. Esityspainotteisessa saarnassa tärkeää on puheen vokalisointi sekä erilaisten muotojen luominen, missä kokemuksellinen tekstin ymmärtäminen on etusijalla ja näin saadaan laaja kuva esitettävästä asiasta ja sen merkityksestä (meaning), Ward toteaa.

Toisessa artikkelissaan *Preaching as a Communicative Act: the Birth of a Performance* Richard F. Ward (1996b) pohtii, että saarnaaminen on kommunikaatiota, jossa on yhteyksiä, jotka johtavat vuorovaikutteiseen toimintaan saarnaajien ja kuuntelijoiden välillä. Saarnaaja ikään kuin antaa itsestään ulos teologisia hyödykkeitä (esim. kaste, rippi, siunaus, armo, vapautus, lupaukset, jopa parantuminen ja ihmeet). Saarnaaja välittää mahdollisen vapahduksen kuulijalle saarna-aktin aikana, jossa hän voi käyttää tehokkaasti hyväkseen ääntä (puhe, rukous, laulu) ja ruumiillisuutta (käten päälle laittamista, eleitä, ilmeitä, liikkeitä, kuten polvistumista ja kulkemista alttarilla, korokkeella tai käytävällä). Wardin mukaan performanssi on yhdistävämpi tapa järjestellä kielen elementtejä, toimintaa, muotoja, puhetta, ilmeitä ja tehdä saarnatapahtumasta ja tilanteesta ruumiillisempi, jossa kuulija odottaa raamatunselityksen muuttuvan kokonaisvaltaiseksi kokemukseksi. Niilo Yli-Vainion tilaisuuksissa raamatunselitys saattoi muuttua kokonaisvaltaiseksi kokemukseksi, kun saarnaaja kuvaili jotakin tekstinosuutta elävillä ja värikkäillä kielikuvilla, jotakin saarnamatkaansa ja eläytyi siellä tapahtuneisiin ihmetapahtumiin hyppimällä, paukuttamalla käsiään tai nauramalla ja pyytämällä yleisöä laittamalla kätensä sairaiden kehonosien päälle. Yhteisessä rukouksessa sai kiittää tai nostaa käsiään vapaasti, yleisö sai osallistua kolehtiin, lauluin, aamen- ja halleluja-huudoin tai glossolalialla, tai rukousjonossa saarnattu sana muuttui ruumiilliseksi esitykseksi, kun ihmiset saivat parantajan kosketuksen tai siunauksen ja kaatuivat lattialle.

6.1.1. Näytteitä Niilo Yli-Vainion saarnoista saarnauran huipulla ja lopulla

Tarkastelukohteenani seuraavassa on tektuaalis-temaattinen saarna. *Esityspaikkana* on Seinäjoen urheiluhalli. *Puheaika* äänitteessä kesti melkein 59 minuuttia ja saarna pidettiin 1.1.1978. Aihe eli otsikko käsittelee ramman parantumista ja saarna jaottuu teosentrisiin, antroposentrisiin ja pietistisiin puheenosiin, joita täydentävät kerronta, ohjeet ja rukoukset omine aiheilmineen ja episodeineen.

Aistimuksellisia detaljeja Niilo Yli-Vainion saarnassa on paljon (vrt. *paralingvistiset piirteet ja erityiskoodit* eli uskonnollinen kieli, Bauman 1977, 19-20). Näitä ovat yleisön nauru (3 kpl), Niilo Yli-Vainion nauru (18 kpl), saarnaajan äänen hiljeneminen (1 kpl), saarnaajan hyppiminen (5 kpl) ja puhaltamisääni (1 kpl), sekä kuuloaistiin liittyviä *vokalisaation vaihteluita*, kuten seuraavien sanojen painotusta (15 kpl), taukoja (19 kpl), kiihtymistä (8 kpl), naiiviutta (6 kpl), raskasta tai argumentoivaa äänensävyä (1 kpl), äänen normalisoimista (10 kpl), huokaamista (7 kpl), käsien yhteen lyömistä (14 kpl), saarnapulpetin koputtamista tai muuta liikehdintää (5 kpl), voimistettua äänensävyä (20 kpl), monotonista kieltä (1 kpl), huutamista (10 kpl) ja uskonnollisena kielenä yleisön hyväksyntä (11 kpl). Teksteihin sisältyy metakieltä, esim. käyttäytymistä, joka paljastaa mielipiteen tai aikomuksen (Bauman 1977, 24).

Niilo Yli-Vainion saarnassa (1978a, saarna Y 22) ”Ramman parantuminen” on 44 puheannosta (vrt. sekvenssijonot Suojanen 1978, 160-161). Juoni voi sisältää pienellä selityksellä varustettuna esim. antroposentrisiä tekstinosia, rukouksia, matkapuheita, ohjeita, huumoria, ylistystä, vertauksia, muita puheita, teosentrisiä tekstinosia, pietistisiä tekstinosia ja kerrontaa (Tarvainen 2001, 122). Saarnasta on eroteltavissa sisääntulo, asettuminen, toiminta-, huomio-, päätäntä- ja lähtöepisodit. Liitteessä 2 voi tarkastella saarnatapahtuman, toiminnan, roolien ja laadun ilmenemistä, jossa olen jaotellut saarnan esityksellisesti (vrt. Bauman 1977, 23, 32).

Niilo Yli-Vainion saarnassa oli monta episodiat, joihin oli yhdistetty kerrontaa, fyysistä esitystä ja äänenvaihteluita sekä raamatunjakeita voimakkaasti argumentoituna. Argumentaatiot ovat saarnaajan todisteluja hänen puheidensa tehokkuudesta ja kompetenssista. Vaikka saarnaaja kyseenalaistaa käyttävänsä suggestiota tietoisesti, on suggestioalttiilla kuulijalla mahdollisuus tämän juonikaavion aikana suggeroitua.

Juonikaavio noudattaa saarnaajan tiedostamatta kaavaa, johon on ujutettu vaikutusehdotuksia. Tarkastelen kerronta-analyysillä hänen toiseksi viimeistä kertomustaan, jossa välikappaleena on *henkilökohtainen kiitoskirje* (vrt. Basso 1974, 429):

Yhteenveto: Minä kerron, jos joku ajattelee, että me joukkosukkestiolla parannamme ihmisiä, niin mites tämä on mahdollista, *tämä kirje*, joka on tässä näin? Minä kerron tästä. [huokaa, ääni normalisoituu]

Alkutilanne: Täällä kerrotaan tällä tavalla: ”Sitten saan välittää kiitosaiheen.

Toiminta: 15. päivä 11. olevassa kokouksessa Lapualla rukoilitte syöpäsairaahan henkilön puolesta, jolle veli R. K. välitti rukousliinan. Rukoilitte tämän liinan puolesta ja se lähetettiin Ruotsiin sille sairaalle henkilölle. Hän oli sairaalassa ja sai liinan sinne sairaalaan.

Tulos: Pani sen sairaan vatsansa päälle, koki Pyhän Hengen vaikutuksen, ja puhui kielillä siinä. Leikkauksessa seuraavana aamuna ei ollut mitään ja seuraavana päivänä hän pääsi kotiin ja soitti siitä kiitosaiheen meille.”

Arvio: Mm. [Yli-Vainio ääntää naiivisti] No, he, olispa se aikamoista joukkosukkestiota, että kun me Lapualla sukkestioimme ihmiset, niin syöpäpotilas paranee Ruotsissa, eikö? Heh, heh, hee! Käytännöllinen mahdottomuus! [Yli-Vainion ääni voimistuu ja muuttuu suostuttelevaksi.] Aivan järkeenkin pitäis käydä, että se ei voi, ihminen ei voi sitä tehdä! (Yli-Vainio 1978a, (Y22) Ramman parantuminen, saarna 1.1.1978.)

Tämä saarna on esimerkki onnistuneesta vuorovaikutuksesta saarnaajan ja yleisön välillä. Se sijoittuu Niilo Yli-Vainion saarnauran huippukohtaan, noin vuosi sen jälkeen, kun joukkokokoukset alkoivat. Onnistuminen ilmenee yleisön eläytymisessä, mm. naurussa ja hyväksyvissä äänissä. Saarnaajan raamatuntulkinta ramman parantumisesta Kauniin portin pielessä on herkullisin kielikuvin ja huumorintajuisin vitsailuin ja liikkein höystetty. Niilo Yli-Vainion tekstikudelman etenee juonen mukaan ja pysyy otsikon aiheessa. Hän kuljettaa teosentristä aihetta ramman parantumisesta tekstuaalisesti ja hän poikkeaa välillä antroposentrisissä tulkinnoissa, ohjeissa, hyvyyden manifestaatioissa ja kerronnassa ja käyttää koheesiossa tehosteita ja sidesanoja liimaamaan juonenosat yhteen. Saarnassa on helluntailaista karismaattista hegemoniaa, joka ilmenee kehumisena, että helluntailaisia varten tarvitaan jo suuria halleja, ja tekstissä on piilovertailua helluntailaisten ja pietistien käsityksiin Jumalan

tahdosta parantaa. Saarnaaja valitsee tietyn etenemisen tekstissään, joka ilmenee positiiviseen vuorovaikutukseen pohjautuvassa ilmaisussa yleisön kanssa ja ylistyksen (kiittämisen) ja hyvyyden manifestaatioiden korostamisena, ja välillä saarnaaja heittää kuulijoille haasteita todellisuuden ja uskon välillä. Tekstissä soljuu limittäin kysymyksiä ja vastauksenomaisia argumentaatioita. Tekstissä on kysymyksiä 51 kappaletta, osa liittyy tekstin tulkintaan ja osa on suunnattu kuulijoille. Lopulta saarnaaja etäännyttää tekstissään esittämällä näytöksenomaisen pahan vallan poljennan hyppimällä.

Saarnauransa loppuvaiheessa Pietarsaassa 31.10.1981 Niilo Yli-Vainion aiheena on saarna Jumalan suuresta voimasta. Tiivistelmästä ilmenee, kuinka Yli-Vainio kokee tilanteensa, ja olen jaotellut saarnaepisodit kuuteen osaan: sisääntulo-asettuminen-toiminta-huomio-päätäntä-lähtö (ks. Hymes 1981, 105-111). Yli-Vainion saarnoissa on usein positiivisia tunnelatauksia, kuten naurua ja huumoria ja aistimuksellisia detaljeja samaan tyyliin kuin muissakin helluntaisaarnoissa. Saarnassa on positiivisia paranemiskertomuksia (vrt. plasebo-efekti saarnaajan ja parannettavan välillä, Miettinen 1990, 87). Äänitteestä on kuultavissa saarnaajan raskas hengitys (heikko sydän). Saarnasta on eroteltavissa sisääntulo, asettuminen, toiminta-, huomio-, päätäntä- ja lähtöepisodit, ja esitys kesti n. 55 minuuttia. Saarnan esityksellinen analyysikaavio ilman tekstiannoksien erittelyä on nähtävissä liitteessä 3. Tarkastelen lopuksi Niilo Yli-Vainion saarnauran lopun saarnakatkelmää, jossa tyylikeinona on puhutteleva ideayksikkö. Seuraavassa jäsenyksessä näkyy myös esityksellisyys hakasuluissa:

Aloitus	[normaalilla äänellä] Mutt Jumalan kiitos, että niin kävi onnellisesti meidänkin perheessä, että isäni tuli uskoon, uudestisyntyi, pelastui. Minähän tulin ennemmin ja samoin veljeni ja sisareni.
Puitteiden kuvaus	[Yli-Vainion hengitystä.] Ja minä ajattelin aina, että hän, ikäpäivinä varmasti, minun isäni ei voi tulla uskoon, että jos se vaikka nyt yrittäskin tulla uskoon, niin se [ääni kiihtyy] ei varmaan ikinä voi päästä tuosta tupakasta! Minä uskoin, että kyllähän se tuosta viinasta pääsee, eihän se viime aikoina enää niin paljon ryyppäilykkään, kuin silloin nuorena miehenä, kun maailmansota oli loppunut.
Toimintaselustus:	[Yli-Vainion hengitystä.] Mutta tuo tupakka, kun se poltti piippua! Ja jymyä! Ja sinne tuli, sinne piipun pesään sitten lopulta vaan semmoinen pieni reikä. Sill oli tuppipuukko ja se otti puukon sieltä ja

krapas se reijän sitten sieltä ja sitten pani tohon noin [Yli-Vainio hieraisee käsiään vastakkain.] ja sitten suuhun ja pureskeli.

- Kommentti:** Voi kauhea, mä olisin pyörtnyt puolen minuutin sisällä. [Yli-Vainion ääni kiihtyy.] Mä oisin kuin Ellun kana maannu maassa, jos mä oisin heittäny ne suuhuni! Minä aattelin, että ikäpäivinä tuo mies ei kyllä, jos se uskoon tulisi, se ei kyllä tuosta myrkystä vapaudu! [Tauko.] Ja sitten, kun isä tuli uskoon, en mä uskaltanut edes puhuakaan tästä. Minä aattelin, että se on niin *varmasti* arka paikka, että odotetaan, mitä tapahtuu.
- Ratkaisu:** [Yli-Vainion ääni normalisoituu.] Kun mä tulen kerran tänne Pietarsaareen, niin minä toteankin, että *ukko on vapaa* tästä [Yli-Vainio ääntää seuraavan sanan raskaasti.] *myrkystä*. [Yskintää taustalla.]
- Kommentti:** Kuule, Jumalan voima on niin väkevä, kuule, *että ies särkyy* {Yli-Vainio huutaa seuraavia sanoja.] *voitelun pakosta!* [Yleisön joukosta kuuluu aamen-sanoja.] Ei tarvittu sinistä tenttua, eikä kirkasta lientä, eikä mitään muutakaan! [Yli-Vainio nauraa.] Ja vielä tämä *myrkkykin*, jopa toinen myrkky, [Yli-Vainion ääni kiihtyy.] vielä siitäkin vapautui.
- Lopetus:** [Tauiko, Yli-Vainion hengitystä ja ääni muuttuu suostuttelevaksi.] Kuule, luovu kaikesta entisestä. (Yli-Vainio 1981b, (Y10) Jumalan suuri voima saarna 31.10.1981. Skemaattisen rakenteen malli Siikala 1984, 40, 42-43.))

Murre tulee erikoisen hyvin ilmi edellisestä tekstiannoksesta, missä Yli-Vainio harrasti konsonanttien tiputtamista pois joidenkin sanojen lopussa ja samalla sanat saivat oman erityisen intonaationsa.

6.1.2. Kahden helluntaikollegan vaikutus Yli-Vainion elämässä

Niilo Yli-Vainiolla oli lukuisia kontakteja ja työyhteyksiä erilaisten saarnaajien ja seurakuntapalvelijoiden kanssa. Tarkastelen kahden saarnaajan osuutta Yli-Vainion elämässä ja miten he suhtautuivat karismaattiseen herätykseen. Eino Varis oli nähnyt Yli-Vainion toimintaa läheltä, koska hän toimi Yli-Vainion esimiehenä ja johtajana Helsingin Lähetysseurakunnassa jonkin aikaa 1970-luvulla. Eino Varis tunnettiin moraaliarvojen puolustajana, ja hän edellytti seurakuntalaisilta uskovaisen elämän ulkoista näkymistä. Hänen johtajakaudellaan oli voimassa käyttäytymisen,

pukeutumisen, hiustyylin, meikkaamisen rajoitteet sekä erottautuminen ”maailmasta”, jotka korostivat yhteisösidonnaisuutta ja jos näitä moraaliarvoja ei noudattanut, saattoi joutua erotetuksi seurakunnasta, kertoi häntä lähemmin tuntenut iäkäs kelloseppä 19.7.2005 Pyhäselässä minulle. Kelloseppä kertoi, että Variksen suvusta syntyi kasku: ”kun Varikset olivat köyhiä, niin he olivat variksia, mutta kun jotkut heistä vaurastuivat, niin nämä muuttuivat Vauruloiksi” (viittaus evankelista Hannu Vaurulan sukulaisuuteen). Monet nuorisotyöntekijäharjoittelijat ja pastorikokelaat saivat ensi oppinsa Eino Variksen tiukassa, mutta rakkaudessa ohjauksessa, kuten Niilo Yli-Vainio. Siksi tarkastelen lyhyesti erästä Variksen puhetta, jossa hän kommentoi sitä karismaattista liikehdintää, jota Suomessa oli ja jossa Yli-Vainio oli myös vaikuttajana.

Eino Varis syntyi Lahdessa maanviljelijän poikana. Hän aloitti saarnauransa Lappeenrannassa jo 20-vuotiaana. Myöhemmin Helsingin Lähetysseurakunnan saarnaajana toimineella Variksella (69 v., kuollut 1980-luvun alkupuolella) on eräs temaattinen saarna, jonka nimi on ”Raamattutunti”. Esityspaikkana on Helluntaiherätyksen juhannusjuhla raamattuopistolla Hämeenlinnassa. Erikoisen syyn juhlaan antaa herätyksen 70-vuotistaival Suomessa. Saarna jaottuu teosentrisiin, antroposentrisiin ja pietistisiin aiheisiin, joita täydentävät episodit, ohjeet, kysymykset ja muut pohtivat puheet ja tekstissä on koheesiota, runsaasti aistimuksellisia detaljeja helluntaityylin mukaisesti, sekä äänensävyjen vaihteluita. Saarnasta on eroteltavissa sisääntulo, asettuminen, toiminta-, huomio-, päätäntä- ja lähtöepisodit. Liitteessä 4 voi tarkastella Eino Variksen saarnan esityksellistä analyysia.

Eino Variksen saarna käsittelee Jumalan väkevyyttä. Päinvastoin kuin Niilo Yli-Vainio, Eino Varis painottaa saarnassaan väkevyyden löytämistä hiljaisuuden avulla (vrt. pietistinen näkemys sisäisestä jumalisuudesta). Eino Varis, kuten Yli-Vainio ja Juho Koivumäki, harrasti sota-ajan muistojen kertomista osana saarnaa todistamaan yliluonnollista varjelusta ja riittävän varustautumisen tarpeellisuutta rintamalla. Kokemus muutettiin vertauskuvaksi hengelliselle sodankäynnille. Varis suhtautuu tässä saarnassa varauksellisesti amerikkalaisiin vaikutteisiin (vrt. rock-musiikki paholaisen työvälineenä Dégh 1994, 140). Varis pysyy aiheessa, vaikka hän reflektoi omia tuntemuksiaan todellisesta Jumalan voimasta Raamatun tekstiin ja toisten kokemuksiin ”ylivainiolaisesta” herätystyylistä ja siihen liittyvästä ”metelistä”.

Tarkastellaan Eino Variksen mielipidettä Niilo Yli-Vainion *puhetaidosta* ja *retorisesta muodosta* (ks. Hymes 1981, 12, 90, 150, 171-175, 200-203, 205):

Minä ajattelin illalla sitäkin, että me olemme hyvin halukkaita hunajalle [nauraa]. Hmm. Hengellinen julistus pitäisi aina olla, olla toisten mielestä hyvin paljon vain hunajapitoista. [ääni normalisoituu] Kun veljemme Yli-Vainiokin on pitänyt näitä kokouksia, ne tulee tänä iltanakin pitämään, niin hän sanoi, hee, tuolla jossakin ja sen olemme nähneet, että hänen julistuksensa on paljon muuttunut. Ja hän on saanut sen lahjan Jumalalta ja siitä saamme olla kiitollisia. Mutta minä joskus kaipaisin Yli-Vainion aikaisempiakin saarnoja. [ääni voimistuu] Sellaisia saarnoja, jotka eivät aina olleet niin hunajaa, mutta ne oli, ne karvasteli joskus uskomattomien ihmisten, vieläpä meidän uskovaistenkin sisuksia joskus. Ja minä toivoisin, että kun Niilo pitää näitä kokouksia, ois joku [ääntää huutamalla] *toinen*, jolla olis siinä samassa yhteydessä jotakin sellaista Sanaa. (Varis 1981, äänite 20.6.1981.)

Eräs toinen Niilo Yli-Vainion lähellä työskennelleistä henkilöistä oli hänen joukkokokoustensa jälkihoitotyöstä osaltaan vastannut metsäteknikko Osmo Haavisto, joka on syntynyt v. 1931 Muuramessa eli hän oli kymmenen vuotta nuorempi kuin Niilo Yli-Vainio. Osmo Haaviston tilaisuuksissa tapahtui yllättävän paljon ihmeitä. Samalla hän oli tavallaan myös Yli-Vainion kilpailija, koska väitettiin, että jopa hampaita korjaantui itsestään hänen tilaisuuksissaan (Miettinen 1990, 76, 134 karismaattiset hammaslääkärit). Saarnasta on kuultavissa aistimuksellisia detaljeja, jotka ovat tyypillisiä helluntaisaarnalle. Useiden äänitenäytteiden joukossa Osmo Haavisto lähetti minulle myös äänitteen, jossa useat nimeltä mainitut parantuneet väittävät kiitollisina kokeneensa ihmeparantumisia, joiden he väittivät olevan lääketieteellisesti todistettavissa.

Näytesaarnassa, joka on pidetty Kyröskoskella 1980, on eroteltavissa sisääntulo, asettuminen, toiminta-, huomio-, päätäntä- ja lähtöepisodit. Tämän työn lopussa olevassa liitteessä 5 voi tarkastella Osmo Haaviston saarnan jaottelua esityksellisesti. Tarkastelen ensimmäistä episodina (kesto n. 2 min.), joka oli kytketty Osmo Haaviston saarnaan ikään kuin sisääntuloksi ja saarnaajan suosittelumiseksi ja käsittelen tämän kerronta-analyysin avulla (vrt. Kaivola-Bregenhøj 1988, 15-16.):

Yhteenveto: Tässä on nyt aluksi parantumistodistus ja todistajana on X. Y."

Alkutilanne: X. Y.: "Tämä todistus koskee näön saamista, sillä tämä tapahtui maaliskuun 9. päivänä tämän Osmo Haaviston vieraillessa kodissani:

Toiminta: kävimme rukouksiin ja hän rukoili. Hän ei tosin tiennyt, että minulla on edes heikko näkö, ei tiennyt sitä, että minulla on silmälaseja, mutta hän kuitenkin, rukoilimme siinä terveyttä ja hän laski kätensä minun päälleni ja julisti terveyttä Jeesuksen nimessä. Ja Jumalan voima laskeutui kodissamme väkevästi, ja sain kokea, että jotain olemuksessani tapahtuu. Sen jälkeen, kun nostin siitä ylös pääni, oli koko huone valkoisena kirkkaudesta.

Tulos: En heti käsittänyt, mitä oli tapahtunut vaan hetken kuluttua, kun rupesin lukemaan ja otin lasini, niin, niin huomasin, että minä en niillä laseilla näe [painottaa seuraavia sanojaan] *yhtään mitään*. Ja heitin lasit pois ja rupesin lukemaan ilman laseja, niin silloin huomasin: minä näen ilman laseja, minä en niitä enää tarvitse.

Arvio: Ja tämän kaiken tahdon sanoa Jumalan kunniaksi, että [kiihtynyt ääni] Jeesus on totisesti sama. Hän parantaa meidän kaikista sairauksistamme." (Haavisto 1980, saarna Kyröskoskella.)

Kyröskoskella pidetty saarna on kuvaus tavoitteeseen pääsemättömästä yrityksestä vaikka Osmo Haaviston tekstikudelman etenee juonen mukaan pysyen otsikon aiheessa. Saarnassa on selvästi helluntailaista karismaattista hegemoniaa, jonka avulla mitätöidään pietistien traditiota "armon kerjäämisestä". Saarnaaja valitsee vastakohtiin pureutuvan etenemisen tekstissään (armon ottajat vs armon kerjääjät) ja Haavisto heittää kuulijoille haasteita todellisuuden ja uskon välillä. Tekstissä soljuu limittäin kysymyksiä ja vastauksenomaisia argumentaatioita. Tekstissä on kysymyksiä 103 kappaletta, joista osa on hyökkäviä. Saarnaaja koettaa vakuuttaa kuulijoita oikeudesta karismaattisiin ilmiöihin ja armoon ja vertailee ironisesti pietistien näkemystä omaansa. Saarnaaja rinnastaa pietismin ja helluntailaisuuden liian naiivilla ja arvostelevalla sävyllä, mikä aiheuttaa kuulijoissa defensiivisyyden, ja se ilmenee vaikenemisella ja hänen kirjansa torjunnalla. Ramman parantamista kuvaavan raamatunpaikan rinnastaminen nykypäivän mahdollisuuksiin ei saa kuulijoita vakuuttuneeksi ja Haaviston tarjoama ilmaiskirjakin torjutaan saarnan aikana. Lopulta saarnaaja etäännyy tekstissään esittämällä puheen rukouksesta ja näytöksenomaisesti polvistuu yleisön eteen rukoillakseen heidän puolestaan. Äänite kesti yhteensä n. 59 minuuttia.

Olen kuunnellut useita Osmo Haaviston saarnoja muilta äänitteiltä, ja edellä mainittu saarna oli poikkeus, koska kyröskoskelaiset olivat innottomia ja tämä aiheutti negatiivisen tunnelatauksen tilaisuuteen (vrt. Miettinen 1990, 87 nosebo-efekti saarnaajan ja kuulijan välillä, jolloin ”ihmeitä” ei tapahdu). Kenties Kajaanin seudun ihmiset ovat tottuneet erilaisiin uskonnollisiin vaikutteisiin, onhan Kainuu idän ja lännen kulttuurivaikutteiden kohtausta, ja siksi uusiin ilmiöihin suhtaudutaan varovaisesti.

6.2. Juho Koivumäki eteläpohjalaisen hengellisen perinnön tulkkina

Eteläpohjalaisen Juho Koivumäen (1965) pieni saarnakirjanen Sanoma Ylhäältä on taskukirjan kokoinen (1/4 A4-sivun koosta) ja siinä on 79 sivua eli luettuna se olisi noin tunnin mittainen esitys. Taskukirjat olivat tyyppillisiä laukkukaupan artikkeleita evankelistoille, jotka kiersivät talosta taloon, tekivät päivätöitä ja pitivät iltaisin hengellisiä tilaisuuksia. Vaikka olin tehnyt Päivä Oy:lle sekä Santalaan kyselyjä Juho Koivumäen äänitteistä, onko niitä olemassa, en saanut vastausta kolmeen vuoteen. Juho Koivumäen eläkkeellä oleva poika Timo Koivumäki Miedosta soitti minulle vasta 9.7.2005 ja kertoi, että hänen isänsä saarnaäänitteitä oli myytävänä Nestor Kasetilla aiemmin. Nestor Kasetin kuolinpesän jaon jälkeen ne joutuivat Kurikan Vapaakirkolle ja sieltä ne pelastettiin Santalan teologiselle opistolle varastoon, joten sen vuoksi en ole saanut mistään siihen mennessä vastausta äänitteiden olinpaikasta.

Ilokseni Timo Koivumäki lähetti postitse viisi äänitettä, joissa on hänen isänsä n. 17-30 minuutin pituisia saarnoja ja toisella puolella äänitteitä on joidenkin vapaakirkollisten evankelistojen puheita (Hilja Aaltonen, Ester Eklund ja Sanni Virnes). Timo Koivumäen puheista päätellen naisevankelistojen arvo on vapaakirkollisuudessa tunnustettu ja arvostettu. Tämän työni liitteessä 6 on kaavioissa luetteloituna viiden Juho Koivumäen saarnan analyysit (juhlapuheet 0066, 0067 ja 0081 ja saarnat 0082 ja 0107). Kaikissa lyhyissä saarnoissa on eroteltavissa sisääntulo, asettuminen, toiminta-, huomio-, päätäntä- ja lähtöepisodit ja niihin liittyvät tekstiosiot sekä Juho Koivumäen murre, äänenkäyttö ja vuorovaikutus yleisön kanssa.

Kesällä 2004 vierailin juhannusjuhlilla (24. - 25.6.2004) Vapaakirkon Kiponniemen toimintakeskuksessa, ja siellä Seinäjoen vapaaseurakunnan saarnaaja Hannu Rätty muisteli Juho Koivumäkeä huumorintajuiseksi mieheksi, joka sai yleisönsä nauramaan muun muassa toteamuksella, että ”On hyvä pitää telttakokouksia, koska ovet eivät pauku eivätkä lattiat narsku” ja miten Koivumäki sai yleisönsä mielen kohoamaan tälläkin tavalla nopeasti ”taivaallisiin”. Koivumäen saarnakirjanen poikkeaa sisällöltään yleisestä siinä, että sen alussa on esitetty merkillinen uninäky, joka koskee saarnaajan mielestä kaukaista tulevaisuutta. Kirjasen sisällys muistuttaa litteroitua rukoilevaisten saarnaa ja se on jaoteltavissa sermeemeihin. Kirjasen sisällys *tiivistettynä* on seuraava:

1. Saarnaajan uninäky *eskatologisista* tapahtumista

Yhteenveto:

Saarnaajalla oli ollut ystävien kanssa raamattutunti ja rukoushetki. Illalla saarnaaja koki vuoteessaan Jumalan läsnäoloa. Saarnaaja vaipuu horrostilaan ja näkee unen tai näyn.

Alkutilanne:

Uninäyssä on eskatologinen kuvaus. Unessa saarnaaja näki nuoren miehen, joka kuljetti saarnaajaa taivaassa, missä oli kaikki kaunista ja ihmeellistä (vrt. taivaankartano Dégh 1994, 198n8).

Toiminta:

Uninäyssä harmonia päättyy aamun valkenemiseen ja taivaassa saarnaajan toveri antoi ohjeita päivälehtien ostamiseksi taivaan kioskilta. Saarnaaja näkee unikuvia *museonnäköisestä huoneistosta, jossa on erilaisia ihmisiä*, niin terveitä kuin sairaita, tavallisia että syntisiä sekä piru vaanimassa, ja heidän keskellään oli vaakaa pitelevä mies. Saarnaaja saa varoituksen saarnaajista, jotka ”rikkamalla” elättävät ihmisiä. Piru ilmestyy myös paikalle ja ilmoittaa tekevänsä tyhjäksi Juho Koivumäen työt, jolloin hän ajoi pahan pois ja toi avun huoneistossa oleville avuntarvitsijoille.

Tulos:

Saarnaaja herää unesta huutoonsa.

Arvio:

Saarnaaja on järkyttynyt unen sisällöstä ja kirjoittaa: ”Sinä ehkä hymyilet tälle. Niin minunkin tekisi mieleni, mutta en voi. Ontuva saarnamies ja rikkamalla ruokittu seurakunta eivät minua naurata.”

2. *Puhuttelussa* Juho Koivumäki haastaa lukijoita ja aloittaa tekstin aiheella Irti synnistä ja Jes. 59: 1, 2 säkeillä. Tekstin lopussa on lupaus palkinnasta.

3. *Hyvyyden manifestaati*ossa aihe on Lohdutuksen Jumala ja avausteksti on Jes. 66: 13. Saarnaaja vertaa Jumalan lohdutusta äidin lohdutukseen.

4. *Parantumiskehotuksessa* teksti on aiheeltaan Tehkää parannus!

5. *Parantumisvälineenä* on sielunhoito, ja uskoville suunnattu teksti on Lähimmäisen sielun hoitaminen. Kirjoittaja siteeraa Gal. 6: 1.

6. *Pahuuden kanavointia ja pahuuden manifestaatiota* kuvaa tekstinosa on otsikoltaan Kasvatus ja luopumus. Koivumäki viittaa siinä Jes. 1: 2,5 teksteihin.

7. *Kutsu ja valintatilanne* ovat Juho Koivumäen taskukirjan päätöstekstinä, joka on aiheeltaan Valvokaa ja rukoilkaa. Koivumäki aloittaa siinäkin tekstin siteeraamalla 1. Tim. 4:1. Teksti kehottaa kristittyjä valvomaan ja odottamaan yllättäen saapuvaa ylkää.

Juho Koivumäen tekstit ovat perinteistä uskonnollista kieltä, jota on totuttu yleensä kuulemaan länsisuomalaisessa vapaiden suuntien saarnaperinteessä. Spontaania ja samalla esityksellistä saarnaa arvostetaan edelleen vapaakirkollisissa puheissa enemmän kuin helluntaiseurakunnissa ja spontaania saarnaa esiintyy yleisesti edelleen ns. arkikokouksissa (arkipyhä- ja rukouskokoukset). Vapaakirkollisissa juhlapöytäkokouksissa ja raamattutunneilla saarnat ovat strukturoidumpia ja esityksellisyyttä ei korosteta, vaan arvostetaan raamatuntulkintaan liittyvää homiletiikkaa, tosin joissakin Juho Koivumäen äänitteissä on esityksellisyyttä, kuten taukoja, äänenvaihteluita, huumoria ja käsien yhteenlyömistä ja välillä hän poikkeaa raamatuntekstin tulkinnasta muisteluihin ja kerrontaan. Koivumäen kirjasten tekstit ovat itsenäisiä *tekstiannoksia* (vrt. Hymes 1981, 106-11, 116, 171) ja kävisivät esim. hartauskirjateksteistä. Kenties taskukirja on koottu jostain saarnasta, koska se muistuttaa eteläpohjalaista spontaania saarnaa litteroituna (vrt. Suojanen 1978, 197-201). Niilo Yli-Vainion saarnat muodostavat myös sermeemiketjuja, joista on esimerkkejä pro gradu-työni liitteissä (Tarvainen 2001, liitteet).

Ohessa on hauska tekstiannos Juho Koivumäen lyhyestä puheesta ”Väkevä ja väkevempi”, josta olen tehnyt analyysin sen esityksellisyydestä (painotetut ja naiivisti äännetyt sanat ovat kursivilla):

Koivumäki: Ja minulla oli koulutoveri lähetyskoulussa, eräs veli, ja hän oli vähän runoilija. Ja hän runoili, eikä ne runot, ne aina ollut niin kovin

[tauko]

Koivumäki: sopivia ja – taikka niin kokoonpanoltaan priimoja.

[tauko]

Koivumäki: Minä muistan aina, kun siinä oli yhdessäkin runossa, oli tämä ”rikollinen on nyt voitettu, kuinka se on murskattu, ja nyt se huiskii vain *hännällään*.

Joku nauraa: ”Häh häh, hää!”

Koivumäki: Niin sen pää on *murskattu*.

Yleisö: ”Kiitos Jeesus!”

Koivumäki: Sen *pää* -

[polkaisee]

Koivumäki: Se tosiasia, että vaimon siemen on polkeva rikki käärmeen *pään*. Huiskikoon nyt sitten sillä *hännällään*. Sillä se on *tuhottu*. (Koivumäki 1970-1989, puhe 008 liite 6.)

Niilo Yli-Vainion teksteistä en löytänyt puhetta ”käärmeestä”, mutta vastaava ajatus sielunvihollisen kyvystä hämmentää ihmistä löytyy esim. seuraavassa näytteessä:

Yli-Vainio: Kun minä tulin uskoon, yli kolmekymmentä vuotta sitten, silloin alkuaikana, siinä oli monta semmoista heikkoa kohtaa, jolloin minä aattelin että onkohan minä uskossa taikka ei ja sielunvihollinen sano: ”Et varmasti ole uskovainen.” Minä tiesin tämän raamatunpaikan ja minä tapasin sanoa viholliselle näin: ”Noh, jos minä en sitten ole niin minä antaudun *nyt!*”

Joku tokaisi: ”Joo!” [Yli-Vainio lyö kätensä yhteen]

Yli-Vainio: Ja se oli siitä poikki. (Yli-Vainio 1978, saarna (Y3) 16.5.1978 Lapualla.)

6.3. Päätelmiä Niilo Yli-Vainion tekstien sisällöstä suhteessa kollegoihin

Hanna Järvinen (2002, 48) kirjoittaa pro gradu-työssään, että Niilo Yli-Vainion maailmankuva oli dualistinen vuosina 1946-1977 ja siinä oli selvä distinktio ”me ja muut”. Olen lukenut mm. Niilo Yli-Vainion kirjat⁴, ja vaikka niissä on dualismia, Yli-Vainio taiteilijan tavoin *eläytyi esityksessään*, joka joskus oli ikään kuin monologi, toisinaan kuvaelma tai näytös (Hymes 1981, 150-152, 175, 192, 309), kun hän käsitteli

⁴ Niilo Yli-Vainion kirjoittamia kirjasia ja omaelämäkerta: Järkyttyvä maailma (-65), Kristitty vai käännynnäinen (-78), Kuolema ajaa takaa (-62), Käskynjaolla (-75), Miten voisoin pelastua (-78), Nälkä (-65), Palmukaupungin sokea poika (-64), Sinä voit täytyä Pyhällä Hengellä (-69), Tuttuja molemmilla puolilla (-69), Vai ei Jumala paranna (-79), Vapautuminen, kuolemanpelosta, synnistä ja sairaudesta (-83), Voiman salaisuus (-67), Yö ilman unelmia ja Öljyn ihme, jotka kustansi Tikkurilassa Ristin Voitto ry (Träff 1978).

niitä Raamatun aiheita, joissa puhuttiin tuomiosta tai helvetistä. Otin neljän saarnaajan teksteistä näytteitä kuvaamaan esityskeskkeistä saarnaa:

Analyysin kohde / nimi	Niilo Yli-Vainio saarna 31.10.1981	Juho Koivumäki kirja 1965 / äänitteet	Eino Varis saarna 20.6.1981	Osmo Haavisto saarna 1980
Esitystilanne	Pietarsaarella joukkokokous	lukuhetki / äänitteissä seurakuntasali tai juhlatilaisuus	aamupuhe Hämeenlinnassa konferenssissa	puhe rukoushuoneella
Läsnäolijat	pääasiassa pohjalaisia	kirjoittaja – lukija, seurakunta - saarnaaja	konferenssi-vieraat ja julistajat	kainuulaisia helluntaiseurakuntalaisia
Millainen esittäjä	yhteisökriittinen julistaja, hengenahdistusta, puhui pari viikkoa ennen kuolemaansa	vapaakirkollinen karismaattinen, yhteisösidonnainen henkilö	eläkkeelle jäänyt yhteisösidonnainen henkilö	Niilo Yli-Vainion työn jälkihoidon toteuttaja, metsäteknikko-yhteisösidonnainen
Tekstin rakenne	temaattinen aihe Jumalan voimasta, välissä kerrontaosioita ja spontaaneja huomautuksia	kirjasessa spontaanin saarnan osia: eskatologinen uninäky – puhuttelu – kannustus – parannuskehoitus – parantumisväline – ohjeet – varoituksia – kehotuksia. Äänitteissä temaattisia tekstejä ja sama rakenne kuin kirjasessa	temaattinen aihe väkevyydestä, välissä vertailua arjen tilanteisiin ja niistä kerrontaa	temaattinen teksti hengellisestä valtuudesta parantaa sairaita
Tyylikeinot	äänenvaihtelut, tauotukset, toistoja, kerrontaa	mielenkiinnon herättäminen Raamatun sitaateilla, äänitteissä mielenkiinto	äänenvaihtelut ja tauotukset sekä vastakainasettelut ennen – nyt, aito –	mielenkiinnon herättäminen parantumistodistuksen avulla, äänen-

		herää teeman monipuolisesta käsittelytavasta ja tauoista, äänenvaihteluis- ja kaskuista	jäljitelmä jne.	vaihteluita, taukoja, ärsykeitä
Esityksen kieli	uskonnollista kieltä, yleiskieltä	uskonnollista kieltä, yleiskieltä	uskonnollista kieltä, yleiskieltä	uskonnollista kieltä, yleiskieltä
Persoonallisia piirteitä	motiivi-painotteisuus	arvo-painotteisuus	arvo-painotteisuus	motiivi-painotteisuus
Esittäjän mielentila	hieman kiihtynyt	kirjaseen uninäyn kohdalla järkyttynyt, äänitteissä pohdiskeleva ja rauhallinen	hyväntuulinen ja arvottava	arvottava, hieman ärtynyt

Kaavio 6.1. Näytteitä esityskeskusten saarnaajien tehtävälouottuvuuksista

Saarnaaja luo roolin saarnatilanteen mukaan. Rooli päättyy saarnan päättyessä ja arjessa saarnaaja on jälleen oma itsensä. Jos näin ei olisi, saarnaaja palaisi pian loppuun. Esitykselliset julistajat nähdään sanataiteilijoina, joilla on retorisia kykyjä, ja jotka tulkitsevat *yliluonnollisia manifestaatioita*. He käyttävät ääntään ja liikkeitään saadakseen esim. *hyvyyden* tai *pahuuden manifestaatioita* esityksellään kuvailtua tarpeen mukaan valoisasti, arkipäiväisesti tai synkästi käyttämällä kaikkia äänen ja ilmeiden sekä liikkeiden ilmaisukeinoja. Sanojen eläytyminen on eräs esittämismuoto (vrt. ääni, äänitekstuuri ja ääntäminen Hymes 1981, 8-10, 195-296, 315, 321, 337). Saarnamiesten saarnatekstit äänenkäyttöineen ovat *tulkintaa*, eivät osoitusta dualistisesta maailmankuvasta. (Vrt. tulkinnat (interpretation), tulkittavissa oleva (interpretable) ja tulkitsija (interpreter) Hymes 1981, 80-85, 130,140-141, 274-275.) Saarnaajien maailmankuvan representaatiot, jotka ilmenivät heidän tuotoksissaan, olivat *visuaalisiaatiota* eli retorista mielikuvien muodostusta aikaan, paikkaan, tilanteeseen ja asiayhteyteen sidottuina (vrt. Hymes 1981, 335-337).

Richard F. Wardin (1996a) artikkelin ”Performance Turns in Homiletics” mukaan saarnaaja esittää saarnansa määrättyjen uskomusten ja tapojen mukaisesti, jotka hän

uskoo tosiksi. Ennen toiset sananjulistajat eivät pitäneet esityskeskeistä puhetta tarpeeksi totuudellisena ja kirkko paheksui ja vieroksui performanssien esittäjiä, kuten ”lihallista” teatteritaidetta. (Vrt. Baumanin (1977, 29) ajatukset etiikan ja estetiikan suhteesta uskottavuusnäkökulmasta.) Ward lainaa Schechneriä (1985), että saarna on kappale suurempaa kokonaisuutta. Se on tapahtuma, jossa saarnaajan yksilöllinen tietoisuus ”muuttuu lihaksi”, saa auktoriteetin ja hyväksynnän siltä yhteisöltä, johon tämä kuuluu. Nykyään uskonnollista sanomaa levitetään yhä enemmän taiteen keinoin, myös esittävien taiteiden avulla. Aiemmin teatteritaiteen tutkijat, kielitieteilijät ja kulttuuriantropologit ovat sijoittaneet performanssin ainoastaan teatraaliseen ympäristöön, Ward toteaa.

Eipä ihme, että esityskeskeistä saarnaa saatettiin pitää jopa teeskentelynä. Esityskeskeistä saarnaajaa saatettiin jopa syyttää hengellisten totuuksien vesittäjäksi ja sananikkariksi, jonka hengelliseen sanomaan saattoi upottua fiktiivisiä ja lihalliseksi tulkittuja merkityksiä. Saarna on tavallaan esteettistä kommunikointia, jossa puhuja on joko perustava tai dramaattinen kommunikaattori (esityksen välikappale) ja kommunikoija, joka esteettisesti esittää sanomaa, eikä suinkaan esitä taitavasti itseään ja nokkeluuttaan, lainaa Richard Ward artikkelissaan Campbelliä (1971, 9). Vielä Ward pohtii Schechnerin (1985, 36-116) ajatuksia siitä, että ennen kuin raamatunkertomukset (suullinen perimätieto) saivat kirjallisen muodon, ne esitettiin uskoville seurakunnissa. Raamatunkertomusten tulkinta performanssin keinoin yhä uudelleen on elvytettyä käyttäytymisperinnettä, sillä esityksissä on runsaasti oman aikakauden merkityksiä. Uudelleen konstruoituina kirjoittamaton kirjallisuus eli raamatunkertomukset ikään kuin heräävät henkiin kuulijoiden ja puhujan vuorovaikutuksen aikana ja saavat manipulaatiossa *transformaatiota* aikaan. (Ward 1996a. Vrt. Bauman 1977, 34.)

7. HAVAINTOJA NIILON YLI-VAINION ESIINTYMISESTÄ JA REPERTOARINÄYTTEISTÄ SOSIAALISESTI VUOROVAIKUTTEISINA TAPAHTUMINA

7.1. Eteläpohjalainen uskonnollisuus ja helluntailiike saarnaajien motivoijina

On tärkeää ymmärtää, millaisia olivat ne yhteisöt, joiden kanssa Niilo Yli-Vainio oli tekemisissä saarnauransa aikana ja millaisia vaikutteita hän sai. Vaikutteet ympäröiviltä yhteisöiltä tulivat ilmi esiintymisessä ja repertoaarissa. Niilo Yli-Vainio tuli uskoon vuonna 1946 Lapualla Uuno Lahtisen evankelionkoulukouksissa, ja sen jälkeen Yli-Vainio toimi sekä ruotsin- että suomenkielisten helluntaiseurakuntien palveluksessa evankelistana ja saarnaajana aloittaen toimintansa Pohjanmaalla. Yli-Vainio kiersi Keski- ja Etelä-Suomen sekä ulkomailla lapualaisen Veikko Koiviston lausuman profetian ja oman näkynsä innoittamana. Raamattuopiston johtaja Heikki Lahti toteaa, että kun Niilo Yli-Vainio oli käynyt Australiassa 1976, tapahtui hänessä karismaattinen suunnanmuutos ja samalla hänen julistuksensa alkoi koskettaa ihmisiä lämpimällä tavalla. (Lahti 1982, 71-78.)

Helluntailaisuus Suomessa on vapaissa suunnissa tapahtuneen (luterilaiset yhdistykset, metodismi, vapaakirkollisuus ja baptismi) kulttuuriprosessin jälkeinen liike, jossa vaikuttavina tekijöinä ovat olleet aika, tila ja sosiaalinen miljö. Aika-käsitteessä vaikuttavat liikkeen perinteet, tilassa liikkeen leviäminen Suomeen ja sosiaalisessa miljöössä kommunikointitavat. Kulttuuri voi levitä nk. traditioketjussa eteenpäin, jossa perinteenkannattaja siirtää perinnettä toiselle ja alkuperäinen perinne muuttuu vähitellen uusiksi kiteytyneiksi tavoiksi ja uskomuksiksi. (Vrt. Bringéus 1981, 90, 122-123.)

Juha Pentikäinen (1970, 84) kirjoittaa, että olisi analysoitava yhteisössä olevien yksilöiden välistä perinteen viestintäprosessia, eikä siinä ole tärkeää perinnetekstien tarkkailu vaan yksilön ja yhteisön välisten vuorovaikutussuhteiden selvittäminen. Niilo Yli-Vainion isän, jääkäri Eemil Yli-Vainion ja tämän äidin maailmankuvaan kuului uskomisen enteisiin ja yliluonnollisiin merkkeihin, jotka olivat selvästi osa laajempaa eteläpohjalaista kollektiivitradiotiota.

Niilo Yli-Vainion mummo oli ennustanut, että lapsesta tulisi "pappi". Erikoista Niilo Yli-Vainion muistoissa oli isänäidin saama aavistus Niilo Yli-Vainion tulevasta kutsumuksesta. (Yli-Vainio 1962, 8.) Tässä on ensimmäinen kuvaus, jossa traditiota välitetään suullisesti ja kirjallisesti eteenpäin (vrt. Bringéus 1981, 122, 247). Niilo Yli-Vainio oli lapsena kuullut isänsä äidiltä ja isältään enteistä. Kuulemansa tarinan Niilo Yli-Vainio oli välittänyt tuleville sukupolville luettavaksi kirjallisessa eli elämänhistoriallisessa muodossa kirjassaan "Kuolema ajaa takaa". Hänen omaelämäkertansa kuvaa niitä lapsuuden ja nuoruuden tilanteita, joissa hän oli ihmeellisesti pelastunut. Mielestäni kirja on yhden kansanihmisen värikäs paikalliskuvaus eteläpohjalaisesta elämästä ja uskomuksista. Kun ihminen tarkkailee enteitä, hän kaivaa muististaan ongelmallisia elämyksiä, joille hän antaa selityksiä myöhemmin sopivan tapahtuman yhteydessä. Yli-Vainion perhe tulkitsi enteiksi outoja luonnonääniä, näkyjä ja unia.

Linda Dégh (1995, 9) toteaa, että kertoja ja esittäjä välittää oppimaansa traditiota, jonka hän on oppinut niissä kulttuurisissa yhteisöissä, joiden alueella hän on asunut. Kävin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkistossa tarkastelemassa pitäjälistoja Etelä-Pohjanmaalta. Halusin erikoisesti nähdä, mitä kollektiivitraditiota esiintyi niillä eteläpohjalaisilla paikkakunnilla, joissa Niilo Yli-Vainio asui ennen vuotta 1967 (Träff 1978, 111-158; Tarvainen 2001, 19,20.):

Perinnelaji/ Paikka (kpl)	A2 legen- da	A3 usko- mus- tarina / memo- raatti	A4 histori- allinen / pai- kallis- tarina	A5 synty- kerto- mus, / kvasi- myytti, myytti	B4 taika, usko- mus, enne	B7 pila- saarna, pika- puhe, loru ym.	C sanan- parsi	M muis- telma
Alahärmä	-	96	356	5	204	1	3643	32
Alajärvi	3	327	372	9	667	10	1685	125
Kauhajoki	2	250	180	18	632	12	3122	105
Kauhava	-	2	-	-	78	-	108	-
Kokkola	-	5	1	-	19	-	104	1

Lapua	-	269	299	11	1523	28	3843	130
Seinäjäki	-	77	58	2	152	10	957	35
Soini	-	133	273	11	525	2	1039	26
Yht. kpl	5	1159	1539	56	3800	63	14501	454
% fr 21577	0,02	5,37	7,13	0,26	17,61	0,29	67,21	2,11

Kaavio 7.1. Perinnelajien esiintyminen Yli-Vainion ja Koivumäen vaikutusalueilla ennen 1967.

Kaaviosta selviää, että ylivoimaisesti eniten eteläpohjalaiset harrastivat sananparsia (67,21%), niillä alueilla, missä Niilo Yli-Vainio asui. Toiseksi eniten kyläläiset puhuivat taioista, uskomuksista ja enteistä (17,61%). Kolmanneksi eniten harrastettiin historiallisia tai paikallistarinoita (7,13%). Kristillisperäisiä legendoja oli erittäin vähän. Niilo Yli-Vainion teksteissä on havaittavissa samantyyllisiä kerrostumia, tosin paikallis- ja uskomustarinat olivat hänen omaelämäkerrassaan yleisimpiä (Yli-Vainio 1962).

Eteläpohjalaiseen traditioon kuului uskonnollisuus. Kansankirkon ohella Pohjanmaalla vaikuttivat luterilaiset herätysliikkeet, kuten rukoilevaisuus, herännäisyys ja lestadiolaisuus. Luterilaisissa herätysliikkeissä oli ollut karismaattisia ilmiöitä niiden alkuvaiheissa 1770-luvulta alkaen, mutta myöhemmin karismaattisuus oli vähentynyt ja toiminta kangistunut (Heino 1976, 72-74, 219-227). Näiden lisäksi pohjalaisella alueella vaikuttivat Baptisti- ja Vapaakirkko sekä muut hengelliset yhteisöt. Niiden joukosta helluntailiike sai kannattajia 1900-luvun alussa ja onnistui siinä hyvin tarjoamalla karismaattista elämystä korostavaa vanhurskauttamisoppia, joka tapahtumana tarkoittaa: etsikko-aika - myöntävä vastaus Jumalan kutsuun lähteä seuraamaan Jeesusta - uudestisyntyminen kääntymyksessä - tunnustautuminen ja upotuskaste - liittyminen seurakuntaan - henkikaste - pyhittyminen seurakuntayhteydessä - oman leiviskän kantaminen kilvoituksessa - ikuinen pelastus taivaassa. (Vrt. Holm 1978, 27.)

7.2. Niilo Yli-Vainion toimintatavat esittämisympäristössään

Niilo Yli-Vainion saarnapaikkoja olivat yleensä seurakuntien rukoushuoneet, joskus hän opetti myös raamattukoulussa tai kesäjuhlissa. Niilo Yli-Vainio oli ollut ennen uskon tuloaan vähän aikaa amatööri näyttelijänä Lapuan työväen teatterissa. Sieltä hän oli perinyt retorisen puhetyylinsä. Tuomiohenkinen ja retorinen saarnakausi kesti vuodesta 1947 vuoteen 1963 saakka. Tänä aikana Niilo Yli-Vainio sairasteli kovasti ja hänessä todettiin sydämen laajentuma, sen veltostuma ja 1955 sepelvaltimoiden vioittuma, joista hän koki ihmeperantumisen amerikkalaisen Lorne Foxin esirukouksen jälkeen Seinäjoella. (Träff 1978: 57-96, 111-158.)

Niilo Yli-Vainion saarnapaikat muuttuivat huomattavasti vuoden 1964 jälkeen, koska hänen terveydentilansa oli heikentynyt. Hän muutti perheineen Suomen ja Ruotsin välillä eri seurakuntien palveluksessa. Vuonna 1967 hän sairastui syöpään ja hänelle tehtiin avanne. Hän kävi Amerikassa Vancouverissa puhujamatkalla ja sieltä hän lähti vuonna 1974 Jerusalemin Pyhän Hengen konferenssiin, jossa hän sai kuulla ihmeperantaja Kathryn Kuhlmanin saarnaavan. Yli-Vainio luuli kuoleman koittavan hänelle ja kilpirauhassyöpään sairastuneelle vaimolleen ja osti Alahärmän Voltista itselleen mökin ja hautapaikan. Sitten hän harhaili Voltin metsissä ja sai uuden ihmeellisen vaikutuksen parantumisestaan. Tämän jälkeen hän kävi Australiassa, jossa hän kävi paikallisten helluntailaisten karismaatikoiden luona ja "sai uuden voitelun". Sekä hän että hänen vaimonsa Linnea Yli-Vainio parantuivat syövästä. Kun Yli-Vainiot todistivat ihmeperantumisestaan ensin Ruotsissa, alkoivat ihmiset massoittain saapua kokouksiin, joissa Niilo Yli-Vainio saarnasi. (Saari 1983: 20, 21, 247-248; Träff 1978:184-202.)

Helluntaseurakunnat joutuivat vuokraamaan lopulta suuria urheiluhalleja, raviratoja ja messuhalleja Niilo Yli-Vainion ja hänen työtovereittensa kokousten järjestämiseksi vuosina 1977-1981. Niilo Yli-Vainion tuomiohenkiset saarnat olivat vaihtuneet armon evankeliumiksi mutta retoriikka ja elehtiminen säilyivät. Mauno Saaren (1983) kirjan liitteinä olevat päiväkirjat todistavat, että Niilo Yli-Vainiolla oli yli 1000 kokousta vuosina 1977-1981. Kokoushallien rinnalle uusiksi viestintävälineiksi tulivat TV ja radio, äänikasetit ja lehdistö. (Saari 1983, 20, 21, 247-248; Träff 1978, 184-202.)

7.3. Havainnoitsijoiden huomioita Niilo Yli-Vainion esiintymisestä

Toimittaja Erkki Petman kirjoittaa, että Yli-Vainion media-arvo oli kohonnut suureksi 23.2.1980 hänen 60-vuotispäivänään, jota juhlittiin Lapuan kauppaopistossa. Hänet valittiin erään iltapäivälehdessä Suomen 11. suosituimmaksi mieheksi. Lapuan Virkiän omistamassa urheiluhallissa pidettiin myös kokouksia joka tiistai 1980-luvulle saakka. Ilmassa alkoi olla soraääniä toiminnan kaupallistumisesta ja siitä, että rahaa kerättäisiin saaveittain joukkokokouksissa. (Petman 1980, 42.)

Helluntailainen tarkkailija on tehnyt omia havaintojaan tuosta ajasta:

../ Ihmisenä Niilo oli yksilö. Äärimmäisyydestään huolimatta hän oli hyväsydäminen ja ystävällinen. Niilo oli seurakunnan paimenena lienee yli kymmenessä seurakunnassa ja muutti asuntoa saarnaajauransa aikana noin 20 kertaa. Armoitukseltaan hän ei ollut paimen. Ensimmäisen kerran Niilo oli paimenena Lapualla oltuaan uskossa noin vuoden - täydellinen epäonnistuminen! Hänen johdolla mm. erotettiin seurakunnasta toistakymmentä jäsentä (niin kuin myöhemmin ymmärretään) ilman syytä. Syntyi niin vaikea särö, että se kaiversi seurakuntaa vuosikymmeniä. - Oikeassa kutsumuksessaan, evankelistana, hän oli vain viitisen vuotta ennen kuolemaansa. Ollessaan paimenena Alajärvellä Niilo piti ahkerasti kokouksia syrjäkylillä. Hänen jyrkät saarnansa herättivät kuulemma niin paljon suuttumusta, että jotkut jumalattomat uhkailivat pahoinpidellä häntä. ../ (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Niilo Yli-Vainion rooli-identifikaationa ja saarnaajaidentiteettinä paimenkutsumus oli määräävä *ihanne*, vaikka Saarnaaja N. N:n mukaan Yli-Vainio paikallistasolla epäonnistui siinä. Saarnaaja N. N. kritisoi myös Helluntaiherätyksen kiihkeyttä levittää massakokouksien yhteydessä Niilo Yli-Vainion pieniä kirjasia, joissa puhuttiin jyrkästi kahtiajaosta me - muut eli pelastuneet - pelastumattomat:

../ Niilon ääriluonnetta kuvaavat kirjat "Tuttuja molemmilla puolilla" ja "Yö ilman unelmia". (Tyhmä helluntaiherätys levitti edellistä kirjaa satoja tuhansia kappaleita.) Loppuvuosinaan Niilo siirtyi (äärimmäisen jyrkästi) enemmän rakkauden linjalle. ../ (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Niilo Yli-Vainion vieraiden kulttuurien tuntemus ja saarnataidot ulkomailla saivat moitteita, mutta suomalaisen kulttuurin tuntemus ja esiintyminen kotimaassa kiitosta:

../ Niilo ei ollut varsinaisesti parantajaevankelista vaan herätyssaarnaaja jolla oli ainutlaatuinen ote suomalaiseen kuulijakuntaan. Hän tajusi meidän kristillisen kulttuurimme ja sai kuulijat otteeseensa. Mielenkiinto Niiloa kohtaan johti monet Sanan kuuloon ja pelastuksen etsimiseen. Kuitenkin Niilo kykeni melko heikosti selvittämään Jumalan Sanasta pelastuksen tien. Tästä syystä hänen toimintansa lähes täysin epäonnistui vieraisissa kulttuureissa. Olin Niilon jälkeen Kanadassa, Australiassa ja Ruotsissa. Kaikkialla "kieliset" kummastelivat, että tällainenko se suomalainen kuuluisuus onkin. (Australian Brisbanen AOG:ssa olivat sanoneet, että osasihän (N. N.) edes saarnata, mutta Niilo perin heikosti.) Niilon valtti oli hänen persoonallisuutensa, mehukas puhe kielikuvineen ja suomalainen kulttuuri. - Tulkit voivat tulkata Jumalan Sanasta johdetun saarnan, mutta eivät suomalaista kulttuuria eikä mehukkaita kielikuvia. Niilon persoonallisuus ei saanut otetta, koska se oli sidoksissa noihin edellisiin tekijöihin. Torontossa ja Australiassa uskovat eivät tienneet edes yhtä Niilon kokouksissa uskoon tullutta. (Australiassa kai oli yksi uskoon tullut Niilon aikaisemmasta vierailusta, mutta Niilo ei vielä silloin ollut kuuluisa Niilo.) Australiassa oli kai kaksi parantunutta, mutta en tavannut heitä, vaikka vierailin samoissa seurakunnissa. ../ (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Saarnaaja N. N. näki mitalin kääntöpuolen, joka ei ollut niin kirkas. Silti tarkkaileva saarnaaja tunnusti Niilo Yli-Vainion ainutlaatuisuuden:

../ Suomen helluntaiherätyksen historiassa Niilo oli ainutlaatuinen ilmiö. Ainutlaatuinen lie koko Suomen historiassa. (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Ristin Voitto-lehden toimittaja Esko Halme kirjoittaa Niilo Yli-Vainiosta kertovassa muistelukirjassa, että muutos tapahtui Niilo Yli-Vainion elämässä, kun hän kävi Australiassa 16.2.1976 - 4.2.1977 ja oli saanut sieltä uudenlaisen "virityksen", minkä jälkeen ihmiset alkoivat kaatua maahan hengellisissä tilaisuuksissa ja sitä seurasivat suurkokoukset ensin Lapualla ja sitten muualla Suomessa. Halme kirjoittaa, että kaatumistapaukset Yli-Vainion kokouksissa saivat lehdistön liikkeelle.

Mitä Yli-Vainiolla olisi annettavaa tulevaisuuden ihmiselle, joka kamppailee epävarmuuden, työttömyyden, sairauksien ja globalisoituvan maailman puristuksessa? Hän lupaili eräässä saarnassaan, että ongelmiin löytyy jumalallinen ratkaisu. Hän kiisti erään hypnologin väitteen kaatamiskyvyistään. (Yli-Vainio 1979b, saarna 16.10. (Y6)). Hän uskoi olevansa Jumalan voiman välityskanava ja siksi hän ei hämmästellyt venäläisen ”tutkijan” kirlian-kuvaustutkimuksen tulosta. Eräässä saarnassaan Pietarsaareissa hän pohti Jumalan suurta voimaa (Yli-Vainio 1981b, äänite 31.10.1981

(Y10)). Ihannetulevaisuus, voimakentällä varustetut ihmiset, joiden ei tarvitsisi kuolla sairauksiin, kuten syöpään, kuului hänen saarnastaan.

Niilo Yli-Vainion maailmankatsomus ei suinkaan syntynyt hetkessä helluntaiherätyksen työntekijänä. Siihen tarvittiin aineksia kokemuksista elämän ajalta. Mary Jo Hatch kirjoittaa, että "ennen kuin työntekijät liittyvät johonkin organisaatioon, ovat he saaneet jo sitä ennen vaikutteita moninaisista kulttuurisista instituutioista, kuten perheeltä, kunnalta tai yhteisöltä, kansakunnalta, asemaltaan, kirkolta, koulutussysteemeiltä ja muilta työorganisaatioilta, ja nämä yhteydet muovaavat henkilön asenteita, käytöstä ja identiteettiä" (Hatch 1997, 200).

Niilo Yli-Vainion toimintaa seurannut, vieläkin aktiivisessa saarnatoiminnassa oleva henkilö (peitenimellä N. N.) luonnehti Niilo Yli-Vainiota henkilönä:

Tutustuin Niiloon jo 1954. Kuvani hänestä on seuraava: Niilon isä oli isänmaallinen ja liittyi aikoinaan jääkäriliikkeeseen. Myös Niilo oli isänmaallinen. Talvisodan kynnyksellä hänestä tuli huonon terveytensä vuoksi raakki. Hän lähti sotaan vapaaehtoisena. Sotaan liittyminen merkitsee, että suvussa rakastettiin jaloiksi katsottuja periaatteita. Niilo oli Jumalalle antautunut kuuliainen palvelija. Hän todella halusi sielujen pelastuvan. Niilo on sangen rajallinen yhden asian mies: ääriainesta. Jopa Niilon veli Lauri sanoi minulle 60-vuvulla, että Niilo usein yliampuu ja saarnaa utopioita (? - käytinkö oikeaa sanaa). - Minun käsittääkseni Niilo oli iäkkäänä paljon enemmän realisti kuin siihen aikaan, jolloin tutustuin häneen. Vanhanakaan hänen lausuntonsa eivät kuitenkaan olleet teologisesti hyvin perusteltuja eivätkä muutenkaan täysin "vedenpitäviä". (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Tarkkailija paljasti myös Niilo Yli-Vainion ja hänen vaimonsa talouskyvyt:

Käytännön asioissa - varsinkaan talousasioissa - hän oli keskenkasvuisen pojan tasolla. Tosin joissakin asioissa hänellä leikkasi paremmin kuin talousmiehillä. Tämä poikkeus johtui tietysti hänen syvästä Jumalalle antautumisestaan. Hän pani taloudessakin evankeliumin leviämisen etutilalle. Tai hän sai silloin ylikuonnollisen viisauden Jumalalta. - Niilon vaimo oli raha-asioissa Niiloa heikompi - ilmeisesti lähes lapsen tasolla. Mieheensä kuoleman jälkeen Linnea kuvitteli, että hän kykenee pitämään suurkokouksia. Yritys kuivui kokoon muutaman yrityksen jälkeen. (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Yhteisönsä luulot Niilo Yli-Vainion ylivoimaisuudesta tarkkailija kuittasi seuraavasti:

Suomen helluntailaiset kuvittelivat, että Niilo oli yksi maailman voimakkaimmista parantajaevankelistoista. Se oli täydellinen erehdys. Melko harvoja parantumisia tapahtui. ././ Niilon työ ei saanut jatkoa seuraavista syistä: Niilo tajusi huonosti parantumisen teologiaa ja myös omaa armoitustaan. Hän toimi impulsiivisesti sen hetken voitelussa. Varsinainen voimakkaan voitelun aika kesti vain toista vuotta. Kun kokouksia ei juurrutettu sen paremmin Sanaan, ne alkoivat hiipua. Tosin jatkuivat suurina vielä muutaman vuoden kuuluisuuden valossa. (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Tarkkailija varoitti vielä Niilo Yli-Vainion persoonan koskemattomuudesta:

Älä paljasta julkisesti, keneltä olet saanut yllä olevat tiedot. Uskovien asenne on sangen rajallinen. Toisia (esim. Kenneth Hagenia) saa arvostella loputtomasti, mutta suosikkien tekoja ei saa punnita edes Jumalan Sanan valossa. (Saarnaaja N. N:n sähköpostiviesti 19.7.2002 Seija Tarvaiselle.)

Niilo Yli-Vainiota tarkkaillut kiertävä saarnaaja ei tohtinut antaa nimeään julkisuuteen, koska ei ole vielä eläkkeellä saarnatoimestaan. Saarnakutsujen loppuminen tai hyllyttäminen helluntaiseurakunnissa merkitsee kiertävälle saarnaajalle työttömyyskortistoon tai paitsioon joutumista. Siksi olen suojannut tämän tarkkailijan henkilöllisyyden. Matti A. Miettinen (1990, 7-8) totesi väitöskirjassaan uskonnollisista ihmeparantumisista, että hän joutui liikkumaan "arkaluontoisella tutkimusalueella" ja että tässä tapauksessa oli kysymyksessä *tabu*, koska ihmiset mielsivät parantajan työn tulosten tutkimista kritiikiksi Jumalan toiminnasta, jonka he uskoivat tapahtuneen Niilo Yli-Vainion kautta.

Artikkelissaan "Performance Turns in Homiletics" Richard F. Ward (1996a) siteeraa Charles Ricea (1992, 42,43, 134), että painopiste on siinä, kuinka saarnaaja välittää esityksellään liturgisen työn (eli jumalanpalvelustoimituksen) kuulijalle, vaikka seurakunta olisi passiivisena yleisönä ja saarnamies esittäjänä. Ward (1996a) toteaa, että "kommunikaatio performanssin muodossa" tarjoaa mahdollisuuksia integroida teologisia näkökulmia saarnan tuottamiseksi. Wardin mukaan perinteisiä rajoja olivat homiletiikassa määrätyt retoriset muodot, kirjalliset kaavat, teologiset saarnojen järjestelyperiaatteet raamatullisten tekstien tarkoituksiperiä palveleviksi, saarnamiehen kriittinen ja luova kyky kohdata teksti laadukkaasti ja vaatimus jumalanpalvelusympäristön soveltuvuudesta saarnaesityksen ajaksi.

8. KARISMAATTISUUS ITSEÄÄN TUOTTAVANA JA TOISTUVANA ILMAISUKEINONA JA TEKONA SAARNATAPAHTUMASSA

8.1. Karismaattisuus osana vapaiden suuntien ilmaisukeinoja ja ilmiöiden tieteellistä arviointia

Helluntailaiset uskovat, että karismaattiset ilmiöt ovat Jumalan läsnäolon ilmauksia vajavaisten ihmisten kautta. Uskonnollinen karismaattisuus on Raamatun totuudesta vääristynyttä ja ilmenee eri tavoin hallitsemattomana kielilläpuhumisena tai ekstaattisena käyttäytymisenä eri uskonnollisissa ryhmittymissä. Näissä etäännyttään raamatullisista painotuksista. Max Weber kertoo teoksessaan *The Sociology of Religion* (1965), joka on uudistettu laitos teoksesta *Religionssoziologie* (1922), että karismaattisuutta tavataan luonnollisissa kohteissa, esineissä, eläimissä tai henkilöissä. Karismaattisuus ilmenee näissä siten, että se huomataan tavanomaisesta poikkeavana kykyä. Karismaattista kykyä voi tarvittaessa käyttää osana auktoriteettia. Useissa kulttuureissa karismalla ymmärretään manaa, orendaa tai magiaa, mutta kristinuskossa sillä ymmärretään armon lahjaa. (Weber 1965, 2, 3.)

Aineistossani on Niilo Yli-Vainion kerrontaa saarnojen sisällä, joissa luonnollisilla kohteilla, esineillä, eläimillä ja henkilöillä on jonkinlainen karismaattinen ulottuvuus. Pro gradu-työni liitteissä on luetteloitu kymmenen saarnan sisään liittyvistä kertomuksista, tarinoista, memoraateista ja kaskuista. Poimin sieltä esimerkiksi kertomukset, joiden yhteydessä tapahtui ihme.

Vuonna 1977 Niilo Yli-Vainion saarnoista löytyi yleisteemana aiheita, joissa hän käsitteli jumalallisia tekoja ja iloa niistä. Seuraaviin liittyy ihmekerrontaa:

Naisen parantuminen luuydinsyövästä ja enkeleistä auttajina (Yli-Vainio 1977, saarna Y2). Sisäisesti sidotun naisen vapautuminen, hämäläispariskunnan kaatuminen saarnan aikana penkissään ja samalla tapahtunut sydänvaivan parantuminen, VR:n entinen työntekijä parantui eturauhasviasta, ja autokolarissa vammautunut parantui kolmen Yli-Vainion lausuman ”sinun vaivanaikasi on päättynyt” jälkeen (Yli-Vainio 1977a, saarna Y11). Yli-Vainion saarnan aikana Norjassa luonnonuskonnon palvojien nokkamies kaatui, naisen kertomus ja ennustus Barratin toiminnasta Norjassa, kumpurajalkaisen pojan jalan parantuminen

Trökstadissa, kahden ramman parantuminen Filadelfia-kirkossa pidetyssä kokouksessa, kertomus Elämä Voittaa –filmin esityksestä Tallinnan TV:ssä, jonka aikana joku parantui, ja syöpäsairaan parantuminen kuuntelemalla Yli-Vainion saarnaäänitettä (Yli-Vainio 1977b, saarna 6.12.1977).

Ensimmäisen karismaattisen vuotensa jälkeen Yli-Vainio joutui vastaamaan häneen kohdistuvaan kritiikkiin ja saarnoja leimasi voimakas argumentointi. Yli-Vainio todisteli, että hän ei ollut ihmeiden tekijä, vaan Jumala, jopa ilman hänen käsiään. Niilo Yli-Vainion karismaa eli hengellistä kompetenssia vahvistavat kertomukset jatkuivat vuonna 1978 seuraavassa saarnassa:

Niilo Yli-Vainio siteerasi lehtikirjoitusta, jossa viisi rampaa oli lähtenyt hänen tilaisuutensa aikana kävelemään. Pietarsaarelaisen nainen parantui päänsärystä ja verenpaineesta. Saarnassa on tarina miehen hampaan parantumisesta Tukholman kokouksessa. Ilmajokelainen nainen parantui keuhkoviasta kuuntelemalla Yli-Vainion saarnaäänitettä. Yli-Vainio kertoi kokeneensa ylikuonnollista lepoa jännittävässä tilanteessa. Tutkijat yrittivät testata Yli-Vainion toimintaa asettamalla maasäteilylaitteita kokouspaikan katolle. (Yli-Vainio 1978, saarna Y3).

Vuosi 1979 oli rankka vuosi ja siihen sisältyi myös matkailua ulkomailla ja suurkokousten pitoa siellä. Yli-Vainio tarkasteli myös itse toimintansa merkityksellisyyttä hyvin kriittisesti. Vuosi oli jonkinlainen käännekohta Niilo Yli-Vainion karismassa, koska hän alkoi potea väsymystä ja loppuun palamisen oireita, kuten unettomuutta ja siksi ihmekerronta-aineisto on suppea:

argentiinalainen lähetyssaarnaajanainen koki parantumisen työkyvyttömyydestään Yli-Vainion käynnin jälkeen, ja Yli-Vainio kertoi kiteytyneen tarinan juoppotappelija ”Matista”, joka meni aina ”väärään” eli tuli uskoon (Yli-Vainio 1979, saarna Y4).

Näyteäänitteissäni vuonna 1980 Niilo Yli-Vainio tarkasteli mennyttä elämäänsä saarnoissaan. Hän pohti universumin ja avaruuden äärettömyyttä ja ihmisen merkitystä siinä. Ihmekertomuksia silti mahtui teksteihin:

Jyväskyläläinen ylipainoinen nainen parantui jalkasäryistään, Södertäljessä Osmo Haaviston tilaisuuksissa oli tullut ”kultapaikkoja” kahden naisen hampaisiin ja eräs mies kaatui ollessaan dialogissa Yli-Vainion kanssa (Yli-Vainio 1980, saarna Y1).

Kuvitelu tarina pääskyselästä, joka nokassaan kuljettaa Salpausselän hiekan vähitellen Kanadan Preemereille (alluusio kalevalaiseen runoon Merimatka) ja kuvitelmat paholaisen lahjottavuudesta tai enkelien käyttäytymisestä (Yli-Vainio 1980a, saarna Y7). Yli-Vainio oli pyytänyt joukon ”parantuneita” nousemaan penkeissään ylös ja kerrontaa, että seinäjokelainen mies laittaa kätensä ristiselälleen Yli-Vainion saarnan aikana ja parantui. Tarina nuoren naisen parantumisesta kotiongelmista tullessaan uskoon (Yli-Vainio 1980b, Tampereen vappusaarna 1.5.1980).

Viimeisenä elinvuotenaan, vuonna 1981, Niilo Yli-Vainion saarnoihin tuli enemmän yhteiskunta- ja kulttuuritietoisuutta kuin ennen. Hän pohti köyhyyttä ja auttamista, onnellisuutta, perinteiden merkitystä, ihmisarvon mittareita, oikeudenmukaista tuomiota, leipäpappeutta, käytösnormeja, eettisiä kysymyksiä, lapsuusmuistoja ja sota-aikojen kokemuksia. Kertomuksissa on havaittavissa halu osoittaa ihmisille sellainen maailmankatsomus ja –kuva, joka antaisi hyvän elämän ihmisille jo tämän elämän aikana. Ihmekerrontaa oli näyteaineistossani vähän:

Yli-Vainio antoi Viktor Klimenkon kertoa, miten tämä pääsi irti joogariippuvuudesta. Kuvitelma ”pirun valtakunnan” eli helvetin jakaantumisesta eri osastoihin ihmisten tekojen mukaan. Hitaan kyselijän kaatuminen Yli-Vainion edessä ennen kysymystä. Tarina tamperelaisen miehen parantumisesta syövästä, kun hänen puolestaan oli rukoiltu. Kertomus Yli-Vainion vaimon parantumisesta kilpirauhassyövästä, josta oli lääkärintodistus. (Yli-Vainio 1981, saarna Y8.) Tarina miehestä, jolla oli ”kärsivällisyyden ja pitkämielisyyden pussit”. Huumoripuhetta ja juorut Yli-Vainion ”äkkirikastumista”. Hän muistelee amerikkalaisen neitosen parannuksen tekoa ja siihen liittyvää muutosta. (Yli-Vainio 1981a, saarna 20.2.1981.)

Kerronnan elementtejä voivat olla matkat, kuvaus, dialogi, minä-kertojan takautumat ja muiden henkilöiden tai medioiden kautta tullut kerronta saarnaajalle sisäkertomuksiksi tekstiin (Sipilä 1995, 96). Ensimmäinen esimerkki ns. luonnollisen kohteen (esine, rakennus, luonnonpaikka) sisältämästä karismasta on saarnassa oleva kerronnan elementti: sisäkertomus, joka on myös kokemuskertomus. Yli-Vainio kertoi, kuinka sydänsairaudesta parantunut henkilö ”testasi” parantumisensa saunomalla, joka oli häneltä aiemmin kielletty. Esineen sisältämä karisma paljastui kokemuskertomuksesta ja uskomattomasta tarinasta, kuinka syöpäsairas parantui kuuntelemalla Yli-Vainion saarnaäänitettä. Ihmisten käyttämästä karismasta Niilo Yli-Vainio kertoi uskomattoman tarinan, kuinka kultapaikkoja oli tullut naisen hampaisiin Osmo Haaviston kokouksissa

Södertäljessä. Yleensä karismaattinen kerronta oli toisen henkilön kokemuksesta jostakin tapahtumasta, joka oli sisäkertomuksena saarnassa. Karismaattisena kuvauksena, joka liittyy eläimiin, pidin Yli-Vainion kuvitelmaa pääskyselästä, joka pitkän ajan kuluttua voisi siirtää koko Salpausselän Amerikan Preemereille kuljettamalla hiekanjyviä nokassaan. (Tarvainen 2001, liitteen s. 15-17, kohdat 16, 29, 72, 78.)

Weberin mukaan pappi on kauimpana itsenäisestä maagikosta, koska pappien toiminta pohjautuu oppiin ja kultilliseen palveluun, johon he ovat yhteisössä sitoutuneet ja tämän vuoksi papit eivät ole riippuvaisia karismasta. (Weber 1965, 28-30.) Weberin mukaan karismaattiset henkilöt voidaan jakaa 1) maagikoihin, 2) pyhiin ”lainsäätäjiin”, 3) eettisiin opettajiin, 4) mystikoihin ja 5) profeettoihin. Hän jaottelee nämä henkilöt kahteen pääryhmään, jotka ovat a) karismaattiset johtajat ja b) karismaattiset uskonnolliset asiantuntijat. Ryhmään a) kuuluvat sotasankarit, poliittiset johtajat ja älymystö. Ryhmään b) kuuluvat maagikot, mystikot, pyhät ”lainsäätäjät” ja eettiset opettajat. Profeetat sijoittuvat molempien ryhmien komplementtimaastoon. (Weber 1965, 324-363.)

Kun pohdin, mihin saarnaaja Niilo Yli-Vainio, eräs hänen esimiehistään Eino Varis tai saarnaaja Osmo Haavisto sijoittuisivat karismaattisten henkilöiden pääryhmissä, niin luokittelisin heidän kuuluvaan ryhmään b), koska he ovat toimineet tai toimivat helluntaiseurakunnissa pääasiallisesti eettisinä opettajina. Saarnaaja Niilo Yli-Vainion katsoisin kuuluvan mystikoihin, koska hän harrasti paljon polvirukousta ja paastoa ja näki enneaikaan, joiden mukaan hän eteni valinnoissaan. Hänen karismansa purkautui joukkokokouksissa, joissa ihmiset kaatuivat karisman vaikutuksesta. Eino Varis oli kenties lähimpänä pyhää ”lainsäätäjää”, joka ilmeni hänen saarnassaan erityisenä toiveena, että uskovat kilvoittelisivat ja hylkäisivät maalliset riennot uskon tulemisen jälkeen. Helluntailaiset eivät hyväksy itsestään nimitystä ”maagikko”, sillä he uskovat, että parantamisen tai voimallisten tekojen armolahjan avulla voi saada jopa uusia hampaita tai surkastuneet luut voivat pidentyä tai näkö voi palautua. Osmo Haavisto olisi lähinnä henkilöä, jolla on voimallisten tekojen armolahja, näin eräässä äänitteessä useat parantuneet todistavat. Juho Koivumäki osoittaa kirjassaan olevansa mystikko.

Karismaattinen johtajuus on riippuvainen siitä, että toiminnan kohde tunnistaa tai tunnustaa karismaattisen johtajan kyvyt. Karismaattinen johtaja voi menettää auktoriteettinsa, jos hän epäonnistuu liian usein osoittamaan karismaattisuutensa. Karismaattinen johtajuus on riippuvainen uskoviin tunteista ja päätöksistä eivätkä sitä voi ulkopuoliset lait tai säädökset estää. Puhdas karisma vastustaa taloudellista harkintaa ja siksi karismaattisuus on myös vallankumouksellinen voima. (Weber 1922 / 1965, 359-363.)

Karismaattisella johtajuudella varustettuja henkilöitä tai ilmiöitä on havaittavissa yleensä sosiaalisen stressin tai kriisitilanteen jälkeen (Weber 1968, 18). Karismaattisuus noudattaa tutkimusten ja havaintojen mukaan tiettyä kaavaa joka muodostuu siten, että kriisistä muodostuu hätää, jota lievittämään saapuu johtajakokelas, jolla on "vapautuksen sanoma" tarjottavanaan. Tästä seuraa, että häneen aletaan suhtautua ihailevasti eli henkilön ympärille muodostuu karismaa. Ann Ruth Willner jakaa karismaattisen johtajuuden jakaa neljään osaan: 1) kriisipainotteisiin johtajiin, 2) seuraajapainotteisiin johtajiin, 3) sanomapainotteisiin johtajiin ja 4) johtajapainotteisiin johtajiin. Kolme ensimmäistä tapausta ovat yleisimpiä. (Willner 1984, 42-43.)

Ann Ruth Willner pohtii karismaattisuutta Freudin psykoanalyysin valossa ja miettii, onko yksilöihminen niin heikko, että yksilön pitää kriisitilanteessa antautua kaikkivoivan isän edessä, jota edustaa kaikkivoivan mahdin sijaishahmo. Kypsyys ja terveys ovat syy-yhteydessä autonomiseen egoon, ja niiden tasapaino voi häiriintyä antautumistilanteessa auktoriteettihahmon edessä. Näennäisriippuvuus karismaattisesta johtajasta olisi normaaliegon rationaalinen riippuvuusmekanismi joissakin tapauksissa. Jos antautumisesta seuraisi regressio, tulisi se olla egon kontrolloima. (Willner 1984, 54.)

Seuraajapainotteisia johtajia Niilo Yli-Vainion vaikutusaikana olivat ne saarnaajat, jotka lähtivät tukemaan Niilo Yli-Vainion massakokouksia järjestämällä tiloja, yhteyksiä, mainontaa, viestintäyhteyksiä TV:ssä ja radiossa ja sielunhoitokursseja vastakääntyneille seurakunnissa. Niilo Yli-Vainion kuoltua seuraajapainotteisuus purkautui pian, koska karisma oli hävinnyt Niilo Yli-Vainion mukana. Niilo Yli-Vainiota moitittiin, että hän ei ollut riittävästi sanomapainotteinen johtaja, ja hän sai siitä usein kritiikkiä. Niilo Yli-Vainiosta johtuva näennäisriippuvuus sai häntä lähellä olevat luulemaan, että he voisivat jatkaa massakokouksia Yli-Vainion kuoleman jälkeen

mutta he epäonnistuivat täysin. (Saarnaaja N. N. :n sähköpostiviesti Seija Tarvaiselle 19.7.2002.) Mielestäni helluntaiherätyksessä on ollut regressio Niilo Yli-Vainion kuoleman jälkeen, ja Ristin Voiton artikkeleista huomataan, että uutta karismaattista, massoihin vaikuttavaa hahmoa etsitään yhä uuden herätyksen toivossa.

Johtajapainotteista kompetenssia Niilo Yli-Vainiolla oli ainoastaan symbolisesti, hän piti Jumalaa elämänsä johtajana ja johdattajana ja oli rukoillut, että saisi kuolla heti, jos Jumala ottaisi häneltä Pyhän Hengen armolahjat pois. Tämä tieto löytyy Yli-Vainion päiväkirjoista. Muut karismaattiset saarnaajat olivat Niilo Yli-Vainiolle pikemminkin esikuvia karismaattisuudesta. (Saari 1983, 279-455.) Suurin osa henkilöistä, jotka luulivat parantuneensa lopullisesti Niilo Yli-Vainion kokouksissa, todettiin Matti A. Miettisen tutkimuksessa puolustuskannalla oleviksi ihmisiksi (defensiivisiksi), kun oli kyse parantumisten kriittisestä tarkastelusta. Parantumisia todettiin Miettisen tutkimusotoksessa 1403, joista 574 oli pettymyksiä. Vain 1/5 tutkituista profiileista todettiin normaaleiksi. Tämä todistaa freudilaisen käsityksen, että henkistä antautumista voi seurata tasapainon häiriintyminen. (Miettinen 1990, 106-109.) Itse kritisaisin sitä, että M. A. Miettisen tutkittava ryhmä sisälsi kaikkein sairainta osaa helluntaiyhteisöistä eikä voi siten antaa yleiskuvaa helluntailaisen karismaattisuuden vaikutuksista psyykeen tai mielenterveyteen.

Yksilön psyykinen taso vaikuttaa siihen, miksi hän hakeutuu karismaattisen henkilön läheisyyteen. Kyseessä on emootiosta, joka liittyy yleisiin inhimillisiin taipumuksiin. Nämä taipumukset eivät perustu järkiperäisiin päätelmiin, vaan ihmiset mielellään sitoutuvat karismaattisuuteen ikään kuin uhrautumalla sellaisen asian puolesta, jota he pitävät tärkeänä väylänä vallankumoukseen tai sosiaaliseen muutokseen.

Karismaattisuus toimii tunnesiteenä johtajan ja johdettavan välillä ja avaa jonkinlaisen mahdollisuuden paeta elämäntilannetta tai itseään ryhmän välityksellä, jossa on tunnekuuhuntaa ja yhteydentunnetta. Tavoitteena on itsensä yläpuolelle nouseminen hurmoksellisessa yhteydessä, pohtii Charles Lindholm. (Lindholm 1990, 5, 175.)

Niilo Yli-Vainio ei noussut koskaan ”pyhimyksen” tasolle. Tosin Matti A. Miettinen (1990, 7-8) törmäsi tutkimuksessaan siihen, että Yli-Vainio oli nostettu tavallisten ihmisten yläpuolelle ja hänen tutkimisensa oli lähes tabu. Näkisin saarnaaja Yli-Vainion

karismaattisena kanavana, jonka luokse ihmiset todella tulivat hakemaan ylitsepääsyä vaikeasta elämäntilanteesta. Elämönhallintayritykseen saattoi liittyä yksilökohtaisesti tunnekuohuntaa ja kollektiivista yhteydentunnetta, ja siten Charles Lindholmin (1990) ajatukset karismaattisuudesta tunnesiteenä karismaatikon ja parannettavan välillä ovat perusteltuja. Yli-Vainion kuoleman jälkeen ei jäänyt jäljelle mitään tahoja, joka olisi muodostanut yhteisön Yli-Vainion persoonan ympärille, ainoastaan muistelut ja tallenteet säilyivät.

Niilo Yli-Vainion massakokouksissa musiikin suuri määrä ja monotoninen, hengellisten hokemien toisto (halleluja-, kiitos- ja aamen-huudot) jopa kymmenen kertaa peräkkäin nostivat voimakkaan tunnelman kokoussaliin. Sensaationälkäiset ihmiset odottivat hartaasti suosikkipuhujansa nousemista puhujanpönttöön. Usein kerättiin kokouksen puolivälissä kolehti, mainostettiin kirjapöydän tuotteita, kuten äänitteitä, joiden kautta on kuulemma sairaita parantunut, saatu jopa synnit anteeksi ja henkikasteen. (Lounela 1977, radio-ohjelma 9.4.1977, Tarvaisen muistitieto havainnoinnista Helsingin alueella v. 1977-1981.) Erityisen tärkeää oli saarnaajan ja hänen taustayhteisönsä muodostama esitys, jonka tuli olla vangitseva ja mielenkiintoinen. Hyvä puhuja oli myös hyvä ylipuhuja, joka puhui massojen yli niin, että se kuulosti henkilökohtaiselta viestiltä yksilölle (Suojanen 1988, 95).

Havaintojeni mukaan Niilo Yli-Vainion joukkokokouksissa tunteisiin vetoava esitystapahtuma takasi yleisö- ja taloudellisen menestyksen. Yli-Vainio uskoi oikeiden karismaattisten lahjojen tulevan yksin Pyhän Hengen voitelun kautta ja esitti, että lahjojen käytöstä tulee ilmetä oikeita seurauksia (Yli-Vainio 1967, Yli-Vainio 1981, 20.2.81 saarna ”Mitä on rakkaus”). Hän uskoi, että muunlainen karisma oli lähtöisin sielullisista tai jopa sielunvihollisen voimista. Helluntaiherätys irtisanoutui sellaisista helluntailiikkeistä, jotka organisoituivat yhden ihmeitä tekevän ja erehtymättömän johtajan ympärille (esim. William Branhamin ”Uloskutsutut” -liike).

Niilo Yli-Vainio arvosti aiemmin amerikkalaista, karismaattista William Branhamia. William Branham kehottaa kristittyjä pitämään kotkaa esikuvanaan, joka on valmiina kiihottamaan pesuettaan ulos haisevasta kotkanpesästä (eli synnillisestä maailmasta ja kylmenneestä kirkosta). Syyksi tähän kiihotukseen hän mainitsee odottamansa Herran tulemuksen ja maailman tuomion. William Branham kirjasessaan väittää, että kristityn pitää paeta viimeisinä aikoina kaikkea pahaa, kuten ihmistekoisia kirkkokuntia,

ihmistekoista teologiaa ja siihen liittyvää uskontunnustusta, vapautumaan epäilevästä luonnosta ja taikauksesta eli olla "ulos kutsuttuja". Kirjasessaan hän ennustaa kirkkokuntien muurien sortumisen eli ekumenian ja siihen liittyvän globaalien etiikan syntymisen, joka saattaa tuhoutua mahdollisesti tulevassa atomisodassa ja kaaoksessa. Toisaalta hän peräänkuuluttaa tosikristillisten seurakuntien raja-aitojen purkamista ja yhtenäistymistä. (Branham 1962.) Tällaisen tähtisaarnaajan ajatuksille Niilo Yli-Vainion tuleva toiminta pohjautui v. 1977-1981. Seurakuntien johtajia närästivät erityisesti branhamilaisten kultillisuus, sitoutumattomuus, enkeli-ilmestykset ja provokatiivisuus. Niilo Yli-Vainio kielsi karismaattisuutensa olevan missään tekemisissä suggestion tai hypnoosin kanssa ja suostui vaikeuksien jälkeen toimimaan perinteisen Helluntaiherätyksen kontrollissa ja vastasi kritiikkiin (Saari 1983 ja Yli-Vainion päiväkirjat, Yli-Vainio 1978a, 1.1.1978 saarna Y22).

Kaatumisilmiöt Niilo Yli-Vainio selitti johtuvan Pyhän Hengen voimasta, koska ihmisruumis ei kestä jumalallista voimaa. Hän perusteli asiaa useissa saarnoissaan viittaamalla raamatunlauseisiin. Hänen mielestään kaatumisella ei ollut merkitystä, jos ei tunne mitään, ja televisio-ohjelmassa hän kysyy kaatuvalta naiselta tätä (Kaminen 1978). Yli-Vainion kokouksissa nauru ja ilo olivat keskeinen osa karismaattista vuorovaikutusta puhujan ja yleisön välillä. Tuomo Kamisen tuottamassa televisio-ohjelmassa voidaan nähdä ihmisten iloa kaatumistilanteessa, kiihkeää kielillä puhumista sekä riemua, jota parantuneet osoittivat.

Saarnatessaan Niilo Yli-Vainio esitti iloista hyppimällä, taputtamalla käsiään yhteen, nauramalla ja juoksemalla, kun hän kuvasi parantuneen riemua. Ihmisten ja saarnaajien reaktiot olivat spontaaneja. Muissa uskonnollisissa liikkeissä on havaittavissa samoja ilon reaktioita. Viktor Klimenko todisti, että hän oli harrastanut joogaa ennen uskon tuloaan. Hän kertoi "pumppaavansa" joogan avulla hyvän olon itselleen, mutta kokemus jäi tilapäiseksi, joten harjoitus oli toistettava säännöllisesti (Klimenko 1981, alkupuhe saarnassa "Pelastuminen" (Y8) 20. tai 21. 2. 1981). Tällaiset elämykset ovat yleisiä mystiikan harjoittajille. Viktor Klimenko aloittaa äänitteellä todistuksensa runoilemalla musiikin säestyksellä. Kaikille karismaattisille liikkeille tyypillistä on, että kokemus välitetään eteenpäin. Siihen tarvitaan saarnan lisäksi todistuksia, rukousta, ylistystä ja musiikkia.

Osallistuja tavallaan antautuu karismaattiselle kokemukselle, kun hän astuu rukoilijan eteen, joka laskee yleensä kätensä johonkin kohtaan rukoiltavan kehoa. Seurauksena karismaatikon kosketuksesta yleensä on transsendenttinen elämys, joka ilmenee kaatumisena, ekstaattisina kokemuksina, kielillä puhumisena, huutona, hurmoksena, eksorkismina tai parantumisena. Kritiikitön asenne on tärkeintä, jotta karisman kokeminen onnistuisi. Karismaattinen kokemus saattaa jäädä tilapäiseksi elämykseksi, jos sitä ei aktiivisesti harrasta. (Holm 1978.) Pahimmillaan karismaattisista kokemuksista riippuvaiseksi tuleminen voi johtaa mielenterveyden järkkymiseen. Karismaattista tunnetta, että jokin ulkopuolinen substanssi valtaa ihmisen tahtomatta, nimitetään henkipossessioksi (Söderholm 1982, 128-129).

Bringéuksen kuvailema ensimmäinen malli traditioketjusta kulttuuriprosessissa on selvästi tapahtunut karismaattisuuden suullisen perinteen välittämisessä Suomessa vuosina 1909-1918 (Bringéus 1981, 90, 122-123). 1900-luvun alun tutkijat katsoivat, että kielilläpuhuminen oli selitettävissä psykopatologialla, minkä mukaan huonosti koulutettu ihminen toi esille tarpeensa puhua tuntematonta kieltä, ja kielilläpuhuminen oli tyypillistä köyhän sosiaaliluokan henkilöille. Kielilläpuhuminen saattoi olla hysteerinen oire. Tutkijain mukaan ihmisellä on kyky tuottaa foneettisia yhdistelmiä, ja suostuttelevan vaikutusehdotuksen ja mallinnuksen jälkeen sanat purkautuvat hysteerisesti, kun herätyksen tilassa oleva ihminen intensiivisesti haluaa puhua kielillä.. (Ks. Holm 1978, 133.)

Tutkijat päättelivät, että kielilläpuhuminen oli automatismin seurausta, joka oli tahdosta riippumatonta sanallista reaktiota vaikutusehdotuksia täynnä olevan tunnelatauksen yhteydessä. Tätä teoriaa seurasi psykologia massojen käyttäytymisestä, jossa keskeisinä käsitteinä oli tiedostamaton tai alitajunta, jonne mm. mystiset kokemukset kerääntyvät. (Ks. Holm 1978, 133-134.)

Käytännön esimerkkinä edellä mainituista teorioista Niilo Yli-Vainio sai henkikasteen helluntaikonferenssissa Helsingissä heinäkuussa 1946. Prosessi noudatti seuraavaa kaavaa: Yli-Vainio kuulee helluntaievankelistan julistusta Lapualla > uskoon tuleminen > upotuskaste > vanhempien uskovien kerronta henkikasteesta > Raamatun tutkiminen > ilmiön odottaminen > sopivat puitteet ja paikka konferenssissa > polvirukousta lähes

aamuun saakka (askeesi) > kiittäminen > elämys > glossolalian puhuminen eli henkikaste. (Vrt. odotus – prosessi – tapahtuma – läpäisy Stahl 1989, 69.)

Niilo Yli-Vainio toimi henkikasteensa jälkeen sekä suomalaisessa että ruotsinsuomalaisessa ja myös Ruotsissa osana saarnaajaketjua, jonka päämääränä oli helluntailaisen maailmankatsomuksen välittäminen, ja tämä tulee hyvin ilmi Yli-Vainion (1967, 121-122) kirjoittamassa kirjasessa "Voiman Salaisuus".

1910-luvun jälkeen karismaattisia ilmiöitä helluntailaisuudessa on pyritty selittämään syvyyspsykologian, jungilaisen alitajunnan toiminnan selitysteorian, jännityksen laukaisumenetelmän, persoonallisuustestien, ryhmädynamiikan ja neuropsykologian avulla. (Holm 1978, 134-136.) Vaikka Niilo Yli-Vainiolla oli köyhyyttä, puutetta ja alituista muuttoa lapsuudessa, niin omat ja toisten karismaattiset elämykset ja kerronta niistä antoivat hänelle rohkeutta toteuttaa näkyään. Tätä Holm (1978, 149) nimittää sosialisatioprosessiksi helluntailiikkeessä. Karisman kokenut henkilö saa oikeudet ja valtuudet uuteen rooliin seurakunnassa, esim. julistajan, profeetan tai parantajan rooliin. On pohdittu ovatko kielillä puhujat vaikutusehdotuksille alttiimpia ja auktoriteeteista riippuvaisempia kuin ne, jotka eivät puhu kielillä, ja tässä on yritetty löytää vastauksia egopsykologiasta ja hypnoositutkimuksesta. (Vrt. Holm 1978, 135.)

Parantumistapahtuma ja siihen liittyvä kaatuminen oli tyypillinen tunteisiin vetoava tapahtuma. Symbolinen tulkinta sairaiden parantamisessa vaikuttaa solujen tasolle asti, ja siten voi fyysisen ja psyykkisen väliseen kuiluun tulla silta (Honko 1994, 32). Siksi parantumiseen liittyy aina tunteita. Niilo Yli-Vainiolla oli oma humoristinen tapansa suhtautua ihmisten liialliseen mielenkiintoon ja esimerkissä on tyypillinen esimerkki parantajan, parannettavan ja yleisön välillä tapahtuvasta vuorovaikutuksesta:

Yli-Vainio:	Joskus, kun tulee joku, joka ei lakkaa puhumasta, niin mä nostan käteni ylös ja sanon: "Jeesus siunaa", yh, ei se hoksaa ollenkaan: pijuuh! Se on lattialla ja tulee seuraavan vuoro.
[Kansa nauraa.]	Mä huomaan, että Jumala ymmärtää näitä asioita, sill on kiire, kun toiset on jonossa, niin pannan yks nukkumaan! Nihhihhi!
[Väki nauraa.]	Jos vaan rupee rupee pitkään mulle juttelemaan, niin kuule heräät tantereelta!
[Yli-Vainio nauraa väen kanssa makeasti.]	Yli-Vainio 1981, saarna 21-22.3.1981 Helsingissä.)

8.2. Uskonnollinen vuoropuhelu ympäröivän maailman kanssa – suostutteluako?

Elämäntapahtumat ja uskonnolliset elämykset, joita ympäröivä maailma välittää yksilölle, kietoutuvat kokemusvarannoksi, josta nousee muistoja ja aiheita kerronnan variaatioille. Kokemusvaranto vahvistaa jotain tiettyä käsitystä, odotuksiin tulevaa sopivaa vastausta, jota monet uskovat nimittävät rukousvastaukseksi, yliluonnolliselta tuntuvaa kokemusta tai ekstaattista elämystä ja tajunnan rajatilassa olevaa näkyä tai ilmestystä. Yksilö esittää yleensä havaintonsa toisille siten, että se on sosiaalisesti hyväksyttävää, esimerkiksi jonkin roolin avulla (esim. profetia, kielten selittäminen, jonka ympäröivä maailma voi arvottaa eri tavoin). Yleisenä vaatimuksena helluntai- ja vapaakirkollisissa seurakunnissa on vaatimus, ettei rooli korosta henkilön erinomaisuutta vaan korottaa Jumalan kunniaa. Muunlaiset roolisuoritukset yleensä torjutaan. Roolit voivat olla yhteisön integroimia, esimerkiksi helluntaiherätys on integroinut lukuisia rooleja afro-amerikkalaisesta baptismista, metodismista ja muista karismaattisista evankelisista liikkeistä. Vapaakirkollisuus on myös integroinut joitakin roolimalleja näistä yhteisöistä sekä luterilaisuudesta. Erilaiset roolit vaativat kopiointitekniikoita ja niistä on lukuisia variaatioita eri yhteisöissä. Sama hengellinen laulu, sävel ja hengellinen kertomus voidaan esittää toisessa yhteisössä hieman varioituna, yhteisön hyväksymän uskonnollisen kielen värittämänä. (Vrt. Holm 2002, 41-69.)

Uskonnollisen yhteisön jäsenet kokevat mystisiä elämyksiä, kun he läpi käyvät erilaisia riittejä rooleissaan. Nämä he tulkitsevat merkeiksi Jumalan läsnäolosta ja puuttumisesta asioihin. Tosiasiassa riitin intensiivisyys laukaisee sentimentaalisia ja mystisiä tunteita, jotka ovat seurausta elimistön kemiallisten reaktioiden muutoksista esim. yörukouskokouksen tai uskonnollisen paaston aikana. Kemialliset muutokset elimistössä vaikuttavat fysiologisiin tuntemuksiin, aisteihin ja tunnetiloihin sekä psyykeen. Kielilläpuhuminen tavallaan opitaan uskonnollisen ja intensiivisen ohjauksen ja suostuttelun aikana aluksi epävarmasti, ja jatkossa se automatisoituu yhteisön hyväksymällä tavalla. Uskonnollisena puheena kielilläpuhuminen on yhteisön hyväksymä ilmaisullinen tyyli ja esittävä tapahtuma, jolla on sosiaalinen tarkoitus ilmaista ei-näkyvän läsnäoloa. Joissakin yhteisöissä se on jopa pääsykriteerinä esim.

evankeliointi- ja julistustyöhön. Tutkijat ovat havainneet, että kun ”profeetta” profetoi yhteisölle, hänellä on joitakin etukäteen tiedostettuja havaintoja kohteestaan, joista hän puhuu profetian kuvakielen avulla esim. rohkaistakseen ulkopuolista, epäilijää, sairasta tai luopiota tekemään parannusta tai uskomaan. (Holm 2002, 70-92. Vrt. Hymes 1974, 434-439.) Uskonnonharjoittaja luulee yleensä saaneensa Pyhän Hengen vaikutuksen, vaikka kyse on niistä seurauksista, jotka syntyvät intensiivisen riitin aikana. Kupla saattaa puhjeta, kun arjen vastoinkäymiset osoittavat, ettei ihminen tämän vaikutusehdotuksessa saadun tunne-elämyksen avulla muuttunut paremmaksi tai parantunut vähääkään. Kyse voi olla myös lumevaikutuksesta, jolloin rohkaiseva ”ilmoitus” profetian tai parantamistoiminnan välityksellä laukaisee ihmisessä suggestiivisia ja parantavia tekijöitä (plasebo tai nosebo-vaikutus, Miettinen 1990, 87, 108).

Kun yksilö on viimein integroitunut uskonnolliseen yhteisöön, hän yleensä hyväksyy yhteisön käsitykset rohkeudesta olla vastakulttuurin edustaja, hyväksyy mukisematta yhteisön perinteet ja keinot välittää sitä toisille, moraaliset säännöt, itseään muovaavia psykososiaalisia tapoja ja käytänteitä, leimautumisen yhteisön kannattajaksi ja tulevaisuudennäkymänsä yhteisön jäsenenä. Yleensä yhteisöt lupaavat uskollisille kannattajilleen, uhraajilleen ja jäsenilleen iankaikkista elämää, taivasosuutta, hyvää elämää, vapautta kirouksesta, menestymistä, voittopalkintoa tuonpuoleisessa, todellista vapautta jne. Kaikki nämä palkinnot ovat seurausta siitä, että yksilö hyväksyy yhteisön uskonnollisen suostuttelun kriteerit. (Vrt. Holm 2002, 93-122.) Näin yksilön persoonallisuus muovautuu, joko terveeseen tai epäterveeseen suuntaan, josta monet psykologit ja psykiatrit ovat tehneet erilaisia tutkimuksia syvyyspsykologian, psykoanalyysin ja analyttisen psykologian avulla (Holm 2002, 123-156). Joskus voi lukea järkyttäviä raportteja vinoutuneen karismaattisuuden seurauksista, joita voivat olla psykoosit ja neuroosit, jopa itsemurhat. (Miettinen 1990, 106, 211.) Loppuun palamisen tunne on useille karismahakuisille saarnaajille hyvin tuttu ilmiö, kuten Yli-Vainiollekin:

Etä, jos hän voi tälläisen väsyneen ja raihnaisen ja loppuun kuluneen miehen vielä ottaa. Niin minä sanoin Herralle siellä aamulla, siin metsätiellä, että: ”Minulla ei ole mitään muuta annettavaa sinulle kun sydämeni rakkaus, jos se sinulle, Herra, kelpaa. Tässä se on.” (Lounela 1977, 9.4. radio-ohjelma.)

8.2.1. Kuulijan mielikuvien ohjailu

Jotta yksilön persoonallisuus muovautuisi sosiaalistamisprosessissa hengellisen yhteisön odotusten mukaisesti, uskonnolliset vaikuttajat käyttävät keinoja, jotka vaikuttavat yleisön joukossa istuvien kääntymättömien emootioihin. Saarnat, todistukset ja musiikki vaikuttavat kuulijoiden tunteisiin eli emootioihin. Positiiviset emootiot tuntuvat kuulijasta hyviltä tai uskottavilta perustellun argumentaation aikana. Negatiiviset emootiot laukaisevat kysymyksiä, ahdistuneisuutta ja vieraantumisen tunnetta. Hengellisen kokouksen järjestäjät pyrkivät positiivisten emootioiden luomiseen kaikin tavoin, jotta tilaisuus olisi onnistunut päämääriltään.

Suostuttelussa käytetään hyväksi emootioita tehokkaasti, esim. televisiomainonnassa, poliittisessa puheessa tai uskonnollisessa joukkokokouksessa. Psykoterapeutti Milton H. Erickson on erikoisesti tutkinut suggestiivisia todellisuuksia, ja useat suggestiot peräkkäin voivat kehittää ihmisen alttiuden joutua hypnoosiin. Ericksonin kirjassa kuvataan prosessia, joka siirtää ihmisen transsiin, ja suggestioiden mikrodynamiikkaa. Prosessissa on viisi vaihetta, joiden avulla puhuja voi vaikuttaa ihmisen tietoisuuden osa-alueisiin (tajunta ja alitajunta), kuten 1) mielenkiinnon herättäminen, 2) mielen tyhjentäminen, 3) tiedostamattoman esilletuominen, 4) prosessien herättäminen tiedostamattomassa ja 5) hypnoottisen herkistymisen herättäminen ja kannanotto (Erickson – Rossi – Rossi 1978, 235).

1) *Mielenkiintoa* voi herättää *fiksaatiolla* esim. kertomalla mielenkiintoinen historiallinen tai kiehtova tapaus, katsekontaktilla (puhuja katsoo kuulijoita suoraan silmiin), pantomiimeilla (käsien viittilöinti, sanaton ilmehtiminen), fantasioiden ja visualisointimenetelmien avulla, kätelemällä kohdetta (saarnaaja kättelee tai kääntää yleisön kätellä toisiaan) tai puhuja yllättäen ilmaisee voimakkaasti tunteitaan, joka vaikuttaa muihin. Suostuttelussa voi käyttää keinoa, jossa ajatus ja katse vangitaan yhteen kohteeseen esimerkiksi tervehtimistilanteessa, jossa kätellään ja katsotaan toista silmiin ja tilanne aiheuttaa *lämpenemistä*. Toisena keinona fiksaatiosta on hengellisen laulun valinta, esimerkiksi *laulutuoquioissa* voi olla kappaleita, joissa on paljon *toistoa ja hokemia*. Myös *taustamusiikki ja kansan suora puhuttelu* voi toimia tällaisena mielen

kiinnittämiskeinona. Kolmantena keinona on mielenkiintoa herättävä tapaus ennen puhujan sisääntuloa saarnastuoliin. Fiksaatiossa luodaan mielikuvat muutoksesta: tilanne ennen – väliintulo ja sovitus – tilanne nyt – haaste – tilanne tulevaisuudessa – palkinta. (Erickson – Rossi – Rossi 1978, 235.)

2) *Mielen tyhjentäminen* tapahtuu esim. säikähdyksen tai yllättämisen avulla, vastakohtien asetelulla tekstissä, ajatusten hämmentäminen tai johtaminen toisaalle, irtaannuttamisella nykyhetkestä, kognitiivisella eli tiedollisella ylipuhunnalla, hämmentävillä loppulauseilla, paradokseilla, sitouttamisella ja sen toistamisella, äänenvoimakkuuden vaihteluilla, ihmisen muistikuvien tietoisella unohtamisella, vakuuttamalla kuulija, että kun hän ei tee, niin hän ei tiedä, tietoisesta kieltämisestä ja epävarmuuden hyödyntämisellä jne. (Ericikson – Rossi – Rossi 1978, 235.)

Hengelliset roolitehtävät toimivat suostuttelun välineinä, kuten kielillä puhuminen, profetoiminen, selittäminen, näyt, enneudet, voimalliset teot, parantaminen, opettamisen lahja, diakonia, rukouspalvelu jne. Näiden äkillinen ilmeneminen uskonnollisen tilaisuuden aikana johtaa kuulijan ajatuksia toisaalle ja on porttina muuntuneeseen tietoisuuden tilaan. (Vrt. Söderholm 1982.) Kuulijan mielenkiinnon johtaminen alkaa jonkin asian taustakuvauksella. Sen jälkeen kuulijan mieli kiinnitetään olotilaan. Sen jälkeen tekstiin kätkeytyä vaikutusehdotus luodaan kuvailemalla mielikuva tiedostamattomasta olotilasta. Tämän jälkeen tapahtuu prosessin herättäminen tiedostamattomassa (puhujan ohjeistus). Tiedostamattoman herättämisen jälkeen siirrytään jälkiolotilan kuvailuun herkistymisen jälkeen ja kannanottoon. (Ericikson – Rossi – Rossi 1978, 235.)

3) Tiedostamattoman esilletuominen tapahtuu alitajunnan luotaamisen avulla. Tällöin mielikuvia voidaan synnyttää vitsien, huumorin, metaforien, kansantarujen, vihjauksien, suoran väliintulon ja signaalien (käsien nosto jne.) avulla, määrättyillä vaikuttavilla sanoilla (esim. ”Rukoillaan ja kiitetään, se tapahtuu nyt!”), kuulijan mielikuvien kysymisellä, tauotuksella, avoimilla suggestioilla (määrätyn reaktion kuvailulla), palautteiden käsittelyllä, päällekkäispuhunnalla jne. Positiivinen ajattelu ja hyvien mielikuvien esilletuominen vaikuttavat kuulijaan. Sanoman vaikutusta voidaan tehostaa sopivalla välimusiikilla, todistuksella ja rituaalisella liikehdinnällä (käsien ylösnosto,

liikkeelle lähtö, käden laitto kipeän paikan ylle jne.).*Metaforaa tai huumoria* voidaan käyttää tietoisuuden muuntumisen kanavana. (Erickson – Rossi – Rossi 1978, 235.)

4) Prosessin herättäminen tiedostamattomassa koostuu sinne varastoituneista piilevistä vaikutusehdotuksista eli suggestioista, joita toiset tai itse olemme sinne päästäneet. Ne ovat voineet syntyä jo aiemman elämänkaaren vaiheiden aikana, mutta ne aktivoituvat sopivassa tilanteessa. Assosiaatiot vaikuttavat prosessin käynnistymiseen, samoin sanat, joilla voi olla monta merkitystä ja kuuliija voi sovitella niitä itselleen sopiviksi. Seuraa autonominen vaihe, jossa tapahtuu aistimuksellisia ja havaittavia elämyksiä ja tapahtumia, jotka ovat yhteydessä yksilön mekanismeihin reagoida ärsykkeisiin jne. *Riitin* merkitys on suuri johdateltaessa avuntarvitsijaa kohti parantumiselämystä, johon kuuluu käden laskeminen sairaan paikan ylle tai sively, käden nostaminen ja liikkeellelähtö sekä mielikuva kiireettömyydestä, vapautumisvakuutus ja esirikouksen jälkeen fiksaatio (vastustavien mielipiteiden alistaminen sanoilla). (Erickson – Rossi – Rossi 1978, 235.)

5) Hypnoottisen *herkistymisen herättäminen ja kannanotto* tapahtuu tuomalla esille uusi tieto tai tutkimustieto tai kertomalla itsestään tapahtuneesta tai tulevaisuudessa tapahtuvasta asiasta. Myötäelämisen eli *empatian* osoittamisen kyky ja siihen liittyvää *toistoa* voidaan kytkeä *tulevaisuudenvisioihin* ja tämä keino voi lisätä suggestioalttiutta. (Erickson – Rossi – Rossi 1978, 235.) *Todistuspuheenvuoro* työkyvyn palautumisesta synnyttää vakuuttavia mielikuvia tapahtuneesta tosiasiaista:

Nainen kertoo:	Minä olin kokouksessa, minä en muista, mikä oli ennen tämän-Japaniin lähtöä, ja mä tulin esiin ja siellä mä puhuin. Mulla on kova verenpaine ja päänsärky
Mies kehottaa:	Puhu kovempaa vaan.
Nainen jatkaa puhetta:	Ja se päänsärky on kadonnut, että se...mä söin valtavasti tabletteja, niin että mä en oo yhtäkään tablettia ottanut sen jälkeen ja verenpaine laskee.
Miehet myötäelävästi:	Kiitos Jumalalle.
Nainen kiitollisena:	Ja verenpaine on myös laskeutunut, että se on aivan normaali ja mie en oo ottanut tablettia sitten..(Yli-Vainio 1978, naisen todistus 16.5.1978 saarnan Y3 aikana.)

Vaikutusehdotukset ovat lähtöisin ihmisen omista voimavarannoista eivätkä kristillisen tiedonkäsityksen mukaan Jumalalta. Vaikutusehdotuksilla yhteydet uskomuksiin ja käsityksiin ovat läheiset. Raamatussa on kuvauksia ihmisen uskomuksista ja käsityksistä jumalanpalveluksen muodoista vaikutusehdotusten avulla (Esim. 3. Moos. 10: 1-2, 1. San. 28: 5-20.). Arkaaisissa uskonnoissa shamaanit ja papit etsivät muuntuneen tietoisuuden avulla vastauksia, miten pyhää pitäisi oikein lähestyä.

Raamatussa papit, profeetat, apostolit ja Jeesus viljelivät myönteisiä mielikuvia, joilla voi saada aikaan ihmeen eli uskon syntymisen. Usko operoi ihmisen maailmankatsomuksessa ihanteiden alueella. Ihanteet kulkevat käsi kädessä arvojen ja normien kanssa. Usko operoi myös maailmankuvassa uskomusten ja käsitysten alueella ja voi olla sovittua perinnettä: uskomme, että ketsuppi on punaista ja lumi on valkoista mekanistisen uskon avulla ja hengellisen uskon avulla meillä on käsitys, että hyvällä ihmisellä on puhdas sydän ja sielulliset vaatteet valkoiset. Humanistinen usko uskoo ihmisen kykyyn tehdä hyvää ja olla hyvä, koska se on osa inhimillistä rakennettamme. Kristillis-humanistisella uskolla on käsitys, että meille lahjaksi annettu jumalallinen hyvyys vetää hyviin tekoihin (Esim. Tiit. 3: 4-5, Room. 2:4). Käsittäakseni Niilo Yli-Vainio edusti kristillis-humanistista uskoa, joka ei perustu kuolleisiin sanoihin vaan esittävään saarnaan ja tekoihin, joissa kirkastetaan Vapahtajan toimintatapoja (vrt. Sariola 1967, 118-120), eikä ihmislähtöistä keinoa, jota hypnotismi edustaa. Käsityksensä jumalallisen voiman ja suggestion erosta Yli-Vainio ilmaisee seuraavan kerrontaesimerkin avulla:

Yli-Vainio:	Minä kerron, jos joku ajattelee, että me joukkosukkestiolla parannamme ihmisiä, niin mites tämä on mahdollista, tämä kirje, joka on tässä näin? Minä kerron tästä.
[Yli-Vainio huokaa]	Täällä kerrotaan tällä tavalla: ”Sitten saan välittää kiitosaiheen. 15. päivä 11. olevassa kokouksessa Lapualla rukoilitte syöpäsairaahan henkilön puolesta, jolle veli R. K. :nen välitti rukousliinan. <i>Rukoilitte tämän liinan puolesta</i> ja se lähetettiin Ruotsiin sille sairaalle henkilölle. Hän oli sairaalassa ja sai liinan sinne sairaalaan. Pani sen sairaan vatsansa päälle, koki Pyhän Hengen vaikutuksen, ja puhui kielillä siinä. Leikkauksessa seuraavana aamuna ei ollut mitään ja seuraavana päivänä hän pääsi kotiin ja soitti siitä kiitosaiheen meille.” Mm.
[Ääntää naiivisti]	No, he, olispa se aikamoista joukkosukkestiota, että kun me Lapualla sukkestioimme ihmiset, niin syöpäpotilas paranee

Ruotsissa, eikö? Heh, heh, hee! Käytännöllinen mahdottomuus!

[Ääntää suostuttelevasti] Aivan järkeenkin pitäis käydä, että se ei voi, ihminen ei voi sitä tehdä! Sen tekee vain yksin Pyhä Henki.
(Yli-Vainio 1978, Y22 saarna 1.1.1978 Seinäjoella.)

Niilo Yli-Vainio ei itse tiedostanut olevansa suggestiivinen puhuja. Hän toimi vilpittömästi, omien kykyjensä ja verbaalisten lahjojensa ja esiintymistaitojensa sekä elämäkokemuksensa varassa, kuten hänen kollegansa. On kuitenkin huomattava, että suggestioalttius on ihmisille ja myös eläimille luontainen (tai luotu) ominaisuus, kuten ajatukset ja tahto, ja päästäkseen tavoitteeseensa vaikutusehdotusten viestittäjän tulee tehdä yhteistyötä viestin vastaanottajan kanssa. On huomattu, että ne, joiden psyykinen terveys on alentunut jonkin sairauden takia (kehitysvammaisuus, Alzheimer, dementia jne.), jotka eivät pysty reflektiiviseen vuorovaikutukseen, ovat huonoimmin suggeroitavissa ja hypnotisoituissa, sen sijaan heidän suostutteluunsa käytetään yleisesti behavioristisia ärsyke-reaktio –menetelmiä. Esim. roomalaiskatolinen kirkko ei ole koskaan kieltänyt hypnoosin tai suggestioiden käyttöä, jos niiden käyttäjä on vastuuntuntoinen ja ammattitaitoinen toiminnassaan. Carlos A. Vallen (1992) mukaan suostuttelu tapahtuu suostuteltavan ehdoilla hyvää tarkoitusta silmälläpitäen, ja suostuttelussa mediolla on suuri merkitys. Suomen evankelisluterilaisen kirkon piispan kanta kuitenkin on, että jos Jumala ihmisen tahdosta riippumatta parantaa jonkun ihmisen, tekee Jumala sen kirkastaakseen omaa kunniaansa (Sariola 1967, 118-120).

Voisivatko saarnoista otetut summittaiset otokset todistaa, että Niilo Yli-Vainion sekä hänen kollegojensa saarnoissa löytyy suggestiivisia tai hypnoottisia vaikutteita, kuten jotkut epäilivät 1970-1980 -luvulla? Tällaista johtopäätöstä ei voi tehdä yksioikoisesti ja se olisi vain osoitus tulkitsijan kapeasta perspektiivistä. Jos ottaa tekstinäytteet asiayhteydestään irti, niin mitä tahansa tekstiä voisi väittää suggestiiviseksi, ellei tiedä, mihin esityskokonaisuuteen se kuuluu ja mikä on puhujan päämäärä tekstin avulla. Aivan kuten Anna-Leena Siikala (1984) huomasi, kun hän tutki eteläpohjalaisia tarinankertojia, että tarinan tulkintoja voi olla monta, niin myös edellä olevien esimerkkien tulkinta voi vaihdella vastaanottajan kyvyn mukaan. Välillä voi olla myös monenlaista tulkintaa muuttavaa häiriötekijää, jolloin sanoma voi vääristyä tai muuttua muotoaan, ennen kuin se on vastaanottajan aivoissa perillä. Yksi voi nähdä niissä

suggestiivisia vaikutusehdotuksia, toinen voi nähdä niissä monimuotoista retoriikkaa, kolmas voi ottaa vastaan viestin jopa mystisen pyhänä viestinä ja tulkita toistot jumalallisina koodeina (ns. pyhät luvut 3, 4, 7, 12, 24 ja 144). Joku voi tulkita, että kolmeen kertaan lausuttu *kerran* –sana voi antaa kuulijalle kokemuksen, joka irrottaa hänet arjesta kohti Pyhää Kolminaisuutta. Asiayhteydestään irrotettu tekstinäyte voi johtaa lukijan harhaan tulkinnassa ja vääriin johtopäätöksiin.

Niilo Yli-Vainion joukkokokouksien karismaattisissa ilmiöissä oli yhtäläisyyksiä muiden liikkeiden vastaaviin ilmiöihin, ja tein havainnoistani Suomessa pääkaupunkiseudulla vuosina 1977-1981 kaavion, joka on tämän työn liitteessä 7. On hämmästyttävää, että sekä kristillisissä ja ei-kristillisissä yhteisöissä on toiminnan yhteydessä ilmeneviä karismaattisia ilmiöitä, suggestiota ja jopa hypnoosia. Liitteen kaaviosta nähdään, että karismaattisuus oli suurinta Suomessa vuosina 1977-1981 ns. villien karismaattisten raamattupohjaisten liikkeiden ympärillä. Toiseksi suurinta karismaattisuus oli helluntaiherätyksen ”ylivainiolaisuuteen” pohjautuvassa liikkeessä, kolmanneksi suurinta idän uskontojen piireissä, ja vasta neljänneksi suurin se oli valtion kirkon ja sitä tukevien liikkeiden, kuten ”Hengen uudistuksena” tunnetussa ilmiössä. Vähiten karismaattisuutta oli hypnoosia tai suggestiota käyttävissä ryhmittymissä, joiden toiminta perustui esim. auditointiin tai suggestoterapioihin.

8.2.2. Median osuus uskonnollisen tietoisuuden luomisessa

Peilaan erästä artikkelia suhteessa siihen, miksi media oli tärkeää Niilo Yli-Vainion toiminnassa. Carlos A. Valle (1992) pohtii Media Development -artikkelissaan uskonnon ja median suhdetta. Hänen mielestään ja eri lähteitä pohtimalla maailma on muuttunut pluralistiseksi, joka tarkoittaa sitä, että modernissa yhteiskunnassa sosiaalinen liikkuvuus on helpottunut sekä maantieteelliset rajat ovat kutistuneet. Kulttuurinen, etninen ja uskonnollinen moninaisuus läpäisee länsimaisen yhteiskunnan ja ihmisten on sopeuduttava siihen, halusivatpa he sitä tai eivät. Ihmiset voivat vapaammin päättää uskonnostaan välittämättä aiempien sukupolvien perinteistä ja arvoista. Arvoasetelmat muovautuvat uudelleen median vaikutuksesta. Ongelmia tuottaa se, mitkä median lähteet ovat luotettavia. Ihminen, joka vastaanottaa kritiikittä median

tuottamaa uskonnollista informaatiota, tavallaan altistaa itsensä aivopesulle. Siksi mediakasvatuksen tehtävänä on kouluttaa ihmisistä kriittisiä median vastaanottajia – myös suhteessa uskontoon. Median asettamat suodattimet voivat olla edunvalvojen asettamia ja siellä taustavoimina voivat olla uskonnolliset liikkeet, lainsäädäntövalta, politiikka, yleinen maan tapa ja valtakulttuuri. On yleensä ihme, jos oppimaton maallikkosaarnaaja pääsee näiden suodattimien läpi.

Silloin voidaan miettiä, mitä media hyötyy siitä, että se kertoo jonkun saarnaajan toiminnasta? Median luonteena on stimuloida tunteita ja antaa vaikutteita, jotka johtavat yleiseen mielipiteeseen ja määrättyyn käyttäytymiseen. Uskonto liittyy ihmisen syvimpiin tunteisiin ja sitä media voi käyttää hyväkseen niin hyvässä kuin pahassa. Median luomat illuusiot voivat olla kaukana arjen totuudesta ja medially on vastuuta siitä, millaisiksi ihmisten uskonnolliset arvot ajan oloon muovautuvat. Jos uskontoon sekoitetaan annos myyttiä tai fantasiaa, voidaan saada ihmiset manipuloitua kuvittelemaan pyhää tilannetta, hahmottelemaan maailmoja ja omaa paikkaa siinä. Paavi Johannes Paavali II osasi hyödyntää mediaa toiminnassaan ja hän piti mediaa tärkeänä, koska ”sen avulla voidaan käsitellä teknisiä, taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia näkökulmia, median käyttö on poliittinen toimi, tuoda keskiluokkaa mahdollisimman lähelle ”todellisuutta”, ehkäisemällä teknisiä ongelmia etäännyttämistä mediaa todellisuudesta ja kannustamalla osallistuvuuteen, jotta ihmisten ja kirkon välillä olisi reflektiota. (Ks. Valle 1992, <http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=273> .)

Medially oli suuri merkitys siihen, että Niilo Yli-Vainiosta tuli tunnettu julistaja Suomessa ja ulkomailla. Tarvitaan mediaa, jotta jokin asia tulisi suuren yleisön tietoisuuteen ja tulisi tunnetuksi ja hyväksytyksi. Kun ihmisen syvimät uskonnolliset tunteet tulevat liikutetuiksi, ne saavat aikaan liikehdintää, myyttejä ihmeistä, parantumisista ja kertomuksia. Nykyposti-lehden vuosien 1978-1981 numeroissa Niilo Yli-Vainio kuvataan värikkäänä, kansaa lähelle tulevana ja kansan kieltä puhuvana vaikuttajana. Media esittää nämä uudelleenarvioitaviksi ja peilattaviksi arjen elämän kanssa – siksi Matti A. Miettisen (1990) väitöskirja on eräs esimerkki näiden myyttien purkamisesta ja pelinavauksena mediakeskustelulle, joka vielä jatkuu vuonna 2005 eri mediakanavissa.

Profaaneissa lehdissä, kuten Nykypostissa (numerot 9/1978-12/1981), Seurassa (48/1981, 36-37 Rahkosen artikkeli), Suomen Kuvalehdessä (24/1978, 28-31 Ruokasen artikkeli), Medisiinari (2/1981, 16-19 Mäkisen ja Pitkälän artikkeli) ja Terveys (4/1980, 382-383 Hirvosen artikkeli) -lehdissä Yli-Vainiota lähestytään muutoksen äänenä, muutoksen toimeenpanijana (kaatajana ja olutmarssin mobilisoijana) ja Jumalan työrukkasena. Kirjoitukset antavat Yli-Vainiosta lämpimän, empaattisen ja inhimillisen kuvan. Sen sijaan hengellisissä lehtijulkaisussa pohditaan Yli-Vainion suhdetta karismaattiseen Hengen uudistus-liikkeeseen (Sana 34/1979, 8-9 Ruokasen artikkeli), keskiolutmarssin vaikutusta päihteiden käyttöön ja kirkon penseää kantaa kyseiseen marssiin ja sen oikeutuksesta (Uusi Tie 39/1980, 2,12 Honkasen ja Nymanin artikkelit). Helluntaiherätyksen oma julkaisu Ristin Voitto julkaisi myös kirjoituksia Yli-Vainiosta, samoin yleisimmät päivälehdet. Äänitteet kulkivat kustannusliikkeen kautta ja niistä oli poistettu esim. musiikki ja jälkikokous. Parhaiten saarnaajan ja yleisön välistä vuorovaikutusta näki Tuomo Kamisen (1978) kuvaamassa dokumentissa, jossa on huomioitu aika, paikka, tilanne, yleisö, saarnaaja tukevat taustavoimat ja itse päättähti – Niilo Yli-Vainio. Voitaisiin päätellä, että juuri media osaltaan oli edistämässä karismaattista herätystä.

Radio 2:ssa Viena-Inkeri Lounela haastatteli Niilo Yli-Vainiota ohjelmassa Kaikessa Rauhassa. Ohjelmassa oli Yli-Vainion esittäytyminen, toimittajan lyhyt katsaus viimeaikaisiin karismaattisiin tapahtumiin, otoksia Martinlaakson saarnatilaisuudesta, keskustelua esirukoustilanteessa sairaan ja saarnaaja välillä (pedagoginen keskustelu) ja toimittajan ja saarnaajan välillä. Ohjelmassa tapahtuu *pedagogista keskustelua* kaiken aikaa (Briggs 1988, 149-151), jossa saarnaaja pyrkii kasvattamaan esirukoiltavaa ja kuulijaa uskonratkaisua kohti tai hyväksymään toiminta. Alla olevassa näytteessä Yli-Vainio ”opettaa” epäileviä kuuntelijoita vetoamalla raamatunlauseisiin, että sairaita voi parantua kokouksissa Jumalan tahdosta ja siten perustelee toimintansa oikeutusta:

- Yli-Vainio: Heh, jotkut sanovat, että me suggestioimme ihmisiä. *Tuu sinä opettaa minua* kokouksen jälkeen, miten joku ihminen suggestioidaan, niin ois hauska tietää sekin asia.
- Lounela: Kokouksen varmasti odotetuin osa oli se, jossa rukoiltiin sairaiden puolesta, ensin yhteisesti, että kaikki seisoivat paikoillaan.

Yli-Vainio: Luota Jumalan voimaan enempi kuin minuun, niin sinä voit kokea parantumisen tänä iltana tässä kokouksessa. Laskepas vasen kätesi sen ruumiinosan ylle, joka sinulla nyt on sairas.
(Lounela 1977, 9.4. radio-ohjelma.)

Artikkelissaan *Performance Turns in Homiletics* Richard Ward (1996a) pohtii saarnaajan roolia sosiaalisena esiintyjänä ja lainaa Walter Bruggemannin (1978, 109) ajatuksia siitä, että kun saarnaaja puhuu profeettallista tekstiä tai toimii ”profeettana eli Jumalan äänitorvena”, hän tavallaan mitätöi kuulijoiden sen hetkistä maailmankuvaa (herättää epäilyksen entistä järjestystä kohtaan ja hylkäämispäätöksen). Samassa yhteydessä saarnaaja antaa tekstinsä avulla uudelle maailmankuvalle käyttövoiman eli energian (joka tarkoittaa mielestäni kuulijoiden uskon ja kääntymispäätöksen aikaansaamista) ja täyttää sillä syntyneen tyhjiön, toteaa Ward.

Esirukoustilanne on tällainen entisen purkamisen ja uuden luomisen käytännön toteutus. Miettisen (1990, 87) mukaan parantajan ja parannettavan välillä voi tapahtua joko suggestiivinen plasebo-efekti (lumevaikutus / postiviivinen parantaja-parannettava –suhde) tai nosebo-efekti (negatiivinen parantaja-parannettava –suhde). On huomattava, että vaikka nosebo-efektissä ei näyttäisi tapahtuvan mitään, niin jälkiseuraukset tilanteesta voivat olla vakavia, jos avuntarvitsija kokee marginalisoituneensa ”toivottomana tapauksena” tai ”jääneensä armon ulkopuolelle” ja siten voi saada psyykkisiä ongelmia. Ohessa on litteroitu videonäyte esirukoustilanteesta (hengellinen palvelu), kun Niilo Yli-Vainiolla on kaksi tapausta edessään. Vaikka tapahtuma oli julkinen esitys, Yli-Vainio kantoi aidosti vastuuta nosebo-efektin seurauksista ohjaamalla henkilö sielunhoitopisteeseen ja pyytämällä hänet myöhemmin takaisin:

Plasebo-efekti

Esiintyjät ja toiminta

Muuan mies kaatuu lattialle.
Nainen tulee Yli-Vainion eteen ja hymyilee. Naisen kädet ovat palvovassa rukousasennossa.
Nainen yhtyy kuoron lauluun:

Keskustelun sisältö

Risti vain, risti vain, olkoon kunniani...

Kaatunut mies nousee.
Yli-Vainio sanoo:

Aamen, Jeesus siunatkoon sinua!

Yli-Vainio naisen edessä kysyy:
Nainen hymyilee, katsoo
ihailevasti ja lausuu:

Yli-Vainio katsoo naista silmiin
ja kohottaa vasemman kätensä
ja sanoo innostuneesti:

Nainen kaatuu ja kiitetään.
Kaikki hymyilevät.

Aamen. Mitä sinä odotat?

Minä odotan uudistusta ja minä odotan,
että pääsisin Karitsan häihin kerran!

Aamen, ja se tapahtuu nyt! Jeesuksen nimessä
vapautan sinut nyt!

Nosebo-efekti

Esiintyjät ja toiminta

Yli-Vainio kysyy ihmeissään:
Vanhempi nainen toteaa:
Nainen vastaa topakammin:
Yli-Vainio sanoo topakasti:
Nainen vastaa suu mutrussa:
Yli-Vainio nostaa oikean
kätensä ja kysyy:
Nainen vastaa suu mutrussa:
Yli-Vainio toiveikkaasti:
Avustajan ilme takana on totinen.
Yli-Vainio kysyy:
Nainen nyökkää totisena.
Yli-Vainio kysyy:
Nainen vastaa:
Yli-Vainio kehottaa:
mitä Pyhä Henki tekee.
Yli-Vainio vie vasemman käden
naisen otsalle ja rukoilee:

Nainen tuijottaa ilmeettömästi.
Mitään ei tapahdu.
Yli-Vainio pyytää:
Nainen sanoo lakonisesti:
Yli-Vainio virkkaa:
Nainen lausuu kiireemmin:
Yli-Vainio kuulusteleavammin:
Nainen vastaa hämillään:
Yli-Vainio käsi suullaan, laittaa
kätet rinnustalleen ja kysyy:
Nainen sanoo hämillään:

Yli-Vainio:
Yli-Vainio nostaa etusormen

Keskustelun sisältö

Kuka on sanonut, ettei parane?
Ei tähänkään saakka ole parantunut.
Minä olen kaksikymmentä vuotta kärsinyt...
Joo, mutta se lähtee nyt!
Epäonnistunut leikkaus ja sen jälkeen...
On olemassa yksi leikkaaja vielä,
Jeesus Kristus, eikö?
Kyllä.
Aamen.

Sie oot pelastunut?

Oot uskovainen?
Kyllä.
Kiitos Jeesus. Nyt kiitetään siitä,

Jeesuksen nimessä vapautan sinut tästä
sairaudesta nyt ja lopullisesti. Kiitos Jeesus
siitä, mitä Pyhä Henki tekee tämän sisaren
elämässä nyt!

Kiitä Jeesusta.

Kiitos.

Yhym.

Kiitos.

Koskas sä oot uudestisyntynyt?

Monta kertaa.

On niin kuin se klikkais jostakin.

Oot sä kokenut uudestisyntymisen?

En, mutta antakaa mulle sellaista uskoa,
pyytäkää sellaista uskoa.

Niin, mä huomaan, että sinä et oo kokenu sitä.

opettavaan asentoon ja neuvoo:	Min en voi antaa sinulle sitä, mutta Jeesus voi antaa sinun syntisi anteeksi tässä ja nyt.
Naisen ilme on helpottunut.	
Yli-Vainio heiluttaa alas etusormiaan ja vakuuttaa:	Et sä koet oikein, että Jeesus pyyhkii sun syntisi pois.
Yli-Vainio hymyilee ja kysyy: (Taustalla orkesteri alkaa soittaa.)	Niin, ja sinä haluat, että Jeesus pyyhkii sinun syntisi pois?
Nainen topakasti:	Totta kai minä haluan! Kai minä sitten parannunkin!
Yli-Vainiolla on silmät kiinni, keskittyy, ilme on iloinen:	Aamen!
Yli-Vainio:	Aamen, niin, nyt kiitetään uudestaan Herraa.
Yli-Vainion vasen käsi nousee siunaamaan naista ja hän sanoo:	Jeesuksen Kristuksen nimessä, minä vapautan sinut synneistäsi tässä ja nyt!
Naisen ilme on avuton ja tuijottaa Yli-Vainiota silmiin.	
Yli-Vainio rukoilee:	Jeesus, kiitos, että olet pyyhkinyt tämän sisaren synnit pois nyt!
Yli-Vainio:	Kiitä Jeesusta.
Nainen ilme värähtämättä:	Kiitos.
Naiselle ei tapahdu mitään. (Kaminen 1978, TV-ohjelma Ajankuvia 3.1.1978.)	

Niilo Yli-Vainio ohjaa naisen erilliseen rukouspisteeseen keskustelemaan seurakuntien kurssittamien sielunhoitajien kanssa ja saamaan opasmateriaalia. Hän pyytää ystävällisesti naista palaamaan myöhemmin, josta nainen helpottuneena kiittää. Molempien ilmeet ovat hieman pettyneitä senhetkiseen tulokseen. Ilman tarkkanäköistä tuottajaa tämäkään otos ei olisi tullut mediaan myöhempää tarkastelua varten. (Kaminen 1978, TV-ohjelma Ajankuvia 3.1.1978. Vrt. esityksen analyysikaavio Briggs 1988, 153.)

Ward (1996a) etenee pohdinnassaan Conquergoodin (1989, 83, 84) ajatusten siivittämänä, ja toteaa saarnaajan luovan potentiaalisen tilan kuulijoiden henkilökohtaisille kokemuksille, kun sosiaalisesti tai poliittisesti edustusta vaille jääneet ja marginalisoituneet ihmiset saavat puhujan kautta ”äänensä” (myös oman tai yhteisön narsismi eli itseihailun ilmitulo sekä kätkeyt, salatut ja vaietut tunteet ja käsitykset voivat pulpahtaa pintaan) kuuluviin julkisessa tapahtumassa. Saarnaperformanssi on reflektiivinen tapahtuma, jossa tapahtuu suostuttelua, kun esitetään, todistetaan ja koetaan puhujan draamallista puhetta, kerrontaa tai siteerausta kertomuksista.

Richard F. Wardin (1996a, 1996b) artikkeleita ja muiden tekstejä (esim. Sariolan (1967, 109) ajatusta taidehomiliasta (1967, 109) tekstuaalisen ja temaattisen saarnan yhdistelmänä) pohtimalla on todettava, että hyvä puhuja ja häntä tarkkaileva media vaistoa yleisön fyysisen ja psyykkisen tilan ja oikeassa paikassa ja aikana toimii näiden tuntojen tulkkina ja saattaa ne kaikkien kiinnostuneiden kuuluville ja siten vapauttaa uskomattomia energiavirtoja. Dialoginen, yleisön huomioonottava joukkokokous karismaattisen saarnaajan johdolla on omiaan luomaan uskonnollisia tai poliittisia muutosvoimia, toteaa Ward.

Koska Niilo Yli-Vainio sai huomiota mediassa, hän ja hänen taustayhteisönsä oppivat nopeasti käyttämään draamallista saarnaa hyväkseen, kun he toimivat kansan äänitorvena ja tunteiden tulkkina. Joukkokokousten jälkeen dialogi jatkui mediassa voimakkaana vuosina 1977-1981 saarnaajan kuolemaan saakka ja itse asiassa myöhemmät viittaukset mediassa noihin tapahtumiin ja tieteelliset tutkimukset saarna-aineistosta jatkaa dialogia edelleen, missä tällaisen toiminnan voima on ja mitä yhteiskunnallista hyötyä siitä on.

8.3. Johtopäätöksiä karismaatikkojen päämääristä tekstidramatiikan avulla

Kaikilla tutkimillani saarnaajilla oli pyrkimyksenä maailmankatsomuksensa avulla muuttaa maailmaa ja johdattaa ihmisiä kohti Jumalan valtakuntaa, mitä vapaakristillinen usko kuvailee fundamentalistisen raamattukäsityksen mukaan. Tämä heidän käsityksensä mukaan tarkoittaa pelastusohjelman vapaaehtoista hyväksymistä henkilökohtaisesti: kääntyminen – lapseus – uskon teot (kaste, henkikaste ja palvelutoiminta) – pyhitys – iankaikkinen elämä. Ekumeeninen toiminta on lähentänyt kirkkoja Niilo Yli-Vainion toiminnan kautta osittain:

Tapasin tässä juuri ennen kokousta teologian tohtorin Harr-, eh, Heimon Harrin tuossa, joka tekee sitä tutkimusta tästä herätyksestä, niin meillä oli siinä keskustelua tästä herätyksestä, joka Suomessa on ollut jo lähes kolme vuotta, tästä ilmiöstä. Että kun tämä herätys, joka on alkanut, tämä ei ole repinyt ihmissuhteita. Eikä kirkkokunnat ole alkaneet riitelemään keskenänsä ja sättimään keskenänsä ja haukkumaan toinen toisiansa, vaan tämä on liittänyt uudestisyntyneitä ihmisiä yhteen. Ja he ovat alkaneet rakastamaan toisiansa, vaikkeivat kuuluu samoihin

kirkkoihin ja kirkkokuntiin, niin ne ovat alkaneet rakastamaan toisiansa. (Yli-Vainio 1980b, Vappupuhe Tampereella 1.5.1980.)

Joskus Niilo Yli-Vainion seuraan eksyi avustajaksi luterilaisia, mm. kirkkoherra Matti Vuolanne. Hän kertoo muistelmakirjassaan osallistuneensa erääseen Yli-Vainion joukkokokoukseen Riihikedon koulussa Porissa rukousavustajana ja myöhemmin naishenkilö kertoi parantuneensa siellä Vuolanteen esirukouksen kautta syöpäsairaudesta. (Siltanen 1998, 100-102.) Karismaattisista kysymyksistä käytiin Yli-Vainion aikana ja sen jälkeen käydään edelleen keskusteluja, millaista karismaattisuutta voidaan seurakunnissa pitää terveenä.

Mikä tekee karismaattisesta puhujasta niin kyvykkään ja missä on hänen kompetenssinsa salaisuus? On selvää, että kaikki esitykset eivät ole samanlaisia, vaan ne varioivat tilanteen ja yleisön mukaan. Kuitenkin saarnaajilla on todettu, että rutiini kasvaa saarnauran edetessä ja samalla retoriset taidot lisääntyvät ja siten saarnaaja pystyy standardisoimaan ja yhdenmukaistamaan repertoariaan. Tästä johtuu se, että saarnat ovat samantyyllisiä karismaattisilla puhujilla yli seurakuntarajojen. (Vrt. Bauman 1977, 37.)

Artikkelissaan Dell Hymes (1974, 433-451) puhuu puhumisen tavoista, joilla puhuja osoittaa kompetenssiaan eli pätevyyttään. Hän aloittaa pohtimalla erilaisten lingvististen kielioppien puolia. Hymes päätyy arvioimaan, että lingvistisellä näkökulmalla on oikeutuksensa kielen tutkimisessa, mutta se jättää pois puheen tyylin tutkimisen, mikä on tapa tehdä jotain. Hymes etenee pohdinnassaan, että tyylejä on aiemmin pidetty kirjoittajien, esille asettajien ja ryhmien piirteinä, joissa tärkeällä sijalla on ollut kielioppi- ja piirresäännöt. Tyyli (esim. kertaus ja vastakohtat) hänen mielestään on kuvauksen perusta ja osoitus puhujan kompetenssista. Tyyllissä olisi eroteltava yhdistävät ja erottavat tekijät. Puhujalla on oikeus valita puhetyylinsä ja sisällön, jolla on jokin sosiaalinen tarkoitus tai sitten se jää epäselväksi, jolloin jokainen esityksen kuulija luo oman tarkoituksensa. Tyylin voi erottaa esim. kaksikielisyydestä, sanastosta ja puhestandardeista. Puheessa jotkut ilmaukset tavu- tai sanajonojen avulla saattavat merkitä samaa asiaa tai sanottu sana tai lause (esim. tauot, sutkaus tai sananlasku, hengitys tai äänenpaino) merkitseekin ihan muuta. Tekstissä on aloitus, selostus ja

päättäntä. Usein tekstinpätkät jaottuvat saarnassa toisistaan tauolla, kuten seuraavassa litteraatioesimerkissä näkyy. Tekstistä voi löytyä samanmuotoisia tai erimuotoisia sanoja tai lauseita tai vastakohtia. Tekstistä voi ilmetä puhujan sosiaalinen asema ja rooli, oman identiteetin paljastavia sanoja, puhujan asennetta, arviointia, hänen toimintansa laadun ja tarkoituksen, joka voi vaihdella tilanteen mukaan. Tekstistä voi paljastua rakenne- ja käyttöfunktio, esim. suurempi kokonaisuus, mihin teksti liittyy tai käyttöympäristö.

Puhujan kertoma teksti saa ja voi olla myöhemmin käytettävissä ja arvioitavissa ja puheesta voi etsiä toisista yhteyksistä variaatioita. Puhetyylejä luokitellaan käytön mukaan, esim. sosiaalisen tilanteen mukaan (hienostunut puhe – arkipuhe), luokkiin (ylä- tai alatyylit), etniseen puheeseen (puhe suomalaisille suomen kielellä, ruotsalaisille ruotsiksi), alueelliseen puheeseen (murre), viralliseen puheeseen (kirjakieli), taidepuheeseen (runot, laulut ilman säveltä, juhlapuheet) ja seremoniallisiin puheisiin (riittipuhe tai -laulu, glossolalia, profetia, ilmestyksen selitys jne.) Näihin puhetyyleihin liittyy tilanne- ja aikasidonnaisuutta sekä variaatiomahdollisuuksia esittävän henkilön kompetenssin mukaan. Apuna ovat myös ilmeet, eleet, äänenpainot, liikkeet, sanaton viestintä, tauot ja puheen tempo. Performanssilla on aina yhteys genreen, joita voivat olla määrätyn muotoinen perustava puhejakso (tarina, kertomus, myytti, legenda tai kasku) tai pienempiä tukevia puheita, kuten arvoitukset, sananlaskut, rukoukset, kupletit, tervehdykset ja hyvästelyt. Ilman puheenlajeja ei ole performanssiakaan, toteaa Hymes. Puheesta ilmenee aina tunnetiloja, vuorovaikutusta, puhujan sukupuoli ja status voi olla arvattavissa, asenteet, uskomukset, puhujan riippumattomuus, jaettu kieli ja mahdollinen yhteisökokemus. Hymes väittää, että tapa puhua on myös tapa elää. (Hymes 1974, 433-451.) Alla on Yli-Vainion viimeisen elinkuukauden aikana talletettu esimerkki, jossa olen koettanut löytää em. lueteltuja asioita.

Aloitusta alkaa tauolla, lasten ääniä kuuluu taustalla ja Niilo Yli-Vainio huokaa, joka toistuu tekstinpätkän aikana. Saarnaajan mieli on raskas, se kuvastuu tekstistä sanattomana viestintänä (puhujaa arvioi ”erilaisia kekäleitä”, jotka tarkoittavat hehkussaan (karismassaan) erilaisia ihmisiä ja mieli palaa metsään, takaisin luontoon). Hänen terveytensä on kenties huono kaksi viikkoa ennen kuolemaa, koska hän hengittää raskaasti puheenpätkän aikana useaan kertaan ja samalla on taukoja:

Niitä on, joskus, kun tuolla metsässä aikoinaan olin, niin [saarnaajan hengitystä] siellä oli kahdenlaisia kekäleitä. (Yli-Vainio 1981, saarna 31.10. Pietarsaaressa.)

Selostuskohdassa löytyy samaa asiaa tarkoittavia sanoja, kuten uuni, takkauuni, pesä ja leivinuuni. Myös löytyy vastakohtia, kuten kostea-kuiva ja veli-naisväki. Tyyllilajina Yli-Vainio käyttää paikallismurretta (venymä tarkoittaa kasvoja) sekä informaalia puhetta, jossa on toistoja, taukoja, äänenvaihteluita ja naurua. Saarnaajan huomautus ”emännän merkistä” on alluusio entisajan naisten tapoihin, sääty-yhteiskuntaan, sosiaaliseen ja kulttuuriseen asemaan (kaksikerroksinen talo), jossa emäntä sai sisällä leipoa, mutta piiat tekivät raskaat navettatyöt. Piiassa oli ”piian merkki” eli lannan haju, mutta Evijärven emännässä oli ”emännän merkki” eli nokitahroja leivonnan jäljiltä:

Yli-Vainio: Ja ennen, kun oli takat, takkauunitkin maaseudulla, kyllä tuo on N:n *velikin* muistaa, kun asu siellä

[Yli-Vainion hengitystä] Evijärvellä, siellä suuressa kaks kerroksisessa talossa,

[Yli-Vainion hengitystä] niin oli semmoset *takkauunit*

[Yli-Vainion hengitystä] ja *leivinuunitkin*. Niin ne oli semmosia, metrin halako vaan sinne.

Tauko,

Yli-Vainio naiivisti: Ku oli semmosia kosteita, koivuhalakoja, kun pakkas joskus ne *kuivat* halot loppua, niin *naisväki* sitten täyty panna niitä *kosteita* halakoja sinne pesään. Niin sieltä toisesta päästä, joka ei ollu pesäs, niin sieltä tippu vettä ja se pani tsh, tsh, tsh, tsh, tsh, tsh, muistatko?

[Yli-Vainio nauraa] Mm. Ja kun se veti pois sieltä *pesästä* sen märän halon, niin se oli niin nokinen, niin kuin se ikinä voi nokinen olla, mutta kun se veti sieltä yksikseen pois, niin se ei palanu ollenkaan! Ja joskus, kun katto niitä emäntiä, niin niillähän oli emännän merkkiä otassa ja poskessa ja leuassa ja

[Yli-Vainio nauraa] nenänpäässäkin, ku ne niitä nokisia puita veteli siinä, eikä ne huomannu, kun ne pyyhkäisi

[Yli-Vainio pyyhkäisee kasvojaan] sitten *venymäänsä*.

(Yli-Vainio 1981, saarna Y10 Pietarsaaressa 31.10.1981.)

Päätäntöosassa kertomus sisältää piiloviestin, joka on yhteydessä saarnan toiseen aiheeseen, jossa tutkijat epäilivät Yli-Vainion voiman olevan sielullis- tai fysikaalisperäistä eikä suinkaan osoitus Jumalan Hengen työstä. Sanoma on verhottu ajatuksella, että Jumalan työ ei ole pahaksi, eikä siitä pääse saastumaan

(nokeentumaan). Roihuava, pihkainen ja kuiva puu on vertauskuva uskovaisesta, jolla on ”rakkautta”. ”Rakkaus” ilmenee palavana karismana (roihuava ja palaa lämmittäen talon), kun taas märkä puu pihisi (kylmentynyt uskova tai väärän karisman omaava henkilö, jonka karisma on hetkellistä, mutta ei lämmitä pitkään). Jälleen Yli-Vainio käyttää hyväkseen paikallismurretta (Härmässä näpit tarkoittaa sormia). Tarkoituksena on kertomuksen avulla argumentoida Yli-Vainion hengellistä kompetenssia Jumalan välikappaleena.

Yli-Vainio (kursiivilla äänen painotus): Mutta sitten oli taas toisenlaisia puita. Kuivia, semmosia *pihkaisia*. Sanottiin *Härmässä* semmosia
 Yli-Vainio painottaa: *tervaisia* puita. Ja kun sen pisti sinne, niin kuules siellä ei paljo pihissy, mutta siellä *roihus!*
 Yli-Vainio painottaa:
 Yli-Vainion ääni voimistuu: Ja vaikka veti sieltä yhden pihkasen puun, jossa oli *tuli*, sieltä pesästä pois, niin
 Yli-Vainion ääni normalisoituu: se paloi! *Se paloi* yksikseen. Se roihus! Eikä siinä ollenkaan ollu *pelkoa*, että tällä *nokeentuu* tällä puulla, sillä eihän sii
 Yli-Vainion hengitystä kuuluu: tuleen voinu mennä koskemaan, jotta olis nokeentunu, olis palanu *näpit!*
 Tauko, lasten ääniä taustalla, saarnaaja huokaa. Y 10 Yli-Vainio 1981, saarna Pietarsaaressa 31.10.1981.)

Lahjakas ja esittävä puhuja osaa soveltaa tietovarantojaan kommunikatiivisiksi esityksiksi ja yhdistää siihen yksilöllistä kyvykkyyttään. Hän pystyy muokkaamaan repertoariaan hänet tilanneen yhteisön sekä kuulijoiden ja myös omien tavoitteidensa mukaisesti. Saarnaaja, jolla on hyvä kompetenssi, osaa rakentaa esityksensä oikeilla avaimilla (koodit, kuvaannollinen kieli, parallelismi, sanaton viestintä tai toiminta, puheen formuloita, perinnetietoisuus, sanoman etualalle nosto samalla kun vähättelee omaa merkitystään). Kompetentti esittäjä miettii tekstivalintojensa laatua, pohtii käyttäytymistään ja liikehdintäänsä ja pyrkii välttämään ristiriitoja. Hän myös ennakoi puheen aikana ilmeneviä muutoksia, yleisön reaktioita tai tapahtumia neuvottelemalla esityksen tilaajan kanssa etukäteen, ellei kyseessä ole spontaani esitys. Osaava puhuja tai kirjoittaja huomioi perustavat säännöt, tyyliä ja kielenkäyttöään, jotka ovat yleensä yhteisön ennalta asettamia tai jopa kirjoittamattomia sääntöjä, jotka opitaan osallistumalla yhteisön toimintaan. Siksi esitystilanne on kulttuuri- ja tilannesidonnainen. Yleisön reaktio, tilaajan käytös ja palaute tai oma intuitio paljastaa,

onko esitys onnistunut vai epäonnistunut. Taidollinen puhuja rakentaa istuvan esityksen pohtimalla, millainen teksti soveltuisi, esityskohteen sosiaalista rakennetta ja esityspaikan soveltuvuutta edellisiin. Tärkeintä on tekstin esittäjän kompetenssi vangita yleisönsä mielenkiinto, pitää yllä mielenkiintoa esityksen ajan, tehdä tarvittavia muutoksia salamannopeiden tilannearvioiden perusteella ja päättää esitys mielenkiintoisesti, niin että sen vaikuttavuus ilmenee. (Vrt. Bauman 1977, 16, 38-45.)

Vaikuttavuus on itse asiassa merkityksellisintä koko esityksessä, millaisen elämyksen osallistujat saavat ja sen kestävyys. Joskus puhuja ei tiedä, mikä oikeastaan on oikein, mikä väärin, siksi toiminta ennakkosuunnitteluista huolimatta voi saada odottamattomia käännteitä. Kompetentti esittäjä osaa luovia vaikeuksien yli ja mikä parasta: tyytyväiset vastaanottajat haluavat esityksiä lisää ja sillä on työllistävä vaikutus! Niilo Yli-Vainio osasi tästäkin tehdä huumoria kertomuksella väärään menneestä miehestä. Hänen, samoin kuin muiden esittelemieni saarnamiehen prestiisi eli karismaattinen arvovalta ja maine vain levisivät ja mahdollistivat tai mahdollistava työtilaisuuksia uran loppuun saakka. Tämä asettaakin uskonnolliset puhujat vastuulliseen rooliin entisten käytänteiden horjuttajina ja mullistajina sekä uusien käytänteiden istuttajina kuulijoiden mieliin ja elämään. (Vrt. Bauman 1977, 16, 38-45.)

Richard F. Ward (1996a) artikkelissaan ”Performance Turns in Homiletics” siteeraa Viktor Turneria (1985, 187), että runoudella ja esityskeskeisellä puhutavalla on yhteyksiä. Esitystapahtumassa otetaan huomioon puhujan ja kuulijoiden tajunta omasta itsestään, jota performanssin aikana rakennetaan uudelleen (esim. Niilo Yli-Vainio saattoi saarnata, profetoida, rukoilla ja katsoa hänen luokseen tullutta epätoivoista ihmistä silmiin, nostaa kätensä rukoiltavan yli ja todeta, että ihme voi tapahtua ”tässä ja nyt”, eli hän loi luottamusta ja uskoa kuulijassa siihen vaikka sitä ei ennen ollut). Esitykset ovat siten vastavuoroisia tapahtumia, jossa toinen ihminen ilmaisee itseään toiselle. Performanssin tarkoitus on kehittää itseymmärrystä toisesta (vaikka Jumalasta, Raamatun henkilöstä tai jostakin muusta ihmisestä tai tapahtumasta) tai itsestä päämäärän saavuttamiseksi. Siksi kristillinen saarna ja ylistys eivät ole vain folkloren muoto vaan myös sosiaalisen esityksen laji, Ward (1996) pohtii.

Performanssissa saarna tulee joustavaksi muodoltaan ja kuvaa maailmasta muodostetaan uudelleen inhimillisen mielikuvituksen ja ”itsen” muokkaamisen, esim.

roolihahmojen avulla. Roolikuvilla jostain vanhasta voi tulla uutta, kuten tuomitusta pelastettu, sidottu tai vapautettu, toteaa Richard F. Ward lainaten Turneria (1985). Saarna performanssin sisällä hänen mukaansa luo uutta, kuten ”itsen” (esim. uuden identiteetin, kuten ”pelastettu, parannettu tai vapautettu”) ja samalla se voi tuhota maailman, jossa ihminen on ennen elänyt (esim. pahasta tulee hyvä). Yhteisöllisesti hyväksytyssä roolissaan saarnaaja voi leikkiä tosipeliä ja riisua ihmisiltä heidän luomiaan järjestyksiä ja rakennelmia ja kääntää ne toisinpäin, toteaa Ward (1996a).

Perinteenkerääjien ja kulttuuriantropologien kauhistukseksi lähetyssaarnaajat käänsivät liiankin tehokkaasti alkuperäiskansojen ”maailmaa” nurinpäin ja aiheuttivat kulttuurista häviötä kansanperinteen tuhoamisen muodossa (esim. ennen lähes alastomana kulkenut alkuasukas pukee vaatteet päälleen kääntymisen jälkeen tai kääntynyt ihminen hylkää ”väärinä” entisen uskontonsa, henkien tai epäjumalien palvonnan, ympärileikkauksen, päihteiden käytön, toisenlaiset moraalikäsitteensä, väärän seurauksen, joka sinänsä on hyvä asia, mutta samalla hävitettiin kirjoittamaton paikalliskirjallisuus, tapoja, uskomuksia ja kulttuuriin soveltuvia käytänteitä, pukeutumis- ja moraalitapoja jne.).

On ilmeistä, että uskonnollinen performanssi kaikissa esitysmuodoissaan on tehokas suostuttelumuoto ja johtaa transformaatioon eli psyykkiseen, sosiaaliseen, yhteisölliseen ja usein myös ulkoiseen muodonmuutokseen. Richard F. Ward (1996a) artikkelissaan toteaa, että saarnamies ei ole pelkän diskurssin luoja, hän käsittelee tekstejään elävinä, polyfonisina ilmauksina. Esityksellisen saarnaajan tekstit eivät ole kuollutta teologista oppia, ideaa tai väittämiä, vaan puhuja johdattaa kuulijat kokemaan jotain, joka on itselle vierasta, toista, jopa toiseuden kokemiseen. Saarnaaja ottaa yleisönsä huomioon osallistujina ja tekstin osamuotoilijoina, jossa heidän ”äänensä” tulee saarnaajan kautta kuuluville, toteaa Ward. Puhe-esitys, niin sanattomana tai sanallisena viestinä arkipuheessa, juhlapuheessa tai rituaalipuheessa tai kirjallisessa tekstissä, parhaimmillaan tarkoittaa mahdollisen kaaoksen muuttamista transformaation avulla järjestykseksi niin puhujan kuin kuulijoiden, katselijoiden ja kokijoiden mielessä. Kaaoksesta myös toimittaja V-I Lounela ja Niilo Yli-Vainio kävivät vuoropuhelua:

Lounela kysyy: Sinä et nyt näe tällä meidän ulkonaisella, taloudellisella lamallamme, yleisellä ahdistuksella, pelolla ja työttömyydellä osuutta tähän?

Yli-Vainio vastaa: Ei, tietysti, eh, siinä ois sikäli että kun ihminen on ahdistettu, turvaton, avuton, pelon vallassa, tietysti hän silloin avaa sydämensä herkemmin elävälle Jumalalle. Jumala ei käytä hyväkseen ihmisten ahdistusta ja turvattomuutta, sillä Jumalahan pärjää taivaassa ilman meitä. Mutta kun ihmiset ovat *ajaneet itsensä kaaokseen* ja turvattomuuteen, pelkoon ja ahdistukseen, niin Jumala armossaan tarjoaa näille avuttomille ihmisille apuansa ja armoansa, jos se heille kelpaa. (Lounela 1977, 9.4. radio-ohjelma.)

Ahdistus ja pelko transformoituu teksteissä avun ja armon tarjoamiseksi, koska uskovan osa taivaassa on hyvä vaikka maailmanloppu olisi tulossa (vrt. Briggs 1988, 153).

Pohdin, oliko mahdollisesti Viena-Inkeri Lounelan huolenaiheena se, että Niilo Yli-Vainio koetti vakuuttaa kuulijan siitä, mitä onnelliseen elämään kuuluu eli karsinoida ihminen helluntailaiseen onnellisuuskulttuuriin. Kenties vammaisuus, poikkeavuus, epätäydellisyys tai sairaudet ovat ei-toivottavia oloiloja, joihin on vaikka väkisin saatava muutosta, koska on todistettava karisman toimivuus. Ehkä Lounela pelkäsi helluntailaisuuden tarjoavan korviketta arjen vaikeuksiin muutoslupauksilla, jotka eivät ehkä kestä arkea. Voi olla, että syntisen ja sairaan ihmisen kaaoksen järjestelyllä on yhteisöä hyödyttäviä seurauksia, kuten elämäntapamuutoksia, ihmissuhteiden muutoksia, uusia seurakunnan jäseniä, uhrituloja tai vapaaehtoispalvelua.

Pelastusoperaatio palvelee yksilön lisäksi selvästi myös yhteisöä. Toisaalla Yli-Vainio muistuttaa omasta epätäydellisyydestään ja koettaa jälleen vetää epäilijöiden huomion itsestään kohti jumalatuntemusta. Voisi ajatella Viktor Franklin (1981, 64) ajatuksin, että ihmisellä on lupa valita suhtautumisensa tilanteisiin ja valita tiensä, joka luo elämälle tarkoitusta. Vapaus valita sairaus tai terveys, taivas tai kadotus ei kuitenkaan ole kenenkään päätettävissä, se on ”Korkeammassa käressä”, kuten pohjalainen kansanihminen sanoo. Onko saarnafolklore hyvästä vai pahasta? Siihen voi vastata jokainen kuulija omasta kokemusmaailmastaan käsin, kun hän arvottaa kuulemaansa, näkemäänsä ja elämyksiään. Esitys ja siihen sisältyvä folklore voivat olla avaimena transformaatioon ja yliluonnolliselta tuntuvalle kokemukselle tietoisuuden eri tasoissa.

9. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ ESITYKSELLISEN SANOMAN ULOTTUVUUKSISTA

Tämän liseniaattitutkielman tarkoituksena on ollut pohtia karismaattisen saarnamiehen julistuksen esittävää sisältöä ja taustatekijöitä. Tässä olen koettanut hahmottaa saarnaajan elämänalueita osana kerronnallista ja esityksellistä tuottamista. Tarkastelussa olen tutkinut kahden eteläpohjalaisen saarnamiehen, Niilo Yli-Vainion ja Juho Koivumäen elämänkaaren kehitystä ja sen yhteyttä sosiaalis-kulttuurisen järjestelmän osiin. Sosiaalis-kulttuurisen järjestelmän muodostavat mm. elinympäristön ihmiset ja yhteisöt ja niihin liittyvät suulliset ja kirjalliset tuotokset. Tarkastellessani valittuja saarnaesimerkkejä olen ottanut lisäksi tutkimukseeni kaksi Niilo Yli-Vainion työtoveria 1970-1980 –luvulta, jotka ovat Yli-Vainion esimies Eino Varis Helsingin Lähetysseurakunnasta vähän ennen Yli-Vainion joukkokokousten alkamista ja Osmo Haavisto, joka hoiti Yli-Vainion joukkokokousten sielunhoitotyötä ja oli itsekin keski-ikäinen karismaattinen parantajasaarnaaja tuolloin, ja joka alkoi saada julkisuutta.

Saarnaesimerkkejä tarkastellessani huomioni kiinnittyi erikoisesti saarnaajien epämuodolliseen puhetapaan. Saarnaesitys muodostui yleensä episodeista, kuten sisääntulosta, asettumisesta, toiminnasta, huomiosta, päätännästä ja lähdöstä (ks. Hymes 1972a, 1974, 1981). Olen itse seurannut monien saarnaajien toimintaa ja tämä kaava pätee edelleenkin, kuten Niilo Yli-Vainion toiminnan aikana. Alkurukouksen, laulun, rukouksen ja toisen henkilön pitämän johdantopuheen jälkeen puhuja saapuu puhujankorokkeelle, asettaa Raamattunsa ja muistiinpanonsa saarnapöydälle ja asettuu puhumaan usein nojaamalla puhujanpönttöön. Sen jälkeen seuraa teksti, jossa kuulijaa johdatellaan teemaa ympäröiviin aiheisiin. Aihelmissä voi olla genrejä, kuten kaskuja, kertomuksia, anekdootteja jne. Niissä rakenne voi muodostua orientaatiosta, virityksestä, tapahtuman kuvailusta, tuloksesta ja arviosta (ks. Bauman 1977, 1986). Myös tarinoita ja symbolisia esineitä voi olla elävöittämässä sanomaa (ks. Dégh 1994, 1995). Saarnanosa voi sisältää puhujan, kuulijan ja toimijoiden välistä esityksellistä vuorovaikutusta (ks. Briggs 1988) ja tällä tavalla puhuja voi ilmentää kompetenssiaan, myös taidehomilian käyttö mahdollistaa esityksen monipuolisuuden (ks. Sariola 1967, Ward 1996a). Näin varmistetaan, ettei kuulija pitkästy saarnan aikana.

Toimintavaiheessa kuulijaan puhutaan kuulijan yli (Suojanen 1988), vedotaan suostuttelevasti (Holm 2002) ja häntä voidaan pyytää nostamaan kätensä, nousemaan seisomaan tai tulemaan halutessaan esille esirukousta varten. Toimintavaiheessa usein seurakunta ja avustajat sekä kuoro osallistuvat aktiin rukoilemalla, laulamalla, kiittämällä, siunaamalla ja keskustelemalla apua pyytävien kanssa (Holm 1978). Lopuksi kuulijat herätellään päätösrukouksen tai aamen-sanan ja ilmoitusten avulla sekä kiinnitetään heidän huomionsa tuleviin tapahtumiin. Kokous päätetään kiittämällä ja toivottamalla uudelleen tervetulleiksi. Saarnaaja lähtee puhujanpöntön takaa ja tilaisuus saattaa päättyä tai sitten seuraa jälkikokous, jossa tapahtuu sielunhoitoa ja karismaattista esirukouspalvelua.

Olen pohdiskellut tietoisuuden rakentumisen merkitystä osana maailmankuvan ja – katsomuksen kehitystä ja siitä seuraavaan elämäntehtävän valintaan: saarnaajanuraan, minkä aikana saarnamies vapaaehtoisesti antautuu sosiaalisen järjestelmän hoivaajaksi hoitamalla ihmisten (ja Jumalan) välisiä suhteita ja kulttuurisen järjestelmän ylläpitäjäksi toimimalla perinteenkannattajana saarnatyössään ja tradition siirtämisessään, jossa uskomuksilla, arvoilla ja normeilla on määrätty asemansa (Hirsjärvi 1985, Engeström 1979). Tutkimuksen aikana olen huomannut, että karismaattisen saarnaajan elämänkaaren, tietoisuuden ja median vaikutuksella on suuri merkitys siihen, millaiseksi saarnaajan ura kehittyy. Helluntai- ja vapaakirkollisissa yhteisöissä ratkaisevaa on muuntuneen tietoisuuden kokemukset, jotka ovat kimmokkeina uran valinnassa ja kompetenssin osoittajina. Muuntunut tietoisuus saarnaajien elämässä tarkoittaa henkikasteen vastaanottamista ja siitä seuraavia muuntuneen tietoisuuden ilmauksia, kuten glossolaliaa eli kielilläpuhumista, profetoimista, unien ja näkyjen näkemistä, ihmeitä ja parantumiskokemuksia. Muuntuneen tietoisuuden elementit (Söderholm 1982) antavat runsaasti yleisöä kiinnostavia kerronta-aiheita sopivasti sijoitettuna raamatunselityksiin saarnan sisälle. Näihin kun liittää sopivassa määrin huumoria ja demonstraatioita, saadaan yleisön mielenkiinto kiinnitettyä saarnaesityksen ajaksi, mikä voi saarnaajan salliessa tai huomaamatta johtaa suggestiivisiin elämyksiin. Vakuuttuminen saarnan motiiveista johtavat kuulijan saarnaajan ja hänen valtuuttamansa uskonnollisen yhteisön toimimiin päämääriin, kuten pelastusratkaisun tekoon ja yhteisöriitteihin osallistumiseen.

Suggestiivisesti vaikuttavia elementtejä, jotka vaikuttavat suostuttelevasti, on useita. Niitä ovat saarnojen aikana käsien yhteen lyöminen, hyppiminen, musiikki, kaatuminen, rooliesitykset (profetoiminen, kielilläpuhuminen, eksorkismi tai parannusakti), vaeltelu yleisön joukossa, käsillä kehon osien sively, kättely, öljyllä voitelu ja rukousliinujen siunaus, käsien nostaminen ja sanallinen vakuuttaminen. Tehtäväni ei ole tässä työssäni kritisoida mitään näistä elementeistä, käytetäänhän näitä keinoja myös profaanissa elämässä, esim. kansanparannuksessa, terapioissa, hypnoosissa ja suggestopedisen opetuksen yhteydessä tarvittaessa (Erickson – Rossi – Rossi 1978). Karismaattinen julistaja harjoittaa kompetenssinsa avulla uskonnollisen perinteen siirtoa, jota on käytetty vuosikuhansia myös muissa uskonnoissa ja jopa alkukantaisissa kulttuureissa ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa (Turner 1968, 1985. Weber 1965, 1968. Wikström 2000).

Helluntailaisuus ja vapaakirkollisuus ammentavat karismaattisen perinteensä Raamatun kertomuksista, yhteisötraditioidensa ja riittänsä kautta. Uskonsa kautta uskovat ovat löytäneet sen näkymättömästä ulottuvuudesta, josta he kuulijoilleen ilmaisevat välipaloja muuntuneen tietoisuutensa ja saarnojensa kautta, jossa he suostuttelevat kuulijaa pelastussysteemiin mukaan. Pelastustapahtuma käydään läpi yleensä sosiaalisen kontrollin alla noudattamalla vapaiden suuntien riittejä. Näitä riittejä ovat uudestisyntymisen kokemus eli parannuksen teko ja siitä julkisesti todistaminen, upotuskasteen vastaanottaminen, jossa vanha minä symbolisesti haudataan, kastealtaasta nouseminen, joka merkitsee hyvän omantunnon pyytämistä ja ylösnousemusta (transformaatio hengellisesti), henkikasteen vastaanottaminen suoraan tai perinteensiirtäjän (esirukoilijan) avustuksella käten päälle laittamisen avulla ja palvelustehtävä yhteisössä ja yhteiskunnassa, johon voidaan saada erillisiä siunauksia ja esirukouksia, ja synninpäästöjä elämänkaaren varrella (uudistumisriitit) (Holm 1978, 2002. Heino 1997). Yleistäen totean, että saarnaajan toiminnan esityksellisyys tähtää prosessiin tunnustaminen – tunnustautuminen – tunnustus. Jumalan antamaa lopullista tunnustusta, iankaikkista elämää taivaassa, Niilo Yli-Vainio ja Juho Koivumäki saarnoissaan myös kertoivat odottavansa, ja he tahtoivat johdattaa mahdollisimman monet samaan turvallisuudentunteeseen. Tarkasteluni jälkeen huomaan näiden puhujien

ammentaneen paljon aineksia oman asuinalueensa, Etelä-Pohjanmaan, kulttuuriperinnöstä ja tavoista.

Saarnojen esityksellisyyden tarkastelu paljasti, että kaikilla saarnaajilla oli karismaattista kykyä luoda vuorovaikutteinen suhde yleisöönsä. Saarnaajille yhteistä oli äänenpainojen vaihtelu ja monipuolinen kielenkäyttö, vertausten ja kertomusten kertominen ja painottuminen temaattisiin teksteihin. Niilo Yli-Vainiolla, Eino Variksella ja Juho Koivumäellä yhteistä olivat sota-ajan muistot, jotka ilmenivät saarnoissa tekstiannoksina. Yli-Vainiolla ja Koivumäellä esityksellisyys näkyi fyysisenä käyttäytymisenä voimakkaammin kuin muilla ja tämän perusteella voisi päätellä heidän saaneen kulttuurikontakteja eteläpohjalaisesta uskonnollisesta perinteestä. Saarnaajat matkustivat myös ja saivat kulttuurikontakteja, joka monipuolisti heidän maailmankuvaansa ja tekstiensä sisältöä. Niilo Yli-Vainio ja Osmo Haavisto olivat yhteisö kriittisiä saarnaajia, ja Eino Varis ja Juho Koivumäki olivat yhteisö hakuisia puhujia. Juho Koivumäki oli sitoutunut vapaakirkolliseen perinteeseen ja hänen saarnoissaan oli erona muista raamatunlauseella alkava aloitusformula ja vuolas, lähes spontaanin saarnan tuntuinen puheenvirta. Koivumäellä oli erona myös menneisyytensä tilittäminen metatekstinä (suojeluskuntanuoruus) ja se ilmeni verhotusti saaduissa näytteissä. Niilo Yli-Vainiolla sen sijaan pasifismi oli aina etualalla. Eino Varis oli eniten moraal- ja perinnesidonnainen ja Osmo Haavisto rohkein karismaattisten sovellusten (hampaiden paikkautumisen julistus) esittämisessä ja argumentoinnissa.

Johtopäätökseni on, että moni etsii karismaattisuudesta apua ongelmiin, jotka saattaisivat kaivata toisenlaista hoitoa, kuten itsetutkiskelua, elämäntapojen muutosta ja ihmissuhteiden korjaamista. Kuvitellaan, että karismalla on helppo peittää ongelmia. Matti A. Miettisen (1990) väitöskirjan selvitykset paljastavat, että ongelmien lakaisu karismakokemuksen maton alle tuo lyhytaikaista lohdutusta ja sen jälkeen avun hakija on kierteessä. Karismaattisten elämysten avulla tapahtuu spontaaneja parantumisia ja uskomattomalta tuntuvia asioita, ja voisi loputtomiin pohtia, mikä osuus niissä on suggestiolla ja itsehypnoosilla, mikä ei ole tämän työn painopiste, koska joku toinen voi tulkita tarinan eri tavalla kuin toinen riippuen lähettäjistä, lähettämisen aikana tapahtuvista tekijöistä ja vastaanotto prosessista (Siikala 1984) ja uskonnollisen kielen ymmärtämisen valmiuksista (Suojanen 1975). Suurennuslasini alla ovat olleet

saarnaajan kasvu- ja elinympäristö henkilöhahmoineen, uskonnollinen perinne ja sen vaikutus ihmisen mielenmaisemaan, valintoihin ja elämäntapaan ja ympäröivän maailman reflektointi tähän ja miten ne ilmenevät puhe- tai kirjoitetuissa teksteissä kuin maailmankatsomuksen- ja -kuvan heijastumina (Turunen 1996). Maallikkosaarnaajat tarjoavat arjen harmauteen päämäärätietoista muutosta, ja osaltaan hallitsevat kaaosta.

LÄHTEET

AINEISTO

Painamaton aineisto

HAAVISTO, OSMO 1980: Valtuus on meille annettu. Saarna Kyröskoskella. Toijala: Tuottaja: Soile/Osmo Haavisto. Kotiäänite 58 min. 47 sek. (litteroitu)

KAMINEN, TUOMO 1978: Ajankuvia: Kaminen (toim.) Saarnaaja Niilo Yli-Vainio 3.1.1978 Helsinki. YLE, TV2. Uusinta 28.3.1999. 28 min. (sisällysluetteloitu video).

KOIVUMÄKI, JUHO (arvio 1970-1989): Saarnanäytteitä vapaaseurakunnissa ja juhlilla. 0066 Palava Seurakunta juhlapuhe 17 min., 0067 Kaikkien Herra juhlapuhe 30 min., 0081 Maan suola juhlapuhe 23 min., 0082 Väkevä ja väkevämpi 25 min., 0107 Pyhänhengen esteet saarna Kurikan vapaaseurakunnassa 20 min. Panttila: Nestor Kasetti. (Liitteessä 5 esitysanalyysit ja sisällöt.)

KUOSMANEN 2002: Ristin Voitto -lehden päätoimittaja Juhani Kuosmasen välittämä ystävien kertomus Niilo Yli-Vainion Australian -matkasta, puhelinsoittopäivä 19.3.2002.

LOUNELA VIENA-INKERI 1977: Toimittaja ja Niilo Yli-Vainio 9.4.1977. Puhe-ohjelmat "Kaikessa Rauhassa". Radio 2. Helsinki. 45 min. (litteroitu äänite).

POHJANHEIMO, JUKKA 2002: sähköpostiarvio 23.3.2002 Niilo Yli-Vainiosta.

- SAARNAAJA N. N. 2002: eläkeikäisen hämäläisen saarnaajan sähköpostiviesti koskien Niilo Yli-Vainion maailmankatsomusta ja työtä helluntaiseurakuntien parissa 19.7.2002. Henkilötiedot ja osoite on ainoastaan Jyväskylän etnologian laitoksen tiedossa.
- VARIS, EINO 1981: Raamattutunti 20.6.1981. Helluntaiherätyksen kesäkonferenssi, Hämeenlinna 18-21.6.1981. N:o 8. Katinala: Ibra Radio. (litteroitu äänite)
- SILTANEN, RISTO 1998: Matti – Jeesuksen pappi. Mies ja elämä: Matti Vuolanne. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- YLI-VAINIO, NIILO 1977: Y2 Jeesuksen toinen tuleminen. Saarna Lapualla. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1977a: Y11 Pelastuksen ajan ihanuus. Saarna 26.7.1977 Seinäjoella. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1977b: 6.12.1977 Lapualla. Terveiset Norjasta, saatananpalvojat! Eugmo: Aino Paavola. 58 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1978: Y3 Kuka tekee ihmeteot. Saarna 16.5.1978 Lapualla. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1978a: Y22 Ramman parantuminen. Saarna 1.1.1978 Seinäjoella. Mommila: Kasetti-Keidas. 58.43 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1979: Y4 Psalmi 23. Saarna 13.2.1979 Lapualla. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu)
- YLI-VAINIO, NIILO 1979b: Y6 Kiitä Herraa. Saarna 16.10.1979. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min.(sisällysluetteloitu)

YLI-VAINIO, NILO 1980: Y1 Sairaiden parantuminen. Saarna Lapualla. Mommila:
Kasetti-Keidas. 57.10 min. (litteroitu)

YLI-VAINIO, NILO 1980a: Y7 Yksilön arvo. Saarna 6.2.1980 Seinäjoella. Mommila:
Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu)

YLI-VAINIO, NILO 1980b: 1.5.1980 Tampereella. Seinäjoki: Kirja- ja Musiik-
kivälitys Ky. 57.15 min. (litteroitu)

YLI-VAINIO, NILO 1981: Y8 Pelastuminen. 20-21.2.1981 Helsingin Messuhallissa.
Alku (8 min.) sisältää viihdelaulajan todistusta. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27
min. (litteroitu)

YLI-VAINIO, NILO 1981a: 20.2.1981 klo 19.00 Helsingissä. Mitä on rakkaus.
Helsinki: Saalem -seurakunta. 57.27 min. (litteroitu)

YLI-VAINIO, NILO 1981b: Jumalan suuri voima (Y10). Saarna 31.10.1981
Pietarsaarella. Mommila: Kasetti-Keidas. 57.27 min. (litteroitu äänite)

Internet-aineistoja:

ISO KIRJA KOULUTUSKESKUS 2005: Iso Kirja koulutuskeskus internet-sivusto
<http://www.isokirja.fi/koulutuskeskus/index.html>.

LAPUAN HELLUNTAISEURAKUNTA 2004: Historia.
<http://www.lapuanhelluntaisrk.fi/historia.php>.

SUOMEN VAPAAKIRKKO 2005: Suomen Vapaakirkon verkkosivut
<http://www.svk.fi/>

Painettu aineisto

BRANHAM, WILLIAM 1962: Kotka esikuvana. Suomentanut Jukka Rokka. Tikkurila: Ristin Voitto ry:n kirjapaino.

HAAVISTO, OSMO 2002: Israel öljypuu. [Saarijärvi]: Saarijärven Offset Oy.

HALME, ESKO 1982: Ilmiö Niilo Yli-Vainio lehdistössä. Teoksessa Valtter Luoto - Esko Halme - Heikki Lahti - Hannele Tikkakoski - Raili Waris "Oli mies Jumalan lähettämä - Niilo Yli-Vainio". Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino. RV-kirjat.

HEINONEN, AILI 2001: Kaikki elämäni värit. Hämeenlinna: Kariston Oy:n kirjapaino.

HIRVONEN, LEO 1980: Olutmarssi. Artikkeliterveys 44/1980. Sivut 382-383.

HONKANEN, EINO J. 1980: Keskiolutmarssin jälkeen. Artikkeliterveys 39/1980. Kustannus Oy Uusi Tie. Kerava: Keski-Uusimaa Offset Oy. Sivut 2.

KAITERA, PENTTI 1976: Ihmiskunnan tulevaisuus ja Raamatun profetiat. Saarijärvi: Ari-paino.

KAURA, PIRKKO 2005: Vuosikirja 2004. Suomen Vapaakirkko. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

KOIVUMÄKI, JUHO 1965: Sanoma ylhäältä. Hämeenlinna: Kirjapaino Jaarli.

LAHTI, HEIKKI 1982: Niilo Yli-Vainion muistolle. Artikkeliterveys teoksessa Valtter Luoto - Esko Halme - Heikki Lahti - Hannele Tikkakoski ja Raili Waris (toim.) Oli mies, Jumalan lähettämä - Niilo Yli-Vainio. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino. RV-kirjat, Vantaa.

MÄKINEN, JARI & PITKÄLÄ, KAISU 1981: Pelle ja Niilo – aikamme parantajia. Artikkeliterveys 2/1981. Forssa: Forssan Kirjapaino Oy. Sivut 18-19.

NOUSIAINEN, TAPIO 1978: Kurikan honka. Juho Koivumäki lähikuvassa. Saarijärvi: Ari-paino.

NYKYPOSTI 1978-1981: Niilo Yli-Vainiosta kertovat artikkelit numeroissa 9/1978 – 12/1981. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy.

NYMAN, MIKA 1980: Olutmarssin jälkikaikuja. Jarkka kommentoi arkkipiispan puhetta. Artikkelit Uusi Tie 39/1980. Kustannus Oy Uusi Tie. Kerava: Keski-Uusimaa Offset Oy. Sivut 12.

PETMAN, ERKKI 1980: Niilo Yli-Vainio 60 vuotta. Artikkelit Nykyposti 3/1980. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Sivut 42,43.

RAHKONEN, HANNU 1981: Jumalan työrukkanen kului puhki. Niilo kuoli ”taivaan portille”. Artikkelit Seura 48/1981. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Sivut 36-38.

ROKKA, JUKKA 1990: Helmenkalastajat. Juva: WSOY:n graafiset laitokset..

RUOKANEN, TAPANI 1978: Laaja tutkimus osoittaa miksi Niilo Yli-Vainio on muutoksen ääni. Artikkelit Suomen Kuvalehti 24/1978. Helsinki: Otavan Syväpaino Oy. Sivut 5, 28-31.

RUOKANEN, TAPANI 1979: Miten Hengen uudistus alkoi vaikuttaa Suomessa. Artikkelit Sana 34/1979. Kustantaja: Karas-Sana Oy, Lohja. Vantaa: Sanoma Osakeyhtiö, Sanomala. Sivut 8-9.

SAARI, MAUNO 1983: Saarnaaja, Niilo Yli-Vainion taistelu, testamentti ja päiväkirjat. Juva. WSOY:n graafiset laitokset.

SILTANEN, RISTO 1998: Matti – Jeesuksen pappi. Mies ja elämä: Matti Vuolanne. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

TRÄFF, TYTTI 1978: Elämä Voittaa. Niilo Yli-Vainion tarina. Tikkurila: Ristin Voitto.

YLI-VAINIO, NIILLO 1962: Kuolema ajaa takaa. Tikkurila: Ristin Voitto ry.

YLI-VAINIO, NIILLO 1967: Voiman salaisuus. Tikkurila: Ristin Voitto ry:n kirjapaino.

YLI-VAINIO, NIILLO 1979: Mitä te lahkolaiset meuhkaatte? Nykyposti 2/1979.

Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Sivut 18,19.

YLI-VAINIO, NIILLO 1979a: Terveisiä Australiasta - ja tekemisen ilosta. Nykyposti

3/1979. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Sivut 18,19.

YLI-VAINIO, NIILLO 1979b: Kenellä huolena hiukset, kenellä viina mutta murheita

tällä kansalla piisaa. Nykyposti 12/1979. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy.

Sivut 62,63.

YLI-VAINIO, NIILLO 1979c: Niilo Yli-Vainio. On tullut Euroopan vuoro. Nykyposti

7/1979. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. S. 20, 21.

KIRJALLISUUS

Painamattomat julkaisut

JÄRVINEN, HANNA 2002: Niilo Yli-Vainio yhteiskristillisenä vaikuttajana.

Painamaton pro gradu –tutkielma (99 s.). Kirkkohistoria. Joensuun Yliopisto:

Läntisen teologian laitos.

TARVAINEN, SEIJA MARIA 2001: Tulenkantaja Alahärmästä. Niilo Yli-Vainio

kertovana saarnaajana ja uskonnollisen yhteisön vaikuttajana. Painamaton

pääaineen tutkielma (143 s. + 31 liitesivua). Perinteentutkimus. Joensuun

Yliopisto: Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos.

Painetut julkaisut

- BASSO, KEITH H. 1974: The Ethnography of Writing. In Explorations in the Ethnography of Speaking. (Ed. by Richard Bauman – Joel Sherzer) New York: Cambridge University Press, p. 425-432.
- BAUMAN, RICHARD 1977: Verbal Art as Performance. The University of Texas of Austin. Pages 1-58. 1984 reissued by Illinois: Waveland Press Inc.
- BAUMAN, RICHARD 1986: Story, performance, and event. Contextual studies of oral narrative. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAUMAN, RICHARD - PAREDES, AMÉRICO (eds.) 1972: Toward New Perspectives in Folklore. Austin: University of Texas Press.
- BAUMAN, RICHARD - SHERZER, JOEL (eds.) 1974: Explorations in the Ethnography of Speaking. New York: Cambridge University Press.
- BRIGGS, CHARLES L. 1988: Competence in Performance. The Creativity of Tradition in Mexicano Verbal Art. Philadelphia: Univeristy of Pennsylvania Press.
- BRINGÉUS, NILS-ARVID 1981: Människan som kulturvarelse. En introduktion till etnologin. Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri AB.
- BROOKS, CLEANTH and WARREN, ROBERT PENN 1949: Modern rhetoric. New York: Harcourt, Brace.
- BRUGGEMAN, WALTER 1978: The Prophetic Imagination. Philadelphia: Fortress Press.
- BRUNER, JEROME, 1986: Actual minds, possible words. Cambridge: Harvard University Press.

- CAMPBELL, PAUL 1971: "Communication Aesthetics." *Today's Speech*. (Summer 1971):6-18.
- GILMORE, LEIGH 2001: *The Limits of Autobiography. Trauma and Testimony*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- CONQUERGOOD, DWIGHT 1983: "Communication as Performance: Dramaturgical Dimensions of Everyday Life. *The Jensen Lectures: Contemporary Studies*. (Ed. by John I. Sisco.) Tampa: University of South Florida Press, p. 24-43.
- DÉGH, LINDA 1994: *American Folklore and the Mass Media*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- DÉGH, LINDA 1995: *Narratives in Society: A Performance-Centered Study of Narration*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, FF Communications No. 255.
- EL-SHANNY, HASAN M. 1967: *Folkloric Behaviour. A Theory of Study of Dynamics of Traditional Culture*. Bloomington: Ph.D. dissertation. Indiana University.
- ENGSTRÖM, YRJÖ 1979: *Yksilöllinen tietoisuus tutkimuksen kohteena*. Sarja: Kasvatus- ja maailmankuvan muodostuminen – projektin väliraportti 3. Joensuu.
- ERIKSON, ERIK HOMBURGER 1980: *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W. Norton Company Inc.
- ERIKSON, ERIK HOMBURGER 1985: *Childhood and society*. New York: W.W. Norton. 35th anniversary edition.
- ERICKSON, MILTON H. – ROSSI, ERNEST L. – ROSSI, SHEILA I 1978: *Hypnotiska verkligheter. Klinisk hypnos och former av indirekt suggestion*. Stockholm: Engvall & Krantz Grafiska AB.

FRANKL, VIKTOR 1981 [1963]: Ihmisyyden rajalla. Helsinki: Otava.

GRIMSHAW, ALLEN D. 1974: Data and Data Use in an Analysis of Communicative Events. In *Explorations in the Ethnography of Speaking*. (Ed. by Richard Bauman – Joel Sherzer) New York: Cambridge University Press, p. 419-424.

HATCH, MARY JO 1997: *Organization Theory. Modern, Symbolic, and Postmodern Perspectives*. New York: Oxford University Press Inc.

HEINO, HARRI 1976: *Hyppyherätys. Länsi-Suomen rukoilevaisuuden synnyttäjä*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, toimituksia 99.

HEINO, HARRI 1997: *Mihin Suomi tänään uskoo*. Juva: WSOY - kirjapainoyksikkö.

HIRSJÄRVI, SIRKKA 1985: *Johdatus kasvatustilfilosofiaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.

HOLM, NILS G. 1978: *Pingströrelsen. En religionvetenskaplig studie av pingströrelsen i Svenskfinland*. Åbo: Typopress Oy. *Meddelkanden från stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut*, nr 31.

HOLM, NILS 2002: *Religionpsykologins grunder. Religionsvetenskapliga skrifter nr 13*. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.

HONKO, LAURI 1994: *Kulttuuri ja sairaus. Teoksessa Sairaus ja Ihminen, kirjoituksia parantamisen perusteista*. (Toim. Katja Hyry) Sivut 13-40. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HYMES, DELL 1972a: *Models of the interaction of language and social life*. - J.J. Gumperz and D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics*. New York.

- HYMES, DELL 1974: Ways of speaking. In Explorations in the Ethnography of Speaking (ed. by Richard Bauman & Joel Sherzer). London: Cambridge University Press. P. 433-451.
- HYMES, DELL 1981: In vain I tried to tell you. Essays in Native American Ethnopoetics. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- KAIVOLA-BREGENHØJ, ANNIKKI 1988: Kertomus ja kerronta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 480.
- LAITILA, TEUVO 1994: Sairaus yhteisössä. Riittitutkimuksen näkökulmia elämän kriittisiin vaiheisiin. Teoksessa Sairaus ja Ihminen, kirjoituksia parantamisen perusteista. (Toim. Katja Hyry). Sivut 41-65. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAWLESS, ELAINE 1988: Handmaidens of the Lord: Pentacostal Woman Preachers and Traditional Religion. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LEVINSON, DANIEL J. et. al. 1978: The season's of a man's life. Ballantine Books. New York.
- LINDHOLM, CHARLES 1990: Charisma. Oxford: Basil Blackwell.
- LOFTUS, ELISABETH 1980: Memory: surprising new insights into how we remember and why we forget. Reading Mass.: Addison-Wesley.
- MIETTINEN, MATTI A. 1990: Uskonnolliset ihmeparantumiset lääketieteellis-psykologisesta näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Kirkon tutkimuskeskus sarja A Nro 51. 1990. Pieksämäki.
- MULLEN, PATRICK B 1978: The Folk Idea of Unlimited Good in American Buried Treasure Legends. Journal of the Folklore Institute 15. P. 209-220.

- PALVA, HEIKKI 1974: Raamatun Tietosanasto. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- PENTIKÄINEN, JUHA 1970: Perinne- ja uskontoantropologisen syvätutkimuksen menetelmästä. Sananjalka 12. Turku: Suomen Kielen Seura.
- RICE, CHARLES L 1992: The Embodied Word: Preaching as Art and Liturgy. Minneapolis: Fortress.
- ROSENBERG, BRUCE 1970: The Art of the American Folk Preacher. New York: Oxford University Press.
- RUBIN, DAVID C. 1997: Memory in oral traditions: the cognitive psychology of epic, ballads and counting out rhymes. New York: Oxford U.P.
- SARIOLA, YRJÖ 1967: Saarna ja teksti: saksalaisten saarnateorioitten valossa. Helsinki: Suomalaisen teologisen seuran julkaisuja, 78.
- SCHECHNER, RICHARD 1985: Between Theatre and Anthropology. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- SIKALA, ANNA-LEENA 1984: Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista. Helsinki: SKS.
- SIPILÄ, JUHANI 1995: Johannes Hakalan ilmestyskirja, Antti Tuurin Uuden Jerusalemin ja Maan avaruuden tekstienväliset kytkennät Raamattuun. Lisensiaattityö. Helsingin Yliopiston Kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 7.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/kotim/lt/sipila/johannes.pdf>
- STAHL, SANDRA K. DOLBY 1989: Literary Folkloristics and the Personal Narrative. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

STAHL, SANDRA K. DOLBY 1977: The Oral Personal Narrative in Its Generic Context, Fabula 18.

SUOJANEN, PÄIVIKKI 1975: Uskonnollinen kieli. - Juha Pentikäinen (toim.), Uskonnollinen liike. Tietolipas 74. Helsinki: SKS

SUOJANEN, PÄIVIKKI 1978: Saarna, saarnaaja, tilanne. Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen rukoilevaisuudessa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 343.

SUOJANEN, PÄIVIKKI 1988: Ylipuhujat. Viestinnän näkökulmia uskontoon ja politiikkaan. Helsinki: Kirjapaja.

SUOJANEN, PÄIVIKKI 1999: Uskontotieteen tutkimushistoriaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA 1967: Pitäjäläistat. Etelä-Pohjanmaa. Joensuu: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkisto.

SUOMEN KIRKON SISÄLÄHETYSSEURA 1979: Pyhä Raamattu. Vanha Testamentti. Yhdennentoista, vuonna 1933 pidetyn yleisen kirkolliskokouksen käytäntöön ottama suomennos. Uusi Testamentti. Kahdennentoista, vuonna 1938 pidetyn yleisen kirkolliskokouksen käytäntöön ottama suomennos. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

SÖDERHOLM, STIG 1982: Profeetta, profetoiminen ja kielilläpuhuminen helluntailaisuudessa. Uskontoantropologinen tutkimus. Joensuun Korkeakoulu, Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja n:o 32.

TEINONEN, SEPPO A. 1965: Nykyajan lahkot. Helsinki: Kirjayhtymä. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.

TURNER, VICTOR 1968: *The Drums of Affliction. A Study of Religious Processes among the Ndembu of Zambia.* Oxford.

TURNER, VICTOR 1985: *On the Edge of the Bush. Anthropology of Experience.* Ed. Edith Turner. Tucson: University of Arizona Press.

TURUNEN, KARI E. 1996: *Elämänkaari ja kriisit.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

VALLE, CARLOS A. 1992: Religion and the media. Article. London: Media Development, World Association for Christian Communication.
<http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=273> <http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=273> (<http://www.religion-online.org/indexbyauthor.asp> , <http://www.wacc.org.uk/>).

VAN MAANEN, JOHN 1988: *Tales of the field: On writing ethnography.* Chicago: University of Chicago Press.

WARD, RICHARD F. 1996a: Performance Turns in Homiletics. Article in *Reformed Liturgy and Music* 30:2. Yale University, Yale Divinity School.
<http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=340> (<http://www.religion-online.org/indexbyauthor.asp>).

WARD, RICHARD F. 1996b: Preaching as a Communicative Act: the Birth of a Performance. Article in *Reformed Liturgy and Music* 30:2. Yale University, Yale Divinity School. <http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=341> (<http://www.religion-online.org/indexbyauthor.asp>).

WEBER, MAX 1965: *The Sociology of Religion.* Translated by Ephraim Fischhoff. London: Methuen. (Originally published in *Wirtschaft und Gesellschaft*, titled *Religionssoziologie: Typen der religiösen Vergemeinschaftung.* Tübingen: Mohr, 1922.)

WEBER, MAX, 1968: "The Sociology of Charismatic Authority." In Max Weber: On Charisma and Institution Building. Selected Papers, ed. S. N.

WIKSTRÖM, OWE 2000: Salattu Ihminen. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu. Pieksämäki: R-T Print Oy.

WILLNER, ANN RUTH 1984: The Spellbinders: Charismatic Political Leadership. Lonkon: Yale University Press.

WILSON, BRYAN R. 1970: Religious Sects. A Sociological Study. London: World University Library.

LIITTEET Seija Maria Tarvaisen lisensiaattitutkielmaan Jyväskylän yliopistossa

SISÄLLYS	Sivu
LIITE 1 Viisi kaaviota tiedostamisen tasoista ja persoonallisuudesta	1
LIITE 2 Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Ramman parantuminen”	4
LIITE 3 Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Jumalan suuri voima”	6
LIITE 4 Eino Variksen saarnan analysointi ”Katinalan konferenssipuhe”	7
LIITE 5 Osmo Haaviston saarnan analysointi ”Saarna Kyröskoskella”	9
LIITE 6 Juho Koivumäen viiden lyhyen saarnan analysointia	11
LIITE 7 Karismaattisten manifestaatioiden vertailua	18

LIITE 1. Viisi kaaviota tiedostamisen tasoista

Alin tietoisuuden taso	1) tilanteet ja ilmiöt	2) kohteen tiedostaminen	3) aistimellinen erottelu	4) stereotypiat, reaktiot, asenteet	5) tilannekohtaiset ärsykkeet ja mukautuvuus
Niilo Yli-Vainio saarna 31.10.1981	osallinen vs osaton voimasta	tutkittava kokemus vs luulo kokemuksesta	varma vs epävarma kokemus	siunattu vs ei-siunattu	julkisuus vs salaperäisyys
Eino Varis saarna 20.6.1981	”uusi ihminen” vs ”vanha ihminen”	aito tuote vs epäaito tuote	väkevyys vs heikkous	vakava vs pinnallinen	uskottavuus vs epäuskottavuus
Osmo Haavisto saarna 1980 Kyröskoski	traditio vs moderni tapa	varma tulos vs epävarma tulos	tuttuus vs vieraus	entiset tavat vs uudet tavat	surkeilu vs armonomistajuus
Juho Koivumäki kirja 1965, äänitteet	sisällä vs ulkona	seurakunnan jäsen – ei jäsen	sisällä vs ulkopuolella	sisar / veli vs ulkopuolinen	uskovaisuus vs uskomaton

Kaavio A lukuun 5.1.2. Esimerkkejä saarnaajien aistimellis-tilannekohtaisesta tietoisuudesta

Toiseksi alin tietoisuuden taso	1) tilanteiden ominaisuuksien tulkinta	2) kohteen tiedostaminen abstraktiona	3) utilitaarinen arvottamisen luonne	4) kuvailevia erillistietoja – ratkaisumalleja	5) suuntautuneisuus mielenkiinnon mukaan
Niilo Yli-Vainio saarna 31.10.1981	ihme vs looginen selitys	kertomus vs tutkittava asia	kerronnan variaatio vs tosiasiallinen tapahtuma	muistelma vs tieteellinen tutkimus	yliluonnollinen vs luonnollinen selitys
Eino Varis saarna 20.6.1981	heikko ihminen vs vahva ihminen	uskomukset vs luotettava tieto	toisten johdateltava vs itsenäinen	henkiposessio vs oikea henkikaste	ihmisen epäily vs Jumalan tahto
Osmo Haavisto saarna 1980 Kyröskoski	terve vs sairas	toiminta vs toimetttömyys	hyödyllinen vs hyödytön	terveen paperit vs sairauskertomus	elämä vs kuolema
Juho Koivumäki kirja 1965, äänitteet	tulevaisuus vs nykyhetki	uni / mielikuva vs todellisuus	epätodellinen vs todellinen	kuva vs fakta	hengellisyys vs sielullisuus

Kaavio B lukuun 5.1.2. Esimerkkejä saarnaajien käytännöllis-utilitaarisesta tietoisuudesta

Toiseksi ylin tietoisuuden taso	1) tilanteissa syntyviä moraalis-esteettisiä ominaisuuksia	2) tarkkailun kohteen tiedostaminen moraalis-esteettisenä abstraktina	3) moraalinen valinta arvottamisen kohteena	4) ihanteet, periaatteet, esikuvat ja mielikuvat arvottamisen kohteina	5) suuntautuminen moraalis-esteettisiin esikuviin
Niilo Yli-Vainio saarna 31.10.1981	raittius vs epäraittius	uskova vs jumalaton	oikea vs väärä valinta	nuorekas usko vs muoto-jumalisuus	jumalalliset ihanteet vs inhimilliset aatteet
Eino Varis saarna 20.6.1981	oikeat vaikutteet vs väärät vaikutteet	varma vs epävarma uskova	kunnollinen ruoka vs imelä ruoka	uudistunut ihminen vs ”vanha” ihminen	hengelliset varusteet vs ”tunteiden pumpulimekko”
Osmo Haavisto saarna 1980 Kyröskoski	pimeys vs kirkkaus	sokea vs näkevä	muuttomattomuus vs muutos	entinen ihminen vs Sanalla valaistunut	pahan alistama vs pahan alistaja
Juho Koivumäki kirja 1965, äänitteet	syntielämä vs parannus	kylmentynyt vs kilvoittelija	turmeltunut vs pyhittyvä	luopunut vs pyhä	valvomaton vs valveutunut pelastettu

Kaavio C lukuun 5.1.2. Esimerkkejä saarnaajien moraalis-esteettisestä tietoisuudesta

Ylin tietoisuuden taso	1) ilmiöiden takana olevia lakeja	2) kohteen tiedostaminen konkreettishistoriallisena kokonaisuutena ajatukselliskonkreettisella tasolla	3) arvotetaan tutkittava asia tieteellisin kriteerein	4) teoreettiset käsitteet ja tiedot arvottamisen välineinä	5) suuntautuminen pitkän tähtäimen tavoitteisiin
Niilo Yli-Vainio saarna 31.10.1981	energian mittaaminen vs selittämätön voima	tutkijan kokeet vs yli-luonnollinen	tulkittava totuus vs fundamentaalinen totuus	fysikaaliskemiallinen mittaaminen vs perimätieto	mittaustulos vs kertomukset ja raportit
Eino Varis saarna 20.6.1981	aito juoma vs laimennettu	”ensimehu vs jälkimehu”	oleellinen vs epä-oleellinen	juoman teko kemiallisen reaktion	ensiluokkainen maku ja

	juoma			avulla vs helppo jäljitelmä	vitamiinipitoisuus vs korvike
Osmo Haavisto saarna 1980 Kyröskoski	entisaika vs nykyaika	vanha tieto vs uusi tieto	epätosi vs tosi	fundamentaalinen tieto vs nykytiede	seuraukset väärästä asenteesta vs oikeasta
Juho Koivumäki kirja 1965, äänitteet	itsekorotus vs oikea ylennys	seuraukset historiassa vs nykyhetki	epäilyttävä vs luotettava	historia vs käytänteet	tuho vs elämä

Kaavio D lukuun 5.1.2. Esimerkkejä saarnaajien teoreettisesta tietoisuudesta

Persoonallisuuden suuntautuneisuus	1) Painottuneisuus ja suuntautumistyyppien luokituksia	2) Arvojen tasot 1) asenteet, 2) ihanteet ja esikuvat, 3) elämänkatsomukset	3) Kulttuurin arvot 1) normit, 2) roolimallit, 3) perusarvot	4) Käyttämisen arvot 1) ympäristösuhteet, 2) toiminnan suunta, 3) persoonallisuus
Niilo Yli-Vainio	motiivi painotteisen henkilön tuotoksia myös arvopainotteisuutta; toiminnallisesti suuntautunut tyyppi, uskonnollinen arvoorientaatio limittyy em.	1) myönteinen asenne itseen ja lähimmäisiin, 2) esikuvana Jeesuksen vuorisaarna, 3) kristillinen elämäntätö	1) rehellisyys ja vastuuntunto, 2) helluntaikerätyksen saarnaajat ja merkittävät kristilliset vaikuttajat, 3) sosiaalinen tasa-arvoisuus yhteiskunnassa	1) verkostoituja, 2) globaalin seurakunnan tukeminen, 3) yhteisökriittinen, motivaatiotyypiltään tilannekohtainen, toimintaa kiehoi motivaatio sairaiden parantumisesta ja sosiaalinen samaistuminen karismaattikkoihin
Eino Varis	arvopainotteisen henkilön tuotoksia; nuorena työn ja kollektiivisen toiminnan arvoorientaatio,	1) asenne elämää kohtaan myönteinen, varoittaa ottamasta vaikutteita maailmasta, 2) ihanteena helluntaikerätyksen	1) rehellisyys ja vastuullisuus, 2) Raamatun henkilöt ja muut kristityt, 3) koti, uskonto, isänmaa	1) paikallissidonnainen, 2) paikallisseurakunnan johto, 3) yhteisöhakuihin persoonallisuus, jonka motivaatiotyypinä sisällöllinen

	vanhempana uskonnollinen arvo-orientaatio	perustajat ja heidän elämänsä, 3) kristillinen elämäntavot		suuntautuneisuus, kuten eettis-yhteiskunnallisuus ja elämäntavoitteena pelastus
Osmo Haavisto	motiivipainotteisen henkilön tuotoksia, myös arvopainotteinen; sosiaalisesti suuntautunut tyyppi, myös uskonnollista arvo-orientaatiota	1) asenne elämää kohtaan myönteinen, kritisoiva farisealaisuutta, 2) ihanteena maailmanlaajuisen kristillinen eetos, 3) kristillinen elämäntavot	1) rehellisyys ja oikeus, 2) Raamattu ja pyhät ihmiset, 3) yhteiskunnallinen hyvinvointi ja hyvä elämä	1) verkostoituvaa, 2) yhteiskristillinen ja paikallisseurakunnallinen toiminta, 3) yhteisö kriittinen julistaja, jonka sisällöllisesti suuntautunut motivaatioiltaan, kuten Eino Varis
Juho Koivumäki	arvopainotteisen henkilön tuotoksia; nuorena traditionaaliskansallinen orientaatio, vanhempana uskonnollinen arvo-orientaatio	1) asenne elämää kohtaan myönteinen, 2) ihanteena Jumalan valtakunta, 3) kristillinen elämäntavot	1) rehellisyys ja oikea elämä, 2) Raamattu ja pyhät opettajat, 3) koti, uskonto ja isänmaa	1) paikallissidonnainen, 2) Vapaakirkon pastorintyö ja lähimmäisten palvelu, 3) yhteisösidonnainen, motivaatiotyyppiltään sisällöllisesti suuntautunut

Kaavio E lukuun 5.1.2. Esimerkkejä saarnaajien persoonallisuuden ja tietoisuuden osaluista

LIITE 2. Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Ramman parantuminen”.

Tapahtuma (event)	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa -onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo	1. Aloitusformula, 2. kompetenssin arvio, 3. helluntaihegemonia, 4. tervetulo toivotus, 5. mielen virittäminen.	Niilo Yli-Vainio virittäjänä - yleisö ja avustajat viritettävänä	Arkipuhe eli johdanto (metakielenä huomion kiinnittäminen)
Asettuminen	6. Argumentaatio, 7. etäännytykset,	Niilo Yli-Vainio selittäjänä – yleisö	Lämmittelypuhe

	8. ilmoitus päämäärästä, 9. kerrontaa 10. argumentaatio.	ja avustajat selityksen kohteena	johdannossa 10 min.) (metakielenä tunnustelu)
Toiminta- episodi	11. Teosentriäinen aihe, 12. kerrontaa 13. teosentriäinen aihe 14. vertaus, 15. argumentointi.	Niilo Yli-Vainio orientoijana – yleisö ja avustajat orientoinnin kohteena	Lämmittelypuhe alkutekstinä 10 min. (metakielenä tunnustaminen)
Huomio- ja toiminta-episodeja	16. Haaste ja puhuttelu, 17. pietistien arvostelu, 18. kerrontaa, 19. antroposentriäinen argumentaatio, 20. vertaus, 21. kysymys, 22. ellipsi teosentriäiseen aiheeseen, 23. kuvakieltä ja tunteiden nostatusta, 24. vertaus paikallis-murteeseen. (30 min.) 25. ellipsi teosentriäiseen tekstiosaan ja vertaus. 26. teosentriäinen pohdinta ja tunteiden nostatus hyppimällä, 27. ihmekertomus, 28. argumentaatio hyppimisen oikeutuksesta (Vrt. Heino 1976), 29. vertaus omasta tulevasta kuolemasta ja kerrontaa (Vrt. Degh 1994, 155-56 helluntailaisten hautausmaajutut), 30. argumentaatio, 31. ellipsi teosentriäiseen aiheeseen ja vertaus, (40 min.) 32. huumori ja argumentaatio, 33. antroposentriäinen argumentaatio, 34. painotus uskolla parantumisesta, 35. huomionherätys jatkuu ja puhuttelu, 36. suostuttelua kiittämään, 37. suostuttelu jatkuu argumentaatiolla ja toisten	Niilo Yli-Vainio mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana - yleisö ja avustajat sitouttamisen kohteena	Juhlapuhe (päätekstinä (30 min.) (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu)

	hyväksyntä, 38. parantumiskertomus ja haaste. (50 min.)		
Päätätä- episodi	39. Kertaaminen, saarnaaja ironisoi tutkijoiden epäilyä itsesuggestion osuudesta asiassa, 40. vakuutus 41. suggestioväitteiden kritiikki, ihmekertomus ja vetoaminen järkeen, 42. argumentaatio, 43. ihmekertomus ja argumentaatio.	Niilo Yli-Vainio ratkaisuun kehottajana - yleisö ja avustajat ratkaisupäätöksen kohteena	Juhlapuhe lopetustekstinä (8 min.) (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja suostuttelu)
Lähtö- episodi	44. varoitus väärästä asenteesta, ohjausta, hypintää yleisön edessä ja lähtöhuomautus. Onnistuminen: yleisön joukossa moni vastaa alttarikutsuun, tulee eteen rukoiltavaksi ja kokee karismaattisia elämyksiä.	Niilo Yli-Vainio arvioijana – yleisö ja avustajat arvioinnin kohteena	Arkipuhe lopetustekstinä (8,4 min.) (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja loppu- suostuttelu)

Taulukko lukuun 6.1.1 Saarnan jaottelu esityksellisesti (Vrt. Bauman 1977, 23, 32), Yli-Vainio 1978a, (Y22) Ramman parantuminen, saarna 1.1.1978).

LIITE 3. Niilo Yli-Vainion saarnan analysointi ”Jumalan suuri voima”.

Tapahtuma (event)	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo	Kehuntaa, huumoria ja mainontaa.	Niilo Yli-Vainio virittäjänä - yleisö ja avustajat viritettävänä	Arkipuhe eli johdanto (metakielenä huomion kiinnittäminen)
Asettumi- nen	Humoristista matkakerrontaa.	Niilo Yli-Vainio selittäjänä – yleisö ja avustajat selityksen kohteena	Lämmittely- puhe johdannossa (metakielenä tunnustelu)
Toiminta- episodi	Kerrontaa venäläisten tutkijoiden kirliankuvauksesta Yli-Vainion kokouksessa.	Niilo Yli-Vainio orientoijana – yleisö ja avustajat orientoinnin kohteena	Lämmittely- puhe alkutekstinä ja (10 min.) (metakielenä

			tunnustaminen)
Huomio- ja toiminta-episodeja	Kirliankuvauksen tuloksen vertausta raamatunjakeeseen ja argumentaatio. Kerrontaa ja Raamatun jakeiden tulkintaa.	Niilo Yli-Vainio mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana - yleisö ja avustajat sitoutettavina.	Juhlapuhe (päätekstinä (20 min.) (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu)
Päätävä-episode	Puhetta saarnaajan elämän saavutuksista ja jutustelua vanhuudesta. Puhetta dramatisoidaan huutamalla. Lopuksi on pohdintaa ja vertaus juoruilijan tunnistamisesta sekä kehoitus.	Niilo Yli-Vainio ratkaisuun kehottajana - yleisö ja avustajat ratkaisupäätöksen kohteena	Juhlapuhe lopetustekstinä (20 min.) (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja suostuttelu)
Lähtö-episode	Teksti etsimisestä jatkuu. Argumentaatio, että Yli-Vainio ei pakota ketään uskoon. Kääntymättömien kuulijoiden stimulointi, kun käyttää ärsyttävää huomautusta. Onnistuminen: jää epäselväksi, osa vastaa alttarikutsuun.	Niilo Yli-Vainio arvioijana – yleisö ja avustajat arvioinnin kohteena	Arkipuhe lopetustekstinä (5,1 min.) (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen)

Taulukko lukuun 6.1.1 Saarnan jaottelu esityksellisesti (Vrt. Bauman 1977, 23, 32).
(Yli-Vainio 1981b, (Y10) Jumalan suuri voima, saarna 31.10.1981.)

LIITE 4. Eino Variksen saarnan analysointi ”Katinalan konferenssipuhe”.

Tapahtuma (event)	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo	Puhuja muistelee ammoista Kuopion konferenssia ja siellä amerikkalaiset veljet toivat uusia ylistysvaikutteita Suomeen ja tuolloin puhuja ei päässyt tunnelmaan mukaan.	Eino Varis virittäjänä - yleisö ja avustajat viritettävänä	Lämmittelypuhe (metakielenä tunnustaminen)
Asettuminen	Puhuja muistuttaa teosentrisessä osiossa kuulijoita apostoli Paavalin ja Vanhan Testamentin profeetta Eliaan vaikeista vaiheista (1. Kun. 19:11).	Eino Varis selittäjänä – yleisö ja avustajat selityksen kohteena	Arkipuhe johdannossa (metakielenä mielen kiinnittäminen)
Toiminta-episode	Ohje kuulijoille kohdata Jumalaa hiljaisuudessa. Varis kritisoi ihmisten tapaa kohdata Jumala	Eino Varis orientoijana – yleisö ja avustajat	Lämmittelypuhe alkutekstinä ja

	yksipuolisesti kaavojen mukaan ja ihmettelee sitä, että jos ei kaadu, niin se ei ole mitään.	orientoinnin kohteena	(metakielenä tunnustaminen)
Huomio- ja toiminta-episodeja	Puhuja muistelee toista maailmansotaa. Hän vierastaa tapaa etsiä ainoastaan ”hengellistä hunajaa” jumalan-palveluksista. Varis palaa teosentriseen aiheeseen Hebr. 11: 34. Varis haastaa nykykristittyjä lähtemään hengelliseen sotaan mahdollisuuksien mukaan, ja rintamalla väkevyys yleensä kasvaa. Taustajoukkojen hyväksyntää.	Eino Varis mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana - yleisö ja avustajat sitouttamisen kohteena	Juhlapuhe päätöksinä (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu)
Päätävä-episode	Eino Varis puhuu uskon hengestä. Hän viittaa 4. Moos. 13 ja 14 lukuihin. Yleisö tokaisee pari aamenta. Varis toivoo, että Uskon Henki valtaisi näissä tilaisuuksissa ihmiset ja muistuttaa, että myös heikkoudessa voi tulla väkeväksi (2. Kor. 12: 10 ja 1. Kor. 2: 3,5). Varis pohdiskelee puhumisen pelkoa. Varis vertaa Jumalan voimaa valtakunnan sähköverkkoon, jossa on korkeajännite ja inhimilliset ”proput” voivat siksi helposti palaa, vaikka korkeajännitevirtaa rukoillaan. Hän oli lukenut amerikkalaisen evankelista Kathryn Kuhlmanin kirjaa uudelleen ja toivoi enemmän silmiin nähtäviä tunnusmerkkejä ihmisille.	Eino Varis ratkaisuun kehottajana - yleisö ja avustajat ratkaisupäätöksen kohteena	Juhlapuhe lopetustekstinä (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja todistelu)
Lähtö-episode	Puhuja toivoo, että kuulija saisi evästä näistä sanoista, jotta voitaisiin edelleen vahvistua Jumalan väkevyydessä ja lausuu päätösaamenen. Onnistuminen: vuorovaikutus yleisön välillä johtaa hyväksyntään. Karismaattisuutta ei ollut.	Eino Varis arvioijana – yleisö ja avustajat arvioinnin kohteena	Arkipuhe lopetustekstinä (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja suostuttelu) Äänitteen kesto 46 min. 18 sek.

Taulukko lukuun 6.1.2. Saarnan jaottelu esityksellisesti (Vrt. Bauman 1977, 23, 32). (Varis 1981, äänite 20.6.1981 Katinalan konferenssissa.)

LIITE 5. Osmo Haaviston saarnan analysointi ”Saarna Kyröskoskella”.

Tapahtuma (event)	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo Tekstinosa sisäkertomuksena noudattaa kaavaa <i>selitysmutkistuminen-huippukohta-etääntyminen.</i>	Parantumistodistus, jossa iäkäs mies kertoo kokemuksensa, kuinka hänen heikko näkönsä parani normaaliksi sen jälkeen, kun Osmo Haavisto oli rukoillut heidän kotonaan.	Iäkäs mies virittäjänä - yleisö ja avustajat viritettävänä	Lämmittelypuhe (metakielenä tunnustaminen) (1 min. 43 sek.)
Asettuminen	Osmo Haavisto palauttaa mieliin eilistä saarnatekstiä ja kehottaa ihmisiä hankkimaan Jumalan Asunto -kirjansa.	Osmo Haavisto selittäjänä – yleisö ja avustajat selityksen kohteena	Arkipuhe johdannossa (metakielenä suostuttelu)
Toiminta-episodi	Raamatun sadanpäänmiehen uskon kuvailua ja kyky nähdä auktoriteetti Jeesuksessa. Haavisto haastaa sairaudet Jumalan auktoriteetin kanssa ja vertaa sairaudet, hammasmädän sekä pahan, armeijan alempiin johtajiin, joiden tulee totella ylempiään. Haavisto argumentoi haastamalla kuulijat naiiveilla kysymyksillään, joihin he vastaavat vaikenemalla.	Osmo Haavisto orientoijana – yleisö ja avustajat orientoinnin kohteena	Lämmittelypuhe alkutekstinä ja (metakielenä tunnustaminen)
Huomio- ja toiminta-episodeja	Haavisto käyttää vertauksena antropologista lähestymistapaa ja kyselee kirjoittamansa kirjan omistajuutta ja pistää kirjan kiertämään yleisön joukkoon. Haavisto palaa teosentriseen tekstiin ja käsittelee parantumistapahtumaa Pietarin näkökulmasta.	Osmo Haavisto mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana - yleisö ja avustajat sitouttamisen kohteena	Juhlapuhe päätöksinä (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu)
Päätävä-episodi	Haavisto tekee ellipsin eiliseen aiheensa (Hebr. 3: 14) ja ääntää hurmoksellisesti tämän	Osmo Haavisto ratkaisuun kehottajana -	Juhlapuhe lopetustekstinä (metakielenä)

	<p>merkitsevän, että nykykristityt ovat kaiken pahan voittajia, koska he ovat osallisia Kristuksesta ja hän saa piiloallusion rukoilevaisten hyppyherätyksestä toteamalla: "Tekis' mieli hypätä", johon joku yleisöstä kehotta hyppäämään. Hän alustaa sanojaan painottaen ja jopa lopuksi resitoiden aihetta uskonrukouksesta ja argumentoi kompetenssiaan yli sairauksien, jopa yli hammasvaivojen, tukeutumalla Joh. 14: 13-14 ja Joh. 8: 29, 41 teksteihin. Saarnaaja valmistautuu uskonrukoukseen ja aikoo polvistua yleisön eteen. Esitystä tehostavat saarnaajan merkitsevät koputukset.</p>	<p>yleisö ja avustajat ratkaisupäätöksen kohteena</p>	<p>julkisen tunnustuksen pyytäminen ja suostuttelu sekä kompetenssin todistelu)</p>
Lähtö- episodi	<p>Yleisön joukosta kuuluu laimea "aamen" –huuto. Ennen rukousta Osmo Haavisto manifestoi Jumalan hyvyyttä ääni kiihtyneenä. Voimakkaassa hurmoksessa oleva saarnaaja Haavisto polvistuu yleisön eteen ja alkaa <i>uskonrukouksen</i> ja kyselee ihmisten vaikuttimia parantumiseen ja sanoo "pankin" olevan avoinna. Äänite loppuu kesken uskonrukouksen. Onnistuminen: jää epäselväksi, harva vastaa alttarikutsuun, tulee eteen rukoiltavaksi ja kokee karismaattisia elämyksiä.</p>	<p>Osmo Haavisto arvioijana – yleisö ja avustajat arvioinnin kohteena</p>	<p>Arkipuhe lopetustekstinä (metakielenä julkisen tunnustuksen pyytäminen ja suostuttelu) Äänitteen kesto 58 min. 47 sek.</p>

Taulukko lukuun 6.1.2. Saarnan jaottelu esityksellisesti (Vrt. Bauman 1977, 23, 32). (Haavisto 1980, saarna Kyröskoskella.)

LIITE 6. Juho Koivumäen viiden lyhyen saarnan analysointia

Tapahtuma (event): temaattinen, lyhyt juhlapuhe ”Palava seurakunta”	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo	Aloitusformula ja tervehdys 2 Moos. 3: 1-6. Palava pensas kuvaa palavaa seurakuntaa, joka ei koskaan häviä. lyhyitä taukoja raamatunlauseiden luvun aikana. Teosentrinen teksti.	Juho Koivumäki virittäjänä - yleisö viritettävänä	Lämmittelypuhe (metakielenä kehotus kestävyyteen)
Asettuminen	Puhuttelua: kuulemisen tärkeys Ilm. 2: 7. Soljuvaa ja rauhallista puheenvirtaa.	Koivumäki selittäjänä – yleisö selityksen kohteena	Johdanto (metakielenä keskittymiskehotus)
Toiminta-episodi	Puhuttelu ja parantumiskehotus Kol. 3:5: vanhan riisuminen – uuteen pukeutuminen – palkinta. Rauhallista puheenvirtaa, ei voimakkaita äänenvaihteluja.	Koivumäki orientoijana – yleisö orientoinnin kohteena	Alkuteksti (metakielenä kehotus jättää menneet eli tunnustaminen).
Huomio- ja toiminta-episodeja	Hyvyyden manifestaatio: Jumalan tahto. Valinta: ihmisen suostuminen Jumalan tahtoon. Juhlien symbolina tulessa palava orjantappurapensas ja sen edessä riisutut kengät. Rauhallista puheenvirtaa, kääntyy osoittamaan juhlien symbolia.	Koivumäki mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana – yleisö sitouttamisen kohteena	Pääteteksti (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu kuuliaisuuteen Sanalle).
Päätävä-episodi	Puhuttelu: jokainen voi itse vaikuttaa näkyynsä. Ilmoitus: Koivumäki oli ensi kerran juhlissa 71 vuotta sitten. Esikuva: Samuelin valinta. Tasapainoista puhetta. Ei voimakkaita äänenkäytön vaihteluita.	Koivumäki ratkaisuun kehottajana - yleisö ratkaisupäätöksen kohteena	Lopetusteksti (metakielenä tunnustus: näyn valitsija säilyy palavana).
Lähtö-episodi	Onnistuminen: yleisö kuuntelee keskittyneesti. Esilaulaja laulaa juhlayleisön kanssa ”Jättäös Jeesukselle itsesi kokonaan”. Saarnaaja poistuu laulun aikana mikrofonin luota.	Arviointi jää avoimeksi.	Päätöslaulu (metakielenä juhламиelen säilyttäminen). Äänitteen kesto n. 20 min.

Äänite 0066 Koivumäki, Juho 1970-1989 ”Palava Seurakunta”. 1980-luvun lopulla ”juhlilla” n. 17 min.

<p>Tapahtuma (event): Koivumäen temaattinen saarna ”Kaikkien Herra”</p>	<p>Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa -onnistuminen</p>	<p>Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)</p>	<p>Laatu (genre): saarna</p>
<p>Sisääntulo</p>	<p>Aloitusformula ja hyvyyden manifestaatio Room. 10:4-12. Painottaa sanaa ”kaikkien Herra”, jolla on runsaita siunauksia. Itä-länsi ja meren syvyys kuvaa anteeksiantamuksen laajuutta. Käyttää sanojen painotusta, taukoa, vastakohta-asetteluja, metaforia ja toistoa tehokeinoina.</p>	<p>Juho Koivumäki virittäjänä - yleisö viritettävänä</p>	<p>Lämmittely-puhe (metakielenä mielen kiinnittäminen).</p>
<p>Asettuminen</p>	<p>Lapsuusmuisto laulusta ”missä on pilvien hautausmaa”, matkamuistoja merimatkoilla: merten sukellusveneet eivät löydä syntejä merestä. Jes. 44:22 kuvataan syntien pyyhintää kuin pilven tai sumun poistona. Metaforien käyttäminen. Soljuva puhe.</p>	<p>Koivumäki selittäjänä – yleisö selityksen kohteena</p>	<p>Johdannossa (metakielenä mielikuvien synnyttäminen).</p>
<p>Toiminta-episodi</p>	<p>Puhuttelu: uskolla Kristukseen saadaan uusi liitto. Valinta: avun huutaja pelastuu, 1 Joh. 1:9. Pelastus menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Yleisön suora puhuttelu, sanojen ”pelastettu, pelastus, pelastuminen” painottaminen. Soljuva puhe.</p>	<p>Koivumäki orientoijana – yleisö orientoinnin kohteena</p>	<p>Alkutekstinä ja (metakielenä tunnustaminen).</p>
<p>Huomio- ja toiminta-episodeja</p>	<p>Esikuvat: siirtyminen Jaakobin näkyyn 1. Moos. 28: 10-16 ja kohtaamiseen Esaun kanssa ja painiin enkelin kanssa 1. Moos. 32: 6-32, 33: 1-4. Sovinnon rakennus: vihollinen vastassa-ahdistus-vaihtoehtovalinnat-lahjontasuunnitelmat-avunhuuto-paini Jumalan kanssa-ratkaisu-siunaus-vaikeuden kohtaaminen-sovinto. Metaforien ja vapaamuotoisen kuvailun soveltaminen Raamatusta. Soljuva puhe.</p>	<p>Koivumäki mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana – yleisö sitouttamisen kohteena</p>	<p>Päätöksinä (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu sovintoon)</p>

Päätävä- episodi	Puhuttelu: vapaus entisyydestä. Tämän päivän kristitty ei ole työtön. Viittaus Billy Grahamin tarinaan paketin tuomisesta vaikka se jo putosi matkalla. Tarina itsestä linja-autossa ”kristittynä” muiden silmin.. Palkinta: joka uskoo, on huomispäivän pelastettu. Äänenvaihteluita, toistoa, käsien yhteen lyömistä, lainauksia ja kerrontaa. Soljuva puhe.	Koivumäki ratkaisuun kehottajana - yleisö ratkaisupäätöksen kohteena	Lopetustekstinä (metakielenä kehoitus itsetutkisteluun).
Lähtö- episodi	Me ja muut: liian porvarillinen maailmankatsomus on aika- ja materiasidonnainen. Kristityn maailmankatsomus perustuu tulevaisuuteen Ilm. 7:9-10. Puhuttelu: on varustauduttava tulevaisuutta varten. Lapset alkavat liikehtiä salissa. Viittaus ekumeniaan: taivaassa on kaikenlaisia kristittyjä. Äänenkäyttö soljuvaa, ei hyvin suuria vaihteluita. Onnistuminen: yleisö kuuntelee keskittyneesti.	Koivumäki arvioijana – muut ja uskovat arvioinnin kohteina	Kuulijoiden johtaminen arkeen maailmankuvien tarkastelun avulla. (metakielenä Jumalan tunnustus). Äänitteen kesto n. 30 min.

Äänite 0067 Koivumäki, Juho 1970-1989 ”Kaikkien Herra”. 1970-1980-luvuilla ”juhlilla” n. 30 min.

Tapahtuma (event) Koivumäen temaattinen saarna ”Maan suola”	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre): saarna
Sisääntulo	Aloitusformula Matt. 5: 13. Opetuslasten masentuneet mielialat vuorisaarnan vaatimusten takia. Asettuminen yleisön eteen, puhe sujuvaa.	Juho Koivumäki virittäjänä - yleisö viritettävänä	Lämmittely- puhe
Asettuminen	Saarnaaja vieraili Helsingissä kemistin luona, joka kertoi suolan koostumuksesta, jossa on myrkyllinen ja jalo ainesosa yhdessä, ennen kuin se on hyödyllinen. Informaatiota: maallisen ja hengellisen suolan	Koivumäki selittäjänä – yleisö selityksen kohteena	Johdanto (metakielenä mielenkiinnon herättäminen ja vahvistaminen).

	tehtävät. Kerrontaa, taustalla hyväksyviä aamen-huutoja. Metaforan avulla rinnastus ihmisen muuttumisesta hyödyttömästä hyödylliseksi.		
Toimintaepisodi	Esikuva: saarnaaja Albert Lund oli kertonut tarinan Koivumäen äidin saamasta kutsusta, epäilyistä, muuttumisesta ja vaikutuksesta 10-lapsisen perheen äitinä. Kerrontaa ja Raamatun-jakeiden pohdintaa.	Koivumäki orientoijana – yleisö orientoinnin kohteena	Alkuteksti (metakielenä oikean mielenlaadun vaikutus ympäristössä, tunnustaminen).
Huomio- ja toimintaepisodeja	Puhuttelu: tulee antautua Herralle, jolloin myrkyllinen aine muuttuu jaloksi, joka vaikuttaa ympäristöön suotuisasti. Kutsu tuomaan mauton kristillisyyden Jumalan korjattavaksi. Esikuvina Raamatun pyhien elämä. Yleisön reaktioina kiittämistä ja naurahtelua sutkaukselle.	Koivumäki mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana – yleisö sitouttamisen kohteena	Päätökset (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu uskonnollisen kielen avulla).
Päätävä episodi	Koivumäki oli tavannut muita julistajia Vaasassa. Pohdintaa uskovien arvovallasta ja oikeasta käyttäytymisestä suhteessa maailmaan. Kaarlo Waismaan rukous oikeasta mielenlaadusta. Vastakohdat pröystäilevä kristitty – nöyrä kristitty. Puhuttelu: vihainen kristitty on mauton suola. Parantumiskehotus. Metaforia ja muistelua saarnauran kohtaamisista ja vaikutteista muiden julistajien kanssa. Aamen-huutoja yleisöltä. Puhe on sujuvaa, vivahteikasta ja jämää.	Koivumäki ratkaisuun kehottajana - yleisö ratkaisupäätöksen kohteena	Lopetusteksti (metakielenä tunnustautuminen ja suostuttelu uskonnollisen kielen avulla).

Lähtöepisodi	Onnistuminen: yleisö keskittyy. Saarnaaja toivottaa siunauksen kuulijoille, lausuu aamenen ja poistuu mikrofonin luota yksinlaulun aikana. Laulu metaforista ja vanhahtavaa runoutta sielun kanteleiden vaikenemisesta ja kitarasäestys.	Arviointi: Koivumäki siunaa kuulijat ja yleisön ilmapiiri on myönteinen.	Laulu 6 min. (metakielenä itsetutkistelun syventäminen). Äänitteen kesto yht. n. 23 min.
--------------	--	--	--

Äänite 0081 Koivumäki, Juho 1970-1989, ”Maan suola” n. 1970-luvulla ”juhlilla” n. 17 min. + tuntemattoman naislaulajan esitys n. 6 min.

Tapahtuma (evant)	Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa - onnistuminen	Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)	Laatu (genre)
Koivumäen saarna ”Väkevä ja väkevempi”			
Sisääntulo	Aloitusermu. Luuk. 11: 22,23. Pohdintaa suurvaltojen aseistariisuntaneuvotte- luista. Väkevempi riisuu aseista väkevän (Kristus-paholainen). 1. Piet. 2 puhuu Kristuksen syntien sovitustyöstä. Soljuvaa puhetta ja useita sanojen painotuksia. Yleisö kuuntelee.	Juho Koivumäki virittäjänä - yleisö viritettävänä	Lämmittely- puhe
Asettumi- nen	Matkamuuisto Jerusalemissa, jossa Koivumäki oli käynyt Kaifaan palatsissa, jossa oli tuomioistu- in ja sen vaikutus saarnaajaan. Pahuuden kanavointi: vihollisen uhka kristitylle. Hyvyyden manifestaatio: Kristuksen voitto paholaisen aseista, jotka ovat synty, rikottu laki ja kuolema. Ensimmäisen ase- en riisto paholaiselta. Laatu- a kuvaavien sanojen painotus äänenkäytössä ja muutaman sanan toistoa.	Koivumäki selittäjänä – yleisö selityksen kohteena	Johdanto (metakielenä uskov- an rohkaiseminen).
Toimintaepi- sodi	Kertomus lähetysskoulujoi- lta runoilijaveljen runosta, joka ei ollut priima. Tehokeinona tauot,	Koivumäki orientoijana – yleisö orientoinnin	Alkuteksti ja (metakielenä mielen

	runon toisto, äänen naivius ja joidenkin sanojen painotus. Yleisön reaktiona naurunhörähdys.	kohteena	virittäminen).
Huomio- ja toiminta-episodeja	Toisen aseiden riisto väkevältä. Matt. 5. luku kuvaa Mooseksen esikuvaa Kristuksen edelläkävijänä. Informaatiota ja puhuttelua: halleluja-sanan esiintyminen ja käyttötarkoitus UT:ssa. Tehokeinoina äänen painotus avainsanoissa, tauot ja muutama toisto. Yleisö kommentoi halleluja-sanoilla.	Koivumäki mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana – yleisö sitouttamisen kohteena	Pääteteksti argumentointia (metakielenä suostuttelu uskomaan eli tunnustamaan).
Päätävä-episode	Hyvyyden manifestaatio: kolmannen aseiden riisto väkevältä Ilm. 1: 18. Kristuksella on nyt avaimet, jotka olivat ennen paholaisella. Pahuuden kanavointi: paholaisen ja hänen enkeleidensä toimintayritykset Raamatunaikaisten vallanpitäjien kautta. Koivumäki painottaa sanojaan ja lyö käsiään yhteen kolmasti kuvatessaan Kristusta avainten haltijana ja mieltymystään ortodoksisen pääsiäisveisuuseen. Kuulijoiden myöntelyä ja hiljaista kiittämistä.	Koivumäki ratkaisuun kehottajana - yleisö ratkaisupäätöksen kohteena	Lopetusteksti sisältää argumentointia. (metakielenä)
Lähtö-episode	Puhuttelu: kehoitus itsetutkisteluun. Tarina kuolemasta mustana palvelijana, joka johtaa henkilön isännän luokse. Kuolema mustana palvelijana. Parannuskehoitus riisumaan väärät aheet Jumalan edessä. Palkinta: uskovan puetus ja tehtävä nöyrytyksen jälkeen ja kolme kertaa käsien yhteen lyömistä. Avainsanojen painotus. Soljuvaa puhetta. Onnistuminen: yleisö keskittyy sanomaan.	Arviointi: Koivumäki siunaa kuulijat ja tekstinsä aamenella ja yleisön ilmapiiri on myönteinen.	Arkipuhe lopetusteksti (metakielenä suostuttelu mielenmuutokseen eli tunnustautumaan ja lopuksi palkitaan tunnustuksella). Äänitteen kesto n. 25 min.

Äänite 0082, Koivumäki, Juho 1970-1989, ”Väkevä ja väkevempi” n. 1970-luvulla Kurikan Vapaaseurakunnassa n. 25 min.

<p>Tapahtuma (evant) Koivumäen saarna ”Pyhänhengen esteet”</p>	<p>Toiminta (act): kuvattava kokonaisuus – menettelytapa -onnistuminen</p>	<p>Roolit (roles) lähettäjä (sender) – vastaanottaja (receiver)</p>	<p>Laatu (genre)</p>
<p>Sisääntulo</p>	<p>Informaatiota edellisestä puheesta. Pyytää arvostelemaan perustellusti. Apt. 4: 24-31, Ef. 5. luvussa kehoitetaan täyttymään Hengellä. Soljuvaa puhetta, avainsanojen painotusta ja lopussa tauko.</p>	<p>Juho Koivumäki virittäjänä - yleisö viritettävänä</p>	<p>Lämmittelypuhe</p>
<p>Asettuminen</p>	<p>Muistelua veli Mantsin suurista joukkosaarnoista ja hänen tunnelmistaan. Pahuuden kanavointi: synty estää Hengen palavuuden. Parannuskehoitus: Hebr 12. luvussa kehoitetaan kestävyyyteen juoksussa. Esikuvat Raamatusta. Ohjeita: painolastit olisi purettava ja silmät olisi ummistettava maailmalle. Tauko lopussa. Muutamien avainsanojen painotusta, soljuvaa puhetta.</p>	<p>Koivumäki selittäjänä – yleisö selityksen kohteena</p>	<p>Johdanto (metakielenä mielen kiinnittäminen distinktion synty-pyhitys).</p>
<p>Toiminta-episoodi</p>	<p>Parantuminen: armon näkeminen, kokeminen ja siitä valtautuminen. Informaatiota: muisto rintama-ajoilta, jolloin saarnaaja luuli kuolevansa neljän päivän harhailun jälkeen, jolloin arvonimet ja asemat muuttuivat merkityksettömiksi.</p>	<p>Koivumäki orientoijana – yleisö orientoinnin kohteena</p>	<p>Alkuteksti (metakielenä tunnustaminen eli oma kuolevaisuus)</p>
<p>Huomio- ja toiminta-episodeja</p>	<p>Esikuvat Raamatusta: Paavali, Jeesus ja Sardeen seurakunnan harvat uskovat. Muistelee hengellisten laulujen syvällistä sanomaa. Kutsu: herää valvomaan! Rukouskehoitus ja yleisön puhuttelua. Puhe soljuvaa, avainsanojen painotusta. Tauko.</p>	<p>Koivumäki mielen kiinnittäjänä ja esityksen mutkistajana – yleisö sitouttamisen kohteena</p>	<p>Pääteteksti (metakielenä suostuttelu oikeaan toimintaan eli tunnustaminen).</p>
<p>Päätävä-episoodi</p>	<p>Hyvyyden manifestaatio: Pietarin yliluonnollinen vapautuminen vankilasta ja palvelijan reaktio. Ylistäminen: uskovan tulee olla kuin unta näkeväinen tai täynnä makeaa viiniä, joka laulattaa.</p>	<p>Koivumäki ratkaisuun kehottajana - yleisö ratkaisupäätöksen kohteena</p>	<p>Lopetusteksti (metakielenä tunnustus eli vapautuminen vankilasta).</p>

	Avainsanojen painotus, joku hörähtää nauruun lopussa.		
Lähtö-episodi	Kerrontaa Alfred Lundista, joka vieraili sairaan korkea-arvoisen naisen luona, joka oli polttanut tanssipukunsa, vaikka oli kutsuttu kuningattaren tanssiaisiin. Naisen ainoa symboli toivosta oli Jeesus-taulu sairasvuoteen lähellä. Kutsu vastaamaan ja palkintana on pelastus. Rukouspyyntö. Saarnaaja kertoo jutun arkisen oloisesti. Onnistuminen: yleisö kuuntelee loppuun saakka hievahtamatta.	Arviointi: Koivumäki siunaa kuulijat ja yleisön ilmapiiri on myönteinen.	Arkipuhe lopetustekstinä (metakielenä erottautuminen maailmasta). Äänitteen kesto n. 20 min.

Äänite 0107 Koivumäki, Juho 1970-1989, ”Pyhänhengen esteet” n. 1970-luvulla jossakin vapaaseurakunnassa n. 20 min.

Viisi taulukkoa lukuun 6.2. Saarnojen jaottelu esityksellisesti (Vrt. Bauman 1977, 23, 32). Juho Koivumäen (arvio 1970-1989 Seinäjoella) viisi saarnatilannetta.

LIITE 7. Karismaattisten manifestaatioiden vertailua.

Tapahtumat / manifestaatiot	1. Muut perinteiset kristilliset seurakunnat eli vapaat suunnat, joissa ”ylivainiolaisuutta”, muut kristilliset yhteisöt.	2. Tunnustus-kuntiin sitoutumatomat karismaattiset yhteisöt, helluntai-herätyksestä lähtöisin olevat yhteisöt ja baptismin pohjautuvat uudet yhteisöt.	3. Evankelisluterilaisen kirkon herätysliikkeet tunnustus-kuntiin sitoutumaton ja evankelioiva herätyskristillisyys, myös katolisten kirkkojen karismaattiset piirit.	4. Hindu-laisuuteen, buddhalaisuuteen ja teosofiiaan pohjautuvat yhteisöt ja muut eikristilliset yhteisöt.	5. Parauskonnolliset yhteisöt, joissa voidaan käyttää hypnoosia tai suggestioita tarpeen mukaan (Franz Mesmer 1780 alk.).
antitieteellisyys	3	4	2	3	1
elämykset	4	3	4	4	4
enteet	3	3	2	3	0
eksorkismi, sisäinen vapautus	3	4	2	2	1
hurmosta, huutoa,	4	3	2	3	2

käsien nostoa, lämmön tunteet, enkelikokemukset, tulikaste, näyt ym.					
joukkokokoukset	4	2	2	3	1
kaatumista	4	2	2	4	?
kielillä puhuminen	4	3	2	3	0
kokemuksen välittäminen toisille	4	4	4	3	2
kritiikin sieto	3	2	3	1	2
käden päälle pano	4	3	2	2	2
mielenterveysuhka	2	2	2	2	2
musiikilla vaikuttaminen	3	4	3	4	3
naurua, iloa	3	4	2	2	3
opettajan oma karismaattisuus	4	3	3	4	4
opettajan vaurastuminen	1	3	2	4	4
parantumiset	3	3	2	2	2
pelottelu	2	3	1	3	1
profetiat	3	2	4	2	0
sitouttaminen	1	4	2	4	3
suostuttelutaito	3	4	2	3	4
tiedon sanat, mielen lukeminen	2	3	3	2	4
tähtisaarnaajan auktoriteetti	3	4	2	4	1
uudet tulkinnat	2	4	2	4	1
yhteisön saama hyöty	4	2	3	3	4
yhteensä /100 max	76	78	60	74	51

Kaavio lukuun 8.2.1. Karismaattisten manifestaatioiden vertailua (Vrt. Heino 1997).